

*Copyright in this work is held by
Fundación IWO Buenos Aires, Argentina.
The Yiddish Book Center is grateful to the
copyright holders for permission to
include this work in the
Steven Spielberg Digital Yiddish Library.*

VILNE

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

0-657-05807-6

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

ORDERS MAY BE PLACED BY PHONE AT (413) 256-4900 X155; BY FAX AT
(413) 256-4700; BY E-MAIL AT ORDERS@BIKHER.ORG; OR BY MAIL AT
NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER, 1021 WEST STREET,
AMHERST, MA 01002-3375 U.S.A.

©1999 NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Lief D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional
symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our
colophon comes from a design by the noted artist
Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

BOOK DESIGN BY PAUL BACON

PRINTED IN THE U.S.A. ON ACID-FREE PAPER

אין דער יידישער לימעטראמור

ווילנע

פראגמענטן פון פארשארבעטן

צו דער כאראקטעריסטיק

זכרונות, בילדער

אונטער דער רעדאקציע

פון

שמואל ראזשאנסקי

002

מיסטערווערק

פון דער

יידישער ליטעראטור

84סטער באנד

דוד פוריאנסקי-פאנר

NO PARA USO PERSONAL SIN EL USO COMERCIAL

W I L N E

Vilno en la Literatura Idish

Copyright 1980, by
ATENE0 LITERARIO EN EL IWO
Pasteur 633
Buenos Aires

MAY 1 5 1980

84סטער באַנד פֿון ציקל
מוסטער־ווערק פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור
מיט דער סובסידיע פֿון
דור טוריאַנמקי־פֿונד
אַרויסגעגעבן פֿון דער
ליטעראַטור־געזעלשאַפט ביים יוואָ אין אַרגענטינע

טיראַזש 1.000 עקזעמפּלאַרן

יאָר ה'תשמ"א — 1980

Impreso en la Argentina
Printed in Argentina

Queda hecho el depósito que previene la ley 11.723

Este libro se terminó de imprimir el 5 de noviembre de 1980 en
Talleres Gráficos "Zlotoporo S.A.C.I.F.", Sarmiento 3149, Bs. As.

ת ו כ ן

זשט

5	פארבאמערקונגען
6	ביאביבליאגראפיע
	שמואל ראזשאנסקי — דער שם טוב און די ירושה פון ווילנע
9	פארן יידישן ווארט
23	1/ די אבות אויף דער וואך
24	חיים גראדע — געוויין פון דורות
31	מעשה אלפס (עטלעכע בלעטער)
36	א. י. גאלדשמידט — אן ווילנע
37	פסח מארקוס — דער ווילנער גאון (קאפיטלען פון ראמאן)
54	חיים גראדע — די גאסן בני נאכט
58	אברהם איוועניצקי — ווען די וועגן קרייצן זיך
61	אברהם סוצקעווער — ארום די פֿייערן
63	אברהם קארפינאוויטש — די גזירה
77	אברהם סוצקעווער — דער זקן
78	חיים גראדע — דער נסיון
86	פרץ מיראנסקי — מיין זידע
88	אברהם סוצקעווער — אין אלט-יידישן לשון
89	2/ מיט קאפ און אן קאפ
90	אליקום צונזער — דער אלטער פֿאטער
94	איזיק-מאיר דיק — די אורחים פון דוראטשעסאק
123	אליקום צונזער — דער פוסטער פֿראגט
127	אברהם קארפינאוויטש — ניט פֿאר ווילנע!
141	3/ דיין
142	לייזער וואלף — וויס קיינער נישט
143	א. י. גראדענסקי — פון ראמאן „לעבן“

אין יידישן ווארט

- 158 א. פֿרידקין — איך גיי צווישן לעבן
- 159 משה לעווין — א צימער פֿאַרדינגט זיך
- 166 פרץ מיראַנסקי — מײַן שאַטן דרײַ פּנימער
- 167 פֿאַלק היילפּערן — פּילקע

181 /4 געזאַנג קעגן בליי

- 182 אַבֿרהם סוצקעווער — די טויערן פֿון געטאָ
- 186 חיים גראַדע — מיר גראַבן
- 187 אַבֿרהם רייזען — ווילנע
- 188 א. ליעסין — הירש לעקערט
- 191 חנה בלאַנקשטיין — שרעק
- 197 אַבֿרהם סוצקעווער — באַדאַרפֿסט פֿאַר אונדז זײַן אַ דערלייזער
- 198 שמערקע קאַטשערגינסקי — צווישן פֿאַלנדיקע ווענט (סצענע)
- 206 הירש גליק — די באַלאַדע פֿון ברוינעם טעאַטער

213 /5 הימנען צו ווילנע

- 213 חיים סעמייאַצקי — ווילנע
- 214 נחום יוד — ווילנע
- 215 מאַני לייב — אַ פֿאַלקסליד וועגן ווילנער יידן
- 216 א. נ. שטענצל — ווילנע, ירושלים דליטא
- 217 א. ל. וואַלפֿסאָן — ווילנע

219 /6 צו דער כאַראַקטעריסטיק פֿון ווילנע

- 219 אַבֿרהם דאַנציג — בלעטער פֿון „חיי אָדם וחכמת אָדם“
- 224 דניאל טשאַרני — דער ליטעראַרישער סאַלאַן
- 233 דוד ראַגאַוו — עפּיזאָדן פֿון „דווקא“ און „מיידים“
- 212 לייזער ראָו — פֿון בוך „אַש פֿון ירושלים ד'ליטע“

בילדער און רעפּראָדוקציעס:

- 23 עדות פֿון דער ייִדישער ווילנע־קולטור
- 35-31 פֿאַטאַגראַפּירטע בלעטער פֿון מעשה אַלפֿס
- 88 ביכלעך מיט חכמהלעך פֿון מאַטקע כאַבאַד און שניקע פּייפּער
- 140 ייִדישע פרעסע אין ווילנע צווישן ביידע וועלט־מלחמות
- 180 ווילנער ליטעראַרישע חודשניקעס פֿאַר קינדער און יוגנט
- 201 דער טעאַטער־אַנסאַמבל פֿון טעס
- 209 ווילנע אונטערן נאַצי־יאָד (בראַשור)

פארבאמערקונגען

- ◆ דער דאזיקער באַנד **מוסטער־ווערק** (84), **וילנע**, איז פונקט ווי אַלע פּרוּער־דיקע בענד, אָפּגעגעבענע פאַר חרוב געוואָרענע ישובים אַדער שטעט, **נישט קיין יזכור־בוך**, נאָר אַ בוך פון **לעבן** און **שאַפן** פון **ירושלים דליטע**.
- ◆ נאַטירלעך, אויך אין בלעטער פון חורבן, געשריבן מיט חוש פאַר בילד, געפיל, געדאַנק, מוזיק, קומט צום אויסדרוק דאָס לעבן, אין געדאַנגל מיט די לוינדנדיקע סכנות, נישט ווייניקער ווי דורך דעם וואָרט אין נאַרמאַלע (...)
- באַדינגונגען. ווי אַנדערש **גוט** איז **דער ציל** פון **יזכור־ליטעראַטור**, פון „**אַחרי מות**“־רייד, טאָר מען נישט אויסשליסן די בלעטער פון און **נאָכן חורבן**, ווען מ'שילדערט זיין פאַרגעטיכטע. דערפאַר קומען אויך אין אַט דעם בוך אַרעין אייניקע בלעטער, וואָס שטעלן פאַר אויך דעם דאָזיקן עטאַפּ פון **לעבן**.
- ◆ אין די 6 בענד **מוסטער־ווערק**, וועלכע שילדערן דעם **ערב** און **חורבן**, דעם **וידערשטאַנד** ווי די **שארית הפליטה**, זינען פאַרטראַגן מיט זייערע ליטעראַ־רישע שאַפונגען פאַרשידענע פּאַעטן, דערציילערס און מעמאָריסטן פון ווילנער קינסטלערישער און קולטור־טראַדיציע. אַ פּשיטא, אַז אין באַנד וועגן די **יונגע** אין דער יידישער ליטעראַטור ווערט אַרויסגעהויבן **יונג־וילנע** גאַנץ באַזונדער, ווי אין באַנד **נוסח השכלה** צווישן די **מוסטער־ווערק** פון **דער יידישער ליטעראַ־טור**. חוץ לזה פאַרנעמט ווילנע גאָר אַ גרויס אַרט אין די באַזונדערע בענד פאַר **זלמן רייזען** און **מאַקס ווינגריץ**, ווי אויך **משה קולבאַק** און א. **וויטער**. אַזוי אַרום איז די פּאַנאָראַמע פון **ירושלים דליטע** גוט קענטיק אין דער גאַנצער **מוסטער־ווערק־קאָלעקציע**, דורך די **שאַפונגען** פון די **וילנער**, ווי דורך **אַפּשאַצונגען** און **ביאָ־ביבליאָגראַפיע** וועגן זיי.
- ◆ און אַזוי ווי מיר האָבן נישט ביי איין געלעגנהייט אָנגעוויזן, אַז אונדזער ציל איז צו וויזן די **יידישע ליטעראַטור אין איר אַלגעלעלעכקייט** ווי די **שע־פּערישקייט פון אַ גאַנצן פּאַלק**, וואָס איז נאָר צעזיט און צעשפּרייט איבער דער גאַנצער וועלט און לעבט און פאַרשיידענע באַדינגונגען, פונקט ווי אין פאַרשיידענע קלימאַטן, באַטראַכטן מיר די אַלע ביז איצט דערשיינענע 84 בענד פון די **מוסטער־ווערק** ווי איין (1) בוך — **דאָס בוך פון דער יידישער ליטעראַטור פון און אויף דער גאַנצער וועלט**. שאַפונגען פון ווילנער שרייבערס, געדורקטע אין אַלערליי פּרוּעדיקע בענד, געהערן בכּן אויך צום באַנד 84, וואָס טראַגט דעם עקסקלוזיוון טיטל פון **וילנע**...
- ◆ לאַמיר, צום סוף, באַמערקן — מיט נישט־ווייניק צופּרידנקייט — וואָס אַט דער באַנד (84) דערשיינט צו די 13 (בר־מצווה) חדשים פון באַניטן עטאַפּ פון דער **ליטעראַטור־געזעלשאַפּט ביים יוואָ**; אין דער צייט זינען אַרויס 6 בענד **מוסטער־ווערק** (84־79) אַ דאַנק דער טובּ־דיע פון ספּעציעל־געשאַפּענעם דור **טוריאַנסק־פּאַנד**.

ביאָנאָליאָגראַפישע שטריכן

אויך ווי א בוך, און מוטערלעכע גע-
פילג, א שפּיל אין 4 בילדער. חוץ נאָך
איבערגי ביכער. אין 1934 — נאָוועלעס
אין א יודישן דאָרף; אין 1939 רעד'
וויילנער אלמאָנאַט, 414 זיי. די נאַציס
האַבן אים אַ צעממיתסן, אַוועקגע-
שלעפט אויפן פּאַנאַר.

פּאַלק העלפּערין, 1876-1945, געב'
אין נעסחויזש, ווייסרוסלאַנד, און געשט'
אין ארץ-ישראל, ווי עולה געווען 1938.
דערצויגן און אויך נאָך דער חתונה
געלעבט צווישן בעל-מלאכות, נאָר גע-
לערנט אין ישיבות. האָט אָנגעהויבן
ווי אַ לערער צווישן ישובניקעס אין
מינסקער געגנט, באַזיטיקט געוואָרן
פון מינסקער תלמוד-תורה פאַר איינ-
פירן יודיש-לימוד. אַוועק קיין ווילנע,
1908 קיין פעטערבורג, ווי לערער פון
חברה מפיצי תשכלה, באַזיטיקט פאַר
שאַפן אַ קרייז צו לערנען יודישע ליי-
טעראַטור. געוואָרן העברעיִשער לערער
אין סימפּעראַפּאַל, וואַרשע, און ווידער
ווילנע. 1916, אויפן 1טן צוזאַמענפאַר
פון יודיש-טישע לערערס, אין טאַמ-
באָוו, ווי אָנגעפירט מיט אַ ייִדישן שול
פאַר פליטים, אין 1918 שול-אינסטרוק-
טאָר פון ייִדיש מיניסטעריום אין אוקר-
אַינע, דערנאָך לערער אין יעקאַטערי-
נאַסלאַווער גימנאַזיע, ווי ייִדיש ז'גע-
ווען די לערנשפּראַך. צוריק אין ווילנע

אַהרן יצחק גראַדזענסקי, 1891-1941,
געב' ביי קאַוונע, זיגעווען אַן אייניקל
פון איזער רב, אַ פלימעניק פון
ווילנער גאון ר' חיים-עוור ג. פון גע-
בוירן — מיט אַ מום אין רייד-אַרגאַן.
חוץ דעם פאַרלוירן ביידע פיס אין אַ
טראַמוני-אַקצידענט, דאָך דעבוטירט צו
17 יאָר אין די יוד' צענטונג אין ווילנע,
ווי ראיז מיט די עלטערן געקומען
צו די 3 יאָר. 1910-1913 אין בעלגיע,
געאַרבעט ביי שלייפן דימענטן און
גלייכצייטיק מיטגעאַרבעט אין אַנט-
ווערפענער זשורנאַלן, דער יודישער
סטודענט, דער מערב און דער שטערן.
צוריק אין ווילנע פון 1913, אַרויסגעג'
איינזאַמע קלאַנגען, לידער, 40 זיי,
1914. אין 1טן וועלטקריג אַוועק אין
אוקראַינע, נאָכן אַקצידענט, פון 1917,
מיטגעאַרבעט אין קזעווער און אַדעסער
בלעטער, אין כאַרקאָווער זאַמלבוך צו-
קונפט, אין מאַסקווער פרעמדס. איבער-
זעצונגען פון געטע, היינע, האַמסון,
פּושקין, לערמאַנטאָוו. זיין איבערז' פון
פּושקינס יעווגעני אַניעגין, אַר' 1923
אין ווילנע אין בוכפאַרעם, איז אין
זעלביקן יאָר געשפּילט געוואָרן אין וו.
ווי אַן אַפּערע. אַר' 1923 זיין ראַמאַן
לעבן, 122 זיי. אַרבעט-מיט אין וואַר-
שעווער „היינט“, „ליט' בל“, אין וויל-
נער צענטונגען. 1914 רעד' „אָונט-קו-
ריער“, דרוקט אַ שונדראַמאַן די פּרוי,

פון 1921, לערער פון העברעיִש און יידיש אין גורעוויטשי-גימנאזיע און אין לערער־סעמינאַר. ווי אַ שרעבער אַנגעהויבן 1900 אין הצפירה, הצופה, הזמן, אַריבער 1906 פון העברעיִש-צו יידיש, אין ציטונגען און זשורנאַלן, געוואָרן איינער פון די פראָדוקטיווסטע שרעבערס, איבערזעצערס און פּעדאַגאָגן אין ירושלים דליטע. פ. ה. האָט באַגלייט יונג־ווילנע אין פאַרשיידענע פאַרמעסטונגען און געווען אויך פּרע־זידענט פון פ.ע.מ.ק.לוב. אין די ער־שטע יאָרן פון קינדער־זשורנאַל גריינינקע ביימעלעט, ביז 1923, געהען רע־דאַקטאָר. — היילפּערינס ערשאַן בוך: ערציילונגען, 168 זײ, ווילנע 1910. נאָך דעם: אויפן שוועל, דערציילונג־גען, 78 זײ, יעקאַטערינאָסלאַוו 1918; מעשהלעך פאַר שולקינדער, נײ 1927; מעשהס פון פאַרצייטן, 120 זײ ווילנע 1930. פאַרן טעאַטער: תפילות, 3 בילדער, 1915, אויפגעפירט אין קיע־ווער מלוכה־טעאַטער און אין ווילנע; יוסף דילה ריינה, פּאַעמע אין 6 ביל־דער; קייניגין מרימו, טראַגעדיע פון הורדוס המלכס צייט, אויפגעפירט אין אַהרן מאָרקס איב' אין רעדוטאָ, אויך איבערגעזעצט אויף העברעיִש (דורך אַביגדור המאירי) און אויפגעפירט אין אַ תל־אַביבער העברעיִשן טעאַטער. נאָך אין יעקאַטערינאָסלאַוו, צוויי מיט ווילטערן, טעגרינדט אַ פאַרלאַג פאַר קינדער־ליטעראַטור, „נאַטור און מענטש“, און פאַרעפנטלעכט אַ ריי ביכלעך. זיי פאַרגעזעצט אין ווילנע דורכן יידי־לי־טעראַטן־פאַראייין, איבערגעזעצט פון

רוסיש, פויליש, דייטש און ענגליש, צײַא: געשיכטע פון דער יידישער לי־טעראַטור פון גוסטאַוו קאַרפּעלעס, אַ ריי ווערק פון פרידריך שילער, האַמ־טון, טאַלסטאָי, פון פּיאָטר קאַגאַנס גע־שיכטע פון די מערב־אייראָפּענעשע לי־טעראַטורן (2 בענד) און די געשיכטע פון דער גריכישער ליטעראַטור, מע־שיות פון די ברידער גרים, אַנדערסען אײַא. צוזאַמען מיט מאַקס ווינעריך גע־שאַפן די פראַקטישע גראַמאַטיק פון דער יידישער שפּראַך, ווילנע 1928, און די כרעסטאַמאַטיקע ערשטע טריט, פעסטע טריט, ווי אויך לערנביכער עברית, פרוזודור לספרות, עבודה ע־מית, הספר אײַא.

אַברהם איוועניצקי, געב' אין זשע־טל, בײַ גראַדנע, 1892, געלערנט אין חדר און מלוכה־שול, אין 1911 געווען קאַרעקטאָר פון אַ רוסישן פאַרלאַג אין וואַרשע. אין 1טן וועלטקריג ווי אַ סאַלדאַט אַרײַנגעפאַלן אין געפאַנגענ־שאַפט אין קראַאַטיע און באַשריבן זײַנע איבערלעבונגען אין בוך ווען די וועגן קרייצן זײַן. אַרויסג' פון ליטע־ראַטן־פאַראייין אין ווילנע, אומגעבראַכט פון די נאַציס אין 1943.

לייזער וואַלף, שרעבער־נאַמען פון לייזער מעקלער, געב' 1910 אין ווילנע און דערצויגן אין אַן אַרעמער משפּחה פון אַ שטובמאַליער, בײַ וואָס ער האָט געאַרבעט זײַנענדיק אַ יונג יינגל, אַריבער־גייענדיק צו הענטשקע־מאַכערײַ. האָט צו 16 יאָר דעבוטירט אין ליט־בל

1939. אויסגעמיטן די נאציס, באוויזן אַרויסצוקומען מיט ליריק און סאַטיר. רע. 48 זי, מאַסקווע 1940 און די ברױנע בעסטיע, באַלאַדעס און סאַטיר. רעס. 38 זי, מאַסקווע 1943, אַבער עוואַקירט קיין אוזבעקיסטאַן אַזוי שווער צעארבעט און געליטן הונגערי, אַז ראיין אויסגעגאַנגען פון אויסשער פונג. אין 1955 האָט דער קולטור-קאָנגרעס אין נײַ אַרויסגעגעבן וואַלפּס לידער, 204 זײַטן, טיילווייז איבערגע-זעצט פון פּרץ מאַרקיש אויף רוסיש, געדרוקט אין ליטעראַטורנאַיאַ גאַזעטאַ, מאַסקווע 1940, און שמשון מעלצער האָט איבערגעזעצט אויף העברעיִש, וואָס איז געדרוקט אין אַנטאַלאַגיע על הַדורות, ירושלים 1956.

מיט אַ ליד „די גרינע פרייד“ און באַלד געצויגן אויף זיך אויפּמערקזאַמ-קייט מיט זײַן קערנדיקן לשון און בילדערישקייט. מיטאַרבעטנדיק אין די אויסגאַבעס פון יונגװילנע, שנעל פאַררעכנט געוואָרן צו די בעסטע דיכ-טער פון אַט דעם פּאַעטישן אַוואַנגאַרד. אומגעהייער פּרוכטיק, האָט ער אַנגע-שריבן טויזנטער לידער און צענדלי-קער דראַמעס, וואָס נאָר אַ טייל פון זיי איז געדרוקט געוואָרן, סײַרוב אין זשור-נאַלן און בלעטער. זײַן טעאַטער-שפּיל פאַר קינדער מאַרצעפּאַנעס, אויפּג' פון וואַרשעווער „יונגװילנע“ אין ווילנע, האָט פאַרכאַפט מיט זײַן אַריגינעלקייט. אין בוכפאַרעם : עוויגנאַ (ייִדיש מיט לאַטיינישער שריפט). 16 זי, ווילנע 1936 ; שוואַרצע פּערל, לידער, 116 זי

די 4 בענד מוסטערװערק דערשיינען אין 1981

- (85) ישראל אין די תּפּוצות.
- (86) עלנמע יידן.
- (87) חסידישע ירושה.
- (88) רומעניש.

דער שם טוב און די ירושה פון ווילנע

פארן יידישן וואָרט

„ירושלים דליטא“

נאָך ירושלים איז ווילנע געווען אין די לעצטער הונדערטער יאָרן די יחוס־שטאָט בני יידן. „אומעטום אין דער פֿרעמד איז אַניג-גענעם געווען זיך אָנצורופֿן אַ ווילנער“. ווייל ווי „ווילנע האָט אי-בערגעלעבט פֿאַרשיידענע שווערע צייטן, האָט זי פֿאַרשטאַנען זיך צו האַלטן אייגנאַרטיק און מיט פֿאַרד. און „אַפֿשר דעריבער האָט זי אויך ניט געהאַט אַזוינע שרעקלעכע אומגליקן און עפידעמיעס ווי אַנדערע שטעט“¹.

די קרוינשטאָט פֿון ליטע איז מיט איר גרויסן שם געבענטשט געווען נאָך איידער דער ווילנער גאון האָט איבער איר צעשפּרייט זינע פֿליגלען. דאָרט „האַט זינט דעם 16טן יאָרהונדערט געבליט דער לימוד התורה אין פֿיל ישיבֿות“, און געווען דאָרט „מחברים פֿון אַ סך ספֿרים“. און הגם „זיי אַלע האָט אין 19טן י״ה פֿאַרטונקלט דער ווילנער גאון, דער שטאַלץ פֿון ווילנע, דאָרף מען דערמאָנען פֿון די שפעטערע גאונים ר' אַבאלע פֿאַסוואַליער, ר' אַבֿרהם דאַנציג, מחבר פֿון „חיי אַדם“, ר' ישראל זאַרעטשער, ר' בצלאל פֿהן א״צ“². נישט געווען אין די תּפֿוצות נאָך אַ שטאַט אַזאָ, וואָס האָט אַזאָ שם געהאַט. „וואַרשע האָט ניט זוכן געווען צו דעם, וואָס ווילנע

¹ ד״ר צמח שאַבאַד — „ווילנע“, יידישע ווילנע אין וואָרט און בילד.

ד' 14, ווילנע 1925.

² זלמן רייזען — „ווילנע אַלס יידישער קולטור־צענטער“, ד״ז, ד' 9.

האָט זוכה געווען — צום נאָמען ירושלים דפּוילן, ווי ווילנע צום
נאָמען ירושלים דליטא³.

ס'איז באַקאַנט, אַז מיט אַ צווייהונדערט יאָר נאָכן חורבן בית
שני האָט מען די שטאָט פּומבדיתא גערופֿן ירושלים דבבל. פּונקט
ווי מ'האָט אין דער גאַלדענער עפּאָכע פֿון שפּאַניע באַטיטלט טאַ-
לעדאָ ווי ירושלים דפּרוד, אַזוי האָט מען דער פֿראַנצייזישער שטאָט
טרואַ בימי רש"י אַ נאָמען געגעבן ירושלים דצרפת. די דזיטשישע
שטאָט וואַרמס, ייִדישלעך — ווירמייזאַ, האָט געהייסן ירושלים
דאַשפּונז. יענע ערנטיטלעך זינען אַבער געווען באַגרענעצט שוין
צוליב דעם אַליין, וואָס עס זינען קיין מאָל נישט געווען אַזעלכע
ייִדישע מאַסן-איבערוואַנדערונגען ווי אין די וועלטע הונדערט יאָר.
עס זינען אויך נישט געווען די מיטלען צו מאַכן פֿון אַ לאַקאַלן
שם אַ וועלט-שם. נישט געווען קיין וועלט-אינסטיטוציעס בני יידן
און נישט קיין ייִדישע וועלטפּרעסע. ייִדישע באַרימטקייט איז שטעקן
געבליבן אין אַרטיקן געטאַ. גראַד איז ווילנע שווער אַנגעקומען,
אַז מ'זאָל אַנערקענען די ייִדישע ווערטן פֿון איר קיבוץ. „אין 17טן
יאָרהונדערט, אין דער צייט פֿון „וועד אַרבע האַרצות“, איז ווילנע
געווען איינע פֿון די שטעט, וועלכע מען האָט ניט געוואָלט אַרענ-
נעמען אין „וועד“, ווייל מען האָט זי געהאַלטן פֿאַר אַ פֿאַרגרעכטע
שטאָט“, ביז עס איז „פֿון ווילנע אַנגעקומען אַ גרויסער פּאַרמעט-
בריוו, געוויקלט ווי אַ מגילה און געשריבן מיט תורה-כתב, געחתמהט
פֿון אַלע ווילנער רבנים, און אין בריוו איז געווען געשריבן, אַז
אין דער שטאָט ווילנע געפֿינען זיך 333 יידן, וועלכע קענען אויף
אויסנווייניק גאַנץ ש"ס — דערבני זינען אין בריוו אַנגעגעבן געווען
די נעמען און די אַדרעסן פֿון די געלערנטע יידן: פּונקט שלג“⁴...

³ ש. י. יאַצקאָן — „ווילנאַ און וואַרשאַ“, ווילנער זאַמלבוך, ב' 2, ז' 175,
ווילנע 1918.

⁴ א. י. גראַדזענסקי — „פּאַר וואָס ווילנע רופּט זיך ירושלים דליטא“,
ווילנער אַלמאַנאַך, קאָל' 7-8, ווילנע 1939.

אָט אַ דאָס איינשטעלן זיך און שלאָגן זיך פֿאַר תּוֹרָה און פֿאַרן
שם טוב איז אין ערגעץ בני ייִדן נישט אַוועקגעשטעלט געוואָרן אַזוי
ברומו של עולם ווי אין ווילנע.

לערנען און קענען איז געוואָרן די גרעסטע טוגנט פֿון ווילנע.
דער ספֿר, פֿריער, און דאָס בוך, שפּעטער, איז געוואָרן אַ צייִ-
רונג פֿאַר יעדער ווילנער ייִדישער משפּחה. פּונקט ווי דער ספֿר בני
לומדים, אַזוי איז דאָס בוך בני אינטעליגענטן „געווען בני ייִדן
אַזוי הייליק און טייער, אַז מען האָט זיי גאָר נישט געטאַרט
פֿאַרקויפֿן, סײַדן נאָר חתונה צו מאַכן אַ טאַכטער, און די, וואָס
האָבן געהאַט אַ סך ספֿרים, האָט מען אָפּגעגעבן גרויס פֿאַר-
און דערפֿאַר איז „די תּשׁוּקָה צו זאַמלען ספֿרים אַריבער בירושה
פֿון דור-דורות, פֿון עלטערן און זידעס“, און „אַזוי אַרום האָבן זיי
צונויפֿגעקליבן גרויסע אוצרות, וואָס האָבן געשמוט אין דער גאַנצער
וועלט: איינער פֿון די גרעסטע ווילנער ביבליאָפּילן איז געווען הגאון
ר' מתתיהו שטראַשון (1817-1885): די צווייטע צענטראַלע פּיגור פֿון
ווילנע איז געווען דער ביבליאָפּיל ר' שמואל-יוסף פֿין (1818-1890),
דער ערשטער היסטאָריקער פֿון דער ייִדישער ווילנע (בעל קריה
נאמנה). דער דריטער ווילנער ביבליאָגראַף איז געווען ר' חיים-לייב
מאַרקאַן (1848-1909) פֿאַקטישער רעדאַקטאָר פֿון „הכרמל“⁵. גבירים
וועלכע ס'איז נישט באַשערט געווען צו האָבן קינדער, האָבן ספֿרים
און ביכער געהאַלטן פֿאַר זייערע קינדער...

נישט אומזיסט האָט דער ייִדישער וויסנשאַפֿטלעכער אינסטיטוט
— יוואָ אויסגעקליבן פֿאַר זיין צענטראַלע גלייך נאָך זיין גרינדונג,
נישט די גרעסערע און ריכערע וואַרשע, ניערט די קלענערע און
אַרעמערע ווילנע. אין זכות פֿון איר יחוס, פֿון איר מאַטעריעלן דלות
האָט אַרויסגעשניטט איר גיסטיקע עשירות. דערפֿאַר איז זי גע-
קרוינט געוואָרן מיטן נאָמען ירושלים דליטא“.

⁵ חזקל לונסקי — „ווילנער ביבליאָפּילן, מוכרי-ספרים און פּאַקנטרעגער“,
פון נאָענטן עבר, ב' 3, ז' 201-202, וואַרשע 1937.

אייבערגעוויכט פֿון למדן, משפּיל און אַקאַדעמיקער

אַנטקעגן דעם וואַרשעווער הייסן טעמפּעראַמענט און ווערווע פֿון יידן אין קרוינפּוילן, וועלכע האָבן אַרײַנגעבראַכט אין דער ייִדישער שייַנשרײַבערײַ דורך איר ערשטן וואַרטקינסטלער (שלמה עטינגער) ראַמאַנטישע טענער אַפּילו אין דער השפּלה, איז דאָס קילע געמייט און שכלדיקייט פֿון ערשטן פּאַפּולערן ווילנער דער- ציילער (אייזיק-מאיר דיק) דער קלאַרסטער אויסדרוק פֿון ווילנער השפּלה, ווען עס שטייט שוין די ראַמאַנטיק בײַ דער טיר פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור.

1888 איז דער בעסטער עדות.

אין דעם זעלביקן יאָר 1888, ווען אליקום ברחן (צונוער) קומט מיט זײַן משפּילישן פּלאַקאַטליד „די סאַכע“ אין ווילנע, רעקאַמענדירנדיק ערדאַרבעט ווי אַ רפּואה פֿאַר די ייִדישע צרות, קעגן אַרעמקייט און קעגן אַנטיסעמיטיזם, שיקט יצחק-לייבוש פּריץ פֿון זאַמאַשטש דורך קיעוו קיין וואַרשע זײַן „מאַניש“, ער זאָל זיך אַרומקוקן, וווּ מיר האַלטן אין דער וועלט פֿון לעבן, געניסן און ליבע...

אין ווילנע קנעלן די ערשטע ייִדישע אַרבעטער-טוערס און שרײַבן וועגן סאַציאַליזם, בנוסח „בונד“ אויף ייִדיש, זשורנאַליסטיק און פּובליציסטיק; אָבער „יום-טובֿ-בלעטלעך“, וווּ עס ווערן גע- דרוקט לידער און דערציילונגען אין רעוואָלוציאַנערן אַרבעטער-גאַסעט, ווערן אַרויסגעגעבן אין וואַרשע.

בעת אין ווילנע באַווײַזן זיך נאָך פֿאַר דער ערשטער וועלט- מלחמה כּסדר אַלמאַנאַכן, יאַרביכער און זאַמליכער וועגן ירושלים דליטע, און אין יעדן איינעם פֿון זיי ווערט געלויבט, געזאַלבת און באַזונגען די דאָזיקע עיר ואם בישראל, באַווײַזט זיך ערשט די ערשטע אויסגאַבע מיטן נאָמען וואַרשע, דער וואַרשעווער אַלמאַנאַך, אַזש מיט 15 יאָר שפּעטער, און אויך זי האָט וועגן וואַרשע ווייניק גערעדט, נאָר פּאַעטן און דערציילערס האָבן באַזונגען און געשיל-

דערט מענטשן, אויך אויסגעלאזט זייער גערענגל און מזל אין דער וועלט.

ווילנע האבן אלע געלויבט.

אלע זכותים האבן באגלייט ווילנע.

ווארשע האט זעלטן א גוט ווארט געהערט.

פאר ווארשע איז מען קארג געווען אויף קאמפלימענטן, אפילו ווען מ'האט איר צוגעשוויבן א גרויסע ראַלע אינעם יידישן לעבן אין פוילן, אפילו ווען מ'האט געזען אימפעט אין איר פרוכטיקער עקסיסטענץ און שטרעבונגען אין מאַביליזירן יידישע ווילנס און פאַטענצן.

די חנען, וואס מ'האט אין דער אַרעמער ווילנע געפונען אויף טריט און שריט, האט מען אין ווארשע אפילו נישט געפרוווט זוכן...

די אַרבעטער-באוועגונג האט איר גרעסטן העלד און מאַרטירער אין פוילן געפונען נישט אין ווארשע, נישט אין לאַדזש, אַודאי נישט אין קראַקע, נאָר דווקא אין ווילנע, און דער דאָזיקער העלד האט אינספירירט יידישע פאַעטן און דראַמאַטיקערס סײַ אין איי-ראַפּע און סײַ אין אַמעריקע: הירש לענקערט.

דער יידישער בינעקונסט איז באַשערט געווען, אָו איר מײַסטער און טרוימער זאָל באַזונגען ווערן פֿאַר זײַנע דערגרייכונגען און באַוויינט ווערן פֿאַר זײַנע אַנטווישונגען און דורכפֿאַלן, אַבער — וווּ איז זײַן פּהן און קרבן געפונען און פֿאַרגעשטעלט געוואָרן? — נישט אין וואַרשע און אַדעס, נישט אין לאַנדאָן און ניו-יאָרק, נישט אין קיעוו און מאַסקווע, נאָר אין ווילנע: דער ווילנער באַ-לעבעסל, וועלכער האט אינספירירט יידישע פאַעטן, ראַמאַניסטן און דראַמאַטיקערס אין וואַרשע און אין ניו-יאָרק.

ביז יונג-ווילנע האט די קרוינשטאַט פֿון ליטע בעיקר זיך אויס-געצייכנט מיט תּוֹרָה־יִדּוּן און משפּילים, ווי מיט אינטעליגענץ און אַקאַדעמיקערס, אין דער בעלעטריסטיק גאַר אַ באַשיידן פּלאַץ פֿאַר-

נומען און אפילו אין דער זשורנאליסטיק, ווו זי האט יא א פינאנע-
רישע ראַלע געשפילט, זיך נישט געשטופט צו דער מזרח-וואנט...
באַשײַדנאָקײט און סאַלידקײט, די גרויסע מידה פֿון תלמיד-חכם,
איז געווען דער נוסח פֿון ווילנע. דער דרך פֿון דעם אמתן אינטע-
ליגענט.

באַרימטע „ווילנער“ וואָס זײַנען גאַר קײן ווילנער ניט געווען

דער לערנגגיסט פֿון ווילנע, וואָס האָט אויסגעוואַרעמט די גע-
מיטלעכע טראַדיציע פֿון הכנסת-אורחים, איבער הויפט פֿאַר די,
וועלכע זײַנען געקומען לערנען, האָט ירושלים דליטע גוט צוגעדײַנט.
בעת אין וואַרשע, צווישן די צוגווינטן פֿון דער קאַסמאַפּאַלי-
טישער אַטמאָספֿער, איז די אַנגעפֿאַרענע שווער אַנגעקומען זיך אַבנ-
צולעבן, האָבן אין ווילנע אַפֿילו טוריסטן גרינג זיך אַרײַנגעפּאַסט
ווי אײַגענע, און באַזונדערס איז דאָס שנעל געלונגען דער אינטע-
ליגענץ.

דער לערנגגיסט, וואָס האָט פֿריער געשטראַלט מיט תורה און
שפּעטער מיט השכלה, האָט ליכט זיך איבערגעפֿלאַנצט אין דער
אויפֿקומענדיקער וועלטלעכער קולטור, אַזוי אין העברעיִש (ווי אין
ײִדיש. „דער ווילנער שולהויף מיט זײַנע קלויזן איז געווען דער
אַקספֿאַרד פֿון אַ גלות-פֿאַלק“⁶.)

ווילנע האָט פֿאַר זיך באַשאַפֿן אַן אײַגענע וועלט. אַ זעלבשטענ-
דיקן דרך, אַן אַריגינעלע פֿיזיאָנאָמיע. „די הויפטשטאַט פֿון ליטווישן
און ליטוואַקישן ייִדנטום האָט — נישט געקוקט אויף דער נאַענטקײט
צו פּוילן — געשפּילט אַ קולטור-לעבן סעפּאַראַט און אומאַפּהענגיק
פֿון דעם פּוילישן ייִדנטום אויף אַלע געביטן פֿון גנטיקן לעבן.
נישט געקוקט אויף די סוחרישע פֿאַרבינדונגען, איז אַ פּוילישער

⁶ ד"ר שמריהו לעווין — „מײַנע יום-טובֿדיקע טעג אין ווילנע“, ווילנע,
זאַמלבוך, ז' 804, ניו־יאָרק 1935.

ייד אין ווילנע געווען א זיכטיגקייט. א פארפרעמדקייט און ווינטקייט איז פון תמיד און געווען צווישן די צוויי גרויסע שטאמען, ליטווישן און פוילישן יידנטום, אזוי ווינט, אז כמעט די גאנצע פסיכאלאגיע, דאס גאנצע גניסטיקע וועזן און מהות איז געווען פארשיידן. האבן די פוילישע יידן געשאפן קאצק און גער, האבן די ליטווישע חסידים געגעבן דעם תניא. און דאכט זיך, אז כמעט די וויכטיקסטע גרינד-דערס און פירערס פון בונד זינגען ליטוואקעס⁷.

ווייניק ווילנער, וועלכע שטאלצירן מיט זייער גרויסן „בן-עיר“ אברהם דאנציג, מחבר פון חיי אדם וחכמת אדם, ווייסן אבער, אז ער שטאמט גאר פון דאנציג. א סך געבוירענע ווילנער ווייסן מסתמא נישט, אז „דער טאטע פון ירושלים דליטא“, ד"ר יעקב וויגאדסקי (1855-1941), איז גאר קיין ווילנער נישט געווען. ער איז טאקע געווען דער דעפוטאט פון ווילנע אין פוילישן פארלאמענט. ער איז טאקע געווען בראש פון דער דעלעגאציע, וועלכע האט אין ווילנע אויפגענומען טעאדאר הערצלען. ער האט זיך טאקע פאראייביקט מיט זיין איינשטעלן דאס לעבן פאר דער ווילנער סטודענטישער יוגנט אין אנטיסעמיטישן פוילן, ווי אונטער די נאציס. ער איז טאקע באליבט געווען ווי דער פארזיצער פון די גרעסטע ארגאניזאציעס אין ווילנע. אבער ער אליין האט גאר געשטאמט פון באברויסק⁸. ... מיט זיין גאנצן שם פון פאנענטרעגער פון יידישן געדרוקטן ווארט אין ירושלים דליטע איז זלמן רייזען געבוירן און דערצויגן געווארן נישט אין ווילנע, נאר אין קוידענאו, מינסק⁹. ... פונקט ווי א. י. גראד-דזענסקי, דער רעדאקטאר פון דער פאפולערסטער ווילנער צייטונג,

⁷ א. גאלאמב — „דאס פוילישע ווארשע און די ליטווישע ווילנע“, ליטע-רארישע בלעטער ג' 213, ווארשע 1928.

⁸ ד"ר מארק דווארזשעצקי — ירושלים דליטא אין קאמף און אומקום, ז' 50-47, פאריז 1948.

⁹ זלמן רייזען — יידישע ליטעראטור און יידישע שפראך, 24סטער באנד מוסטער-ווערק, 304 זייטן, ב"א 1965.

„דער אָונט־קוריער“, איז גאַר געווען פֿון קאָוונער געגנט ... ס'איז לאַנג די רשימה פֿון צעקלונגענע ״ווילנער נעמען״, וועלכע זינען גאַר קיין ווילנער נישט געווען, נאָר זיי זינען געוואָרן. אַזוי ביז אַברהם סוצקעווער, וועלכער איז ערשט נאָך די 7 יאָר געקומען קיין ווילנע פֿון סיביר און סמאָרגאַן ...

ווילנע האָט מער ווי וועלכע ס'איז אַנדערע שטאָט אין מזרח־איראָפּע פֿאַראַייגנט פֿרעמדע.

איבער איר אַרעמקייט האָט אָבער ווילנע נישט געקענט אַננ־האַלטן מענטשן און פּאַזיציעס.

נאָר און בלויז אין זכות פֿון שווערע קרבנות האָט ווילנע אָפֿילו אין „די בעסטע צייטן“ געקענט אויפֿהאַלטן געשאַפֿענע פּאַזיציעס. מיט דעם כוח פֿון אונטערהונגערן האָט אָפֿילו דער ייִדישער וויסנ־שאַפֿטלעכער אינסטיטוט זיך פֿאַרטיידיקט. ערבֿ דער 2טער וועלט־מלחמה, נאָך אַלע קאַמפּיינען אויף אַלע קאַנטינענטן פֿון פּלערליי שטיצפונקטן און אויסגעשכלטע לאַזונגען פֿון סאַלידאַריטעט, דווקא, „די שונאים אויף צופיקעניש“ ...

מיט סענטימענטאַלע אָפּילן, צו ראַטעווען פֿון הונגער, האָט מען געבויט אָפּילו די פּאַזיציעס פֿון ייִדישער וויסנשאַפֿט ...

אָפּילו די, וואָס האָבן געפֿילט אַ ווידערגעפֿיל צו פֿילאַנטראָפּיע, האָבן געמוזט אַנזען, אַז די אַרגומענטן פֿון רחמנות זינען געווען די איבערצייגנדיקסטע מאַטיוון צו מאַל אין די איידלסטע קולטור־אימפרעזעס.

פֿאַר באַניונג און קעגן געמאַקאַמפלעקסן

אין פֿאַרשיידענע צייטן פֿון דער נייער ייִדישער קולטור זינען אין ווילנע געמאַכט געוואָרן פּיאַנער־ישע פֿאַרמעסטונגען, אָבער ס'איז זיי נישט באַשערט געווען קיין לאַנג לעבן. אי ווילנע און איר פע־ריפֿעריע איז געווען צו־קליין, אי די אַרעמקייט איז געווען צו־גרױס. אין היסטאָרישע דימענסיעס איז דער קורצלעביקער פֿאַרמעסט

פֿון „ליטעראַרישע מאַנאַטשרייַפֿטן“ אין 1908 דער ערשטער ברייט־צוגיקער פֿרוּווּ צו שטעלן העכער קינסטלערישע ליטעראַרישע צילן פֿון די פֿאַרטייאַמביציעס. דריי שרייַבערס, וואַרטזאָגערס פֿון דריי פֿאַרשיידענע פֿאַרטייען, האָבן ביי זיך געפּוּעלט צו שאַפֿן בשותפות אַ ייִדישן חודשניק, וווּ פֿאַרשיידענע אידעאָלאָגיעס זאָלן הויזן צו־זאַמען און האַרמאָניש, דערפֿאַר אָבער זאָל דער פֿאַרנעם זיין איי־ראַפּעניש און נישט קליינשטעטלידיק... דער ציוניסט שמריהו גאַרעליק און דער בונדיסט אַ. ווינטער האָבן צו זייער איידי משתף געווען שמואל ניגערן. „עס איז אינטערעסאַנט צו פֿאַרצייכענען, אַ די ערשטע אַבאַנענטן — קורבֿ צו הונדערט — זינען געזאַמלט געוואָרן צווישן אַסימילירטע יידן, ווילנער דאַקטוירים, אינזשענירן, אַדוואָקאַטן, אַרכיטעקטן, גרעסערע סוחרים, וואָס האָבן מערסטנטייל גאַר נישט געקענט לייענען קיין ייִדיש. (זיי) האָבן זיך אַבאַנירט אויף דעם זשורנאַל, און דווקא אויף אַ גאַנץ יאָר“¹⁰.

די מוסטערן פֿון ל"מ זינען פֿול מיט נסן. ראשית: ברייטער פֿאַרנעם; דער הויכער קינסטלערישער ניוואַ; די אינטעלעקטועלע אַנגעלאָדנקהייט; די ווענדונג פֿון דריי פֿאַרטיי־מענטשן צו ליטעראַטור צוליב ליטעראַטור. פֿון יעדער זינט ל"מ האָט אַרויסגעערעדט, אַז אין ייִדיש האָבן מיר נישט בלויז אַ פֿאַלקס־ליטעראַטור — זי אַפּעלירט אויך צו דער אינטעליגענץ. אי חשיבות פֿון כלל־ישראל, אי דראַנג צו אַלזוועלטלעכקייט. דער פֿינאַנשמעקער געפֿינט אין ייִדיש שרייַבערס פֿון פֿאַרשיידענע דימענטיעס. הכלל, אין ל"מ זינען געווען מוסטערן אינעם גייסט פֿון טשערנאָוויץ, אידייען פֿון המשך און אַר־ניווערסאַליזם, איידער ס'איז פֿאַרגעקומען די טשערנאָוויצער קאַנפֿערענץ, וווּ י. ל. פרץ איז געוואָרן דער וועגווייזער.

די ייִדישע ליטעראַטור, הייסט עס, בלייבט נישט ביי פֿריפעטשיק, כאַטש דער פֿריפעטשיק שטייט איר כסדר פֿאַר די אויגן. פֿון דער

¹⁰ שמריהו גאַרעליק — „ליטעראַרישע זכרונות“, עטייען, ז' 223, לאַס אַנגעלעס 1947.

אַרעמער ווילנע איז געקומען דער דאָזיקע אַנוואַג דורך ל"ח אין 1908. מיט צוויי יאַרצענדלינג שפעטער איז געקומען „יונג'ווילנע", וואָס איז איינס און צוויי דערהערט געוואָרן אין ניו-יאָרק, פאַריז, תּל-אַבֿיב, בוענאָס-אַירעס און יאַהאַנעסבורג.

צו דער זעלביקער צייט, וואָס די אַרעמע ווילנע האָט אַרויסגע-קוקט צו דער גרויסער און ברייטער וועלט, האָט זי זיך נישט גע-שעמט מיט „געטאַ" — נישט געליטן פֿון געטאַ-קאַמפלעקסן, כאַראַק-טעריסטיש, אָז אינעם ייִדישן געדרוקטן וואָרט אין ווילנע, אַפֿילו אין דער קינסטלערישער ליטעראַטור און דווקא ביי די רעוואַלוציאַנערע יונגע, ווערט באַניצט דער טערמין „געטאַ" אַ סך מער ווי אין וואַרשע, און דווקא מוטיק, מיט אַן אויפֿגעהויבענעם קאַפּ, און גראַד מיט יאָרן פֿאַר דער 2טער וועלט-מלחמה. יידן האָבן געוואָלט זײַן יידן און לעבן צווישן יידן. נישט אַרויפֿגעצווונגען — זײַן וואָס מען איז! יידן אין ווילנע זײַנען טריי געווען זייער אייגענער געגנט, הגם שוין „דעם 27סטן אָקטאָבער 1861 — שטעלט-פֿעסט איינער פֿון אירע בעסטע מעמואַריסטן — איז יידן אַלערהעכסט ערלויבט גע-וואָרן צו וווינען אין אַלע ווילנער גאַסן".¹¹

ביז דער 2טער וועלט-מלחמה איז פֿאַר ווילנער יידן „געטאַ" נישט געווען קיין שרעקוואָרט. „געטאַ" איז פֿאַר זיי געווען דער סינאָנים פֿון טראַדיציאָנעלער ייִדישקייט, אָן קאַמפלעקסן, להיפּוך: די פֿעסטונג פֿון ייִדישקייט. ס'איז דערפֿאַר מער ווי ערגעץ אַנדערש-ווי באַנוצט געוואָרן, ווי אַ וואָרט פֿון ייִדישן קיום. מיטן אַוועקגיין פֿון געטאַ האָט מען זיך נישט געהאַט וואָס צו באַרימען. דווקא דאָרטן זעט זיך גוט אָן „דער שומר פֿון ייִדישקייט".¹² דערפֿון נעמט זיך דער פֿאַלקסגייסט פֿון ווילנע, און די גייסטיקע אַריסטאָקראַטיש-

¹¹ ש. ל. ציטראָן, „ווילנער קהילה", ווילנער זאַמלבוך, 1טער באַנד, ז' 61, ווילנע 1916.

¹² הייכל לונסקי — „פון ווילנער געטאַ", ייִדישע ווילנע אין וואָרט און בילד, ז' 30, ווילנע 1925.

קייט פֿון ירושלים דליטע איז זיך צונויפֿגעוואַקסן מיט דער פֿאַלקס־
דעמאָקראַטישקייט, וואָס האָט נישט דערלאָזט עס זאָל ווערן אַ תּהום
צווישן אַרעם און רייך.

תּורה, וויסן, קענען, טאַלאַנט זינגען געווען די גרעסטע מיוחסים
אין ווילנע, אין קיין שום אַרט אויף דער ייִדישער מאַפע איז נישט
געווען אזוי ריכטיק דאָס ווערטל „תּורה איז די בעסטע סחורה“, ווי
אין ירושלים דליטע. דערפֿאַר האָט יונג-ווילנע — די אויסשטראַלונג
פֿון תּורה, וויסן, קענען און טאַלאַנט אין קונסט — אויפֿגערודערט די
ייִדישע ליטעראַרישע וועלט און געשאַפֿן אין דער ייִדישער וואַרט־
קונסט אַן ערשטקלאַסיקע פּאַזיציע.

די ווילנער ריכטליניעס אין דער ייִדישיכטיק

הגם „די מאַמע ווילנע האָט געהאַט די העברעיִשע טראַדיציע“¹³,
איז ירושלים דליטע די שטאַט, וועלכע האָט אָנגעצייכנט די אוי־
טענטישסטע ריכטליניעס פֿון דער ייִדישיסטיק — אַנשטאַט ייִדישױט
(טעאַריע) ייִדישיסטיק (פּראַקטיק). אַבֿרהם דאַנציג, וואָס בײַ זײַן לעבן
נאָך (1748-1820) איז זײַן ספֿר חיי אָדם (1810) פֿאַרשפּרייט געוואָרן
אויך אין ייִדיש אין אַ ריי אויפֿלאַגעס, איז דער ערשטער שיינער
בײַשפּיל. „פֿאַרצייכענש“ און „איז ידוע“, „ניט רעכט“ און „חצות
אַפּ צו ריכטן“, „מיט דעם בלויון קאַפּ“ און „איז ער עובר אויף
על תּשקצווען“¹⁴ ווייזן די אַריענטאַציע צו פֿאַרשױטפֿן געשמאַק ייִדיש
מיט לשון־קודש. שפּעטער איז געקומען די פּראַקטישע אָנווענדונג
אין דער לאַנדשפּראַך אויך. דער היסטאָריקער שמעון דובנאָוו, איר
בעסטער עקספּאַנענט, האָט אין 1907 קלאַר געמאַכט די „אידעאַל־
גיע פֿון דער פֿון אים געגרינדעטער פֿאַלקספּאַרטיי“¹⁵. ווילנע איז

¹³ פּרץ הידשביין — אין גאַנג פֿון לעבן, זכּרונות, ב' 1, ד' 4, ז' 1, 1948.

¹⁴ חיי אָדם וחכמת אָדם, ניר־אַר תּש״י (פּאַטאָגראַפּישער איבערדרוק).

¹⁵ זלמן רייזען — לעקטיקאַן פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור, פרעסע און
פּילאָלאָגיע, ב' 1, קאַלום 680, ווילנע 1926.

געוואָרן איר פֿעסטונג און ד"ר צמח שאַבאָד איר באַליבטער פֿאַנענ-
טרעגער, „א פּאַטריאַרד פֿון אונדזערע קולטור-אַרבעטן, אַן עכטער
ייִדישער דעמאָקראַט, ענג פֿאַרבונדן מיט אונדזערע פֿאַלקסמאַסן, מיט
זייער שפּראַך, פֿאַרנומען מיט זייערע זאַרגן און נויטן — אַ מוסטער
פֿאַר אונדזער קומענדיקער אינטעליגענץ“¹⁶. און ווילנע האָט געהאַט
אַ גרויסע ייִדישע אינטעליגענץ.

וואָס שייך צו ייִדיש, האָט די אידעאָלאָגיע פֿון דער השפּלה
איבערגעלאָזט שלעכטע לאַזונגען. נישט בלויז יהודה-לייב גאַרדאָן,
„דער גרעסטער דיכטער פֿון דער השפּלה“¹⁷, בעיקר אַ העברעיִשער
שריבער (1820-1892), נאָר אַפֿילו אַיזיק-מאַיז דיק, בעיקר אַ שרײַ-
בער אין ייִדיש, האָט קיין וואַזשנע באַצונג צו ייִדיש אין ווילנע נישט
איבערגעלאָזט. אויך דער „ייִדישלעכער גאַרדאָן“ האָט אַזוי געלערנט:
„דו רייך ניט אַ לשון, וואָס קיינער פֿאַרשטייט; / דיין לשון איז פֿרעמד,
פֿאַרמישט, פֿאַרדרייט, / דאָס לשון המדינה איז קלאַר און ריין — /
דו רייך אים, שרײַב אים, זאָל יעדער פֿאַרשטיין“¹⁸. ... נאָך אַזאַ
„לערע“ איז אַהבת-ייִדיש, אויסגעדריקט נישט דורך טעאַריעס פֿון
ייִדישיזם, נזערט דורך פּראַקטישער ייִדישיסטיק, געווען ממש —
אַ גנטיקע פֿאַלקס-רעוואָלוציע. אַ מחנה דאָקטוירים, אַדוואָקאַטן,
אינזשענירן, כעמיקערס, מאַטעמאַטיקערס און לערערס פֿון הויכן
ניוואַ האָט אַרויפֿגערוקט מיט יראַת-הפּכוּד צו שאַבאָדס פּראַקטישע
בײַשפּילן און דובנאַווס טעאַריעס, און ייִדיש איז פֿאַרבונדן געוואָרן
מיט ליבשאַפֿט צום מענטש, צום קינד. האָט שאַבאָד רעדאַקטירט
זאַמליכער, האָט ער אין זײַן פֿאַרוואַרט געשריבן: „פֿאַר אײַך, ייִדישע
קינדערלעך, פֿאַרוואַגלטע, פֿאַריאַגטע, אַרויסגעשיקטע, אַרויסגעטרײ-
טע“.

¹⁶ ש. דובנאָו — „ד"ר צ. שאַבאָד, דער ייִדישער דעמאָקראַט“, ווילנע.

ד' 738, נ"ו, 1935.

¹⁷ ש. ראָזענפעלד — „יהודה-לייב גאַרדאָן“, ד"ז, ד' 457.

¹⁸ א. ליטוין — „מיכל גאַרדאָן, דער פֿאַלקסקעמפּער און פֿאַלקסדיכטער“,

ד"ז, ד' 452.

בענע, פֿאַר אַינך, אַרעמע קינדערלעך, אָן אַ טאַטן־מאַמען, פֿאַר אַינך שרײַבן מיר דאָס ביכל, אַינך ווידמען מיר דאָס¹⁹. מיט אַזאַ רירנ־דיקער ליבשאַפֿט זײַנען געמאַכט געוואָרן אין ווילנע ערנסטע פֿאַר־מעסטן צו שרײַבן געשיכטע פֿון דער נאַענט און פֿאַר אַיגענע... די „טרוקענע ליטוואַקעס“ פֿון ווילנע האָבן אויך געקענט אַרײַנפֿאַלן אין אַזאַ סענטימענטאַליזם. אַודאי איז דאָס געפֿערלעך פֿאַר דעם מוז צו זײַן אַביעקטיוו. געשיכטע פֿאַרט זיך נישט מיט סענטימענט־טאַליזם. מ'קען נכשל ווערן פֿון לאַקאַלן פֿאַטריאַטיזם... מעגלעך, דאָס האָט אין ווילנער באַשאַפֿן אַ ביסל גרויסהאַלטערײַ, ווילנע האָט אָבער געהאַט מיט וואָס צו שטאַלצירן, אַפֿילו ווען זי וואַלט נישט מער ווי די ערשטע געקעמפֿט פֿאַר אויטאָנאָמיע אין איר שטאַטראַט און מיט צײַן און נעגל פֿאַרטיידיקט אירע רעכט פֿאַר ייִדיש ווי בכלל פֿאַר מינדערהייט־רעכט.

פֿון „פֿנקס“ ביז „יונג־ווילנע“ : עקספּערימענטירנדיק

ענטפֿערנדיק אויף דער פֿראַגע „פֿאַר וואָס דווקא ווילנע?“ האָט דער ייִדישער וויסנשאַפֿטלעכער אינסטיטוט אויסגעקליבן פֿאַר זײַן היימאַרט בני זײַן גרינדונג, כאַטש עס זײַנען געווען היפש שטעט „רייכערע פֿון ווילנע, אי אין דער צאָל ייִדן, אי אין טוערס, אי אין געלט, רייכער אין בילדונג־מעגלעכקייטן“, האָט דער בוימאַסטער פֿון ייוואַ געזאָגט: „נאָר איין זאַך פֿאַרמאָגט ווילנע, וואָס קיין שום אַנ־דערע שטאָט אין דער וועלט פֿאַרמאָגט ניט — אין ווילנע זײַנען צונויפֿגעפֿאַרט ייִדישע טראַדיציע און ייִדישע הנטצנטיקייט“ און „נאָר פֿון די צוויי עלעמענטן צוזאַמען קאָן זיך בויען אַ קולטורעלע ייִדישע צוקונפֿט“²⁰.

¹⁹ ד"ר צ. שאַבאַר — פּירוואָרט, ווילנער זאַמעלבוך, 1טער באַנד, ז' 3 ווילנע 1916.

²⁰ ד"ר מ. ווינרניך — „דער ייִדישער וויסנשאַפֿטלעכער אינסטיטוט (ייוואַ)“, ווילנע, ז' 323, נ"י 1935.

נישט על פי צופאל איז נאך מיט אנדערטהאלבן יארצענדלינג פארן שאפן דעם יוזא געמאכט געווארן אין ווילנע דער ערשטער פארמעסט פאר א פארשבוך מיט דער מראה פון גמרא²¹, ווו בער באראכאו איז נתגלה געווארן. אויך די ערשטע וויסנשאפטלעכע אויסגאבע פון א ווארטקינסטלער²². אויך די ערשטע פיר פרווון פון פארשונג. ליטעראטור-געשיכטע מיט וויסנשאפטלעכע השגות, זינען ארויסגעקומען פון ווילנע²³. אלץ עקספערימענטן פארן אויפקום פון יידישן וויסנשאפטלעכן אינסטיטוט.

נו, איז א חידוש, וואס "יונג ווילנע" האט אין אירע קינסטלע-רישע עקספערימענטן אויך אינטעלעקטועלע פראגמאטיקעס פון קא-לעקטיווער נאציאנאלער דערפארונג?

יונג-ווילנע רעפערענצערט אויף א מאדערנעם אופן אלט-ווילנע. חיים גראדע, דער לומדישער דערציילער און ראמאניסט מיט דרא-מאטישן ליריזם, איז אויך דער שכלדיקער עפיקער. אברהם סוצקע-ווער, דער אריסטאקראטישער פאעט, איז דער עסטעט אויך אין גרויל פון דער ווילנער ארעמקייט. אלחנן וואגלער, איז אקאדעמיש אין מעטאפאר, אבער מיט דיכטערישן פאנטאסטישן פלי. יורשים און שטפערס פון ליטעראטור.

שמואל ראזשאנסקי

²¹ דער פנקס, יארבוך פאר דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראטור און שפראך, פאר פאלקלאר, קריטיק און ביבליאגראפיע, 1טער יארגאנג, ווילנע 1912, רעדאקטירט פון ש. ניגער.

²² עטינגערס כתבים אין צוויי חלקים, ארויסגעגעבן לויט די מאנוסקריפטן מיט א ביאגראפישן און ביבליאגראפישן ארענפיר און מיט הערות פון ד"ר מאקס ווינרניך, פארלאג ב. קלעצקין, ווילנע 1925.

²³ ווילנער זאמלבוך, רעד' צמח שאבאר, ארויס 2 בענד, אין 1916 און 1918. — זלמן רייזען — פון מענדעלסאן ביז מענדעלע, ארי אין ווארשע 1923, פי קולטורליגע, אבער געשאפן אין ווילנע. — ד"ר מאקס ווינרניך — בילדער פון דער יידישער ליטעראטור-געשיכטע, ווילנע 1928. — מאקס עריק — די געשיכטע פון דער יידישער ליטעראטור פון די עלטסטע צייטן ביז דער השכלה-תקופה, ארי דורך קולטורליגע 1928, אבער געשאפן אין ווילנע.

עדות פון דער יידישער ווילגע-קולטור צווישן ביידע וועלט-מלחמות

ד' אבות אויך דער וואך

חיים גראדע

געוויין פון דורות

— א —

אויף מײן עלטער־זיידעס קליידער
זע איך אויפֿפֿלאַמען דעם קרייץ פֿון מיטלעלטער.

מײן עלטער־זיידע זיצט בײַם סדר.

אַ גרויסן ווילדן מאַנדל־שטעקן,

זײנע אַבֿות אויפֿצווועקן,

האַלט ער.

אַנשטאַט דרײַ מצות גליען דרײַ לבנות אויף אַ טעלער:

די אונטערשטע איז שוואַרץ, די מיטלסטע איז רויט,

די אייבערשטע איז פֿון די ליכט, די פּסחדיקע, העלער.

מײן עלטער־זיידע שמעקט געפֿאַר און טויט —

אַ קינד אין קעלער...

פֿון קידוש־בעכער

קריכט אַ גרינע שלאַנג.

דער פֿלאַם פֿון אירע אויגלעכער

צינדט־אָן דאָס געטראַנק.

מײן עלטער־זיידע טרינקט דעם ברענענדיקן כּוס.

ער פֿילט: אַבֿות אויף דער וואַך —

און הינטער טיר און שלאַס

— ב —

דעם באַרוועסן מאַנאַך...

איך זע מײן זיידן, דעם נאַפֿאַלעאַנישן סאַלדאַט.

א פארלירענעם אין פֿינצטערע זאווייען.
 דעם טרוים פֿון וועלט-באָפֿרונג, וואָס ער האָט געהאַט,
 האָט ער צוזאַמען מיט זײַן פֿערד פֿאַרגראָבן אין די שנייען.
 דער אָפּגעריסענער, דער לעצטער גרענאַדיר,
 אַנטלויפֿט פֿון קאַלטן צפֿון.
 עס יאָגט אים נאָך אַ וויסער בער — סיביר:
 — זאַל רוסלאַנד שלאָפֿן, ווי זי איז ביז איצט געשלאָפֿן,
 אַינגעוויגט מיט שווערע גלאַקן
 און מיט קנוטן —
 זאַל רוסלאַנד שרעקן, ווי זי האָט געשראַקן,
 און אין שניי פֿאַרבלוטן.

מײַן זיידע הינטער מאַסקווע — דער פֿראַנצייזישער סאַלדאַט און
 פֿאַטריאַט

זינגט די מאַרסעליעזע אונטער אַ האַרמאַטן־ראָד —
 און הערט, ווי ס'פֿיפֿט דער הוראַגאַן,
 און פֿינקלט אויף זײַן באַראַבאַן
 דעם מאַרש צום עשאַפֿאַט ...

— ג —

הענט,
 צוויי ליכטיקע, צוויי שטילע הענט,
 עפענען זיך אויף און תפֿילות פֿלאַטערן פֿון זיי אַרויס ווי טויבן,
 נבֿיאישע צוויי הענט
 פֿאַרברעכן זיך — זיי קענען מער ניט לויבן;
 צוויי אייזערנע קולאַקעס
 שמעטערן די ווענט —
 מײַן טאַטנס הענט.

¹ שניישטורעמס.

מזין טאטע האָט געליבט די הייסע מטרונגות² פֿון קבלה.
 דערנאָכדעם — די בת־מלכה פֿון השפלה.
 צום סוף האָט ער פֿאַרדאַמט אי מענדעלסאַנען, אי דעם זוהר,
 און נאָר געליבט זיין האָט צו די פֿרומאַקעס.
 עס האָט געגעסן אים דער טרויער,
 פֿאַר וואָס ער לעבט בלויז מיט דעם עבֿר און מיט קברים,
 אַזוי ווי אין דעם טויטן לעבט דער וואָרעם;
 ער איז געווען אין שטיבער גבֿירישע אַ לעהער,
 האָט געהאַט אַ ווייב און קינדער,
 נאָר בלוט האָט ער געהאַט פֿון אַ פֿאַרשווערער
 און אַן אונטערצינדער.
 אַ ריז — האָט ער געוויינט מיט קינדישע פֿאַרשעמטע טרערן,
 אַ פֿילאַסאָף — האָט ער פֿאַרטרונקען זינע יאָרן;
 ער איז געווען אַן אַנזאָג בלויז, פֿון וואָס ער האָט געדאַרפֿט נאָך
 ווערן —
 און איז ניט געוואָרן.

— T —

מזין עלטער־זיידע, וואָס איז אומגעקומען צו מקדש זיין דעם שם
 שטייט אין פֿלאַמען ביי מזין בעט און וויינט:
 — בין איך געשטאַרבן אויפֿן שניטער־פֿלאַם פֿאַר דעם,
 עס זאָל זיך פֿרייען אין זיין קלויסטערצעל דער באַרוועסער מאַנאָך,
 אַז ס'קען מזין אייניקל ניט שטאַרבן פֿאַר זיין זאָך? —
 ניט דאָס האָב איך, מזין אייניקל, געמיינט,
 ניט דאָס האָב איך געמיינט.
 מזין זיידע, וועלט־באַפֿרייער — אויסגעמאַרעטער, דערפֿרויענער
 סאַלדאַט,

² (פון זאַטטן) די שטאַרקע פרוי, „מאַטראָנאַ“.

הייבט זיך אויף פֿון שניי און קוקט מיך אָן דערשטוינט:
 — פֿאַר דעם האָב איך אַליין זיך אַינגעשפּאַנט אין אַ האַרמאַט,
 און ביז אַהינטער מאַסקווע נאַכגעשפּאַנט מײַן חלום און נאַפּאַלעאַן,
 אָ דו זאָלסט מורא האָבן פֿאַר אַ ביקס און פֿאַר אַ פֿאַן? —
 ניט דאָס האָב איך, מײַן איניקל, געמיינט,
 ניט דאָס האָב איך געמיינט.

מײַן טאַטע, וואָס האָט ווי אַ ווינט פֿאַרלאָשן אַלע יאַרצײַטליכט אין
 קלויז,

טוליעט-צו זײַן סיוון קאַפּ: צו מיר און וויינט:
 — פֿאַר דעם בין איך געווען אין חרם אין מײַן אייגן הויז
 און אַ פֿאַרשטויסענער געליטן ווי דער פֿילאַסאָף פֿון אַמסטערדאַם,
 אָ דיר זאל זײַן אַ שאַדן צו צעשמעטערן דעם צאַם? —
 ניט דאָס האָב איך, מײַן זון, געמיינט.
 ניט דאָס האָב איך געמיינט.

— ה —

מײַנע עלטער־זיידעס, מײַנע זיידעס
 און מײַן טאַטע, אַ פֿאַרקלעמטער, אַינגעבוּיגן,
 אַ געפֿיניקטע, הכנעהדיקע עדה,
 שמייכלט מיר אַרײַן מיט ליבשאַפֿט אין די אויגן
 און אַ ווקסיקער פֿאַרשניטער זיידע
 שפּרייט־אויס זײַנע הענט ווי דינע צווינגן:
 — איניקל, אַ ייד דאַרף קענען גיין צו דער עקדה,
 קענען גיין און שווינגן...

צעוויגט זיך ווי אַ וואַלד אין ווינט דער טויטער ציבור:
 — אַ נײַס דאָס איז, אָ מיר די ברינעמער פֿאַרסמען,
 אָ מען יאַגט אונדו פֿון די שטיבער נאָך אין פֿלאַמען?
 אַ נײַס דאָס איז פֿאַר זיך אַליין אונדו אויסצוגראַבן גריבער —
 און אויפֿהענגען דעם טאַטן מיט דער מאַמען...
 עדות קענען זײַן די ווענט, די שויבן,

די בלוט און מאַרד באַשפּריצטע קישנס.
 אַז אונדזער האַב־און־גוטס איז ליכט צו רויבן
 און ס'לאָזט זיך אונדזער בלוט פֿאַרווישן,
 עדות קענען זאָגן אונדזערע געשענדטע וויכער,
 די עופֿהלעך אַרויסגעריסענע אין טראָגן,
 אונדזערע פֿאַרקריפּלטע, פֿאַרשעמטע ליכער
 און אויך די קליידער קענען עדות זאָגן:
 מיר קענען איבער זיך, ווי איבער וויבן און חלה, מאַכן קידוש,
 זיין פֿאַר העק, פֿאַר פֿלאַמען און פֿאַר חיות — שפּיז,
 מיר קענען ווי די לעמער, ווי די ביימער איבערטראָגן,
 פֿאַר אונדז איז קיין זאָך ניט קיין חידוש,
 קיין זאָך ניט קיין נישט.
 הייב איך אונטער זיך פֿון בעט אויף מנינע עלנבויגנס
 און ווי אַ גוסס וויל וואָס זאָגן,
 פֿלאַקער איך אַרויס מיט מנינע פֿיבערדיקע אויגן:
 — די שונאים טענהן, אַז מיר האָבן זיי צוריקגעשלאָגן...
 „צוריקגעשלאָגן? !“ —
 ציטערט־אויף דער גאַנצער טויטער ציבור,
 און מנין דינער, וווקסיקער, פֿאַרשנייטער זיידע
 קוקט מיט שטוינונג און מיט שרעק זיך איבער
 מיט דער מתים־עדה...
 נאָר מנין טאַטע שטייט שוין מער ניט אַננגעבויגן,
 ווי די איבעריקע זקנים אַננגעבראַכן,
 עס ברענט אַ ביזע פֿרייד אין זינע אויגן
 און זיין פנים צוקט פֿון פּינגלעכן נצחון:
 — אַזוי, איר האָט זיך ניט געלאָזן שעכטן פֿאַר זיין נאָמען?
 ס'איז אַנער לעבן ניט בלויז הייליק, נאָר אויך פֿייער — — —
 איר האָט שוין ניט געשעפטשעט אונטער די חלפּים: אָמן?
 איר זענט שוין נישט געגאַנגען מיט געזאַנג אין פֿייער? —
 מעגט איר איצט אויף זיך די האַרבסטע שטראַף אָפּילו נעמען!

איר דארפֿט זיך ניט, מײַן זון, באַקלאַגן,
איר האָט זיך ניט מיט וואָס צו שעמען!

נעם איך אָן מײַן טאַטן פֿאַר דער האַנט
און פֿאַרגראַב אין אים מײַן ברענענדיקן פֿנים:
— טאַטע, דאָס איז אונדזער ווייטיק, אונדזער שאַנד,
ווי זאָלן מיר אַריבערטראַגן די באַשטראַפֿונג
פֿאַר שלאָגן שונאים?
מיר זינגען דאָך ווי אַלע מאָל אַנטלאָפֿן!
ווי אַלע מאָל אַנטלאָפֿן.

— 1 —

אַ סך חלומות האָבן מיך געפֿיניקט — און פֿון גרויל
געבלוטיקט האָט מײַן האַרץ, געציטערט האָט מײַן ווילן,
ביז אַ טירוף-שמיכל האָט פֿאַרקרימט מײַן מויל
און איך האָב זיך גענומען מיט חלומות פֿינצטערע פֿאַרשפּילן,
און איך האָב אין דער נאַכט באַשוואַרן
צונג און גוף און קאַפּ:
— וואַרף זיך ניט אין חלום ווי אַ ווינט אין קאַרן,
זינקסטו — זאָלסטו מיטן קאַפּ אַרײַן
אין תּהום אַרונטערפֿליען!
שרינסטו — בלייב געליימט!
קיינער זאָל ניט זאָגן, אז איך האָב געשרייען
פֿון מײַן שלאָף געהיים.

דעמלט איז מײַן טאַטע אין אַ נאַכט אַ שטורמישער געקומען,
ער האָט דעם צודעק פֿון מײַן בעט אַראָפּגעריסן,
און אין פֿנים מיר געשמיסן,
נאָר איך האָב דאָך באַשווירן זיך אַליין — צו שטומען...

ער האָט גערעדט: דו, ברענענדיקער דאַרן,
דו האָסט דיין הייסן קערפּער אינגעדעקט

אין לילעך, אונטער וועלכן ס'האט זיך מאמע זיך געבארן —
 און וואס האט מיט מיין טויטן גוף געשמעקט;
 דו, תאוהדיקער, ברענענדיקער דארן,
 דו וויקלסט אין מיין צודעק דינע גלידער,
 מיין תאוה — איז די שולד פון זיין געבארן,
 און נאר מיין לוסט איז אויפגעשטאנען אין דיר ווידער — — —
 בן סורר דו, בן מורה,
 אז איך בין שוין באגראבן — לאז מיך זיין באגראבן,
 אז מען באהאלט א פסולע פארמעקטע ספר-תורה,
 דארף מען אויך איר מענטעלע ניט האבן,
 גיי, הויקער זיך צוזאמען ווי א בערגל אויפן פעלד,
 און זאלן דיר פארוואקסן געלע גראזן;
 ווי קענסטו אומטראגן מיין פנים אויף דער וועלט,
 אז דו האסט נאך מיין לינדשאפט ניט אויסגעלייזט געלאזן?
 חשבון מאנען דינע זידעס:
 — וואס איז זיין בארוף און וואס — זיין ווארט?
 אן ענטפער גיב די דורות-עדות,
 אויב זיין געבורט בלייבט בלויז א צופאל — איז עס מארד.
 אזוי האט א דערצאָרנטער מיין טאטע מיטן צודעק מיך געשלאָגן,
 א נאָקעטער בין איך געלעגן און געציטערט.
 גאר נישט האָב איך, דער באַשווירענער, געקענט אים זאָגן,
 ווי אַן אויסגעהאַקטער וואַלד, וואָס קען אַפּילו זיך פֿאַר דעם געוויטער
 ניט באַקלאַגן...

בן-ציון אלפס / ווילנע 1850 — 1940 ירושלים

בלעטער פון „מעשה אלפס“

„א וואונדער שיינע היסטאריע פאן א באריהמטע געבילדעטע רחל מיט איהר געליעבטן יאָזעף“, געדרוקט אין ווילנע 1900 און איבער-געדרוקט אין שיקאגא 1953

אַה! וואס מען ליידיגט דאס אויס פון דיא קלויזניקעס, דער רוף פון זיין ציגאר איז נאר ניש צום אַלײס האַלמין — אזויא האט גירעקס מיט אַשמוקעס אַהאַלבער אַריקסאַקראַם. אויף אַפּאַסאַניקער וואס איז אויף גינעסין דאַרמין אַיינפאַך גיקלידיקעס (גור ביין אונג זויפער) אונג אפּין געזיכט איז גילענין אַרעל אונג ליבליקייט.

אויב אויף איז שווער צום הערין דעם רוף, פאַרלעש אויף מיין ציגאר, אונג האט גלייף פאַרלאשין אונג אַרײן גילייגט אין מאש.

אויב אויף איז געפרייאקע דער רוף, טוט זייט אזויא גוט אונג זייט איבער אין אַיין געקריאשצין וואגאן, ווארום נאל דער צווייטער זיך שטערין צוליב אויף רויערין? אין גענעטמחיל דער ציגאר איז זייער אַנגוטער, אזוי האבן זיך אַיינע פאַסאַניקערן גיליידיקעס אויף דעם האלבין אַריקסאַקראַם.

אַה! וואס מען ליידיגט דאס אויס פון דיא דוואונגע, ער האט מיר נאר פּוּיק גינען מיט דיא פאַרײקע וואס ער האט גינעפּינט, גיט (אין אַהאַלבע שטונד ארום) ווייטער דער זעלבער אַדיגער.

גיין מיין פריינד, גיט אויף האב עס גינעפּינט, גור דינע דאַמקע וואס זינעם לעבין פאַרײקע — וואהר דער אַנטווארט פון דעם דוואונגעס אַדילמאן — אויב איהר קענט דאס גוט פאַרליידין וועל אויף פאַרמאכין, מיט דינע ווארשין האט דער דוואונגער זיך אויף גייהיפּין אונג פאַרמאכט. — אלע פאַסאַניקערן זינען ענעם-ציקט גינארוין פון דיא אַדילקייט פון דעם דוואונגעס, וואס ער פאַהאַנדילט איהם ריקטיג וויא אַצערײליקע מושער איהר צולאנגעם פּון חזיר.

וויא גור דער אַדילמאן האט גרשיינט אין וואגאן ווילגא, זינען פיל וויכטיגע מענטשין צו גיבאנגען צו איהם מיט גרויס עהרעפּורקט, שלום עליכם רבי, דער האלבער אַריקסאַקראַם האט אַבליק גיטאון, אז דער דוואונגער איז אַנרויסקער נבכר, פּרענט ער בייא אַיינעם, ווער איז דינער דוואונגער מאן? — דאס איז דער רבי ר' ישׂראל סלאגער וואהר יענעקום אַנטווארט, איהר קענט זיך פאַרשטעלין וויא מיין האלבין אַריקסאַקראַם איז גינארוין צום מושח, אז ער האט זיך ערפּאָהרין אז דאס איז דער רבי ר' ישׂראל, ער האט גוט גייהערט פון איהם, גור פּערזאנליך האט ער איהם גיט גיקענט.

מיין אַריקסאַקראַם פּרענט זיך נאך וואו דער רבי וועט פאַרפאַהרין. — צום זיין אַידיים הרב המיץ וואהר זייער אַנטווארט, אויך פּין זייער גינעניע גיווען

גינען צו הערין דעם צוגאנג פון זיין מחילה געשין דעם רבי'ן, אונזאם דער רבי
 נעמט איהם אנטווארסין, איך האב אָבער קיין וועג ניש גיהאמט צו דעם .
 אין אַהר אַרום באַגענין איך זיך ווייטער צוואַ מיין גרויסע פרייד מיט
 דעם האַלבן אַרײַסטאַקראַט . - זיין געזיכט האט מיר גיציגט אסך איידעלער
 אונ מיךדער, נאר ניש קיין ערף וויא דענסקמאהל, איך האב מיר ניש גיקענט
 איין האַלטן אונ זאג איהם מיין פּהיגענער, גענויס זייט איהר דאך פריינדליך
 גינארין מיט דעם רבי, פילייכט איז מעגליך איהר זאלט מיר דערציילן פאך-
 דראַפּנא וויא עס איז צוואַ גינאנגען .

יא מיטן גרעסטן פארגעניגען, איך וועל דינען גוטען מענטשן ניש פאך-
 געסין זא לאנג מינע אויגן וועלן זיין אפין, דאס איז עפעס איין ענגעל פון
 הימל געשיקט גינארין צוואַ מיין גליק מאַטריאליש אונ גייכפליך, דער צוגאנג
 וואהר אזויא: - אויף מאַרגן בין איך אריבער צוואַ איהם, איך געפין איהם
 זיצן ביא איין רמב"ם, איך האב גיזאנט גוט מאַרגן, ער אַנטוואַרעט מיר
 גוט יאהר, ער שטעלט אַשטובל אונ בעט מיר זיצן, זיין שיינע אויף גע-
 האט מיר שוין דער לאנגט וויא מיט אדווער אין האַרצין, אונ זאג ליבער רבי
 איך קען זיך ניש זעצן, בעפאר איך וועל איך ניש אַבער בעטן פאר מינע
 געכטיגע גראַפֿהייט קענין איך אין וואַנאן, איך בעט איך איהר זאלט מיר
 מוחל זיין. - וואס האט איהר מיר דען גיטאהן? מאלע וואס אַמענטש רעדט
 זיך אויס ניש אויס גירעכטיגערהייט, נאך אַמאהל וועט איהר גענויס זיין זיך
 ניש צוואַ טאהן דאס. זיין אַנטוואַרם וואהר מיר וויא באַלזאם אפין האַרצין,
 אונ אונ ניש צוואַ שטערן איהם פון לערנען, נעם איך אָב שיעד אונ גייא
 אַרויס. איך האַלט שוין דיא קלאַקע אין האַנט, רופט ער מיר צוריק מיט
 דינע ווערשער: - איך דער קען איהן איך אז איהר זייט נישט קיין הוינער,
 איהר זייט גענויס גיקענע היער וועגן אינזערעטע פילייכט איז מעגליך מיר צו
 זאגן, - איך וועל איך זאגן צוליב וואס איך פרענ דאס (אונ עס זאל איך
 ניש זיין וואונדערבאר), די חול זאגן אַפּלל לְחֵלְכָה (פּס'ס כ"ה) מעשה מוציא מיר
 מחשבה, זאין מחשבה מוציא מיר מחשבה, קען איז דאך גור אַמענטש וואס
 קען איז מרגיש צער אונ בויזן, אַבנאהל איך זאג איך ערניקט אז איך בין
 אויף מוחל, דאך קיכט אַמאהל פאהר אַגידאנקען פון פאָרדרום, איז אונ עס
 זאל נאר ניש גלייבן קיין שפור פון דיא פאָרדרום, אונ דאָגענין צוריק
 באַניסין דיא האַרץ מיט פריינדליכקייט וויא צו איין אייגענעם קינד, איז גוט
 ווען קען קען פּפּועל ממש זעהן צוואַ טאהן גענעס אַמובא, דאס קען שוין מאַכן
 אַשטאַרקע ווירקונג אפין האַרצין צוואַ גוטן, דרום פון גי איך אינזערע
 גישעפּטן

גישלעפֿטן, פֿילייכט בין איך איכשטאנד איך עטוואס באהילפֿיג צוא זיין, דאמיט איך זאל קענען איך דער בעסטער פֿריינד בלייבן.

דינע זיסע ווערסער וואס זיינען גיוואנט פֿון איידעלען ריינעם הארצין, האבן מיר וויא איין דוגער מיין קאפ צופלעט, אונ איך בין גיווארן שטום וויא דיא וואנט, פֿון אויגרויגעט סאנעקט (געוויסענס דעס).

מארגן וועל איך וואסן איך צוא געבן אנטווארט - האב איך מיט כחזות אויס גירעדט - איך האב גינומען אפשייד, בין ארויס היילענדיג אזויא וויא אין אויגן-קרוינקליכער אנשליפֿט פֿון אליכטיגען זאל, ווייל זיינע שטואבע אויפֿן קענען ניט ערפֿראגן דיא זעהן שוין, אזויא האב איך ניט גוקענט ערפֿראגן די ליכטיגקייט פֿון זיין איידעלען חאראקטער. - זיין איך וועל דאס ניט פֿארוי פֿראכט איך ביי זיך, לא די וואס איך האב זיך אזוי פֿארזינדליכ געוון איהם זאל איך נאך פֿערלאנגען ער זאל האבן פֿון מינגסטענין פֿרחה, אונ בין מיר גינאנגען בעסער דיא טובה באקומען צוא דעם געוויסן מענטשן וואס איך בין צוא איהם דירעקט גיפֿאדערן. צוא מיין גרויסן אוינגליק אבער, אדער בעסער גיוואנט צוא מיין גרויסן גליק האב איך באקומען איין זעעה, אז זענער האם פֿארברייט, אונ וועט זיך לאנג זאמען, דא זיינען מייע אלע בנגיט צושפֿראנד גינאנגען. גויט פֿרעכט איינין זאגט איין אלטער שפֿריד ווארט, גענון מיין ווילען האב איך זיך גימוט ווענדין צוא דעם גויסן איידעלען ר' ישראל ער זאל מיר דא פֿיררן צוא מיין גליק. איך פֿאס מיר מוסה, אונ קום מארגן דירכטיג וויא איך האב איהם פֿארשפֿראכט. איך בין גרייט צו ערשיהלען אייער וואונדער, - זאג איך - ערצילן איך מיין אינגערעס, איך בין פֿון מיין יוגנד אן איין משורר, איך האב געדינט ביי פֿארשידענע תּוֹנים, איז מיר פֿאדער גיקומען איין פֿראיעקט מיט אייניגע יאָר צוריק אויס צוא לערנען זיך שוויטה, אונ איך זאל קענען פֿארברעמיט אשטעלע פֿון תּוֹן אונ שוהט.

מען האם מיר רעקאמאנדירט אשטעלע איז דיא שטאם פֿ. איך בין אריין גיפֿאדערן, אונ האב אויס גענומען מיין דאזיגען. דער רב פֿון שטאם איז גראדע גיווען אנוועק גיפֿאדערן, עס איז מיר אבער גישטאנען אין וועג דער פֿרגס פֿון שטאם, ווייל וויא עס ווייזט אויס ציהט ער פֿאר זיינעם אפֿריינד, האבן מיר מייע גוטע פֿריינד גיגעבן אפֿריוף איי ווילנא צוא איין געוויסן נכבד אגע-באנענער פֿון זענע שטאם, אז ער וועט מיר געבן אפֿאפֿיר צום פֿרגס איז דיא שטעלע זיכער מייע, צוא מיין גרויסן אוינגליק איז זענער זענעם פֿארברייט אויף אלעאנע צייט.

באקומענע זיך גיט מיין פֿריינד, איך וועל איך פֿילייכט קענען באהילפֿיג זיין

זיין, געוויס האט איהר דאך גילערניגט הלכות שחיטה, וועל איך הייסן מיין
 איידים ער זאל איך עקוואמענירען, איך וועל אויך זיין דערבייא, אום עם זאל
 זיין איך לייקטער עקוואמען, און אז איהר זועט אויס האלשען עקוואמען, וועט
 ער איך געבין קבלה, איך וועל אויך אונטער שרייבן, דייןק איך אז דאס
 וועט איך אזויא דיגען וויא יענעם פרוף.

וען קען דאס גישעהן דער עקוואמען פריע איך איהם - אפילו שוין.
 ער גייט מיט מיר אריין צוא זיין איידים אין ציטערל, און ער געבט מיר פריען
 קסדר הלכות שחיטה, דיא ערשטע 2 שאלות האב איך געענטפערט וויא איך
 האב גילערניגט אין אהל יצחק. ער פריענט ווייטער לדיא באגין גיישיגע ענגים,
 איך וועל זיך גוט לייקענען, אז איך האב גוט גיבוליא, איך האב זיך זאך
 פארשטענעט מיט אפאר נערטער וואס האבן געוויזן מיין פראפאקייט, איך
 שעט זיך איך איבער צוא זאגן - און האב שוין פארשטאנען מיין אונגליק,
 ער העכט זיך צוא מיר פרייערליך ארויף פיהרען מיר אפין רעכטן ווען, ער האט
 מיר אזויא ליכטיג גיבולאכט מייער אויגן, אז איך האב גוט פארשטאנען וואס
 פאר איין עם זאגן איך בין.

זייט גוט אזויא ראסקארעטעס - זאגט צוא מיר דער אדוילמאן - געוויס האט
 איהר דאך גילערניגט גור פון ווען, עם איז מעגליך אז איהר זייט שוין אלאנגע
 זייט אין וועג האפט זיך פארנעסן, דער זאגט אונז, גייט איך אויף אייער
 קאמאניע, און ווערס איבער אייניגע מאהל, דאן וועלן מיר געדרייען וועגן
 דעם, פילייקט וועט איהר קומען קריין אין הוצאות וועט מען איך אויס לייקען,
 גור איהר זאלט זיך גוט שעמען אז זאגן, און מיט דינע בייד האט ער גיבולאכט
 פרייער פון מיר. פארין ארויס גיין דערלאנגט ער מיר אקליין ספר מיט דינע
 ווערשער, אין וויא ריהיגע צייטן, ד. ה. אז מען ווערס מיר פון לערנען איז גוט
 אין דעם אריין צוא קומען, דאס איז גוט פאר אלעמען, ובפרט פאר אייער
 גישעפט וואס עם פארערט וויא זאגט, גוט צוא זאגן אויף פרייער פשר,
 ווערבות הקבילות, גוט צוא מאכען פון פשר פרייער. - איך גייא ארויס גיב איך
 אפליק, אז דאס איז דער באריהעטער ספר, מסלת לשנים.

איך בין מיר אדעק אויף מיין קאמאניע, און האב מיר אב גיזחמ
 געזאגט פון גרויסע פרייהאנדערענג אויף דינע אדעלמאן, און האב זיך גיזענט
 לערנען. געוויא קאמאניע נאך זאגן האב איך גילערניגט וויא אנלאק, איך
 האב זיך שוין גוט גיזענט מיט וויא דיקאונגע, איך האב מיר שוין גידונגע
 אטאשן יאגען פון וויא לערנען מיט מיר מסכת חילין מיט יורה דעה, און בין
 אב גיזעטן אטאשן איהר, גילערניגט בהינמיה, און פיל מאל איז מאג גילערניגט
 מסלת

קסלת ישרים, אה, איך זאג איך וואס פאר אמן אדילקייט דארטן ליגט, אז איך בין איך גאר גיט אים-שטאנן-פאר צוא שטעלן, ער עפנט ריכטיג דיא איינין צוא וויסן צוא וואס פאר אציעל דער מענטש איז באשאפן אויף דער וועלט, אום ער זאל וויסן צו זאם ער זאל זיך שטרעמען מיט זיין גאנצע וועיה אויף דער וועלט, למען לא יגע חריק ולא ילד לבהלה. אלע שבת פלעג איך גיין אין דער שוהל וואו ער דאוונט אום צוא זעהן זיין ליכטיגע אדעלע גיש-טאלט, אונ גיט גיכטיגעט צוא צוא-גיין צוא איהם פון גרויס עהרעפונקט, אונ אויס גיכטיגעט ער זאל מיר גיט דער זעהען. איך האב ביזא זיך באשלאסן איך זאל גיט קומען צוא איהם, וואו איך זאל גיט וויסן קלאהר וויא גיכעריג איז, עס מעג דויערן אראפ, אונ צווייא, אונ מעג פארלירן דיא שטעלע, מיר איז שוין גאר גיט גילעגן דיא שטעלע אין זענען, מיר איז גילעגן וויכטיגעטעס אין זענען, זיך אויס צו פילירן איך זאל הייסן אמענטש, ווייל וויא איך פארשטיי זענען בין איך פארקער גאר גווען איין בהמה בצורת אדם, גיט ביון מענטש. ביון פרויא איז גיטעסן ביזא איהר פאפער דערנוייל.

ענדע 6 מאנאטן בין איך גיטאנגען אין שוהל וואו ער דאוונט, פלוצלינג איז ער מיר אן גיכטיגע אנטקענין, איך האב זיך שטארק פארשעמט, וואס מאכט איהר ביון פריינד - פרענט ער מיר זיער פריינדליך, ווארום קומט איהר גיט ארויף צוא אנדער, איך בין מיט איהם גיטאנגען צוא הויז, ער האט מיר גענומענערט, אונ איך האב אויס גינטען, איך האב איהם דערציילט מיט וועמען איך האב גילערניט דיא גאנצע צייט, אונ האב איהם איבער גיטאנט אוינגע רעיונות פון קסלת ישרים, איך בין איהם פאקע קלאהר פון טאווייל ביז טאווייל. - זיין איידים דער מורה הוראה האט מיר גיגעבן קבלה, אונ ער האט אונזער גישריבן, דער פרגס האט דער זעהן דיא קבלה, איז ער ענטציגט גיטארין - קורץ גיטאנט, איך האב מיט איהר, נור מיט איהר גיטראגן דיא גרויסע שטאט פ. אונ עס איז מיר גוט וויא דיא וועלט, איך ווייס וויא צוא זענען תורה, איך זעען דעם רב, מיט גרויס עהרעפונקט, איך בין חבד איך זענע זאך וואס ער זאגט מיר, ווייל ער איז אויך פון דעם רבי ר' ישראל'ס תלמידים, אונ דארדוך בין איך לתן זלקטר ביי אלע נכבדי העיר. אונ וויא ווייס איך האב גיטאקט דענקסמאקל איין בן תורה (כס"ש זייע כספוינו פלח אברהם בן יון ל' תמו

והנשטנו כחומר) אזויא ליב איך זענען פון גרינד הערצין איין בן תורה. זעהסטו מיין ליבער זענער וויא ריכטיג עס איז. אז תורה לשמה בילדעט אויס דיא הארץ פון מענטשן, אז ער ווערט צוא אדעל, גאר איבער נאסיר-ליך, אונ אזויא האט דיא פאלק גיטאט התהערטער מענער.

א. י. גאלדשמידט

צו ווילנע פראגמענטן פון א פאעמע

... די פאלקס-פארהייליקטע ווילנע
 מיט אירע ארעמס נעמט ארום דיר,
 צו שיצן דיר פון פרעמדע, שלעכטע הענט,
 צו שיצן מיט די היגלדיקע¹ ברעגעס אירע,
 די פעסטע פון נאטור און שטארק-באוואלדטע.
 דער „שטיבלעך-וואלד“, די „ראסע“,
 „ירושלים“ און „בית-לחם“,
 בעלמאנט, „בערדיטשעוו“ און „זשיטאמיר“,
 די „ליטווישע שוויצאריע“,
 זאקרעט, בורבישקי און „זוועריניעץ“,
 ווו ס'פלעגן זיך געהיים פארזאמלען
 און פראווען דארט מיסטעריעס די „באקאנטע“ —
 פארחלומטע נסתרים פון דער נפער צייט.
 ... איך ליב דיר, הארציקע און ליבע,
 און קען מיט דיר ניט שיידן זיך:
 עס קלעמט און בלוטיקט מיר מנן הארץ
 ביי דעם איין-און-איינציקן געדאנק,
 אז ס'קאן גאר מעגלעך זיין,
 אז איך, דיין ערשטער יידישער און איינזאמען באזינגער,
 זאל ווען עס איז מיט דיר זיך שיידן,
 זאל ווען עס איז פארלאזן דיר!
 עס קלעמט און בלוטיקט מיר מנן הארץ,
 ביי דעם איין-איינציקן געדאנק,
 דען אינגעבאקן טיף אין הארצן,
 ווי א הארציק-טנערע געליבטע,
 ביסטו מיר, ווילנע!

ווילנע 1921

¹ בערגלדיקע.

פסח מאַרקוס

דער ווילנער גאון

קאפיטל פון היסטארישן ראמאן „פארבארגענע וועלטן“

אין יענער צייט, ווען ר' אליהו האָט אויסגערופֿן דעם חרם אויף די חסידים, איז ער שוין געווען באַווסט און באַרופֿן אין די ווינטטע מדינות, וווּ נאָר יידן האָבן אויפֿגעשטעלט זייערע געצעלטן. אַלע, אַלע האָבן אים געהאַלטן פֿאַרן גרעסטן גאון אין זײַן דור און אויך אין די פֿרייע דייקע דורות. ער איז געווען געקרוינט פֿאַר דעם ראש פֿון פֿל בני הגולה. די גרעסטע לומדים האָבן זיך צו אים געבויגן און מיט יראַת-הפֿכוד זיך צוגעהערט צו זײַנע ווערטער. אין ר' אליהוס דור איז געווען אַ מזל-ברכה אויף גרויסע לייט. זיי האָבן אויפֿגעטאַן גאַר גרויסע זאַכן אין דער תורה. זיי האָבן געמאַכט תוכיקע פירוש'ים אויף קדמונימדיקע מפרשים און פירוש'ים אויף דער גמרא. זיי זײַנען געווען מענטשן מיט פֿעסטע דעות און זײַנען פֿאַר קיינעם ניט אַרײַנגעפֿאַלן אין התפעלות. איידער זיי האָבן צוגעגעבן, אַז דער צי יענער רב איז אַ שטיקל למדן, האָבן זיי פֿריער דורכגעזופֿט זײַנע חידושי-תורה אויף פֿלערליי אופֿנים, זיי האָבן זיך געהאַלטן בײַ דער שטרענגער הנחה: „פונקט ווי עס איז אַן עבירה ניט צו דערצאָלן, איז נאָך אַ גרעסערע עבירה איבער-צוצאָלן“.

זיי, די מדקקים, זײַנען לגבי ר' אליהו לכתחילה זיך אויך באַגאַנגען מיט דער זעלביקער שטרענגער מידה. זיי האָבן ניט גע-וואָלט אַנגעמען זײַן תורה. זיי האָבן, ווי ביזע וועלן, זיך געוואַרפֿן צו פֿאַרצוקן זײַנע חידושים און ביאורים, און געזוכט אים אין גאַנצן מבטל זײַן. זיי האָבן אָבער דערזען, אַז יעדער וואָרט זײַנער איז ווי פֿון שטיין אויסגעקריצט — עס איז אוממעגלעך פֿון אַרט צו רירן. ר' אליהו דרשנט ניט בלויז לשם דרשנען, צו ווייזן דער וועלט, אַז ער האָט אויף זיך אַ גאונישן קאַפּ, נאָר זײַנע רייד זײַנען

געציילט און געוויגן און טייערער ווי די טייערסטע פערל. ער האלט זיך אין איין טויכן אין די טיפסטע גרונטן פֿון דעם תורהיים און דארטן פֿאנגט ער די פערל.

האָבן זיי שוין ר' אליהוס יעדן אויסטייטש, יעדן דין און ביאור, אָנגענומען, ווי עס וואָלט געווען אַ הלכה פֿון באַרג סיני. זיי האָבן שוין אַפֿילו ניט געפרווט אים אָפּצופֿרעגן. זיי האָבן זיך בלויז געמיט צו פֿאַרשטיין ר' אליהוס טעמים. זיי האָבן געזוכט צו דערגיין אויף וועלכן פּסוק ער, דער גאון הגאונים, האָט זיך סומך געווען און פֿאַר וואָס ער טייטשט אַנדערש אויס די משנה.

זיי, וואָס האָבן זיך ניט געשראַקן צו קריגן און זיך בייזערן אַפֿילו אויף די ראשונים, זיי האָבן גאַנץ אַפֿט אַנדערש אויסגע- טייטשט די דינים. אַז עס איז אָבער זיי אויסגעקומען צו פּסקען אַ דין, וואָס איז געווען ניט אין הסכם מיט ר' אליהוס דעה, האָבן זיי זיך, מיט ציטער און פּחד, פֿאַרענטפֿערט, און צוגעשריבן מיט התנצלות אַ הנחה: „ווער בין איך און וואָס בין איך, אַז איך זאָל מסביר זיין אַ דין קעגן דער דעה פֿון רבינו אליהו? איך בין דאָך אַנטקעגן אים, דעם ריז צווישן די ריזן, בטל ומבוטל. מען מעג זיך דאָך אויף אים סומך זיין, אַפֿילו ווען ער טייטשט אַנדערש אַן איסור מדאורייתא. איך וואָלט מײַן סבֿרא אַפֿילו אויף מײַנע ליפֿן ניט אַרויפֿגעבראַכט. אָבער מײַן ליבשאַפֿט צום אמת האָט מיך צו דעם געשטייטן. מײַן האַרץ קלאַפֿט אָבער פֿון פּחד.“

אַפֿילו דער קריגער, ר' יעקב עמדין, האָט זיך צו אים גענויגט מיט כבוד, ווי אַ תלמיד פֿאַר זיין רבין. ער פֿלעגט, פֿון פּחד, אַזש אויפֿציטערן, ווען ער האָט דערמאָנט ר' אליהוס נאָמען. און גע- רופֿן האָט ער אים בלויז בײַם טיטל „דער גאון“, כדי מיט דעם צו געבן צו וויסן, אַז ער, ר' יעקב עמדין, האָלט אַז בלויז ר' אליהו איז ראוי צו ווערן גערופֿן גאון.

זיין עמדינס טאַטע, דער ווילנער „חכם צבי“, וואָס האָט גע- טראָגן דעם טיטל הרב הגאון, האָט מיט די אייגענע אויגן געהאַט צוגעזען, ווי די „שבת צבי“ לײַט האָבן פֿאַרפֿירט אַזוי פֿיל יידן

מיט זייער פאלשער משיחישער האפענונג, און פון יאוש זינען נאך זייער מפלה א סך אומשולדיקע יידן געטריבן געווארן צו שמד. ער, דער "חכם-צבי", האט דאס נאך פריער פארויסגעזען, האט ער מיט מסירת-נפש געשטריטן קעגן די ליט. ער האט זיך מיט זינען אלע כוחות פארלייגט אויסצוראטן זיי מיט די ווארצלען. ער האט זיי אויפגעזוכט אין די טיפסטע פארבאהעלטענישן. ער האט זיך אויף זייערע שמד-שטאק גוט געקענט. ער האט זייערע פנימער אויפגעדעקט, ווען זיי זינען אפילו געווען פארהילט אין הונדערטער שלייערן. ער האט זיי אזוי שטארק פלינט געהאט, אז ער האט שוין דורך די ווייטיקן אין זינען בייגער דערשפירט א "שבת-צביניק". זיין גאנץ לעבן איז דער "חכם-צבי" געווען אין הוילער מורא, אז אט-אט שטייען יענע ליט אויף איבער א ניס. זיין זון, ר' יעקב עמדין, האט אט די שרעק געירשנט פון אים, זיין טאטן, אז ער, דער עמדינער, האט געהערט, אז עמעצער פארנעמט זיך מיט "נסתר", איז שוין ביי אים ניט געווען קיין ספק, אז יענער איז אודאי א "שבת-צביניק".

אין דער טבע איז דער עמדינער, דער שארפער קאפ, געווען א פרידלעכער מענטש. זיין באגער איז נאר געווען צו זיצן אין רוקייט און לערנען תורה, און ניט מבטל זיין קיין צייט אויף קהלשע ענינים. האט ער זיך אליין אפגעזאגט פון דער עמדינער רבנות. זיין געירשנטע שרעק פאר די "שבת-צביניקעס" האט אים אבער ניט געלאזט רוען. האט ער איבערגענומען זיין טאטנס שטרייט. ער האט זיך דערוואוסט, אז דער חקרן און בעל-מוסר ר' משה חיים לוצאטו פארנעמט זיך מיט נסתרות און זינע תלמידים דערציילן, אז צו אים, זייער רבין, קומען מגידים פון הימל און זיי זינען אים מגלה סודות, איז ר' יעקב עמדין ארויס קעגן אים אין קריג און גערופן, מען זאל דעם בעל-מוסר אריינלייגן אין חרם. ער האט גערודפט לוצאטון מיט זיין גאנצן שארפן אימפעט. יענער האט געמוזט אנטלויפן פון זיין היים און לאנד.

ר' יעקב עמדין האט אזוי שטארק פלינט געהאט די בעלי-

קבלה, אז ער האָט אָפֿילו גענומען לייקענען אין „זוהר“. ער האָט מיט שכלדיקע ראַיות באַוווּזן, אז דער „זוהר“ איז ניט די רייד פֿון דעם תנא, ר' שמעון בן יוחאי. עס איז אַ פֿעלשונג פֿון דעם בעל-מקובל ר' משה דעליאַן. ער, דער עמדינער, איז געווען ר' יהונתן אייבשיצערס אַ ידיד. זיי האָבן זיך איינער מיטן אַנדערן געשאלהט-ותשובֿהט. אָבער — ווען ער, דער עמדינער, האָט זיך דערוווסט, אז ר' יהונתן אייבשיץ טיילט אַזויס קמיעות, איז ער אויך קעגן אים, זיין גוטן פֿרענד, אַרויס אין קריג. ער האָט דווקא געוואָלט, אז מען זאָל דעם אייבשיצער אַיינלייגן אין חרם. ער איז ביי זיך זיכער געווען, אז ר' יהונתן איז יאָ פֿאַרבאָהאַלטענער „שבת־צבֿניק“.

ר' יעקב עמדין, דער מענטש פֿון אמת, האָט קיינעם נישט געשוּינט. ווען ער האָט געזען ערגעץ-וווּ פֿאַלשקייט, האָט ער עס באַלד אויפֿגעדעקט. ער האָט זיך אָפֿילו ניט אָפּגעשראַקן צו זאָגן, אז דער פֿירוש אויף „אַבות“ איז ניט געשריבן פֿון רש"י הקדוש. אָבער אויף ר' אליהו האָט ער קיין שלעכט וואָרט ניט געלאָזט פֿאַלן. ער איז געווען אין הוילער התפעלות פֿאַר זיין גאונשאַפֿט. ער האָט זיך ניט געקענט אָפֿלויבן פֿון אים, דעם גרויסן גאון. האָט עס אים שטאַרק פֿאַרדראָסן, וואָס ר' אליהו מאַכט אַזאַ פֿאַראַד פֿון לוצאַטון און זיין „מסילת-ישרים“.

אין סאַמע ברען פֿון זיין מחלוקה אויף דעם אייבשיצער האָט ר' יעקב עמדין זיך דערוווסט, אז ר' אליהו האָט גאַר געשריבן צו ר' יהונתנען, אז ער זעט ניט קיין שום שלעכטס אין זינע „קמיעות“ און זיי זינען אַלע געשריבן על פי דרך התורה. דעם אייבשיצערס מקורבֿים האָבן אים, דעם עמדינער, געשטאַכט די אויגן מיט דעם גאונס הסכמה. ער האָט געהאַט פֿון דעם גרויס צער. ער האָט אָבער דאָך ניט געלאָזט פֿאַלן קיין שלעכט וואָרט אויף ר' אליהו, און צו מאַכן זיך גערעכט, האָט ער געזאָגט:

— די הסכמה איז אַ געפֿעלשטע. דעם גאונס הייליקע האַנט האָט דאָס ניט געשריבן. עס איז ניט זיין פערלדיקער נוסח. דאָס

איז די אַרבעט פֿון איינעם פֿון זינע תלמידים. יענער האָט מסתמא ניט געכאַפט די פנימיות, וואָס זיין רבי, דער גאון, האָט צו אים געזאָגט.

ר' יעקב עמדין, דער ערלעכער מענטשן, האָט ניט געהאַט קיין אייגענע פניות. ער האָט ניט מלחמה געהאַלטן פֿאַר זיין אייגענעם כבוד. זיין יעדער קער און ווענד איז געווען בלויז לשם שמים. מיט זיין גאַנצער אַרבייט ווענקייט אין דער מחלוקה מיטן אייבישן צער האָט ער פלוצעם דערווען, אָז עס רוקט זיך אָן אַ ניע געפֿאַר. דער פֿילאָסאָף משה דעסויער פֿאַרפֿירט יידן אויף דעם גויישן שלאַך... ער איז גאַר געוואָרן ביי יידן דער מורה-דרך. צו אים, דעם האַרבאַטן מענטשל, האַרכן זיך צו אַלע מיט יראַת-הכבוד, און איז געוואָרן ביי יידן דער פוסק-אחרון. וואַרפֿט ער זיך מיט זיין גאַנצער שאַרפֿקייט אויף משה דעסויערן. ער טאַדלט ניט אַזוי אים, ווי די וואָס גייען אויף זינע וועגן. ער שטורעמט אַזש און זאָגט:

— עס איז מיר נישט קשה, וואָס יידן האָבן זיך געלאָזט פֿאַר-פֿירן פֿון ר' משה חיים לוצאַטון און ר' יהונתן אייבשיץ. מיט זייערע אַלע חסרונות זינען זיי דאָך ביידע גרויסע לייט אין דער תורה, מענטשן מיט גאונישע קעפּ. אָבער אַזאָ קלוג פֿאַלק ווי יידן זאָל אַרבייטפֿאַלן אין התפעלות פֿון דער נאַרישער פֿילאָסאָפֿיע, וואָס עס חקירהט עפעס אַ האַרבאַטע מענטשל?! נאָך גרעסער איז מיר דער חידוש, וואָס אונדזערע לומדים, קליגער ווי דער דעסויער, ניט בלויז אין דער תורה, נאָר אויך אין חכמה, קענען אים ניט מנצח זיין. עמדין איז ביי זיך זיכער, אָז ער, דער שאַרפֿער קאַפּ, דער איש-מלחמה, וועט פֿאַרטרייבן דעם דעסויער. צו זיין גרויס צער זעט ער, אָז אויך ער איז ניט מצליח. לייגט דער עמדינער זיין גאַנצע האַפֿענונג אויף ר' אליהו, אָז ער, וואָס האָט צוריק אומ-געקערט די קרוין צו דער תורה אין ליטע און רייסען, וועט אויך דאָ אין דער פֿרעמדער מדינה, פֿאַרהאַלטן דעם ניעם גויישן שטראַם. דעם עמדינערס האַפֿענונג האַלט זיך אין איין הייבן. ר' אליהו

גרויסער נאָמען האַלט זיך אין איין צעשפרייטן. אויך אין די דני-טשישע מדינות קאָן מען זיך פֿון אים ניט אָפּוונדערן. מען האַלט זיך דאָ אין איין דערציילן נפלאות פֿון זיין גאונות און חכמה. אויך צו משה דעסויערן האָט זיך שוין דערטראָגן, אַז אין דעם קליינעם ליטע-לאַנד איז אויפֿגעשטאַנען אַ ווונדערלעכער מאַן, וואָס פֿאַר דעם מענטשלעכן כוח איז גאָר ניט צו באַנעמען זיין גאונות. און ביי אַלעמען, רינד און אַרעם, למדן צו זיין עס-האַרץ, אַלט אַדער יונג, מאַן צו פֿרוי, איז זיין וואָרט הייליקער ווי הייליק. קיינער פֿרעגט אים ניט אָפּ און קיינער קריגט ניט אויף אים. משה דעסויער האָט ניט געוואָסט, צו ער זאָל עס באַדויערן, צו ער זאָל זיך מיט דעם פֿרייען. אים איז ניט געווען קלאָר דער מהות פֿון ר' אליהו ווילנער... אייניקע זאָגן, אַז ער איז אַ פֿאַרביסענער קנאי, ער האָט פֿינט בתכלית השנאה די חכמות פֿון די אומות העולם און שפּאַט פֿון פֿילאָסאָפֿיע, און אַנדערע האָבן אים גאָר געזאָגט, אַז ר' אליהו ווילנער איז אַ גאון ניט בלויז אין דער תורה, נאָר אויך אין אַלע חכמות. און ער שעצט זייער און זייער פֿילאָסאָפֿיע.

אין אַן אַוונט זינען ביי אים, משה דעסויער, געווען פֿאַרזאַמלט זינע תלמידים און פֿאַרערערס. ער, זייער רבי, איז זיך, ווי תמיד, געזעסן אין זיין הויכן און ברייטן פֿאַטערשטול, אַ קונציק-אויסגע-שניצטער, מען זאָל ניט קענען דערזען, אַז ער איז אויך געשטראָפֿט מיט אַ הינטערשטן האָרב. גרויס הנאה האָט ער פֿון רויכערן אַ ליולקע און דווקא אַ לאַנגע, וואָס הענגט-אַראָפּ ווי אַ הענגליכטער. ער, דער קלוגער מאַן, האָט געוואָסט, אַז ער, אַ קאַרליקל, וועט אויסזען שפּאַטיש מיט דעם לאַנגן ציבעק, וואָס גרייכט אים ביז איבער זינע קני, האָט ער גערויכערט דעם לאַנגן ציבעק, ווען קיינער האָט ניט געזען... פֿאַר מענטשן אין די אויגן האָט ער גערויכערט פֿון דער פֿאַרצעליענער טערקישער ליולקע, וואָס איז, ווי אַ וואָזע פֿון בלומען, געשטאַנען אויפֿן מיטן טיש, אַן אַנגע-שטאַפטע מיט טאַבאַק, מיט אַ גאַנצער טויך גומענע קישקעלעך. האָט ער, דער דעסויער, צוזאַמען מיט די געסט געצויגן דעם רויך

און זיך צוגעהערט ווי זינע פֿאַרערערס פֿירן אַ וויכוח וועגן קאַנטס פֿילאָסאָפֿיע.

פֿלוצעם זינען זיי אַריבער אויף אַ שמועס וועגן דעם ווילנער גאון. איינער פֿון זינע תּלמידים, שלמה הערץ, האָט זיך געהאַט באַגעגנט מיט אַ יידן פֿון דער ליטע און יענער האָט זיך אַנדער־ציילט גרויס ווונדער פֿון דעם ר' אליהוּן. משה דעסויער האָט בנִי זיך אין האַרצן אָפּגעאַכט פֿון די אַלע פּליאהדיקע מעשיות. ער האָט געטראַכט: אליהו דער ווילנער איז מסתּמא נישט מער ווי אַ בטלן, אַ צעדרייטער פּילפּול־קאַפּ... האָט ער זיך בייזלעך אָנגע־רופֿן צו שלמה הערץ:

— אויב איר זענט אַזוי נייגעריק, טאָ פֿאַרט־צו קיין ווילנע און פֿאַרפֿירט אַ שמועס מיט אליהוּן.

שלמה הערץ האָט זיך היציק אַ כאַפּ געטאָן:

— איך טראַכט טאַקע אונטערצונעמען די נסיעה.

די געסט האָבן זיך הויך צעלאַכט און צו אים געזאָגט:

— הער הערץ, איר האָט פֿאַרגעסן, אַז איר זענט אַ גלוח? איר

גאַלט אַינער באַרד! די אַסט־יידן וועלן דאָך באַלד דערקענען, אַז

איר זענט אַן אַפּיקורס. זיי וועלן אַנך נישט צולאָזן צו זייער הייליקן

אליהוּן. און אויב אַפּילו יא, וועט ער דאָך נישט קענען מיט אים

זיך צוזאַמענריידן: איר וועט דאָך נישט פֿאַרשטיין דעם „זשאַרגאָן“.

וואָס דער אַסט־יודע רעדט.

שלמה הערץ, וואָס האָט געשטאַמט פֿון מערב־דייטשלאַנד, האָט

גוט געקענט די העברעישע שפּראַך. ער האָט אויך מחבר געווען

אַ העברעיש ביכל מיט די „שמות הנרדפים“. יינגלעכע האָט זיין

טאַטע, אַ ייד אַן עושר, אים געהאַט אַוועקגעשיקט לערנען קיין

אַיטאַליע צו זינעם אַ ידיד, וואָס האָט פֿאַרפֿאַסט העברעישע שירים.

האָט ר' שלמה הערץ זיי רויק געענטפֿערט:

— איך וועל צו ר' אליהוּן רייזן אויף העברעיש.

די געסט האָבן זיך נאָך העכער צעלאַכט און משה דעסויער

האָט צו אים געזאָגט:

— ווי איך זע, זענט איר ניט באקאנט מיט די זימן פֿון די אַסט־יודן. אַפֿילו תנ"ך קענען זיי בלויז פֿון דער גמרא... זיי ריידן ניט קיין העברעיִש.

הערץ האָט ניט געוואָסט וואָס צו ער — האָט ער, אַ פֿאַרשעמטער, אַראָפּגעלאָזט דעם קאַפּ. ביים טיש האָט זיך שוין געהאַט צעפֿלאַכטן אַ נײַער שמועס — וועגן לעסינגן און זיין פֿי־לאַסאַפֿישן דרך. שלמה הערץ איז אַבער געווען אַן עקשן. האָט ער פּלוצעם זיך אַ הייב געטאָן פֿון זיין שטול און מיט פֿעסטקייט געזאָגט:

— איך פֿאַר נאָך היינט אין אַוונט קיין ווילנע. ווינטשט מיר אַ גליקלעכע ריזע!

משה דעסויער איז געווען אַן ערלעכער מאַן. ער האָט געגלויבט, אַז זיין נײַער דרך וועט ראַטעווען ייִדישקייט. איז ער געווען נייגעריק צו וויסן, ווער ר' אליהו איז. האָט ער זיך מיט ישוב־הדעת אויפֿ־געהויבן פֿון זיין שטול. ער איז צוגעגאַנגען צו זיין געלטקאַסע, האָט אַרויסגענומען אַ פּעקל באַנקנאָטן, דאָס דערלאַנגט שלמה הערצן און צו אים געזאָגט

— פֿאַרט און באַגליקט! איר זאָלט אַבער גוט אויספֿאַרשן דעם ענין. זיך דערוויסן אויף קלאָר, צי דער אליהו ווילנער איז טאַקע אַזאַ גאון ווי מען שמועסט און צי ער איז באַהאַוונט אין פֿילאַסאָפֿיע. איינער פֿון די געסט, אַ דײַטש, הויפּט־פּראָפֿעסאָר פֿון אַסטראָ־נאַמיע אין בערלינגער אוניווערסיטעט, וווּ מען האָט שוין חדשים לאַנג זיך געמיט צו לייון אַ פֿאַרפּלאַנטערטע אַסטראָנאָמישע אויפֿ־גאַבע, און ניט ער און ניט די אַנדערע פּראָפֿעסאָרן האָבן געקענט געפֿינען דעם ריכטיקן ענטפֿער, האָט איצט, זיצנדיק דאָ ביים טיש, אַט די וויסנשאַפֿטלעכע פֿראַגע, אויך ניט אַרויסגעלאָזט פֿון זינען. כאַטש גערעדט האָט ער וועגן אַנדערע זאַכן, האָט ער געקלערט וועגן דער אַסטראָנאָמישער אויפֿגאַבע. אַז דער גויִשער פּראָפֿעסאָר האָט גע־הערט ריידן וועגן דעם אליהו, וואָס שנינט צו זיין אַ גרויסער

געלערנטער מאן, האט ער ארויסגענומען פון זיין טאש א פאפיר, ווו די הארבע אסטראנאמישע אויפגאבע איז געווען פארשריבן אין צייכענונגען. ער האט זיך גענומען בעטן ביי שלמה הערצן, ער זאל מיטנעמען די אויפגאבע און עס ווייזן דעם אליהו, אפשר ווייסט ער די לי.

שלמה הערץ האט גיריק א כאפ געטאן דאס פאפיר. די געסט האט עס שטארק פארויזילט. זיי האבן זיך ניט געקענט אפוונדערן פון דער תמימות פון דעם דייטשישן פראפעסאר און די נאזווקייט פון זייער פריינד, שלמה הערצן.

נאך אין דעם זעלביקן אונט האט שלמה הערץ זיך געלאזט אין וועג. עס איז געווען אסיענצייט — זינען די וועגן געווען בלא-טיקע. עס איז אים אויך שווער געווען דאס צוזאמענריידן זיך מיט די אסטריידין. זיי האבן ניט פארשטאנען זיין העברעיש ריידן, האבן זיי געשפאט פון אים. זיי האבן אים אנגענומען גאר פאר א פראג-צויז, ווייל ער איז געגאנגען געקליידט אין ליכטע קליידער. זיי האבן אויך ניט געגלייבט, אז ער איז א ייד.

האט שלמה הערץ זיך גענומען פירן ווי א פרומער ייד. ער האט זיך געשאקלט ביי דאונען און געהאלטן פארגלאצט די אויגן צום הימל. מ'האט אבער אלץ צו אים נישט קיין צוטרוי און מ'קוקט אויף אים מיט חשד.

סוף-כל-סוף האט אים אפגעגליקט. דער פורמאן, וואס האט אים געפירט פון אלקעניק קיין ווילנע, איז געווען א ייד א תם, האט ער אים אנגענומען פאר זייער א פרומען מאן. ער האט אים אוועק-געפירט אין א פרומער אכסניא, ווו עס שטייען איין רבנים און פלי-קודש-לייט. איז שלמה הערצן איינגעפאלן זיך אויך פארצו-שטעלן פאר א רב. האט ער געזאגט, אז ער קומט פון איטאליע. ער איז דער אב-בית-דין פון פאדאווע. און געקומען איז ער אהער, קיין ווילנע, צו זען דעם גאון. ער האט ביי אים צו פרעגן פיל שווערע שאלות אין עניני הדת, פדי צו וויסן, וואס צו ענטפערן די אפיקורסים, וואס זינען אויפגעשטאנען אין זיין מדינה. די רבנים

אין דער אַכסניא, אַלע אָנגעטוענע אין קאַשקעטן, און זייערע בערד — ברייטע און צעפאַטלטע, האָבן פֿאַרחידושטע געקוקט אויף אים, דעם רב אין די גבֿירישע קליידער, און זינען ניט אַרנן מיט אים אין קיין ווייטע שמועסן. זיי איז געפֿאַלן שווער דאָס ריידן אויף העברעיִש.

שלמה הערץ האָט זיך אין דער אַכסניא באַקענט מיט אַ יונגן רבֿ פֿון אַ קליין שטעטל ביי דער דייטשער גרענעץ. ער האָט פֿליסיק גערעדט אַסט־פּרינסיפּן דייטש. דער יונגער רבֿ האָט געהאַט מיט־לייד אויף דעם פֿרעמדן מענטשן, וואָס האָט אָנגעלייגט אַזאַ ווייטן מהלך. האָט ער געזוכט אים צו העלפֿן. האָט ער אים אָפֿן געזאָגט: — אויב אַלץ, וואָס איר האָט מיר דערציילט, איז אמת, עצה איך אַנד: אַזילט זיך ניט צו גיין צום גאון. לאַזט פֿריער אַזיער באַרד אַ ביסל זיך צעוואַקסן און שאַפֿט זיך אַזאַ אנדערע מלבושים. אין די דאָזיקע קליידער קוקט איר אויס ווי אַ נכרי.

שלמה הערץ האָט דערזען, אַז אַפֿילו זיין נעער פֿרענד טרויט אים ניט, האָט ער, ביי נאַכט, ווען אַלע זינען שוין געשלאָפֿן, זיך אַוועקגעוועצט און אָנגעשריבן פֿופֿצן בריוו מיט אונטערשרייפֿטן פֿון פֿופֿצן רבנים פֿון איטאַליע. ער האָט געקענט און געדענקט זייערע נעמען נאָך פֿון דער צייט, ווען ער האָט געלערנט דקדוק בנים העברעיִשן משורר. ער האָט זיי אָבער אַזוי קונציק געשריבן, אַז אין יעדן בריוו איז די האַנטשריפֿט ניט געווען ענלעך איינע צו דער צווייטער — בלויז דער נוסח איז אין אַלע בריוו געווען כמעט דער זעלביקער. אַלע פֿופֿצן רבנים האָבן אים, שלמה הערצן, שטאַרק געלויבט פֿאַר זיין פֿרומקייט און גערופֿן אים מיטן טיטל: „הרבּ מפּאָדאָווע“, דער מחבר פֿון ספֿר „שמות הנרדפֿים“.

שלמה הערץ, דער אומגעדולדיקער מענטש, האָט ניט געוואַרט ביז זיין באַרד וועט זיך צעוואַקסן. ער האָט מיט די בריוו אין זיין קעשענע גלייך אין דער פֿרי זיך געלאָזט גיין צום גאונס קלוין. ער האָט זיך דאָרט געמאַלדן ביי ר' חיים־יוסף וויזשניצער, דעם ראש פֿון די פֿרושים. ער האָט אים געוויזן די בריוו פֿון די פֿופֿצן

רבנים. ר' חיים-יוסף האָט זיי גיך דורכגעלייענט. שלמה הערץ האָט גלנץ דערקענט, אָן יענער מאַכט ניט קיין צו-גרויסן פאַראַד פֿון די בריוו. ער באַטראַכט אים, שלמה הערץ, מיט חשד, ווי ער וואָלט געזוכט וווּ עס ליגט דאָ די רמאות. שלמה הערץ האָט אָן אומעטיקער אַראָפּגעלאָזט דעם קאַפּ. ער איז געווען ביי זיך זיכער, אָז ר' חיים-יוסף וועט אים ניט געבן דעם רשות צו זען דעם גאון. האָט ער שוין געטראַכט צו גיין בעסער מיטן אמת, זיך מודה זיין אָז ער איז אַ דינטישער ייד און אַ תלמיד פֿון דעם פֿילאָסאָף משה דעסויער, און ער איז געקומען אָהער זיך איבערצורצייגן, צי ר' אליהו איז אַקע אַזאַ גרויסער גאון.

פלוצעם האָט ער דערהערט ווי ר' חיים-יוסף, דער ראש פֿון די פרושים, זאָגט גאָר צו אים:

— איך וועל ביי אַך געמען בלויז איין בריוו. איך וועל אים ווייזן דעם גאון און איך וועל אים פֿרעגן, צי ער איז מרוצה אַך אויפצונעמען.

חיים-יוסף האָט אים דערלאָנגט די איבעריקע פֿערצן בריוו און ער איז באַלד אַוועק אינגעווייניק אין קלויז.

אין בלויז עטלעכע מינוט האָט זיך אָן עפֿן געטאָן די טיר, און שלמה הערץ האָט דערזען, אָז ביי דער שוועל שטייט אַ הויכער מאַן, אַנגעהילט אין טלית און תפֿילין. פֿון זיין פנים שיינט אַרויס אַזאַ אַצילות-דיקע ליכטיקע שיינקייט, וואָס איז בלויז באַשריבן אין די ביכער. שלמה הערץ האָט גלנץ דערקענט, אָז דער גאון וויל ניט אַריבערהעטן דען שוועל. ער גיט אים אויך ניט קיין „שלום“ און ער טוט אויף אים אפֿילו ניט קיין בליק. אַ צעשראַקענער, האָט שלמה הערץ פֿאַר זיך אַליין געטראַכט: „איצט זע איך, אָז די היגע לייט זאָגן דעם אמת. פֿאַר זייער גאון זיינען קיין סודות ניט פֿאַר-הוילן. ער ווייסט, אָז איך האָב אים אָפּגענאַרט. איך בין ניט קיין רב; איך בין גאָר אַן אַפיקורס. דערפֿאַר טרעט ער ניט אַריבער די שוועל. ער האַלט ניט פֿאַר אַ רעכט צו שטיין מיט אַן אַפיקורס אין איין חדר. ער גיט מיר ניט קיין „שלום“, ווייל דער פּסוק זאָגט:

„אין שלום לרשעים“. ער קוקט ניט אויף מיר, ווייל עס איז „אסור להסתפל בפני רשע“ — מען טאר ניט אריינקוקן א רשע אין פנים. שלמה העריך לאזט פארשעמט אראפ דעם קאפ. ער הערט, ווי דער גאון רופט זיך צו אים און אין העברעיש און אין זייער-קלארע, אויסגעטאקטע ווערטער פֿרעגט ער אים:

— וואָס איך אייך קשה?

פֿון צערודערטקייט האָט שלמה העריך גאָר אַרױסגענומען דאָס פּאַפּיר, וואָס דער פּראָפּעסאָר פֿון אַסטראָנאָמיע האָט אים געגעבן. ער האָט מיט אַ ציטערדיקער האַנט עס דערלאַנגט דעם גאון. שלמה העריך איז געווען באַהאַױנט אין אַסטראָנאָמיע. ער האָט אַ לאַנגע צײַט געהערט לעקציעס אין בערלינער אוניווערסיטעט, טאַקע בײַ דעם גױשן פּראָפּעסאָר. אויך ער, שלמה העריך, האָט טעג און נעכט געהאַרעוועט צו געפֿינען די לײזונג פֿון דער אַסטראָנאָמישער פּראָבּ-לעם און ניט געפֿונען קײן באַשײד. האָט ער אײַצט, פֿאַרן גאון, דערקלערט די האַרבע אויפֿגאַבע. עס האָט אים שױן גענומען פֿאַר-דריטן, וואָס ער האָט זיך געלאָזט אַננרײדן צו טאָן אַזאַ נאַרישקײט און פֿרעגן בײַ אַ גאון אין תּוֹרָה אַ פּראָגע אין אַסטראָנאָמיע. אָן ענין, וואָס האָט גאָר ניט צו טאָן מיט לומדות. ערשט ער זעט, ווי דער גאון רופֿט זיך אָפּ צו זײַן שמש:

— ר' מרדכי, זײַט אַזױ גוט און ברענגט צו טראָגן אַ שטענדער, פּאַפּיר און אַ שטיפֿט.

דער שמש האָט באַלד דערפֿילט די בקשה פֿון זײַן רבּין. ר' אליהו האָט געניט און גיך גענומען מאַכן צײַמענונגען אויפֿן פּאַפּיר. גלײַכע און קנלעכדיקע פֿיגורן, און אין בצימצומדיקע ווערטער, האָט ער אין עטלעכע מינוט אויפֿגעקלערט די אַסטראָנאָמישע אויפֿ-גאַבע, וואָס די דײַטשישע וועלט־באַרימטע פּראָפּעסאָרן האָבן חדשים לאַנג זיך אויף דעם געמאַטערט און זײ האָבן ניט געקענט געפֿינען קײן פּתרון.

שלמה העריך איז פֿון התפעלות אַזש אויפֿגעשפרונגען און מיט התלהבות געזאָגט:

— רבי, איר זינט דאך דער גרעסטער אַסטראָנאָם אין אונדזער דור.

ר' אליהו ענטפערט אים געלאַסן און אָן דער מינדסטער גאוה: — איך האָב אין משך פֿון צען טעג יעדן טאָג אַ גאַנצע האַלבע שעה אין הייליקע ספֿרים געלערנט די חכמת אַסטראָנאָמיע. מקיים צו זיך, וואָס דער נביא האָט אונדז אָנגעזאָגט: „הייבט אויף איבערע אויגן צום הימל און זעט, אָן עס האָט אים באַשאַפֿן דער, וואָס מאַכט ליכטן די שטערן מיט אַ סדר און מיט אַ צאל.“ ווידער — האָט ווינטער גערעדט ר' אליהו — אויב מען ווייסט ניט די חכמה פֿון אַסטראָנאָמיע, קען מען ניט וויסן די צייט פֿון קידוש־לבֿנה און מען קען ניט פֿאַרשטיין די מסכתא „ראש-השנה“.

— רבי! — ווערט שלמה הערץ ביי זיך שוין מוטיקער און ער פֿרעגט דעם גאון — די אַפיקורסים אין אונדזער מדינה האָבן אונדז, רבנים, געשטעלט אין אַ פֿאַרלעגנהייט. זיי האָבן אונדז גע־פֿרעגט אַ האַרבע קשיא: מיר ווייסן ניט, וואָס צו ענטפֿערן, אפֿשר וועט איר עס פֿאַרענטפֿערן? דאָס איז זייער קשיא: „אונדזער תורה הייבט זיך אָן: „בראשית ברא אלקים את השמים“, הייסט עס, אָן דער הימל איז באַשאַפֿן געוואָרן אין דעם ערשטן טאָג, און מיט עטלעכע שורות ווינטער זאָגט דער חומש: „ויאמר אלקים יהי רקיע“ ויקרא אלקים לרקיע שמים, ויהי ערב ויהי בקר יום שני“. אויב אַזוי, איז דאָך דער הימל באַשאַפֿן געוואָרן גאַר דעם צווייטן טאָג. לייקנט דאָך דאָס אָפּ דעם ערשטן פסוק פֿון „בראשית“.

ענטפֿערט דער גאון מט ישׁובֿ-הדעת און זאָגט:

— אויף דער ערשטער פרשה „בראשית“ זינען דאָ ניט איין קשיא, נאָר גאַנצע צוויי און דרייסיק. אָבער אָן מען פֿאַרטייט זיך און מען פֿאַרשטייט דעם ריכטיקן טיטש פֿון די הייליקע ווערטער, פֿאַלן אַלע קשיות אָפּ. אַט איז דער ענטפֿער אויף אייער קשיא: עס איז פֿאַראַן ניט איין הימל, נאָר אַ סך הימלען. דער הימל, וואָס איז באַשאַפֿן געוואָרן אין ערשטן טאָג, איז גאַר הויך. דערפֿאַר רופֿט ער זיך שמי שמים, ווייל ער איז אַ הימל אַפֿילו פֿאַר די הימלען.

ער איז ווייט און הויך פֿון די איבעריקע הימלען. ער איז באַשאַפֿן פֿון די אייבערשטע וואַסערן און איז קיילעכדיק ווי אַ קירבע. דער ריקע איז שוין דער אונטערשטער הימל. ער איז בלויז האַלב־קיילעכדיק. ער איז שוין באַשאַפֿן פֿון פֿייער און פֿון די אונטערשטע וואַסערן, און איז אין גאַנצן אַפגעטיילט פֿון די אייבערשטע וואַסערן. עס איז צו־הויך פֿאַר זייער שכל דאָס צו באַגריפֿן. אין אַט דעם האַלב־קיילעכדיקן הימל, וואָס עס ווערט גערופֿן ריקע, זינען אַרײַנגעשטעלט די זון, די לבנה, די פלאַנעטן און די שטערן. צו זיי, די חכמי אומות־העולם, איז ניט נאָר געוואָרן דער סוד פֿון די אייבערשטע און פֿון די אונטערשטע הימלען. דאָס, וואָס אונדזערע חכמים זאָגן, אַז די גלגלים שטייען, האָבן זיי אין פֿונדעם דעם אונטערשטן הימל, וואָס אין אים זינען אַרײַנגעשטעלט די שטערן, און מיטן זאָגן, אַז די פלאַנעטן דרייען זיך, האָבן זיי אין פֿונדעם די גלגלים, וואָס אין זיי שטייען די שטערן. אָבער בלויז די ערד דרייט זיך. דער הימל אַליין שטייט אויף אַן אַרט...

שלמה הערץ, וואָס האָט געלערנט אַסטראָנאָמיע, האָט געהאַלטן, אַז די תנאים האָבן ניט געוואָסט פֿון דעם סוד, אַז די ערד דרייט זיך, פֿרעגט ער שוין אַ פֿאַרוואַנדערטער:

— רבי, לויט ווי איר זאָגט, קומט דאָך אויס, אַז די ערד קיילט זיך. די תנאים זאָגן דאָך אָבער קלאַר, אַז די ערד איז מרובע, ווייל עס שטייט דאָך געשריבן: «לאַחוּ בַּכַּנְפוֹת הָאָרֶץ», דאָס מיינט פֿירקאַנטיק.

ענטפֿערט דער גאון אים גיך אַפֿ:

— די רייד פֿון אונדזערע חכמים זינען זייער טיף און פֿאַר־הוילן. מען דאַרף פֿאַרשטיין וואָס זיי זאָגן. זיי האָבן דאָ בלויז גע־פסקנט אַ דין. האָבן זיי געזאָגט, אַז אַפֿילו אַ קיילעכדיקע זאך דאַרף מען מעסטן לויט איר פֿירקאַנטיקייט. וואָרעם די ריכטיקע מאָס קען מען נאָר אַפשאַצן, ווען מען מעסט אַ חפֿץ אויסגעשפּרייט. שלמה הערץ וויל נאָך עפעס פֿרעגן. ר' אליהו רעדט אָבער ווייטער און שוין מיט התלהבות:

— די חכמי אומות-העולם הייבן ניט אן צו פֿארשטיין דעם סדר פֿון דער וועלט. זיי זאגן, אז די עיקרדיקע באשאפונג איז די ליכטיקייט און פינצטערקייט איז בלויז דער טפֿל. זיי ווייסן ניט, אז די עיקרדיקע שאפונג איז גאר די חושכקייט. וואָרעם אָז מען פֿאַרמאַכט, אין מיטן טאָג, די פֿענצטער, איז די פֿינצטערקייט נאָך אַלץ דאָ. און דאָס ליכט איז שוין ניטאָ. וואָרעם אויב די ליכטיקייט וואַלט געווען די הויפטשאפֿונג, וואַלט זי דאָך תמיד פֿאַרבליבן, ווייל די עצם פֿון אַ בריאה קען מען ניט פֿאַרטרייבן.

ר' אליהו גיט עס צו פֿאַרשטיין מיט אַזאַ משל :

— יעדע יצירה קאָן זיך דערקענען, וואָס אין איר איז דער עיקר און וואָס איז בלויז אַ טיפֿל. אַט נעמט וואַסער. עס איז נאָס און עס איז קאַלט. טאָ ווי קען מען דערקענען, וועלכע עס איז די הויפט-יצירה? דורך אַנוואַרעמען דאָס וואַסער זעט מען, אָז די נאַסקייט איז די עיקרדיקע שאפֿונג. ווייל די קאַלטקייט גייט-אָוועק, אָבער די נאַסקייט בלייבט. אָן עיקר קען מען דאָך ניט פֿאַרטרייבן. עס בלייבט תמיד איר חומר, פונקט ווי האַלץ, וואָס איז אַ בריאה בפֿון עינים, איז וואָס מען זאָל פֿון אים ניט מאַכן — אַ שטוב, אַ טיש, צי אַ בענקל — פֿאַרלירט עס ניט די עצם צורה — עס איז אַלץ האַלץ.

שלמה הערץ הערט זיך צו אַ פֿאַרגאַפֿטער, מיט וואָס פֿאַר אַ פשטות און חכמה ר' אליהו דערקלערט אַזוינע שווערע, פֿאַרפֿלאַג-טערטע ענינים, און ער פֿרעגט ווידער :

— רבי, די אפיקורסים אין אונדזער מדינה פֿרעגן, פֿאַר וואָס איז ניט דערמאָנט אין אונדזער תורה, אָז דער בורא האָט באשאפֿן אַ גן-עדן של מעלה?

ענטפֿערט רבינו אליהו :

— די תורה דערמאָנט אויך ניט די צבא פֿון הימל, וואָס זיינען באשאפֿן געוואָרן אין ערשטן טאָג. דער ענטפֿער איז זייער פשוט. די תורה דערציילט בלויז וועגן די זאַכן, וואָס דעם מענטשנס אויגן

קענען דערזען. פֿאַרזאָגט זי אים די מצוות, וואָס ער איז מחויב צו טאָן, כדי צו לייטערן זיין נשמה.

שלמה הערץ זעט, אַז דער גאון וויל גיט פטרן צו פֿיל זיין צייט — פֿרעגט ער אים, אין אַנלעניש:

— רבי, ווילט איר זאָגן, אַז די מצווה פֿון „שילוח הקן“³ איז אויך אַ לייטערונג פֿאַר דער נשמה:

ענטפֿערט ר' אליהו אויף זיך:

— חס וחלילה. דאָס איז שוין אַן עבירה. זי איז געגעבן גע-
וואָרן בלויז אויף אויסצופרווון דעם מענטשן, צי ער וועט טאָן אַפֿילו אַ רציחה, אויב דער בוראָ-עולם פֿאַרלאַנגט עס פֿון אים. די תורה דערציילט אונדז, אַז דער מלאך פֿון הימל האָט געזאָגט צו אַבְרָהָם אַבְיָנו: „עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה“ — איצט, אַז דו, אַבְרָהָם, וואָס דו ביסט בטבע אַזאַ רך לב, און פֿון דעסט וועגן ביסטו געווען גרייט צוליב מיינטוועגן צו באַגיין אַזאַ רציחה און מקריב זיין דיין איינציקן זון — ווייס איך, אַז דו ביסט אַן אמתער ירא־שמים.

לאַזט גיט אַפֿ שלמה הערץ און פֿרעגט ווינטער:

— רבי, איך דרינג־אַרויס פֿון אַינערע רייד, אַז איר זייט ביי דער דעה, אַז מען דאַרף אַחוץ ש״ס און פּוֹסְקִים אויך לערנען די חכמות פֿון די אומות־העולם.

ענטפֿערט אים דער גאון שוין שטרענג:

— אוודאי דאַרף מען לערנען אַלע חכמות. וואָרעם וועמען עס פֿעלן די אַלע וויסנשאַפֿטן — פֿעלט אויך צו וויסן און פֿאַרשטיין די תורה, וואָס איז כולל אַלע חכמות. יעדער למדן דאַרף לערנען די חכמה פֿון אַלגעברע, ערדמעסטונג, געאָגראַפֿיע, מוזיק און נאָך אַזעלכע חכמות, וואָס ברענגען נוצן. איך אַליין האָב אויך געלערנט

³אָוועקגעמען די מאַמע פֿון דער נעסט איידער מינעמט־אַוועק די אייעלעך אַדער די פֿיצעלעך (פֿייגעלעך אַדער עופעלעך).

די פֿילאָסאָפֿן פֿון די אומות-העולם. אָבער די חכמה איז גאָר ניט ווערט. עס איז בלויז נאַרישע חקירה. איך האָב פֿון זייערע אַלע חכמות גענומען בלויז צוויי זאַכן. זייערע אַלע איבעריקע נאַרישע רעיונות האָב איך אַרויסגעוואָרפֿן דורכן פֿענצטער. פֿילאָסאָפֿיע איז גאָר ניט ווערט. עס איז אַ פֿילפּול און דערצו נאָך אַן תּורה. אָבער ניט יעדער איינער איז ראוי צו ווערן אַ רבי און זיך אונטערנעמען לערנען יענעם די ניצלעכע חכמה פֿון די אומות-העולם. מען דאַרף זיין אַ יראַשמים און האָבן אמונה און שכל. אויב ניט, ווערן די אַלע חכמות, וואָס זיינען אַ סם-החיים, אומגעקערט אין אַ סם-המוות. עס איז געגליכן צו אַן אַפטייק, וואָס מען האָט דאַרטן אַרנינגעשטעלט איינעם, וועלכער פֿאַרשטייט זיך ניט אויף רפֿואות — מיטט ער צונויף סם-המוותדיקע פֿליסיקייטן, ווי עס טוט אין בערלין עפעס איינער אַ משה דעסויער מיט זיין חבֿרותא... .

די לעצטע ווערטער האָט דער גאון אַרויסגערעדט מיט בייז-קייט. שלמה הערץ איז אַזש בלייד געוואָרן פֿון שרעק. ער האָט געגלויבט, אַז ר' אליהו מיינט דאָס אים. האָט ער גיך געזאָגט: «אַ גוטן טאָג», און זיך געלאָזט גיין צו דער טיר. ער האָט זיך אָבער אָפּגעשטעלט. ער האָט דערהערט, אַז דער גאון רופֿט אים:

— פֿאַדאָווער, אין דעם בריוו, וואָס איר האָט געבראַכט, זאָגט דער רבֿ פֿון איטאַליע עדות, אַז איר האָט מחבר געווען אַ ספֿר אויף די «שמות הנדרפים». טאָ קענט איר מיר אַפֿשר דערקלערן דעם אונטערשייד פֿון די פֿינף פֿאַרשיידענע ווערטער אויף פֿרייד, וואָס עס ווערט געבראַכט אין תּנך: «ששון, שִׂמחה, גילה, דיצה און חדווה»?

שלמה הערץ האָט זיך דערפֿרייט, וואָס ער קען איצט אַרויסווייזן זיין קענטשאַפֿט. ער האָט מיט פֿלייס דערקלערט די חילוקים. ער האָט אָבער אויסגעלאָזט דאָס וואָרט «דיצה». דער גאון האָט אים אויף דעם אָנגעמערקט. ער האָט צו אים געזאָגט:

— יונגער מאַן, איר האָט דאָך פֿאַרגעסן אין «דיצה». שלמה הערץ האָט, קיין זאָך ניט אויסנדיק, געענטפֿערט:

— נאך מײַן מיינונג איז, על פי דרך הפשט, דער טײַטש פֿון
 „דיצה“ ניט קיין פֿרייד, נאָר ...
 לאַזט אים דער גאון ניט ענדיקן ריידן און ער פֿרעגט:
 — ווייסט איר ניט, אָר רש״י הקודש האָט געשריבן, אַז „דיצה“
 איז פֿרייד?

ענטפֿערט שלמה הערץ:

— רש״י האָט ניט פֿאַרשטאַנען ווי צו טײַטשן דעם פסוק!
 אַז דער גאון האָט דאָס דערהערט, האָט ער אַזש אויפֿגעציטערט.
 ער איז בלאַס געוואָרן און, שוין מיט בייזער, אים געפֿרעגט:
 — אונדזערע חכמים, די בעלי-המדרש, זאָגן דאָך בפֿירוש, אַז
 דער באַגריף פֿרייד האָט אין לשון קודש גאַנצע צען פֿאַרשיידענע
 באַטייטן און איינע פֿון זיי איז „דיצה“.

ניו־יאָרק 1952

חיים גראַדע

די גאַסן בני נאָכט

— א —

די גאַסן זיינען הונגעריקע אָנגעשפרונגען,
 באַגעגנט זיך ווי וועלף בני אונדזער טויער,
 דער קלויסטער האָט די שעה די צוועלפטע אויסגעקלונגען
 און מיטן קרייץ אין וואַלקנס אַינגעבויערט —
 האָט ער געהאַרעכט, ווי גאַסן האָבן אויסגעזונגען
 דאָס ליד פֿון בוגט, פֿון האַפֿענונג און טרויער.

די הקדש-גאַס פֿון פֿיבער האָט אַרויסגעיאַמערט:
 — איך שלעפֿ די נאָכט אין שטיינערדיקן אַרון,
 אין מתים-שטוב אַפֿילו איז קיין אַרט ניטאָ מער —

און איך האב אין דעם פלאנטער זיך פֿארלאָרן;
אָ, ברידער, אין דער ענגשאַפֿט, אין דער שוואַרצער, לאַמיר
אַ ריס טאָן זיך פֿון קלעם מיט קראַפֿט און צאָרן!

דאָס טרעגער־געטל לויפֿט — צו הילף דעם הקדש קומען!
האַט יאַטקע־גאַס דעם וועג איר אָפּגעשניטן
מיט אַ לבנהדיקן שינדמעסער אַ קרומען
און בלעכט פֿאַרגליווערט אין געלויף אין מיטן.
זי שטומט געהיים און אַלע לאַבירינטן שטומען —
זיי ווילן עפעס אין דער נאַכט דערהיטן.

דער לאַמפּ אַרײַנגעשרויפֿט אין חושך פֿונעם הימל,
פֿאַרסודעט ווינקט זיך איבער מיט די ראַגן,
ווי קאַטאַרזשניקעס אָפּגעגאַלט, געפֿלעקט פֿון שימל,
די די וואַרטן אויפֿן אָנהייב טאָגן,
דער ראַג האַט זיך ימאַכט זײַן אויג און אײַנגעדרימלט,
די זאָרן אַרטײַען¹ זייער קלאַגן.

— 1 —

די הויפֿן האָבן פֿון דער פֿינצטער זיך געבראַכן,
געבנדיקט האָבן זיך אַרויסגעביסן,
ס'האַט אַ באַלקאַן בײַ איינעם, בײַ אַ צווייטן שכן
אַרײַנגעקוקט — געוואַלט זיך וואָס דערוויסן;
אַ טרעפּ איז אויף די הוילע ווענט אַרויסגעקראַכן,
ווי ער וואַלט פֿון אַ שריפֿה זיך געריסן.
האַט אָפּגעפֿלייצט די נאַכט אין שווייס און טרערן.
פֿון אַלע וועלבונגען, פֿאַרטיפֿונגען און לעכער
צעקוועטשט אין דער בהלה וואַסער־רערן.

¹ באַהאַלטן־אויס, פֿאַרשלינגען, מאַכן שטילער.

געוואָרגן זיך אָן לופֿט און זיך געדראַפּעט העכער
און ניט געוויסט צו וועמען זיי געהערן;
פֿאַרפלאַנטערט האָבן זיך די בוידעמער, די דעכער,

און ניט צו וויסן אין דער פּלאַנטערניש, פֿון וואַנען
האַט פּלוצלינג אַ געזאַנג גענומען שטייגן —
מיט אימפעטיקער קראַפֿט פֿון הונדערט טויזנט שפּאַנען
אַריינגעפֿלייצט אין אַנגעשפּאַנטן שווינגן;
געשאַלט פֿון ערגעץ ניט, פֿון דאַרטן און פֿון דאַנען,
ווי דאָס געזאַנג פֿון פֿייגל אין די צווינגן.

די געסעלעך פֿון אויסגעלאַשענער קבלה,
די קעלערן און צוגעמאַכטע קראַמען,
וואָס האָבן אין געהיים געשטיקט זיך מיט יללה,
אַ שפּאַר געגעבן האָבן איצט ווי שטראַמען —
אַ ציטער האָט געטאָן די שטאַט פֿאַר דער קראַמאַלע²,
וואָס האָט אויסגעדונערט פֿון די תּהומען.

— ג —

אַ טויער גיט אַ סקריפּ, אַ שיפע טוט דער זשאַווער,
ווי עמעץ אויף אַ שלאַנג וואַלט אַנגעטראַטן —
אַ חבֿר טאַפּט-אַרום אין טונקלעניש זיין חבֿר,
מיט ליבשאַפֿט טאַפּן זיך אַרום די שאַטנס.
און עפעס אומרוק אַ פֿלאַטער טוט אין אַויר,
צעקלינגען זיך די טעלעגראַפֿן-דראַטן.

ווען ס'וועט די אַרעמקייט אַרויסקריכן פֿרימאַרגן,
דאַן וועט אַ פֿאַן אַ רויטע, ווי אַ פֿויגל,
אויף דראַטן הוידען זיך ... און וועקן פֿון די זאַרגן

² אויפשטאַנד.

די האַפֿענונג, וואָס ליגט צונויפֿגעבייגלט —
ווי אין אַ וואַלד, פֿון אַלעמען פֿאַרבאָרגן,
אַ ליכטיק וואַסערל וואַלט בלוי געאייגלט.

די יונגען — ווער פֿון תּפֿיסה, ווער — פֿון דער גאַרבאַרניע,
זיי זיינען האַרט־געשמידטע אין נסיון,
די אויגן — פֿלאַקערן, די שטערנס דראַען כּמאַרנע,
ביים יינגסטן אַבער נאָך די אויגן בלאַען —
און איבער אים זיין מאַמע ציטערט... ווי אַ סאַרנע
גייט נאָך איר קינד און שמעקט די ראַזע טלאַען.

עס ווערט אין פֿינצטערניש זיין וועג פֿאַר אים אַלץ קלאַרער,
סכּנה פֿירט אים צו דעם טאַג דעם העלן,
דאָך לויפֿט אים נאָך די אימה... אויף דער וועלט דער גאַרער
וועט קיינער זי ניט טרייסטן אין איר עלנט —
נאַר ער פֿאַרשווינדט אין איינעם מיט די אַרבעטאַרער,
צעטראָגן ווי אַ פֿייער — די באַפֿעלן.

דער זון געגאַנגען איז אַהיים — אַ קאַפּ אַ גרויער
אַ פֿלאַטער האַט געטאַן צו אים אַנטקעגן;
זיין מאַמע שטייט ווי אין דער וואַנט פֿאַרטרויערט — —
איר בליק האַט נישט געלאָזט אים איבערפֿרעגן;
זי האַט אים אַפּגעוואַרט אַ גאַנצע נאַכט אין טויער
און גלייך ווי דעם באַגינען — אים באַגעגנט...

אַברעם איוועניצקי

ווען די וועגן קרייצן זיך

פון דעם „טאָגבוך פון אַ ייִדישן קריגס־געפּאָנגענעם“. אַרויסגעגעבן דורכן „פּאַראַייִן פון ייִדישע ליטעראַטור און זשורנאַליסטן אין ווילנע“, אין 1924

... זיצן מיר אין דער „אַבשטשינע“¹ און וואַרטן. אַרום אונדז אַ געדיכטער האַלברונדער קרייז נגערדיקע. מען האָט אונדז נאָר-וואָס פֿאַרשריבן. די רוסן האָבן זיך אַלע פֿאַרשריבן פֿאַר ערד-אַר-בעטערס. פֿון אונדזערע פֿינף יידן איז איינער געווען אַן עלעקטראַ-טעכניקער, איינער אַ זעצער און איך. וואָס בין איך? איך בין אַ קאַרעקטאַר פֿון אַ רוסישער צייטונג. ווילט איר, בין איך אַן אַר-בעטער, ווילט איר, בין איך אַן אינטעליגענט — ניט דאָס. ניט יענען. איך האָב זיך פֿאַרשריבן פֿאַר אַן ערד-אַרבעטער און געקוקט דעם שרעקלעך גלייך אין די אויגן.

— אַ ייד אַן ערד-אַרבעטער? יידן זיינען ניט קיין אַרבעטער. יידן זיינען סוחרים! — האָט ער דערקלערט אויף דייטש, אַפּדריי-ענדיק דעם קאַפּ צו די אַרומיקע; דאָך האָט ער פֿאַרשריבן, ווי איך האָב געזאָגט.

דער אַרומיקער עולם האָט מיט אומצוטרוי געקוקט אויף אונ-דזער ביסל יידן. עס האָבן זיך געהערט צווייטטיקע רעפּליקעס אויף אונדזער אַדרעס. דערפֿאַר האָט מען מיט מיטגעפֿיל געקוקט אויף די רוסן. די רוסן האָבן זיך געפֿילט צווישן נאַענטע. אייניקע האָבן, ברעכנדיק די רוסישע שפּראַך, זיך געמיט צו פֿאַרשטענדיקן מיט די קראַאַטן. די קראַאַטן ווידער האָבן עפעס גערעדט וועגן סלאַווישער אייניקייט, אויף וויפֿל מיר האָבן געקענט פֿאַרשטיין פֿון זייער שפּראַך, וועלכע איז שטאַרק ענלעך צו רוסיש. דאָך האָבן די

¹ קאַמונע.

רוסן טעמפ געגלאַצט מיט די אויגן. זיי האָבן זיך איבערגעקוקט צווישן זיך און מיט אונדז, און גוטמוטיק אויסגעלאַכט די קראַצטן. — וואָס זאָגסטו, ליטאַוו, אויף אונדזערע קרובים? — האָט געפֿרעגט דער שטענדיק־איראַניזירנדיקער לובענאָ.

— גייען זיי צו אַלדי רוחות! — האָט ליטאַוו פֿאַראַכטלעכט אויסגעשפיגן פֿון צווישן די ציין.

עס האָט גענומען ווערן שיטערער אַרום אונדז. עס האָבן זיך אָנגעהויבן באַווייזן בעלגים. שוואַרצהאַריקע, פֿון דער זון פֿאַר־ברענטע, געוויקסיקע, ברייטפלייציקע קראַאטישע פּויערים. עס האָט געווייט פֿון זיי אַ געזונטער ריח פֿון פּשטות און ערד. זיך אויס־געקליבן איינעם, האָט דער אויסגעוויילטער פֿאַרשנורעוועט דעם טאַרניסטער² אויף די פּליצעס און שווינגנדיק, מיט אַן אויסדרוק פֿון פֿאַטאַלישער געהאַרכזאַמקייט, אַוועקגעשפּרייזט נאָכן באַלעבאַס. אַזוי זינען זיי געגאַנגען צום פּריזיוו. אַזוי האָבן זיי פֿאַרלאָזן זייער אייגן ווינקל, ווייב און קינד ערגעץ אויף דער וואַלגע אַדער שוואַרצן ים, און אַוועק אין די אַקאַפּעס. און מיט דער זעלביקער פֿאַטאַלישער אונטערטעניקייט זינען זיי נאָכן דייטשישן פֿאַטרול נאָכגעגאַנגען אין געפֿאַנגענשאַפֿט...

דעם עלעקטראַטעכניקער האָט צוגענומען ד״ר זילבערינג, אַן אַרטיקער אַדוואַקאַט, אַ ייד. אויפֿן זעצער האָט זיך אויך געפֿונען אַ בעלן. מיר זיינען געבליבן דריי. מיר זינען געווען גוט הונגעריק. דער „אַבשטישניע“־דינער האָט אונדז געבראַכט מיטאַג. נאָר אַט איז אַרײַן אַן אַנשטענדיק־געקליידטער הער, הויך, דאַר און שוואַרץ. עטוואָס איינגעבויגן, מיט אַן אויסזען פֿון אַ ציוויליזירטן ציגאַנער. דערוויסנדיק זיך, אַז איך בין אַן ערד־אַרבעטער, האָט ער מאַדנע אַ קוק געטאַן אויף מיר, אויף מיינע הענט, און געפֿרעגט אויף דייטש, צי קען איך אַרומגיין אַרום אַ פֿערד. — יאָ! — האָב איך געענטפֿערט.

² רוקזאַק.

— קאממענס!

איך בין אוועק נאך אים, איבערלאזנדיק דעם מיטאג. אין וועג
האָט ער מיר געפֿרעגט וועגן מײַן גלויבן און מיר געראַטן, איך
זאָל זיך אַרויסגעבן ווי אַ פּראָוואַסלאָוונער.
איך האָב געשוויגן. עס איז מיר געוואָרן קלאָר, אַז מײַן
בעל־דבֿר איז אַ ייד.

— הייסט עס, בין איך אַ פּראָוואַסלאָוונער, האָ?

— ניין! — האָב איך קאַטעגאָריש באַמערקט — איך וועל עס
ביט זאָגן, הערט איר?

— איר דאַרפֿט זיך נישט אַרויסגעבן פֿאַר אַלעמען ווי אַ פּראָ-
וואַסלאָוונער. מער ניט אין פֿערדשטאַל, וווּ מיר וועלן באַלד קומען,
פֿאַרן וועטערינאַר. ער האָט מיר מתרה געווען, איך זאָל ניט ברענגן
גען קיין יידן פֿאַרן פֿערד, ווייל אַ ייד קען ניט אַרומגיין אַרום אַ
פֿערד. וואָס אַ גוי קען!

איך בין געוואָרן שטנפֿער בני זיך. איך האָב דערפֿילט ווי ער
פֿאַרענטפֿערט זיך.

— אַרום וועמעס פֿערד וועל איך דאַרפֿן אַרומגיין?

— אַרום מײַנעם.

— איז וואָס גייט עס אָן דעם וועטערינאַר?

— עס גייט אים ניט אָן. אזוי, פֿון גוט־ברודערשאַפֿט.

— איך פֿאַרשטיי ניט...

מײַן בעל־דבֿר האָט געשוויגן און אויסגעמיטן צו קוקן אויף
מיר.

נאָר אַט האָט ער אויף מיר אַ קוק געטאָן מיט אַזאַ רחמנות-
פנים, אַז ס'האָט מיר פֿאַרקלעמט אין האַרצן. איך האָב געקוקט אויף
זינע געבויגענע, דאַרע פּלייצעס, ברוין־שוואַרצע האָר, טרויעריק
אומזיכערע ייִדישע אויגן, און בין געווען זיכער, אַז איך האָב אים
ערגעץ געזען.

— יאָ, איך האָב דעם יידן שוין ערגעץ געזען!

— וווּ האָב איך אים געזען? ...

אַברהם סוצקעווער

אַרום די פֿייערן

אַרום די פֿייערן דינע, נאַכט,
שמידן מיר אונדזער ווילן.

העל איז די נאַכט
און דער טאַנץ איז העל.
און לויטער די רגע —
אַ ליכטיקע וועל
פֿון אַ וויסערער לאַווינע.
סטעפּ. שטום.

עס עפֿנט זיך ברייטע
דער רונדער אַרום.

— ווער זענט איר,
אַ גייער פֿון נאַכט,
ביי דעם אויפֿבלי
פֿון גילדענע פֿייערן?

— מיר זענען אַ האַרדע פֿאַעטן
פֿון אַלערליי שבֿטים און לענדער.
מיר טראַגן דעם רייץ פֿון פֿלאַנעטן,
דעם פֿיבער פֿון ערד און לעגענדע.

און ס'האַט אונדז צוזאַמען
פֿאַרברידערט,
פֿאַרלידערט
די ליבע,
דאָס לעבן —
דער פֿלאַם פֿון די פֿלאַמען.

— זענט איר וויזיע צי וואָר?
 — מיר זענען דאָס רויטע געשפענסט פֿון אַ דור.
 עס צייטיקט אַ בענקשאַפֿט, זי ברענט און באַגערט,
 ווי אַ גיזער פֿון אונטער דער באַנדזענער ערד.
 און כוואַליעדיק-העל, ווי פון פֿייער דער פֿלאַם,
 גייט-אויף אין דער נאַכט אונדזער מעכטיקער שטאַם...

— דער פֿאַרלאַנג.

— ברויט און געזאַנג.

ברויט ווי געזאַנג.

פֿלאַטער פֿון זאַנג.

געזאַנג פֿון געדאַנק.

געדאַנק פֿון געזאַנג.

מיר טאַנצן דעם טאַנץ פֿון גערעכטע.

די וועלט איז אין אונדזער רשות.

אַלע ווערטער אין שנאה פֿאַרשוועכטע

וואַכן-אויף אונטער ריטעם פֿון פֿוס.

אַלע ווערטער אין צייט באַהאַלטן,

ווי פֿויגל אין רעגן-געוויין,

ווערן לעבעדיקע געשטאַלטן.

געשמידט פֿון בלוט און ביין.

אברהם קארפּינאוויטש

די גזירה

א ווילנער דערציילונג

יענעם אָונט איז אין דער מאַליאַרסקער קלויז פֿאַרגעקומען אַן אַסיפֿה. גלייך נאָכן אָפּכאַפּן דעם מעריבֿ האָט מען אָנגעהויבן אַמ־פערן זיך וועגן דער גמילת־חסדים־קאַסע. מאַליאַרעס און קאַלכערס האָבן געהאַט אַ שלעכטן סעזאָן. אַלע האָבן געבעטן הלוואות. מען האָט שוין באַלד געזען דעם דנאָ¹ פֿון דער קאַסע. האָט צאַלע דער קאַלכער געפֿאַדערט, מען זאַל זיך אַוועקזעצן און אַרומריידן, ווי אַזוי צו העלפֿן די געדריקטע שיכטן פֿון פֿאַלק. צאַלע איז געגאַנגען אויף אַלע בונדישע פֿאַרזאַמלונגען און עבראַכט פֿון דאַרטן זאַגראַ־ניטשנע² ווערטער. מען זאַל געווען פֿאַרשרייבן זיין רעדע, וואַלט מען זי אַלץ איינס ניט פֿאַרשטאַנען. אָנגעהויבן האָט ער פֿון סאַלי־דאַריזאַציע מיט דעם קאַמף פֿאַר פֿרייהייט אין מאַנדזשוריע און אַריבער אויף סינקע, קאַלך, פענדזלען, ליכטיקע צוקונפֿט און פּראַ־לעטאַרישע קולטור. צאַלע האָט זיך פֿונאַנדערגעלאָזט און די גבאים האָבן ניט געזען קיין סוף. האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין זיין גאַנצער דאַרער הייך קאַרפּל דער שילדן־מאַלער, אויפֿגעהויבן די קאַסע³ אויגן צום סופֿיט און, אָנווייזנדיק מיט ביידע לאַנגע הענט אויף צאַלען, האָט ער אויסגעניגונט אַ טענה צו גאַט: רבּנו־של־עולם, ענטפֿער מיר, צו וואָס האָסטו באַשאַפֿן אַזאַ — — ?

און דאָ איז געפֿאַלן אַזאַ האַדקע⁴ וואָרט, אַז די קלויז האָט אויפֿגעציטערט. דאָס וואָרט, וואָס פֿאַרמאַגט אויף ייִדיש אַזוי פֿיל איידעלע פֿאַרבייטונגען, האָט גראַב, ווי אַ טעמפע האַק, אָנגעשלאָגן אין די ווענט פֿון קלויז. ס'האַט אויסגעזען, אַז באַלד וועט אָנהייבן פֿאַלן פֿון אַזאַ לעסטערונג די שטוקאַטור⁵. די מאַליאַרעס האָבן די

¹ דעק, — ² אויסלענדישע (הויכע, אַזוי צו זאָגן), — ³ קרומע, — ⁴ אַפֿ־שטויסנדיק, — ⁵ טינק, באַדעקונג (פֿון מאַלעווען).

אויפערן ניט געגלייבט. א רגע איז די קלויז פֿאַרזונקען געוואָרן אין אַ יענוועלטיקער שטילקייט; אָבער באַלד האָט זיך צאַלע אַ לאַז געטאַן צו קאַרפּלען, פּדי אים צערניסן ווי אַ הערינג: ניט אַזוי צוליב דעם אייגענעם כּבּוד, ווי צוליב דעם כּבּוד פֿון משפּה, וואָס איז טאַקע אַן איבערבלייב פֿון פּינצטערן קלער. אָבער אויף דער לעצטער פֿאַרזאַמלונג אין פּאַרטיי־לאַקאַל אויף גלעזער-גאַס איז אַנגענומען געוואָרן אַ באַשלוס צו שאַנעווען די אמונה, ווייל זי איז אויף דער צייט מיט אַ סאַציאַלער גערעכטיקייט... און אַ מאַן צען מאַליאַרעס האָבן ניט צוגעלאָזן צום געשלעג, אָבער לחלוטין מסכים געווען מיט צאַלעס זידלערניען:

— אָפּגעשטאַנענער עלעמענט! כאַמוילע! קאַסאַקער יאַץ! שמי-רעוואַדלע! פֿאַררעטער פֿון אַרבעטער־פֿאַלק!
מ'האַט פֿאַרגעסן וועגן דער פּוסטער גמילת־חסדים-קאַסע, די טעמע איז געוואָרן קאַרפּל.

קאַרפּל אַליין איז געשטאַנען און געפּינטלט מיט די קרומע אויגן, געפרוּווט זיך פֿאַרענטפֿערן, אַז ניט דאָס האָט ער געמיינט. פֿון אַלע זינטן האָבן בעל־מלאכות געפֿאַדערט פֿאַר אים אַ שטראַף: מען מוז אים קנסענען, ווייל פֿון זינט די שול איז אַ שול האָט מען דאָ ניט געהערט אַזאַ ניבול־פה, צאַלע זיך ניט באַרויקט. ער האָט זיך ווידער מכין געווען צו אַ רעזע, אָבער דער רעש איז געווען צו־גרויס. ער האָט בלויז באַוויזן צו זאַגן, אַז אין פּרינציפּ טאָר מען ניט אַריבער גלאַט איבער יענעם ענין. אָבער קיינער האָט ניט געוואָלט אַריבער. די מאַליאַרעס, פֿון קלענסטן ביזן גרעסטן, זיינען געווען אייניק, אַז פֿון אַזאַ נבלה טאָר קאַרפּל ניט אַרויס טרוקן. אַזוי האָט מען געשרייען און געליאַרעמט ביזקל שמעגעלע שאַראַפֿאַן, פֿון „תּפֿאַרת-בחורים“, איז אַראַפּ זען וואָס דאָ טוט זיך. די חברה „תּפֿאַרת-בחורים“, וווּ אַלע אַוונט האָבן זיך דאָרט אויפֿגע־זאַמלט יונגע־לייט, האָט זיך געפֿונען אַ גאָרן העכער פֿון דער מאַליאַרסקער קלויז און שמערעלע איז דאָרטן געווען די נשמה. ער פֿלעגט איינזאַמלען די מערסטע געזעלן פֿון די וואַרשטאַטן אַרום

שולהויף און זיי דערקוויקן מיט יידישקייט. און שמערעלע האָט קיין יידישקייט ניט געזשאַלעוועט. שטייענדיק אַזוי ביי דער לינקער זייט פֿון אַרֶון־קודש, מיט איין האַנט אָנגעשפּאַרט אויף זיין שטענ-דער, האָט שמערעלע דערציילט וועגן אַדם און חוּוה, וואָס צוליב אַ באַרישן עפּל זייענען זיי פֿאַרטריבן געוואָרן פֿון גן־עֵדן, ווי צוויי קעץ פֿון אַ קיך מיט אַלע גוטיקייטן; אַזוי פֿלעגט שמערעלע דערגיין צו אַברהם אַבינו, דעם פּשרן ייד, וואָס האָט זיך געלייגט מיט דער דינסט הגר דערפֿאַר, ווייל שְׂרָה, זיין ווייב, האָט עס אים באַפּוילן. דאָס האָט שמערעלע געגעבן אַ משל אויף שלום־בית. פֿרייטיק־צו־נאַכטס, בעת קבלת־שבת, האָט מען אין ״תּפֿאַרת־בחורים״ געמאַכט גאַנצע בעלער. מ'האַט געזונגען אויף קולי־קולות, ״וטַהר לבנו״ און שמערעלע האָט אָנגעפֿירט מיטן כאַר. אַחוץ דעם האָט שמערעלע שאַראַפֿאַן געשריבן לידער און מהנה געווען מיט זיי ניט בלויז די געטרענע צוהערערס אין ״תּפֿאַרת־בחורים״, נאָר גאַנץ ווילנע. דעם רעפֿריין, למשל, פֿון זיין חנוכה־ליד, האָט געזונגען קינד־און־קייט:

אַ לידעלע פֿון חנוכה,	אַ לידעלע פֿון חנוכה,
די ניסים פֿון די ליכטעלעך	אַ מעשה פֿון אַמאָל,
אין מוח נעמט־אַרײַן.	וואָס קלינגט ווי נץ פֿון דור צו דור
	און ס'הערט זיך נאָך זיין קול.

צו יעדער שמחה האָט ער געהאַט אַ ליד. פֿון עצבות האָט ער ניט געהאַלטן. די לידער האָט שמערעלע געזאַמלט אין באַזונדערע העפֿטן מיט שוואַרצע הילעס און ס'איז ניט געווען קיין גרעסערער כּבוֹד פֿאַר אַ בחור פֿון ״תּפֿאַרת־בחורים״, ווען שמערעלע שאַראַפֿאַן האָט אַרויסגענומען אַזאַ העפֿט פֿון בוזעם־קעשענע און געלייענט פֿאַן יענעם פֿון זינע שאַפֿונגען — ריינע און ציכטיקע ווי ערשט אויסגעפֿיקטע הינדעלעך.

איצטער איז שמערעלע שאַראַפֿאַן געשטאַנען אויף דער שוועל פֿון דער מאַליאַרסקער קלויז, געגלעט דאָס העלבלאַנדע בערדל און געוואַנדערט מיט די אויגן, בלויז, ווי קינדערשע חלומות. פֿון

איין פנים צום אנדערן. צוויי מאל איבערפֿרעגן וועגן וואָס דאָ האַנדלט זיך האָט ער ניט באַדאַרפֿט. צאלע האָט גלייך גענומען דאָס וואָרט, אָבער מען האָט אים צו אַ רעדע ניט צוגעלאָזן. עטלעכע מאַליאַרעס האָבן קורץ און בינדיק אויסדערציילט פֿאַר שמערעלעך די גאַנצע מעשה. צאלע האָט שוין באַוויזן צוצוגעבן:

— אַדראַ, לאַמיר הערן דעם דין פֿון רעליגיעזן שטאַנד-פונקט...

שמערעלע האָט טיף אָפּגעזיפֿצט. די גאַנצע זאך איז אים געווען שטאַרק פּריקער. אַ ייד זאָל דאַרפֿן אַנקומען צו אַזעלכע רייד, און נאָך אין אַ מקום-קדוש! דערנאָך האָט ער אויפֿגעהויבן די אויגן צום סופֿיט, גענוי ווי דאָס האָט פֿריער געטאָן קאַרפל, און אזוי ווי געוואָרט צו באַקומען פֿון דאַרטן אַ צייכן וואָס צו זאָגן. פֿון סופֿיט אין „תּפֿאַרת-בחורים“ וואָלט שמערעלע אפֿשר יאָ באַקומען אַ רמו. דאַרטן איז דער גאַנצער באַלקן געווען באַמאָלן מיט שטערן און האָט אויסגעזען ווי אַ שטיק הימל. וויפֿל מחשבות, וויפֿל גע-ראַטענע שורות צו זינע לידער האָט שמערעלע שאַראַפֿאַן אַראַפּגע-לייענט פֿון די צעוואָרפֿענע שטערן אין „תּפֿאַרת-בחורים“! אָבער אין דער מאַליאַרסקער קלויז איז דער סופֿיט געווען אַ קאַלטער, אָן איין צייכענונג, און שמערעלע האָט ניט געפֿונען פֿון וואַנעט צו שעפּן אַ ריכטיק וואָרט פֿאַר די מאַליאַרעס. האָט ער אַראַפּגעלאָזן די אויגן, זיך אַרומגעקוקט, פֿאַראַנקערט, זיין בלויען בליק אין אַ שטיק לידיקער וואַנט און אַ גליקלעכער אויסגערופֿן:

— יידן, מיר איז עפעס אינגעפֿאַלן! לאַמיר גוזר זיין, אַז קאַרפל זאָל אויסמאָלן אַט דאָ אַ — און שמערעלע האָט אַנגעוויזן אויף דעם געקאַלכטן שטח — דעם כּותל-מערבֿי, וועט ער מיט אַ מצווה אויסקויפֿן די זינד. אַז ער האָט פֿאַרמיאוסט די קלויז מיט אַ וואָרט, זאָל ער זי פֿאַרשענערן מיט אַ ציור...

*

אַז קאַרפל וועט קאָנען אויסמאָלן דעם כּותל-מערבֿי אין מאַ-ליאַרסקער קלויז, וועגן דעם האָט שמערעלע ניט געהאַט קיין ספֿק.

מען רופט אים דאך אין יידישן טעאטער איבערצוציען מיט פרישער פֿארב א דעקאראציע; ווילנער פֿאריקמאכערס באשטעלן ביי אים שילדן. פֿון די שילדן זינען איבער די פֿריזיר-אנשטאלטן שמייכלט א יונגער-מאן, אפגעראזירט ביזן דנאָ און מיט אַ שרונט אין מיטן קאפּ, אזוי גלייך ווי אַ ווירע. פֿאַר ליוקע די קאַרסעטניצע האָט קאַרפּל אַנגעמאַלט אויפֿן בילד אַ פֿרויענציעמער מיט צוויי בריסט ווי קעסלען און אויף זיי אַרויפֿגעטאַן אַ וויסן ליפֿטשיק — וועט ניט קענען קאַרפּל אויסמאַלן דעם כּוּתל-מערבי? ! אַפֿילן די איי-גענע מאַליאַרעס, די בעל-מלאַכות, האָבן ניט געספֿקט. ווען שמע-רעלע האָט יענעם אַוונט אַרויסגעגעבן די גזירה ווי צו פֿאַרגלעטן די בושע, האָבן אַלע מאַליאַרעס און קאַלכערס מיט צאַלען בראַש געמאַכט אים אַ הוראַ און אַוועק צופֿרידענע אַהיים.

איין קאַרפּל איז פֿונעם גאַנצן עסק ניט געווען צופֿרידן. אַרבעט האָט ער גענוג. איז נאַכסאַל זאַל ער פֿראַצעווען ביי דער וואַנט אין די אַוונטן? אין די אַוונטן האָט ער בילכערס וואָס צו טאָן: פֿאַר-ברענגען מיט ליוקע די קאַרסעטניצע. די גאַנצע מעשע איז דאָך אַרויס דערפֿאַר, ווייל ער האָט זיך געאַזילט יענעם אַוונט צו דער קאַרסעטניצע. ליוקע האָט געהאַט צוגעגרייט פֿאַר אים אַ קייסער-לעכע וועטשערע: ברייטע לאַקשן — דרייצענער, אויף זיס, באַגאַסן מיט סמעטענע, דערנאָך יאַלט מען פֿאַרענדיקט מיט אַ פֿליישיקן קאַמפּאַט. ער האָט שוין אַפֿילו געהאַט געמאַלדן זיין ווייב, אַז נאָך דער אַסיפּה מוז ער לויפֿן אַנגעמען אַן עקסטערע אַרבעט. איז צאַלע אַרויס מיט זיין דרשה, וואָס מען האָט פֿון איר דעם סוף ניט געזען. און קאַרפּלען האָט געצויגן צו דער קאַרסעטניצע מיט די חן גריבעלעך, אַ גוואַלד! דאָס ווייב זינס איז געווען פֿון פֿראַסטן שטאַנד און נאָך דערצו — ניט געקענט אַפּקאָכן אַ רעכטן טעלער זופּ. אויב ניט דאָס יינגל, אַבראַשע, גראַד אַ געראַטנס, וואַלט שוין געקומען לאַנג צו אַ גט. זיי האָבן זיך געהאַט באַקענט ביי פֿראַסטן אין טאַנצקלאַס. אַלע האָבן אים געוואַרנט: קאַרפּל, ס'איז ניט פֿאַר דיר... אַבער אַז מען איז יונג, ליגט דער שכל ניט אין ריכטיקן

אַרט. אזוי האָט זיך קאַרפּל פֿאַרענטפֿערט פֿאַר די חברים. ליוקע האָט ניט נאָר גוט געקאַכט, נאָר אויך געווען שטאַרק אינטעליגענט. זי האָט געלייענט דיקע ביכער, גערייכערט פּאַפּיראַסן און געלעבט מאַדערן, פֿרײַ. באַקענט האָבן זיי זיך טאַקע אַ דאַנק דעם שילד. קאַרפּל איז געוואָרן בײַ איר אַן אייגענער. דאָס ווייב זינט האָט יאָ געוויסט און ניט געוויסט. געוויסט האָט זי, אַז ער נאָרט זי, אָבער גענוי וווּ און מיט וועמען האָט זי ניט געוויסט. אַ ווייב דער- וויסט זיך תמיד די לעצטע.

נאָך אַ זאַך האָט געמוטשעט קאַרפּלען. ער האָט געפרוּווט אַנ- מאַלן אויף אַ קאַרטאָן אַ בילד פֿון כּוּתל־מעֶרֶבִי; איז אים ניט געראַטן. ער האָט נאָכגעקוקט פֿון אַ קרן-קימת־קאַרטל. דאָרט איז עס געווען ווי ניט איז, אָבער בײַ אים, בײַ קאַרפּלען, זינגען אַרויס די שטיינער אַנגעלייגט איינע אויף די אַנדערע ווי זעק מעל. ס'האָט ניט געהאַט קיין אויסזען. און ער האָט געמיינט, אַז ס'וועט גענוג זײַן צו מאַכן אַ גרונט מיט שיטערן אַקער⁶, דורכציען אין דער לענג און אין דער ברייט שוואַרצעלעכע פּאַסן, צוואַרפֿן דאָ, דאָרט, אַ ביסל גרינע פֿאַרב, עלעהיי בינטלעך גראַז צווישן די שטיינער, און דאָס איז עס. פֿאַראַן דער כּוּתל.

עטלעכע אָונטן איז ער געשטאַנען אין דער ליידיקער קלויז אַנטקעגן איבער דער געקאַלכטער וואַנט, געזשמורעט אויף איר מיט איין אויג, דערנאָך געמאַסטן דעם שטח מיט אַ שטריק אַרויף און אַראָפּ, און בײַ דעם איז עס געבליבן. ווייטער איז נישט גע- גאַנגען. ס'זינגען בײַ אים פֿאַרשטייפֿט געוואָרן די פֿינגער.

קאַרפּל האָט ניט געוויסט, הלמאַי ס'האָט זיך בײַ אים פֿאַרהאַקט. ניט געווען אין ווילנע אַ בראַנזשע⁷ וווּ ער האָט ניט געמאַכט קיין שילד. בײַ די קצבֿים — זינטלעך פֿלייש, רויטע ווי בוריקעס; בײַ לייבן דעם הינערניק — אַ צופֿרידענע גאַנדז מיט אַ בויך ביז דער ערד; גערצלען דעם קאַמאַשן־שטעפּער האָט מען געקענט נאָר דורך

⁶ פאַרבמעל (?). — ⁷ פאַך.

די פאר כאלעווקעס⁸. וואס קארפל האט אויסגעמאלן אויף די לאדנס: ברוינע, מיט ווייסע נאסקעס⁹; נאר אנמאלן דעם פותל-מערבי וועט אים אנקומען מיט גרינע ווערעם!

וואס מער ער האט זיך געמאטערט, אלץ מער האט זיך ביי אים צעברענט דער האנער¹⁰. ווי איז דאס, אז ער, קארפל, זאל ניט קאנען אנמאלן א שטיינערנע וואנט, א קאלטע וואנט אן פליטער-לעך... די מאליארעס וועלן דאך מאכן פון אים טורליקעס¹¹. קארפל האט נאך געהאט פארגעסן, אז די גאנצע ארבעט איז אויף אים ארויפגעלייגט געווארן ווי א גזירה, ניט ווי א באשטעלונג.

קארפל האט כמעט ניט געארבעט. ניט געמאלן קיין שילדן. דאס ווייב זינסט האט געבורטשעט: פון זיין ליובקענען זיך וועלן זיי ביידע בלייבן אן א העמד. אבער גיי, דערקלער אזא פראסטן פליגל, וואס עס מאטערט אים; אזוי האט קארפל געטראכט און איר פארשווייגן, אויסגעמיטן קריגעריי. ער האט געפֿרעגט דעם זון, אבראשקע, ווען האבן זיי אין שול א לעקציע פֿון צייכענען. דערנאך האט אבראשקע געזען דעם טאטן אויף דער גרויסער הפֿסקה, ווי ער שטייט אין א ווינקל מיט דעם לערער יאנקל שער און ביידע קוקן זיי ארען אין א ווייסן בויגן פאפיר. דער מאלער יאנקל שער האט געצויגן זיין אויסקומעניש פֿון געבן לעקציעס אין די ווילנער פֿאלקשולן. איצט איז ער געשטאנען אנטקעגן איבער קארפלען און מחמת זיין קליינעם ווקס געמוזט האלטן דעם קליינעם קאפ מיט די צעפאטלטע האר אויך אויפגעהויבן, כדי צו קאנען געבן דעם שילדן-מאלער עטלעכע פֿאכמענישע אנווייזונגען. דערביי האט ער גענומען דעם בויגן פאפיר פֿון קארפלס האנט, דא און דארט אנגע-ווארפֿן עטלעכע שטריכן מיט א בלייער און אים אפגעגעבן צוריק. ביז צום קלונג האט דער לערער יאנקל שער אריינגערעדט אין קארפלען און געשילדערט עפעס דורך צעשפרייטן די ארעמס.

⁸ באטפארטן, אייבערשטע לעדער פון שטיוול. — ⁹ געזעלן. — ¹⁰ כבוד. —

¹¹ אויסצודרייען (נאָסע האַנטעכער).

הייבן זיי אין דער הייד און צייכענען מיטן בליצער אין דער לופטן. נאך דעם האט דער לערער שער, מיט א שמייכל אין די שמאלע אויגן, לנטזעליק זיך געזעגנט מיט אים און איז אוועק צו זיין לעקציע.

אין אונט איז קארטל געזעסן מיט זיין משפחה ביי דער ווע-טשערע. ער איז געווען זייער פארטראכט. דאס ווייב האט א פאר-קרימטע געקוילעט א הערינג. אבראשקע האט געדליבעט¹² פון אן אקרעציע¹³ ברויט, געווארפן די ברעקלעך אין מויל אריין און דערביי ניט אפגעריסן די אויגן פון א ביכל. קארפּלס פארטראכטייט האט זיין ווייב זייער צערייצט. אזוי ווי זי איז געווען א פּנסטע זאך, האט זי ניט אויסגעהאלטן ביז אבראשקע, א יונגל פון א יאר פערצן, וועט אוועקגיין פון טיש, און זי האט ארויסגעלייגט לשון:

— זאג מיר נאר, ברויטגעבער מיינער, ווו ווערסטו דאס פאר-פאלן ביז שפעט אין דער נאכט און וואס איז ארויף אויף דיר אזא טראכטעניש? האסט גאר ניט מורא, ס'זאל דיר פלאצן עפעס אין קאפ?

אבראשקע האט איבערגעריסן דאס ליינען און אויסגעשאסן:
— דער טאטע טראכט ווי אזוי צו מאלן אין דער מאליארסקער קלויז דעם כותל-מערבי. אהין גייט ער אלע אונט. אזוי האט דער-ציילט אין קלאס דער לערער שער. ער האט אויך געזאגט, אז דער טאטע האט א נשמה פון א קינסטלער.
געענדיקט ריידן, האט אבראשקע אריבערגעווארפן איבערן טיש א בליק פול מיט ליבשאפט צום טאטן.
קארפּלס ווייב האט זיך פונאנדערגעכיקיקעט:
— א נשמה פון א קאטער האט דיין טאטע, ניט פון א קינסט-לער! זינע בנינאכטיקע מאלערענען זינען פון א מארצאוון קאטער, זי האט זיך א קער געטאן צו קארפּלען:

¹² געגראבלט. — ¹³ שפיץ פון א ברייטל.

— איך אביאוווע¹⁴ דיר, מײן טייערער געמאל¹⁵, אז אויב דו וועסט ניט זיין קיין מענטש, וועסטו זיך אַרומשליינען, איך ווייס ניט וווּ און מיט וועמען, וועלן ריידין מיט דיר מײנע ברידערלעך. און ברידערלעך האָט קאַרפּלס ווייב געהאַט גאַר שטאַרקע. איינער איז געווען אַ שינדער אין בוינע יאָרן. נאָך צוויי האָבן געהאַט אייגענע דראַזשקעס. קאַרפּל האָט ניט געוואָלט, אַבראַשע זאָל זײַן אַן עדות פֿון אַ קריגעריי. דאָס ייִנגל איז אים געווען זייער טייער. האָט ער זיך אויפֿגעהויבן און אָן אַ וואָרט אַרויס פֿון שטוב.

*

פֿון דעסט וועגן זײַנען אַבראַשקעס זאַרטער אַרײַן דער קאַר-פעליכען אין קאַפּ. אפֿשר טאַקע? אפֿשר איז עס בײַ איר בלוזי אָן אויסדאַכטעניש? אמת, גוטע עטלעכע חדשים, אַז ער האָט זי ניט פֿאַרטשעפעט אין בעט. און קאַרפּל איז ניט קיין קאַלטער מאַנסביל. ער האָט שוין טאַקע אויסגעביטן זײַן פֿערציקער, די יונגע היץ איז מער ניטאָ, אָבער פֿון דעסט וועגן... און דאָ זאָגט גאַר אַבראַשקע, אַז ער מאַלט אַ וואַנט אין דער מאַליאַרסקער קלויז. זי האָט זיך ניט געפֿוילט, די קאַרפּעליכע, אַנגעטאַן די טופֿל אויף די הויכע קנאַפּל, פֿאַרפּודערט די נאָז, אויפֿן קאַפּ דאָס היי-טעלע מיט די שמאַלע ראַנדן, וואָס האָט איר גראַד גוט געקליידט. צו דעם אַ שפּאַגל בײַ גריין זשאַקעטל, און אַוועק אין אַוונט אויפֿן שולהויף צו זען, צי אַבראַשקע דערציילט דעם אמת. אויסגעפּוצט האָט זי זיך אומישנע, טאַמער טרעפֿט זי אויפֿן וועג איר מאַן מיט אַן אַנדערער, זאָל יענע זען: זי איז אויך ניט פֿון הינטערן אויוון. און אין אַוונט איז אויפֿן שולהויף אַזוי: נעבן פֿיור פֿון דער גרויסער שול שטייט גדאַלקע דער משוגענער און וואַרקעט, פּרוווט די שטים. אפֿשר וועט זי נאָך טויגן פֿאַר די נאָענטע ימים-נוראים. שוין יאָרן ווי ער פּרוווט די שטים. אים שלאָפֿט זיך ניט, כאַטש זײַן געלעגער

¹⁴ זאָג דיר אָן. — ¹⁵ מאַן מײַנער.

אין קעמערל איז ווייך אויסגעבעט מיט שמות, וואָס ווערן אויפֿגע-
זאַמלט אויפֿן שולהויף. ביי די קראַטן פֿון אַנזערנעם טויער דרייען
זיך אַהינ־און־צוריק, ווי חיות אין אַ שטינג, צוויי נניע משוגעים,
ערשט געקומענע פֿון ווייטע מקומות. די לצים פֿון זאַמעלעס
טשיינע ¹⁶ האָבן נאָך ניט זאַוויזן אַנצוקלעפֿן אויף זיי צונעמען. יודקע
די מאַד לויפֿט פֿון איין ווינקל צום אַנדערן, זוכט איבערצושרעקן
אַ פֿאַרקויפֿערין פֿון באַכעס אַדער סתם אַ וויבל, וואָס וועט אַדורך
דעם שולהויף. אויף די טרעפֿלעך פֿון דער מאַליאַרסקער קלויז זיצט
עמעץ אַננגעדרייט אין אַ לאַנגן גענעראַלסקן שינעל מיט עטלעכע
גלאַנציקע קנעפֿ און האַלט דעם קאַפּ באַהאַלטן צווישן די ברייטע
קליאַפּעס. אויפֿן גאַנצן הויף ברענט איין לאַמפּ, הויך אויפֿגעהאַנגען,
פּמעט גלייך מיט די דעכער. דאָס ליכט סטייעט קוים, אַז מען זאָל
ניט אויסדרייען אַ פֿוס ביים דערנענטערן זיך צו דער גרויסער שול,
אין מיטן שולהויף.

די קאַרפֿעליכע היפּערט אויף די הויכע קנאַפֿל איבער די ברוק־
שטיינער און האַלט קוים גלייכוואַג. איר איטלעכער געוואַקלטער
טראַט רופֿט זיך אַפּ אין דער אַרומיקער שטילקייט. פֿון אַלע פֿינצ-
טערע שולפֿענצטער גלאַצט ווער אַרויס — אַזוי דאַכט זיך איר
— און אַ סקרונע ¹⁷ נאָדלט איר איבערן לייב. איין פֿענצטער איז
בלויז ליכטיק. דאָס פֿענצטער פֿון דער מאַליאַרסקער קלויז.
און דאָ האַט זיך יודקע די מאַד פּלוצעם געטאַן אַ יאָג צו איר
מיט אַ תּאוּהדיקער הירזשערין. זי איז קוים פֿון אים אַנטלאָפֿן און
אַנטלויפֿנדיק — אַרויפֿגעפֿאַלן אויף דעם פֿאַרוונקענעם אין גענע־
ראַלסקן שינעל. יענער איז אויפֿגעשפרונגען ווי אַ צעפּלאַשעטע
סאָווע. זי האַט זיך באַהאַלטן אין פֿירהויז פֿון דער מאַליאַרסקער
קלויז. אַפּגעכאַפּט דעם צעשראַקענעם אַטעם, האַט זי פּאַוואַלינקע
זיך אויפֿגעהויבן איבער די טרעפּ צו דער קלויז. די טיר איז געווען

¹⁶ טרינקהויז ספעציאַליזירט אין סערווירן טיי (אַפּט : אַ גאַנצן סאַמאָוואַר
טיי). — ¹⁷ שרעק מיט אַ ציטער.

האלב אָפֿן. לאַנג האָט זי ניט באַדאַרפֿט אַרײַנקוקן. זי האָט גלײַך דערזען דעם מאַן אירן אין זײַן גאַנצער הייך, ווי ער שטייט איינער אַליין און פֿאַרעט זיך בײַ אַ וואַנט, ניט ווייט פֿון אַרױן־קודש. קאַרפֿל האָט זי ניט באַמערקט, ווייל ער איז געווען אויסגע־דרייט צו איר מיטן רוקן. יעדער וויילע האָט ער גענומען פֿון דער־בײַקן שטענדער אַ ווייסן בויגן פֿאַפּיר און אין אים אַרײַנגעקוקט. דערנאָך האָט ער געמאַסטן, געלייגט אויף דער האַנט, מיט אַ לאַנגן דינעם פענדזל, פֿאַרביקע צייכנס. זי האָט אָבער באַמערקט, אַז ער טראַכט מער ווי ער אַרבעט.

אַזוי שטיל, ווי זי איז אַרױפֿגעגאַנגען, אַזוי שטיל איז זי אַראָפֿ די טרעפּ. נאָכן איבערקומען דעם וועג אויף צוריק, שוין גיענדיק אַהיים דורך דײַטשישער גאַס, דורך דעו' ליכטיקער, פֿריילעכער גאַס, וווּ יונגע קולות האָבן זיך איבערגערופֿן, געמאַכט פֿלענער ווי צו פֿאַרברענגען דעם שפעטן פֿרילינג־אַוונט, איז איר געוואָרן זייער טרויעריק. אַ היימיש־וואַרעמע ליבע האָט אַ פֿלייץ געטאָן צו איר מאַן פֿון איר פֿאַרטשעמעט¹⁸ האַרץ. אַ ליבע, וואָס האָט זיך גע־צויגן פֿון דעם ערשטן אויסגעטאַנצטן טאַנגאַ מיט אים בײַ פֿראַסטן אין זאַל, און איז פֿאַרשאַטן געוואָרן אונטער דעם באַרג מיט קריגע־רייען און זלידנע¹⁹ רייד. איצט האָט די חרטה זי געפֿרעסן:

— און איך האָב אים געמאַכט דעם טויט, אַז ער האָט אַ ליו־

באַוויצע ...

קאַרפֿל האָט אָנגעהויבן מאַלן דעם כּוּת־ל־מַעֲרָבִי גלײַך נאָך פּסח און האַרט פֿאַר ראַש־השנה איז ער נאָך ניט געווען פֿאַרטיק. ס'איז ניט געגאַנגען ווי ער האָט געוואָלט. די מאַליאַרעס, וואָס זײַנען געקומען צום מנין, האָבן זיך געשושקעט, אַז די גאַנצע זאַך איז ניט פֿאַר אים, פֿאַר קאַרפֿלען. ס'איז ניט פֿאַר קיין שילדן־מאַלער.

¹⁸ פֿאַררויקט. — ¹⁹ דערעסנדיק (ווי אַ פּליג).

דאָ דאַרף מען האָבן אַן אמתן מאָלער פֿון בילדער. אַנדערע האָבן געזאָגט צו די גבאים, אַז אויב קאַרפּל ענדיקט ניט, זאָל מען פֿאַר-שמירן צוריק די וואַנט און פֿאַרגעסן די גאַנצע פרשה. ס'איז דאָך ניט קיין שכל, אַז אַ האַלב יאָר זאָלן זיך וואַלגערן אויף דער פּאָדלאָגע פענדולען און פּושקעס פֿאַרב. אַט איז שוין באַלד ראש-השנה. מען וויל נעמען אַ גוטן חזן. ס'וועט קומען אַן עולם, ניט בלויז מאַליאַרעס. און די קלויז זעט-אויס ווי ער'ב אַ רעמאַנט. און קאַרפּל איז אינגעשפּאַרט. פֿון קלעמעניש איז ער אַראָפּ פֿון וואָג. איז געוואָרן דאַר, אויסגעצויגן. זיך אַנגעהאַרעוועט אַ טאַג ביים אויפֿהענגען עטלעכע גרויסע שילדן, איז ער, אַנשטאַט צו גיין אַהיים אָפּעסן, אַוונק אין קלויז אַרײַן, צו מאַלן דעם פּותל-מער'ב. דווקא איצטער, אַז דאָס ווייב האָט זיך אַנגעהויבן סטאַרען, אים קאַכן פֿון דעם בעסטן, איז אַלצדינג איבערגעבליבן אויפֿן טיש. קאַלט, ניט אַנגערירט. אויפֿן וועג צו דער קלויז האָט קאַרפּל גע-קויפֿט אין סעמער, אויפֿן ראַג ייִדישע-גאַס, אַ טרוקענע בולקע, און דאָס איז געווען זײַן אָוונטברויט.

אין איינעם אַזאָ קאַרפּעלישן אַרבעט-אָוונט, פֿול מיט ספֿקות און וואַקלענישן בײַ איטלעכן צי מיטן פענדול, איז אַרײַנגעקומען אין קלויז שמערעלע שאַראַפֿאַן. ער איז געשטאַנען הינטער קאַרפּלען און באַטראַכט מיט זײַנע ליכטיקע גוטויליקע אויגן, וואָס קיין מאַל זײַנען זיי ניט געווען פֿאַרוואַלקנט, ווי דער שילדן-מאַלער סטאַרעט זיך מיט שטילער פֿאַרביסנקייט אויסצומאַלן וואָס ריכטיקער דעם פּותל-מער'ב. אַט האָט ער אָפּגעגרענעצט מיט אַ צו-גלייכער ליניע אַ שטיין פֿון אַ שטיין און שוין פֿאַרמאַלט ער דאָס גאַנצע צוריק. אַט איז ער שוין דערגאַנגען צו דער סאַמע אייבערשטער שורה שטיינער. ער דאַרף זי בלויז אויסטיילן פֿון הינטערגרונט. קאַרפּל נעמט אַ פענדול, וויל שוין מאַלן און לייגט אים אָפּ צוריק. דערנאָך נעמט ער אַן אַנדער פענדול, אַ דינערן, און ווידער דאָס זעלביקע.

ער מאַלט ניט, נאָר האַלט אים צווישן די פֿינגער זוי אַ דיריגענטן־
שטעקעלע און האַט מורא אָנצורירן דאָס געמעל. שמערעלע זעט,
אַ פֿון דעם וואָס קאַרפּל האַט שוין אָנגעמאַלן קאַן זיך באַקומען
אַ גאַר ניט קיין שלעכטער כּוּתל-מעַרבי. ער דאַרף בלוין צוגעבן
דאָ אַ שאַטן, דאַרט אַ ביסעלע העלקייט, וועלן די שטיינער אָנהייבן
לעבן, ניט ליגן סתּם אַזוי, מען קאַן זאַגן — מיט אַראַפּגעלאָזטע
קעפּ. שמערעלע וויל דערקלערן קאַרפּלען, און די שטיינער פֿון
כּוּתל-מעַרבי זענען געזאַלכטע שטיינער, ניט צו פֿאַרגלייכן מיט קיין
שום אַנדערע.

נאָר שמערעלע איז געשטאַנען אָפּגערוקט אַהינטער קאַרפּלען
און האַט געשוויגן. ביז קאַרפּל האַט אים דערזען און געטאָן אַ
פֿרעג אַ פֿאַרשעמטער:

— וואָס זאַגט שמערעלע? ס'וועט אַרויסקומען?

— וואָס הייסט אַרויסקומען? — האַט שמערעלע אויפֿגעקלערט
— דער כּוּתל איז שוין פֿאַראַן! מער ניט איין זאַך. דאָ פֿאַדערט
זיך... נאָר דו, קאַרפּל, אַרבעט, רינט ניט איבער! מאַל מיט ראָז-
מאַך, מיט אמונה! דער בית-המקדש איז טאַקע ניטאָ, ביז משיח
וועט קומען, אָבער אין האַרץ בײַ אַיטלעכן ייִד איז פֿאַראַן דער
בית-המקדש... ביזן לעצטן שטיינדעלע... איז מאַל מיט האַרץ
מער ווי מיטן מוח! קוק ניט אַזוי פֿיל אין דעם פּאַפּיר...

און דאָ האַט זיך אין שמערעלען צעוואַרעמט דער פּאַעט:

— קוק-אַרנין צו זיך אין האַרץ און וועסט זען, ווי אויף די
כוואַליעס פֿון אונדזער בענקשאַפֿט שווימט דער בית-המקדש צו
פֿולער גאולה... וועסט אים זען מיט זינע פּורפּלנע פֿאַרהאַנגען,
די זילבערנע פּלים, די בראַנדזענע זינלן, די פּרובים, דעם קופּער-
נעם מזבח און דער עיקר — די מנורה, געגאַסן פֿון ריינעם גאַלד,
וואָס איז צוזאַמען מיט אונדז אַוועק אין גלות...

ניט-ווילנדיק הייבט-אָן שמערעלע צו געבן קאַרפּלען עצות:

— דעם ראַנד פֿון כּוּתל דאַרפֿסטו מאַכן זייער גלייך, ווייל
אויף אים האָבן נאָכן חורבן אַרויפֿגעקלעטערט די יונגע פּהנים

אפצוגעבן א שליסל פֿון בית־המקדש די מלאכים, וועלכע זינען צו זיי אראפ פֿון הימל. און אונטן די שטיינער מאַך גלאַנציקע, ווייל זיי זינען אויסגעוואַשן דורך דורות טרערן. רוק זיי אויך פֿונאַדער, זאָלן בלייבן שפּאַרונעס פֿאַר תּפֿילות. פֿאַר בקשות פֿון צעבראַכענע געמיטער. צי־אַריבער דעם גאַנצן כּותל מיט אונזער טרויער... און אזוי ווי שמערעלע האָט געהאַלטן התּלהבֿותדיק אין דרשע־נען, איז אַרויסגעשווומען דאָס בילד פֿון אונטער קאַרפּלס פענדזל, ווי די קאַלטע וואַנט פֿון מאַליאַרסקער קלויז וואַלט זיך צעשפּאַלטן אין פֿירקאַנטיקע שטיינער און אַנגענומען די מראה פֿונעם כּותל־מערבֿי.

א גוטע שעה זינען זיי ביידע שפעטער געשטאַנען און געקוקט אויף דעם געמעל. קאַרפּל האָט געוואַלט צוואַרפֿן מיט אַ ביסל גרינע פֿאַרב נאָך עטלעכע בינטלעך גראַז צווישן די שטיינער, אָבער שמערעלע האָט אים ניט געלאָזן. ס'איז געענדיקט. שמערעלע איז אַוועק אַהיים שטאַרק דערהויבן, גליקלעך מיט דער הצלחה. קאַרפּל האָט צונויפֿגענומען די פענדזלען, צוזאַמענגע־שטעלט אין איין ווינקל די פּושקעס פֿאַרב, פֿאַרוויקלט די בוסאַלע, די שטריק מיטן בליי, וואָס מיט דעם שלאַנט מען אָפּ גלייכע ליניעס, און זיך אַוועקגעזעצט אַפרוען. ער האָט אַנגעשפּאַרט דעם קאַפּ אויף אַ שטענדער און אזוי ווי געדּרעמלט. דערנאָך האָט ער זיך אויפֿגעהויבן, אויסגעלאָשן דאָס ליכט, פֿאַרשלאָסן די טיר און אויך אַוועק אַהיים, צום ווייב, צום יינגל זינעם.

קאַרפּלס כּותל־מערבֿי איז ניט פֿאַרמעקט געוואָרן. ביז היינט קאָן מען זען די אַנגעמאַלטע שטיינער אויף דעם חרובֿן איבער־בלייב פֿון דער מאַליאַרסקער קלויז.

אַברהם סוצקעווער

דער זקן

עס ליגט אין קלויז, אין חרובֿער, אָן אינגעוויקלטער זקן,
 ער ליגט אויף אַ צעפֿליקטער ספֿר-תורה און ער פֿאַסט.
 דאָס טאַגליכט הענגט אין פֿאַליש ווי אַ האַנטעך אויף אַ האַקן
 און ס'וואַרט דער ייד, עס זאָל קומען דער געהאַפֿטער גאַסט.

צופֿוסנס ליגט אַ טלית און צוקאַפֿנס — אַ מנורה,
 עס בליצט דער זונפֿאַרגאַנג אין איר צעשפּיגלטן קרישטאַל.
 דער ייד האַט מיט זיין אַדערדיקער האַנט געקריצט די תורה
 און מיט זיין אייגן בלוט פֿאַרענדיקט שרייבן זי דאָס מאָל.

דער פֿאַרמעט איז מיר היימיש-נאַנט, נאָך גענטער איז דער זיידע;
 איך ברענג אים ברויט און זוך-אַרום אין טונקלקייט זיין קול.
 און כאַטש ער איז אַליין, מיר דוכט — ס'איז דאָ אַ גאַנצע עדה,
 זי שפּיגלט זיך געהיים אין דעם פֿאַרטונקלטן קרישטאַל.

פֿאַרחתמעט איז דעם זקנס וואַרט, פֿאַרחתמעט איז זיין נאַמען,
 און ווען איך קום אויף מאַרגן ליגט ניט אַנגערירט דאָס ברויט.
 אין פֿאַרמעט אינגעזייגט די ליפֿן ווי צעברענטע שוואַמען
 און בנים דערהערן טריט — איז לעבט ער אויף, ער מיינט: דער טויט.

און קיין מאָל קוקט ער מיך ניט אָן, ער וויל ניט קענען קיינעם,
 ער הונגערט און זיין ליב טריפֿט-אויס ווי חלבֿ פֿון אַ ליכט.
 די תורה וויקלט אים אַלץ מער דעם הונגער-גוף, דעם ריינעם,
 און דער, אויף וועמען ס'וואַרט דער זקן, קריכט און קריכט און קריכט.

און ווידער ברענג איך אים אַ טרונק, אַ סקאַרינקע, און ווידער
 ער בלייבט ווי געכטן ניט באַרירט פֿון זקנס דאַרע הענט.

און כ'זע ווי ס'גוססן-ארויס די דורות פֿון די גלידער
און מאַלן אין לבנה-שנין צוואות אויף די הענט.

ביז איין מאַל כ'האַב דעם פֿאַרמעט פֿון זיין קאַפּ אַראַפּגעריסן:
— פֿאַרשעמט ניט ברויט מיט וואַסער, נעמט אין מויל!
און ס'האַט דער ייד געענטפֿערט: פֿון אַזאַ מין וועלט געניסן?
אַ, זאַל זי מיט איר גאַב צוזאַמען ווערן אַש און קויל!

אויף מאַרגן האַט זיך ווידער אין קרישטאַל פֿון דער מנורה
מיט זינע קנייטשן-פֿייערן דער זונפֿאַרגאַנג פֿאַרטיפֿט.
און אַרום זיך אַליין האַט זיך געוויקלט שוין די תורה —
דער זקן איז פֿאַרגאַנגען אין דער פֿאַרמעטענער שריפֿט.

ווילנער געטאָ, 15 נאָוועמבער 1942

חיים גראַדע

דער נסיון

פֿון „מזין מאַמעט שבתים“

שבת אין דער פֿרי קומט די מאַמע פֿון דאָוונען מיט אַן אַנגע-
צויגן פנים און אַראַפּגעלאַזטע אויגן. זי גייט-אַריין אין שטוב אַ
שוויגנדיקע, לייגט-אָוועק דעם סידור אויפֿן וואַרשטאַט און גיט
אַנגעשטרענגט אַ מורמל מער צו די קוזניעווענט ווי צו מיר:
— גוט שבת!

איך זע, אַז זי איז צעקלעמט. זי טוט ניט אויס דאָס אַפּגעקראָ-
כענע האַלבע פֿוטערל, איר שבתדיקער פּוץ זינט איר חתונה, און
זעצט זיך אַרונטער אויף אַ בענקל אַ פֿאַראומערטע.
— ס'וואַלט געווען גלייכער, ווען דו אַליין רעדסט מיט מיר,

און שיקסט ניט צו מיר קיין שלוחים! — זאָגט זי נאָך אַ לאַנגן ישוב־הדעת.

— וואָס פֿאַר אַ שליח האָב איך צו דיר געשיקט ?

— דו האָסט געשיקט צו מיר וועלווען דעם שננדער.

קוק איך זי אָן פֿאַרווונדערט און פֿון זיין בליק פֿאַרשטייט זי, אַז איך ווייס ניט פֿון וואָס צו זאָגן. דערציילט זי מיר, אַז וועלווען דער שננדער, וואָס דאַוונט אין חבֿרה פּועלים, האָט דעם שבת געדאַוונט ביי אונדז אין קלויז. ווען זי איז אַרויס פֿון וויבֿערשול, האָט ער אויף איר געוואָרט און גענומען ריידן צו איר ביז און מיט פֿאַראַיבל, ווי וועלווען קען, אַז זי דאַרף ניט פֿאַרווערן איר זון חתונה האָבן מיט ביילקען און פֿאַרן מיט איר קיין רוסלאַנד. „אַט האָב איך אַן איינציקע טאַכטער“, האָט ער געזאָגט, „און איך לאָז זי אוועק מיט איר מאַן צו די באַלשעוויקעס. און אַז ביילקע האָט ניט קיין נדן, דאַרף זי פֿאַרזיצן?“, האָט וועלווען געפֿרעגט.

— און איך פֿרעג ביי דיר — רעדט צו מיר די מאַמע באַ- האַרצט — איך האָב ווען-ניט-איז אויף מיין מויל געבראַכט, דו זאָלסט ניט חתונה האָבן מיט ביילקען? ער איז דאָך גערעכט, וועלווען. און אַז ביילקע איז אַן אַרעם מיידל, דאַרף זי פֿאַרזיצן? איכיל דיר זאָגן דעם אמת: איך האָב גאָר ניט צו די אַרעמע מיידלעך, וואָס פֿירן ליבעס. ווי דען זאָלן זיי חתונה האָבן, אויב ניט דורך ליבעס? שדכנים זאָלן זיי שיקן? מער ניט, די היינטיקע בחורים זיינען שילועס¹. זיי נעמען אַ יידישע טאַכטער, צעברעכן איר דאָס האַרץ און וואַרפֿן זי דערנאָך אוועק, זי זאָל באַוויינען אירע יאָרן, ווי עס זייגט זיך אין די לידער. האָב חתונה מיט ביילקען, אַדרבא. זי געפֿעלט מיר זייער! זי איז אַ שיינע, אַן איידעלע און אַ פּראַצאַ- וויטע², ניט קיין אַנגעפֿאַרבטע ליאַלקע. אָבער פֿאַר וואָס זאָלט איר אוועקפֿאַרן און מיך לאָזן אליין ?

¹ פּאַסקודניאַקעס, גישט קיין לייט. — ² אַן אַרבעטזאַמע.

— מאמע, איך האב קיין מאָל ניט געבעטן ביי וועלווען, ער זאָל מיט דיר ריידן, און בייַלקע האָט עס ביי אים אויך ניט געבעטן. ער וויל, מיר זאָלן פֿאַרן אין איינעם מיט זינע קינדער, זיי זאָל זיין פֿריילעכער.

— בייַלקע וועט ביי מיר זיין ווי אַן אייגענע טאַכטער! — זאָגט די מאַמע אַ דערפֿרייטע און ציט־אַפּ דעם אָטעם. איר איז אַראָפּ אַ שטיין פֿון האַרצן — איכיל נאָך דערלעבן נחת פֿון אַיך און אַרומטראָגן אַן אייניקל אויף מיינע הענט. בלויז מעלע, עליה השלום, פֿלעגט אין אירע קינדערס בריוו געפֿינען איינגעקלעפט ברעקלעך לעקעך. „ביי אונדז איז אַ שמחה געווען, שיקן מיר דיר כיבוד“, האָבן די קינדער געשריבן. און מיינ שותפֿטע, אָפּגעשיידט זאָל זי זיין, פֿלעגט נעבעך, וויינען אי פֿון צער און אי פֿון פֿרייד. אָפֿט מאָל זינען די בריוו געווען פֿאַרשריבן מיט אַזעלכע דריידלעך, וואָס אַ קענער פֿון אַלע זיבעציק לשונות וואָלט עס ניט געקענט איבערלייענען. דאָס האָבן אירע שניר גענומען זייערע קינדערלעך, אַריינגעשטעקט אַ פען צווישן די פֿינגערלעך און געפֿירט מיט די הענטלעך איבער די בייגעלעך פֿאַפּיר — אַ גרויס צו דער באַבען. פֿאַרשטייטו דאָך, ווי בלומעלען איז געווען אויפֿן האַרצן, וואָס זי איז ניט זוכה אויסצוקושן אירע אייניקלעך. דעריבער ווונג דערט מיך גאַר ניט, וואָס זי האָט געוואָלט פֿאַרן צו אירע קינדער קיין אַרגענטינע און זיך געאַמפּערט מיט איר ר' ברוכלען, וואָס האָט געוואָלט פֿאַרן דווקא קיין ארץ־ישׂראל. אָבער איך, מיינ זון, וויל קיין רוסלאַנד צו די באַלשעוויקעס ניט פֿאַרן, זאָלסט מיך אָפֿ־גילטן! איך האָב געהערט, אַז זיי לאָזן ניט אַריין קיין אַלטע לייט. זיי נעמען־אַריין נאָר אַזעלכע, וואָס קענען אַרבעטן. איז ניט גלייכער, מיינ זון, איר זאָלט דאָ בלייבן און איך זאָל נאָך דערלעבן נחת פֿון אַיך? דער אייבערשטער קען אַיך אויך דאָ העלפֿן. דער איי־בערשטער איז אומעטום. און ווי־ניט־ווי וועסטו דאָ בלייבן ביי ייִדישקייט מער ווי דאָרטן! — פֿירט־אויס די מאַמע ווייך און מיט געבעט.

— ביילקע וועט מיט מיר פֿאַר קיין פֿאַל ניט חתונה האָבן, אויב
איך וועל ניט פֿאַרן מיט איר קיין רוסלאַנד.

— האָ? פֿאַר וואָס?

— ביילקע זאָגט, אַז דאָ וועט זי שטענדיק פֿאַרשוואַרצט ווערן
בײַ דער גיימאַשין, אָבער אין רוסלאַנד וואַרטן אויף איר גליקן.
דעריבער וויל זי דאָ בשום אופֿן ניט בלייבן.

די מאַמע בלייבט זיצן מיט אַן אַראָפּוּ גלאַזטן קאַפּ. אירע הענט
ליגן אין איר שויס ווי אַפּגעחלשטע און זי קוקט אויף אירע אויס-
געהאַמערטע פֿינגער, וואָס זינען צעשפּאַלטן פֿון פֿראַסט און אויס-
געקרימט פֿון פּראַצע.

— איז דאָך וועלוול דער שננדער גערעכט! — זאָגט זי אַ
צערודערטע — דו ווילסט מיך ניט לאָזן אַליין, דעריבער ווילסטו
ניט חתונה האָבן מיט ביילקען און אוועקפֿאַרן. קוקט-אויס, אַז איך
בין די שולדיקע און צוליב מיר וועסטו אוועקוואַרפֿן דיין פּלה, די
יתומה.

— דערווייזל איז זי נאָך ניט מײַן פּלה.

— וואָס הייסט, זי איז ניט דיין פּלה? דו ביסט דאָך מיט איר
אַרומגעגאַנגען און איר פֿאַרדרייט דעם קאַפּ? נו, איך מײַן... אַ
קוש, אַ גלעט האַסטו איר קיין מאָל ניט געגעבן?

— דאָס יאָ! — זאָג איך.

דער מאַמעס פנים צעשניינט זיך. זי טוט אויף מיר אַ קוק, ווי
זי וואַלט זיך געהידושט: זינט ווען איז עס איר יינגל געוואָרן אַ
גאַנצער מאַנסביל? נאָר באַלד ווערט זי צוריק ערנסט. מיט וואָס
האַט זי זיך, מיטטיינס געזאָגט, צו גרייסן, מיט דעם וואָס בײַ איר
זון איז רעכט צוליב אַ שטיף און אַ לאַך פֿאַרדרייען אַ מיידל דעם
קאַפּ? זי טוט-אויס דאָס האַלבע פֿוטערל, וויקלט זיך אַרום מיט
דער פֿאַטשיילע און קלייבט זיך גיין נאָכן טשאַלנט.

— מאַמע! — רוף איך זי צוריק — איך דאַרף נאָך מיט דיר
עפּעס ריידין. דיין גאַנץ לעבן האַסטו געטראַכט בלויז וועגן מיר,

אין זיך האַסטו פֿאַרגעסן. ווי לאַנג איך בין געווען אַ יינגל, האַסטו
ניט געוואָלט איך זאָל האָבן אַ שטיפֿטאַטן. ווען איך בין אונטערגע-
וואַקסן, האַסטו געוואָלט אַריבערוואַרטן ביז איך וועל חתונה האָבן.
איצטער, אַז צווישן מיר און ביילקען איז גאַר ניט געוואָרן, וויל
איך ניט, דו זאָלסט ווייטער וואַרטן. דו ווילסט שטעלן אַ חופּה מיט
ר' מאירן?

די מאַמע נעמט-אַוועק איר האַנט פֿון דער טירקליאַמקע און
בלעבט שטיין צו מיר מיטן רוקן.

— דו וועסט ניט טראַגן קיין האַרץ אויף מיר, אויב איך וועל
שטעלן אַ חופּה מיט ר' מאירן?

— וואָס דיר פֿאַלט-אַבן! ר' מאיר איז אַן איידעלער ייד און
איך ווייס אַז ער וועט דיר האַלטן ערלעך. וועסטו שטעלן אַ חופּה
מיט ר' מאירן?

די מאַמע גייט צוריק פֿון דער טיר מיט אַפּגעשוואַכטע פּאַמע-
לעכדיקע טריט, ווי זי וואָלט ערשט אויפֿגעשטאַנען פֿון קראַנקבעט.
— ר' מאיר — זאָגט זי שטיל — איז אַ פֿינער ייד. ווען ער
ברענגט זיין סחורה צו די באַלעבאַסטעס, בעטן זיי אים זיצן, האָבן
הנאה פֿון שמועסן מיט אים און זינען אים מכבד מיט אַ גלאַז טיי.
— זעסט, מאַמע, איך זאָג אויך דאָס זעלביקע. אַז דו וועסט
חתונה האָבן מיט ר' מאירן, וועסטו נעמען לעבן אויך פֿאַר זיך,
ניט בלויז פֿאַר מיר.

— איך וועל האָבן ווער עס זאָל פֿאַר מיר קידוש מאַכן... —
זאָגט זי נאָך שטילער — דו, מײַן זון, מאַכסט קידוש צוליב מיר.
ניט וויל דער אייבערשטער האָט אַזוי געהייסן, און דו בענטשסט
ניט נאָכן עסן.

— און ר' מאיר וועט דיר אויך העלפֿן בני דער פרנסה! —
זאָג איך.

— און ר' מאיר וועט מיר אויך העלפֿן בני דער פרנסה... —
חזרט זי איבער — ער איז, קיין עין-הרע, אַ ייד אַ בר-מזל. ווען
ער שטעלט זיך אָפּ בני מײַנע קאַשיקעס, נעמען גיין צו מיר קוגים

פֿון אַלע זינטן. און אז ער זאָגט די ווייבער אַ מקח אויף מיין סחורה,
דינגען זיי זיך ניט מיט אים. מען האָט פֿאַר אים דרך־ארץ.

— ער איז אַליין אויך אַ פֿאַרדינער — גיב איך צו.

— אַ סך אַ גרעסערער פֿון מיר! — שטימט־אנין די מאַמע
שטאַרק צופֿרידן — כאַטש ער טראַגט־אַרום זיין סחורה אין אַ
קאַשיקל, מאַכט ער מער ווי איך פֿון מיין גאַנצער קראַם.

— און קיין דינסט ביי זינע קליינע קינדער וועסטו אויך ניט
דאַרפֿן זיין. ער האָט אויסגעגעבענע טעכטער.

— און פֿיין אויסגעגעבן! — רופֿט זי אויס מיט אַזאַ שטאַליק
ווי ר' מאירס טעכטער וואָלטן געווען אירע לייבלעכע פלימעניצעס
— איך וועל ניט דאַרפֿן זיין קיין שטיפֿמאַמע.

די מאַמע ווייסט ביז היינט ניט, צי זי האָט יוצא־געווען פֿאַר
אירע שטיפֿזין. איר האָט זיך שטענדיק געדאַכט, אז זיי קוקן אויף
איר קרום, וואָס זי פֿאַרנעמט זייער מאַמעס אַרט. האָט זי זיך קיין
מאַל ניט צוגערירט צו די קליידער, וואָס זינען געבליבן פֿון דער
געשטאַרבענער, און געווען איבערגעגעבן איר מאַנס זין מער ווי
זי איז עס צו איר בן־יחיד. ווי מען זאָל זיך ניט פֿירן מיט אייגן
בלוט און פֿלייש, וועט מען גאָר ניט זאָגן. נאָר אז מען קומט־אַן
צו אַ מאַן מיט קינדער, איז טאַמער אַ האַר, זאָגט די וועלט: אַ
שטיפֿמאַמע.

און די מאַמע פֿאַרענדיקט אירע געדאַנקען אויפֿן קול:

— איך וואָלט מער קיין מאַל ניט חתונה געהאַט מיט אַ יידן
אַ מטופֿל מיט קינדער.

— איז וואָס בלייבט, מאַמע? וועסטו שטעלן אַ חופּה מיט
ר' מאירן?

זי קוקט מיך אָן צעטומלט, ווי זי וואָלט לגמרי פֿאַרגעסן פֿון
וואָס מיר האָבן אָנגעהויבן דעם שמועס.

— און דו?

— איך וועל זיך אַרויסקלייבן אין אַ צימער.

— ניין! — זיפצט זי אָפּ — איך וועל קיין חופה ניט שטעלן
ווי לאַנג דו האַסט ניט חתונה.

— אָבער פֿאַר וואָס? איך קען דאָך אַרויסגיין וווינען באַזונדער.
נאָר אויב דו ווילסט דורכויס, וועל איך בלייבן וווינען מיט דיר
צוזאַמען. איך וועל גוט אויסקומען מיט ר' מאירן, איך זאָג עס
דיר צו.

— ניין! — שאַקלט זי מיטן קאָפּ — איך וועל קיין חופה ניט
שטעלן ווי לאַנג דו האַסט ניט חתונה. איך דאַרף ניט, מען זאָל
ריידן פֿון מיר, אָן איך האָב זיך ניט געקענט דערוואַרטן ביז מײַן
זון וועט געפֿינען זײַן זײַוווג. איך וויל עס אויך ניט טאָן דײַן טאַטן,
עליו השלום. און איך ווײַס גאָר ניט, צי ר' מאיר וואָלט געוואָלט
זײַן מיט דיר צוזאַמען. איך וויל ניט קיין מאַן מיט קינדער, איז
פֿאַר וואָס זאָל ער וועלן אָן אַלמנה מיט אַ זון? דערצו האַסטו נאָך
אַראַפֿגעוואַרפֿן פֿון זיך דעם עול פֿון ייִדישקייט, און ר' מאיר איז
זייער אַ פֿרומער. איך בין אַ מאַמע — לינד איך; אָבער ער איז ניט
דײַן טאַטע; האָב איך געקלערט, אָן דו וועסט געפֿינען דײַן באַ-
שערטע, וועל איך זיך אויך גרינגער מאַכן.

— ווילסטו, איך זאָל חתונה האָבן מיט ביילקען און אַוועקפֿאַרן
מיט איר קיין רוסלאַנד? אַנדערש וועט זי ניט באַשטיין.

— ווי מײַנסטו? — ציטערן אירע ליפּן — איך וויל אַוועקלאָזן
פֿון זיך דעם איינציקן זון אַבי חתונה האָבן? ווי מײַנסטו, בן יחיד
מײַנער?

— איך ווײַס אויך, אָן אַ מאַמע איז איינע... — גלעט איך
זי איבערן שייטל, און קוש זי.

— קוש מיך ניט, איך בין ניט קיין ספֿר-תורה! — זאָגט זי
שטרענג און אירע באַקן צוקן, איר גאַמבע שפּרינגט, ווי זי וואָלט
געמאַכט די גרעסטע אַנשטרענגונג זיך ניט צו צעוויינען — דו
האַסט געקענט אַרומגיין מיט אַ מיידל, וואָס איר ציט ניט ווי מיט
צוואַנגען צו די באַלשעוויקעס, און איך זאָל ניט דאַרפֿן אויסקלייבן

צווישן דיר און ר' מאירן. נאָר אזוי איז שוין מײַן פֿינצטערער מזל, איך זאָל ניט זינדיקן מיט די רייד.

און די מאַמע גייט־אַרויס נאָכן טשאַלנט.

ווען זי קומט־צוריק, איז איר פנים טרוקן און רויט, ווי זי וואָלט געוויינט. זי שטעלט־אָוועק דעם טאַפּ, טוט־אויס די פֿאַטשיילע און גרייט צום טיש.

— דער טשאַלנט איז קאַלט געוואָרן און דער בעקער האָט צו מיר געהאַט טענות, וואָס ער האָט אזוי לאַנג באַדאַרפֿט אויף מיר וואַרטן. דו פֿאַרדרייסט מיר דעם קאַפּ מיט דינע נאַרישקייטן — זאָגט זי מיט פֿעס. איר קינבאַק איז האַרט און איר שטערן גע־קנייטשט, ווי זי וואָלט בײַ זיך אָפּגעמאַכט אַרויסצושלאָגן זיך פֿון קאַפּ אַלע חלומות.

ביסלעכווייז גייט־אַפּ די פֿאַרשטאַפֿטקייט פֿון איר געזיכט. אירע לאַנגע וויעס לאָזן זיך פֿאַמעלעך אַרונטער און זי נעמט אונטער־שמייכלען.

— אַ מאַדנער ייד וועלן דער שנידער! ער איז, דאַכט זיך, געקומען ריידן וועגן דיר און ביילקען, נאָר ריידן רעדט ער אויך פֿון ר' מאירן. „ווען אַנער זון וועט אַוועקפֿאַרן, וועט איר חתונה האָבן מיטן אייער־הענדלער“, זאָגט צו מיר וועלן מיט אַ מאַדנער אויפֿגעבראַכטקייט. ר' מאיר איז אַ ייד מיט אַ הדרת־פנים, אַ הוי־כער, אַ גלייכער, ניט מיט קיין אויסגעצופּט בערדל, זאָגט ער צו מיר, און בשעת־מעשה צופּט ער טאַקע זיין בערדל. אַן אַנדערער וואָלט ניט דערמאָנט זיין אייגענעם פֿעלער, און ער רעדט אָפֿן פֿון זיין געבוירענער פֿלייצע. „ר' מאיר“, זאָגט ער צו מיר מיט רוגז, „איז דאָך דאָס אייבערשטע פֿון שטויסל בײַ די באַלעבאַסטעס, און ניט קיין לעכל־נייער פֿון אַ בוידעם אין ראַמנלעס הויף“. און ער פֿעסט זיך, וועלן ער עקט זיך. אַבי איך האָב געמיינט, אַז נאָר צווישן אונדז, הענדלערקעס אויף דער גאַס, איז דאָ קנאה. נאָר צוריק געשמועסט איז אים איצט ניט צו פֿאַרדענקען, ער לאָזט־אָוועק זיין טאַכטער און בלייבט אַליין.

זי בלייבט זיצן אַ פֿאַרטראַכטע מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאַפּ.
 — מאַמע, פֿאַר וואָס עסטו ניט?
 — עס ווילט זיך מיר ניט עסן. דאָס האַרץ איז מיר פֿאַרלייגט.
 דו — עס! דער טשאַלנט איז אַ ביסל אויסגעקילט, נאָר געראַטן
 איז ער, ווי פֿאַר אַ גאַר-געהויבענעם גאַסט.
 זי דרייט-אָוועק דעם קאַפּ פֿון טיש און רעדט מיט אַ טרויער-
 ריקן שמייכל צו אירע אויסגעהאַרעוועטע הענט, וואָס ליגן אין
 שויס:
 — ר' מאיר קען נעמען אַ יונגע פֿרוי, אַפֿילו אַ גבירטע, ער
 זאָל ניט דאַרפֿן אַרומטראָגן קיין אייער אין קאַשיק, איך הייב ניט
 אָן צו פֿאַרשטיין, פֿאַר וואָס ער וויל דווקא מיד. עס וואָלט געווען
 אַ געלעכטער, איך זאָל פֿון אים פֿאַרלאַנגען, ער זאָל וואַרטן ביז
 מײַן זון וועט חתונה האָבן. ער וועט קריגן אַ ריכערע פֿון מיר
 און אַ יינגערע פֿון מיר.

ניו־יאָרק 1959

פּרץ מיראַנסקי

מײַן זיידע

אַז מײַן זיידע יעקב-שלמה
 איז געוואָרן אַ בן שמונים,
 האָט ער ניט געוואָלט גיין צו די
 זין און טעכטער וויינען.
 ניט געהאַלפֿן האָבן טרערן,
 ניט געהאַלפֿן האָט פֿאַראיבל,
 ניט געוואָלט האָט ער זיך שיידן
 מיט זײַן אַלט ירושה-שטיבל.

ס'האט די גאס מײן זיידנס כאטקע
אָנגעקלעפט מיט חזק־נעמען:
"הקדשל" און "באָגאָדיעלניע"¹,
און משפחה פֿלעגט זיך שעמען!

פֿלעגט זיך שעמען צו דערמאָנען
און פֿאַר אונדז, די קינדער, ריידן,
ווייל אַ וווּ נאָר אַ שלימזל —
פֿלעגט ער וווינען בני דעם זיידן.

ווייל דער זיידע יאָנקל־שלמה
פֿלעגט זיך פעדערן ביכורים²
און פֿלעגט קלייבן פֿון די גאסן
וויסטע קאַליקעס, שיכורים.

ער פֿלעגט זיי זיין אַלטע פֿלייצע
אונטערשטעלן מיט אַ פֿשטל,
פֿלעגט זיי ברענגען אין זיין שטיבל,
זיי אַוועקגעבן זיין בעטל.

פֿלעגט זיי קאַכן, פֿלעגט זיי וואַשן
און די קאַלטענעס צעקעמען...
ס'פֿלעגט דאָס געסל חזק מאַכן
און משפחה פֿלעגט זיך שעמען.

ביז עס האָבן אַלע איידעמס
זיך אַ נעם געגעבן צו אים;
ביז ווי לאַנג וועט ער נאָך אַנגיין
מיט די מעשים תּעוועים?

נאָר דער זיידע מיט אַ שמיכל
האָט געענטפֿערט אַלע קרובֿים:

¹ (רוסיש) אַרט פֿאַר היימלאַזע, אַרבעטלאַזע, אַזעלכע וואָס געפינען קיין
אַרט נישט אין לעבן. — ² צו באַזוכן.

וואָס זשע טויג דאָס גאַנצע לעבן,
 אויב נישט טאָן קיין מעשים-טובים! ?
 כ'ווייס ניט ווער ס'האָט אין וויכוח
 מנצח געווען וועמען,
 כ'ווייס נאָר, אַז די גאָס פֿלעגט לאַכן
 און משפּחה פֿלעגט זיך שעמען.

אַברהם סוצקעווער

אין אַלט-יירישן לשון

געבעט

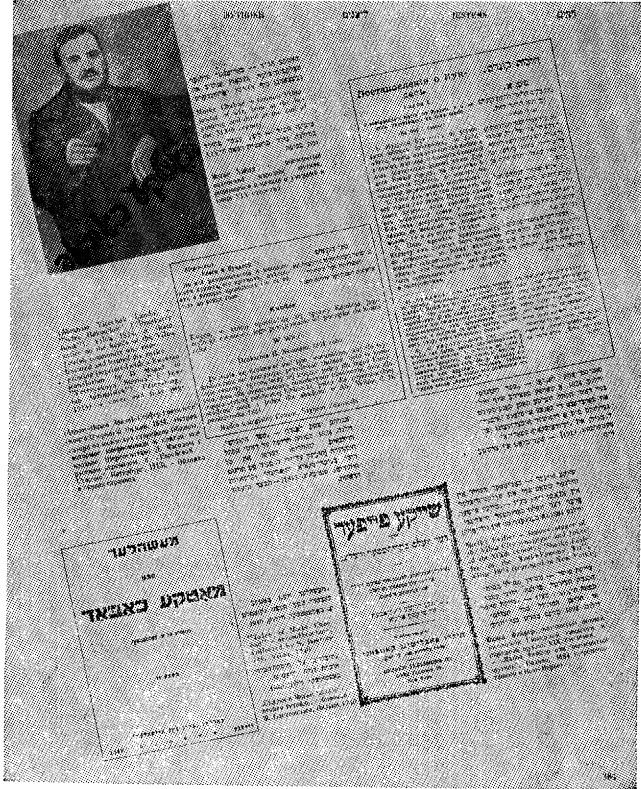
געהייכטער האַר, דער דאָ די וועלט באַשיינט.
 דער איז געאיינציקט אייביקלעך פֿון אַלן.
 דערמז¹ דיין זון, דער אומוואָגלט אַליינט
 און זאָל דיין באַרעמהאַרץ אויף אים טאָן פֿאַלן.

מיט ביטערקייטער איז פֿאַרפֿול מנין זעט,
 מנין וויין איז אויפֿגעפֿרעסן פֿון אַ דונדער².
 מיך אומוואָגלט דער פֿינד מיט גרויס געשפעט
 און לעסטערט אַלער אַרטן דינעם ווונדער.

פֿאַר וואַר מנין האַר, דיין בויגן שפּאַן און זיי
 אַ העלפֿער מיר אַלהי אין וויסטעניי.
 טו-אויף מנין אויג, עס זאָל דיין וועג דערגרונדן.
 באַגורט מנין לענד און דיך מיט דינער שטערק,
 באַגיטיק און באַקריין דיין קעסטלעך ווערק
 און טו — דער שאַלקער פֿינד זאָל זיין פֿאַרשלונדן³.

וויילנע 1938

¹ דערפריי. — ² דונער. — ³ פֿאַרשלונגען.

ביכלעך מיט חכמהלעך און שפאסן פון און וועגן די ווילנער וויצלערס

ז'ים קאפ און או קאפ

אליקום צונזער

דער אלטער פאטער

א בנישפיל קען איך אביך, מענטשן, געבן,
דעם סוף פֿון מיר באַטראַכט אַצינד,
עס איז בעסער אויף דער וועלט ניט צו לעבן
איידער אַנצוקומען צו אַ קינד...
איך האָב אָפּגעלעבט יאָרן
מיט כּבֿוד און מיט געלט,
געהאַנדלט און געפֿאַרן,
געפֿירט גאַנץ שייַן מנן וועלט;
פֿאַרדינט פּשר מנן גילדן,
מיט קרעדיט, מיט ערלעכקייט;
געלאָזט קינדער בילדן,
זיי זאָלן ווערן ליט.
מנן גבֿירישאַפֿט,
מנן גאַנצע קראַפֿט
דורך מננע קינדער ווער איך אָן;
הננט איז פֿאַר מיר
פֿאַרשפּאַרט די טיר,
איך האָב זיך ניט וווּ אַהינצוטאָן...
מננע מעבל האָט ווי גאַלד געלויכטן,
מנן בעטגעוואַנט איז געווען ווי זילבער פֿיין,
די פּאַקאַיעס¹ געמאַלן מיט שיינע פֿרוכטן.

¹ צימערן.

איך האָב געמיינט, עס וועט אייביק אַזוי זײַן ...
 און היינט שלאָף איך מיט דוּחַק
 בײַם זון, אין דער קאַלטער קיך,
 טשאַדנע אײַז דאַרט און רויכיק,
 אַז דער הוסט דערשטיקט שוין מיך.
 אין זאַל, וווּ עס שטייט די שטולן,
 לאַזט די דינסט מיך ניט אַרײַן:
 „ער וועט אײַנריכטן די דילן,
 אַט דער אַלטער שווייץ!“
 איך שטיי בײַ דער קיך
 און וואַרעם מיך,
 קומט-אַרײַן די שנור און מאַכט מיך דול;
 זי שרײַט שוין באַלד
 מיט קולות: „גוואַלד!
 אין אַלע טעפּ אײַז שוין דער אַלטער פּול!“ ...
 פֿאַר קינדער האָב איך מײַן האַלדז געשניטן,
 געוואָרן גרוי און אויסגעדאַרט;
 ברידער, גאַט זאַל אײַך באַהיטן
 אַזוי אַן עלטער, ווי איך האָב זיך דערוואַרט! ...
 אײַ, איך האָב דערצויגן
 מײַן קינד, מײַן בכור אַליין,
 האָב איך צעפּוילט די אויגן
 פֿון טרערן, פֿון געוויין ...
 רובלס² אײַז געשווומען
 און קרעפֿטן ווערט מען אַן,
 אײַדער זײַ באַקומען
 אין מויל דעם ערשטן צאַן.

² רוסיש געלט; א רובל איז געווען בײַ אַ האַלבן דאָלאַר, אַ שײַנע מטבע.

די פאקעלעך,
 די מאָזעלעך,
 דער טאַטע שטעלט זיך לעבן איין אין קאָז;
 הינט טרייבט מען מיך
 אַרויס פֿון קיך
 איך האָב זיך ניט וווּ אַהינצוטאָן...

מײַן זון, אַז איך גיב-אַוועק אין חדר,
 מיט פֿאַרגעניגן בין איך געווען זאַט;
 מײַן טאַכטער, אַז זי פֿלעגט אַנטאָן נײַע קליידער,
 וואָס פֿאַר אַ נחת דער טאַטע האָט דאָס געהאַט!
 פֿלעגט זיי וויי טאָן אַן אַבֿר,
 טוט מיר נאָך מערער וויי;
 געווינטשן זיך דעם קבֿר,
 נאָר פֿאַר אַן אויסבײַטונג פֿאַר זיי...
 געלאָפֿן צו דאָקטוירים
 ווי אַ פֿאַרסטער פֿיש,
 אין בית-עולם אויף די קבֿרים —
 דערוועקט דאָרט אַ זכות...
 „זוניקע!
 טאַכטינקע!
 ווי קענט איר זיך צו מיר אַזוי פֿיל פֿרעמד?
 זעט, פֿאַרשטייט,
 ווי דער טאַטע גייט
 אַן אַ פֿיצל שוך און אַן אַ העמד!...“

מײַן פֿרילינג האָב איך פֿאַרבראַכט וואָס פֿרײַער,
 אין מײַן זומער האָט מיר אויך די זון געשײַנט,
 און מײַן האַרבסט ברענג איך אַרײַן אין שניער,
 אַך, ווי שלעכט מײַן ווינטער גייט מיר הינט!

מײַנע טײַכן איז פֿאַרפֿאַרן —
 דאָס בלוט אין די אַברִים שטייט;
 דאָס פֿעלד פֿון מײַנע יאָרן
 איז גרוי און ווייס פֿאַרשנייט;
 די בלעטער פֿון מײַן עלטער
 איז געל פֿון ליסטאַפֿאַד³,
 מײַן קינד איז מיר וואָל קעלטער —
 אַ פֿראַסט פֿון צוואַנציק גראַד...
 איר, יונגער דור,
 באַרעכנט נאָר:
 איר וועט אויך אַ מאָל ווערן אַלט —
 דער פֿראַסט, עס ברענט,
 איר וועט הויכן די הענט
 און אַנערע קינדער וועלן אויך זײַן קאַלט...

מײַן זון שיקט מיך צו דער טאַכטער,
 נאָר בײַם איידעם בין איך אויך גיט קונה שם —
 דעם גאַנצן טאַג זיצט ער און קאַכט ער,
 אַד, ווי איבעריק בין איך עס!⁴...
 די יונגען אויך מיך האַלטן
 ווי דער איידעם האַלט דעם שווער —
 מען וואַרפֿט זיך מיט דעם אַלטן,
 דער אַהין און דער אַהער...
 פֿאַרטריקנט איז מײַן גומען,
 געחלשט ביז זייגער צוויי —
 שווער איז צו באַקומען
 פֿון יונג אַ גלעזל טיי.
 איך בעט גאַט, דיך:

³ (פּויליש) חודש נאַועמבער. — ⁴ (לאַקאַליזם, באַנוצט צוליבן גראַם) אים.

דערבארעם זיך,
 נעם שוין מײן נשמה צו דיר אַרײַן!
 שיק דײַן טױט
 צו מיר אין נױט,
 איך זאַל נײַט באַדאַרפֿן בײַ די קינדער זײַן!...

1873

אייזיק-מאיר דיק

די אורחים אין דוראַטשעסאַק¹

דערצײלונג

אין יאָר טױזנט אַכטהונדערט און דרײַסיק איז ערבֿ שבת אין דער פֿרי, פרשה בהעלותך, אָנגעקומען אין דער שטאָט דוראַטשע-סאַק אַ פּאַסאַזשיר מיט אַ קליין פֿורל און איז פֿאַרפֿאַרן אין אַ באַזונדערן צימער פֿון דער גרעסטער אַכסניא אין דער דאָזיקער שטאָט. דער בעל-אַכסניא האָט אים זייער שיין אָנגענומען, אים געגעבן אַ ברייטן שלום-עליכם און דערבײַ געפֿרעגט די געוויינלעכע ייִדישע פֿראַגע:

— פֿון וואָנען איז אַ ייד?

— איך בין — האָט אים יענער געענטפֿערט — שטאַפֿערקער חזן, ר' זונדל קרייעהאַן. איך פֿאַר-אַרום איבער דער מדינה צו דאָונען אין גרויסע קהילות. איך רעכן היינטיקן שבת צו דאָונען אין אייער קהילה.

דער בעל-אַכסניא, וואָס איז געווען אַ ייד אַ מנגן, איז גאָר נתפעל געוואָרן פֿון די דאָזיקע ווערטער און האָט זיך אָנגערופֿן צום חזן:

¹ משכילישע שרײַבערס האָבן ליב געהאַט צו כאַראַקטעריזירן מענטשן און שרײַבער דורך נעמען, וואָס האָבן אָפּגעחוזקט. למשל: דוראַק מיינט אויף רוסיש שוטה.

— אויב אזוי, טאָ מאַכט טאַקע נישט קיין שהיות און גייט גלייך אַריבער צום פרנס־חודש², ער זאָל אַיך דערלויבן צו דאַוונען אין דער גרויסער שול. דאָ וועט איר שוין באַפֿרידיקט ווערן אויפֿן שענסטן אופֿן. אונדזערע שטאַטלייט, מוזט איר וויסן, זינגען גרויסע בעלנים אויף נגינה און באַצאָלן פֿון דער ברייטער האַנט יעדן חזן, וואָס וויזט זיך אין שטאַט, און בפרט אַיך, וואָס איר זיט אַ שם-דבר, וואָרעם ווער האָט עס נישט געהערט פֿון ר' זונדל דעם שטאַפֿערקער חזן?

באקומען אַזאַ מין ענטפֿער פֿון בעל־אַכסניא, האָט זיך דער חזן שוין אָנגעטאָן און איז זיך אַוועק צום פרנס־חודש. קוים אָבער איז ער אַרויס פֿון דער אַכסניא און האָט זיך אַ וויזו געטאָן אין גאַס, איז געוואָרן אַ קאָך אין שטאַט, אַז עס איז געקומען אַ חזן אָדער אַ בעל־דרשן און ער האָט זיך נאָכגעפֿרעגט ביי אַ פֿאַר מענטשן און ביי אַ שניידער „ווי וויינט דאָ אַינער פרנס־חודש?“, און דערצו נאָך מיט אַ פֿאַרצויגענעם לשון.

און ווייל קיינעם פֿון די שטאַטלייט האָט זיך נישט געוואָלט בלייבן אַ לאַנגע צייט אָן די טשיקאַווע ידיעות וועגן דעם דאָזיקן אויסטערלישן גאַסט, האָט זיך דער עולם אַ שאַט געטאָן צו דער אַכסניא³ נאָך ידיעות. אָבער נאָך איידער דער בעל־אַכסניא האָט באַוויזן צו ענטפֿערן דעם נייגעריקן עולם איז אָנגעפֿאַרן אַ וועגל מיט אַ צווייטן אורח, וואָס האָט זיך אָפּגעשטעלט אויך נעבן דער

² דער דאָזיקער פרנס (דאָזאַר), וואָס איז געווען אַ חודש דער ראַש פֿון דער קהילה. — ³ דאָס זעלביקע, וואָס אַ בערוזע אין אַ האַפּנשטאַט, איז אַן אַכסניא אין אַ קליין שטעטל; שטענדיק פול און פאַק מיט שטאַטישע ליידיקייערס, שדכנים, משרתים, שמשים, שטייערן־זאַמלערס און דאָזאַרעס, אַ קאַפיטשקע שיכורלעך, היינט גלאַט קרעמערי־ונגען, אָפּצוהייטן אַן אורח אָדער אַ פּרייז, וואָס דאַרף עפעס קויפֿן, און אַ מענגע מעקלערס פֿון פּורן, וואָס זינגען אויך נישט גאַנץ ניקטער.

איינציקער אַכסניא. דער דאָזיקער אורח האָט אויסגעזען זייער חשוב, הויך און רונד געוואַקסן, דאָס געזיכט פֿול און רויט, ווי די זון פֿאַר איר אונטערגיין, מיט אַ גרויער, לאַנגער באַרד, אין אַ מאַנטל מיט ברייטע אַרבל, אין אַ קנילעכדיקן היטל, מיט אַ גאַרטל אונטערן נאַפֿל און מיט אַ גרויסן ראַרשטעקן אין דער האַנט.

דערזען אַזאָ אורח, איז דער בעל־אַכסניא אַרויס אים קעגן און האָט אים אָפּגעשטעקט שלום. האָט דער אורח געבעטן, אַז ער זאָל אים אָפּגעבן אַ באַזונדער צימער, ווייל ער וויל דאָ האַלטן שבת. — איר וועט עס ביי מיר באַקומען! — האָט אים יענער גע־ענטפֿערט און געהייסן זיין יונג, ער זאָל אַרײַנטראַגן אין צימער דעם אורחס זאַכן — אַ שווערער סעפעט⁴ און אַ היפש קעסטל מיט גרויסע אותיות: „ר' ברוך בעל־שם“.

דערזען די דאָזיקע אויפֿשריפֿט, איז דער יונג באַלד אַרײַנגעלאָפֿן צו דעם באַלעבאַס און האָט אים אינגערױמט אין אויער, אַז דער דאָזיקער אורח איז אַ בעל־שם.

— אַ בעל־שם?! — האָט אויסגעשרייען דער בעל־אַכסניא, פֿאַרבייסנדיק די ליפֿן — אַזוי? זינען נאָך פֿאַרט דאָ אויף גאַטס וועלט מענטשן, וואָס קאַנען ווייזן אַ שטיקל ווינדער! נו, טוט עס מיר הנאה, וואָס ער איז גראַד צו אונדז פֿאַרפֿאַרן. אַזוי אַרום וועט שוין מײַן ריווטשע נישט באַדאַרפֿן פֿאַרן עק וועלט!

די דאָזיקע בשורה האָט ער באַלד אַנגעזאַגט זיין פֿרוי — און יענע איז אַרײַנגעפֿאַלן אין אַזאָ שמחה, פֿונקט ווי זי וואַלט שוין געהאַט דעם שליסל פֿון די עקרות ביי זיך אין האַנט. זי איז געווען, לאַ לנו, אַן עקרה. זי האָט דערפֿאַר געמאַכט אַ ברייטן שבת, ווי פֿאַר אַ חתן, וואָס מען האָט אים אָפּגעוואַרט אויף שבת חנוכה. באַלד דערויף האָט זי אַרויפֿגעשיקט דעם מאַן צו אים מיט אַ טאַץ זעמל און קאַווע, כדי זי זאָל שוין האַבן אַ געלעגנהייט

⁴קופערט, ריזע־קאַסטן.

זיך צו באקענען מיט אים, איידער דער גרויסער עולם וועט זיך א שאַט טאן צו אים.

אין שטאָט זינען געווען גענוג יידן, וואָס האָבן געוואָלט גע- האַלפֿן ווערן. לביד אַ טויזנט עקריות, זינען גלאַט געווען אַזוינע ווייבער, וואָס האָבן נישט געקנידלט, ווייל זיי זינען געווען עגונות און פֿאַרזעסענע מיידן, און אַזוי אויך נאָך אַנדערע צרות. און היינט ווער רעדט שוין פֿון צרות הפּלל? דאָרט איז געווען אַ שלעכטער אַסעסאָר, אַ דמים־צאַפּער, און ווידער האָט זיך דאָרט געלאָזט הערן אַ קלאַנג פֿון שקאַלעס.⁶ ...

— זע, מיין מאַן! — האָט אַ זאָג געטאָן דאָס ווייב צום בעל- אַכסניא — זיי דו בני אים בעסער דער ערשטער איידער דער לעצטער. אפשר קאָנען מיר שוין פֿון אים געהאַלפֿן ווערן. מען קאָן אַרויף צו אים פֿרייטיק-צו-נאַכטס אויך. איך געדענק, אַז מיין מוטער, זכּרונּו לברכה, איז געוואָרן מעוברת מיט מיר נאָר דורך דעם ר' פֿינול פּינטשעוועשער בעל-שם.

אַרויפֿגעטראָגן די זעמל מיט קאווע, האָט דער אורח געזאָגט: — און צו וואָס האָט איר אייך געדאַרפֿט נאָך אַליין מטריח זיין? איר האָט דאָך אַ יונג.

— אַ רבי! — האָט זיך דער בעל-אַכסניא אָפּגערויפֿן — מיינט נישט, אַן איך ווייס נישט, ווער איר זינט, און מיינט נישט, אַז איך ווייס נישט, ווי גרויס איז די מצווה משמש צו זיין אַליין אַזאַ אורח הגון, ווי אַינער כבוד איז.

— און ווער בין איך עס אַזאַ איינער, וואָס איר רופֿט מיר רבי? — האָט דער אורח געפֿרעגט.

— אַ! — מאַכט דער בעל-אַכסניא — גוטער ווייץ שמעקט שוין פֿון ווייץ. איר זינט דער בעל-שם ר' ברוך!

⁶ גויישע שולן; אַ צייט האָט די צאָרישע ממשלה געצווינגען יידן שיקן אַהין זייערע קינדער; דאָס האָבן יידן געהאַלטן פֿאַר אַ ביטערע גזירה.

— א פלא! — האָט זיך דער אורח געחידושט — עס איז זיך
 נישט אויסצובאַהאַלטן פֿון דער וועלט! נאָר בײַ אַלעם דעם האָט
 איר אַ גוטן חוש, אַז איר קענט אַזוי ווייט דערשמעקן אַ ריח.
 — איך וועל אײַך זאָגן דעם אמת: דער הונגעריקער דער-
 שמעקט אַ גוטן מאַכל שנעלער ווי דער זאַטער. נישט פֿאַר אײַך
 געדאַכט, מיר זײַנען חשוכי בנים⁶...

דערהערט די דאָזיקע ווערטער, האָט זיך דער אורח אָנגערופֿן:
 — הייסט עס, אַז דער בִּנְיָאָם, ברוך הוא, שיקט צו דעם שפינער
 זײַן פֿלאַקס און דעם טרינקער זײַן ווייַן. הערט, ר' ייד, איך זאָג
 אײַך פֿאַרויס, אַז די מניעה איז נישט פֿון אײַך, נאָר פֿון אַנער ווייַב.
 בײַ די דאָזיקע ווערטער איז דער בעל־אַכסניא געבליבן שטיין
 ווי פֿאַרשטיינערט. דער אורח האָט אים דווקא צוגעראַפֿן. נאָך
 מיט אַ יאָר פֿינף צוריק האָט זײַנע אַ דינסט דערלעבט פֿון אים
 אַ יאַטל. איז ער איצט געוואָרן טוט און רויט און האָט זיך נישט
 דערוועגט צו קוקן דעם בעל־שם־טובֿ, אין פנים אַרײַן. דער בעל־שם
 אָבער האָט אויסגעפּוצט אויף אים די אויגן און האָט זיך אַזוי טיף
 אַרײַנגעקוקט אין אים, פּונקט ווי ער וואַלט דאָרט אַנטפלעקט דאָס
 אַלץ, וואָס איז געלעגן פֿאַרבאָרגן אין די טיפֿסטע פֿאַלבן פֿון דעם
 בעל־אַכסניאָס בשמה. דער בעל־אַכסניא האָט שוין נישט געקאָנט
 שטיין אויף די פֿיס און ער וואַלט זיכער אומגעפֿאַלן, ווען דאָס
 וואַלט געדויערט נאָך אַ פֿאַר מינוט. ער וואַלט אומגעפֿאַלן צו דעם
 אורח'ס פֿיס און וואַלט זיך פֿאַר אים מתווה געווען אין זײַן גרויסן
 חטא און בעטן בײַ אים אַ תּיקון.

צום גליק אָבער האָט זיך געעפֿנט די טיר און די בעל־אַכ-
 סניאטע איז אַרײַן מיט אַ טעצל, אויף וועלכן עס איז געשטאַנען אַ
 פֿלעשל שנאַפּס מיט צובײַסן. זי האָט זיך אָנגערופֿן צום מאַן:
 — זעסט, לעמל, אַז פֿון אַנלעניש קומט קיין גוטס נישט אַרויס!
 — דו האָסט דאָך פֿאַרגעסן מיטצונעמען שנאַפּס.

⁶ קינדערלאַזע.

ריווטשע, די בעל-אכסניאטע, איז אלט געווען א יאָר דרייסיק. זי איז געווען אַ שיינע, געזונטע פֿרוי מיט פֿייערדיקע אויגן, וואָס האָבן נאָך געקאָנט דערוואַרעמען אַ קאַלט האַרץ.

דער אורח איז אַ ביסל אויפֿגערודערט געוואָרן... ער האָט אַפֿילו געהאַט זייער אַ פֿרום פנים, אָבער דאָס איז געווען אַ מענטש אַ בעל-תּאוּוה. ער האָט זיך קיין מאָל נישט אָפּגעזאָגט פֿון קיין שום תּענגוג אין דער וועלט. און אַז ריווטשע איז אַרײַן, האָט ער שוין געוויסט צו פֿאַרווענדן זײַן בליק אויף עפעס בעסערס אידער צו קוקן אויף דעם נאַרישן פנים פֿון ר' לעמלען, און בשעת זי האָט געוואָלט אַוועקגיין, האָט ער איר אַ ווינק געטאָן, אַז זי זאָל נאָך פֿאַרבלייבן אַ וויילע. מער ווי דאָס האָט זי זיך איינגעטלעך נישט געווינטשן. זי איז געבליבן שטיין בײַ דער טיר מיט גרויס דרך-אַרץ, ווי אַמאָל שונמית פֿאַר אלישען, מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן.

— גוט, וואָס איר זײַט אַרויפֿגעקומען! — האָט ער זיך אָנגע-רופֿן צו איר — אַנישט, וואָלט איר געמוזט שיקן נאָך אַינך. איר האָב אַינך וואָס צו פֿרעגן, מן-הסתּם מוזט איר דאָך שוין וויסן, ווער איר בין. ווען איר וועל מיך דערוויסן, וואָס איינער מִבֹּקשׁ איז, וועלן מיר שוין פֿאַרשטיין איינאַנדער.

— אַ רבי, זאָלט איר אַזוי נחת זען... — האָט זי אַרויסגע-פּלאַצט — וואָס רעדט איר „פֿאַרשטיין“? מען דאַרף גאָר נישט קיין גרויסע חכמות דערצו. אונדזער מִבֹּקשׁ איז בלויז, אַז איר זאָלט אונדז מוכה זען מיט אַ קינד. און פֿאַרשטיין וועלן מיר בוודאָי אויך, ווי אַינך צו באַפֿרידיקן, ווייל מיר זײַנען, ברוך השּׁם, אין שטאַנד עס צו טאָן.

— אַלזאָ, זאָגט-זשע מיר — האָט דער בעל-שם זיך אָפּגערופֿן — האָט איר נאָך קיין מאָל קיין קינד נישט געהאַט?

— פֿון דער חתונה אָן קינדל איר נישט.

און זײַ האָט זיך גענומען ווישן די אויגן.

— ווי אַלט זײט איר געווען צו דער חתונה? — האָט ער זי
ווייטער געפֿרעגט.

— אַכצן חושכדיקע יאָר... —

— אַכצן יאָר! — האָט ער זיך אָפּגערופֿן, שמאַטשקענדיק מיט
די ליפֿן — צו אַכצן יאָר וויגט מען שוין בני לייטן דאָס צווייטע
קינד. פֿאַרזעסן, בעווונתנו הרבים. אָט דאָס האָט מען פֿון דעם
צו-פֿיל קלייבן שידוכים.

— מײנע עלטערן האָבן אָפֿילו נישט פֿיל געקליבן... — האָט
זי געזאָגט — אָבער עס האָט געדויערט, ביז מען האָט מיך אויס-
געקליבן, ווייל נישט אַלע ווילן נעמען מיידלעך, וואָס האַדעווען
זיך אויס אין אַכסניות, און מײנע עלטערן האָבן געהאַלטן אַ פֿרי-
זישע אַכסניאַ. איז מען געווען, ווי פֿאַר אייך זאָגנדיק, גאַנץ באַרעדט.
אַ וועלט האָט דאָך צינגער.

— נו, לאַמיר דאָס אוועקלייגן! — האָט דער בעל-שם איר
איבערגעשלאָגן די רייד — זאָגט מיר, האָט איר עפעס עקרות אין
אײער משפּחה?

— אַ, זאָלט איר טאַקע נחת זען אויף אײערע קינדער — האָט
זי זיך אָנגערופֿן — איר טרעפֿט טאַקע ווי אַ מלאַך. מײנן מוטער,
זכּרוננו לברכה, איז אַ צײט געווען אַן עקרה און וואָלט אַוודאי גע-
בליבן אַן עקרה, ווען נישט דער בעל-שם ר' פֿיזול פּינטשעווע-
שער. פֿריער דער, וואָס איך טאָר אים נישט דערמאַנען, דערנאָך
ער, דער בעל-שם, וואָס דורך זײן לאַסקע בין איך געבוירן גע-
וואָרן. מײנע אַן עלטער-באַבע אָבער איז געווען אַן עקרה און גע-
שטאַרבן, נישט פֿאַר מיר געדאַכט, אַן עקרה.

דער בעל-שם האָט אַ שאַקל געטאַן מיטן קאַפּ און געזאָגט:

— און פֿון דעסט וועגן מעגט איר זײן זיכער, אַז אין אַ יאָר
אַרום וועט איר ניאַנטשען אַן אייגן קינד. איך וועל אַנזן געבן אַ
קמיע און דערצו נאָך וואָס עפעס צו טאָן. איר וועט האָבן אַ יינגל
און זאָלט אים אַ נאָמען געבן שמואל, ווי אונדזער מוטער חנה האָט
געטאַן.

— אוי, לאַמיר עס נאָר דערלעבן! — איז ריווטשע געשפרונגען פֿון שמחה — ער מעג הייסן, ווי איר ווילט.

דער דאָזיקער שמועס צווישן אים און איר וואָלט אפשר גאָר קיין סוף נישט גענומען, ווען דער יונג וואָלט נישט אַרױפֿגעקומען און וואָלט דעם בעל־אַכסניא נישט זאָגן, אָז דער חזן איז זייער אַ פֿריילעכער געקומען צוריק פֿון פרנס־חודש און בעט אים, ער זאָל אַזוי גוט זײַן אַראָפֿקומען צו אים. דער יונג האָט אַזוי אַרום איבערגעריסן דעם דאָזיקן וויכטיקן שמועס מיט אַ שיין וויבּל.

די בשורה וועגן דעם חזן, אָז ער האָט אויסגעפֿירט ביים פרנס־חודש און אָז ער פֿאַרלאַנגט, דער בעל־אַכסניא זאָל אַרונטערקומען צו אים, האָט אַרױפֿגעפֿירט דעם אורה אויף אַנדערע רעיונות. און אַז מאַן־און־וויבּ האָבן געוואָלט אַרױסגיין פֿון דעם אורח־צײַ מער, האָט דער אורה פֿאַרהאַלטן ר' לעמלען בײַ זיך אויף אַ וויבּלע. די בעל־אַכסניאטע איז דערוויבּל אַרויס פֿון צימער מיט גרויס האַפֿענונג, אָז זי וועט באַלד געהאַלפֿן ווערן, און זי האָט זיך שוין אַזוי ווייט אינגעגלייבט אין דעם, אָז איר האָט שוין זיך אויסגע־וויזן, אָז זי פֿילט שוין דאָס קינד...

דער בעל־שם האָט זיך אָנגערופֿן צו ר' לעמלען:

— זאָגט, ר' לעמל, וואָס פֿאַר אַ חזן איז דאָ, וואָס דער יונג

רופֿט אייך צו אים?

— מיר האָבן אויף היינטיקן שבת אַ נייעם חזן אין אונדזער שטאָט — האָט אים דער בעל־אַכסניא געענטפֿערט — איר האָט אפשר געהערט פֿון אים? ער הייסט ר' זונדל קרייעהאַן, דער שטאָט־פערקער חזן.

— אַזוי?! — האָט זיך דער בעל־שם אָפֿגערופֿן מיט גרויס

חידוש — אַזוי?! ר' זונדל איז דאָ און וועט בײַ אייך דאָוונען? דאָס פֿרייט מיך זייער, עס איז דאָ וועמען צו הערן. ער איז אַ גרויסער זינגער און אַ גרויסער דאָוונער. זינע ווערטער זינען צוקער־זיס און קען דערקוויקן דאָס האַרץ און די נשמה, דערצו

נאך איז ער גלאט א שיינער ייד, א למדן, א ירא-שמים. עס טרעפט גאנץ זעלטן. אז די אלע מעלות זאלן זיך באהעפטן אין א חזן. אזוי, אויב דער חזן איז באמת זונדל קריעהאן, וויל איך איך מער ניט אויפהאלטן דא. עס איז נישט שייך צו לאזן אים ווארטן אזוי לאנג אויף איך. נו, גייט איך צו אים, אבער דערציילט קיינעם נישט, אז איך בין ר' ברוך בעל-שם. מען וועט מיך נישט לאזן לעבן, און איך וויל מיך אויסרוען איבער שבת.

— און ווען האט איר בדעה אוועקצופארן? — האט ר' לעמל געפרעגט.

— לא מאוחר ווי זונטיק! — האט דער אורח געענטפערט.
— איר האט געדארפט בעטן מיין פרוי, זי זאל קיינעם נישט זאגן. איך וועל געוויס קיינעם נישט דערציילן! — האט ר' לעמל געזאגט.

— נו, בעט איך איך טאקע, איר זאלט עס אנטאגן אנער פרוי אין מיין נאמען.

— איך וועל טאקע אזוי טאן! — האט אים ר' לעמל פאר-זיכערט און איז ארויס פון צימער.

אריין צום חזן, האט אים שוין ר' לעמל נישט דערציילט, דער-פאר אבער האט ר' לעמלס ווייב זיך שוין געטענטלט מיט וויקעלעך און ווינדעלעך פארן קינד, וואס דער בעל-שם האט איר מבטיח געווען, און בעת-מעשה דערציילט גרויס ווונדער פון דעם ר' ברוך, ווי אזוי זי האט מיט אים גערעדט און ווי ער האט איר צוגעטראפן. זי האט גערעדט פאר אן עדה ווייבער, וואס זינען געשטאנען ארום איר און וואס האבן זיך פארמערט פון מינוט צו מינוט.

עס פארשטייט זיך, אז דער ר' לעמל האט שוין נישט געקאנט בעטן דאס ווייב, זי זאל קיינעם נישט דערציילן פונעם בעל-שם, מחמת זי האט שוין פארפויקט די גאנצע שטאט מיט דער דאזיקער נייס און האט זיך געפאטשט אין בויך אריין, ווי תמר, בשעת זי האט זיך באקענט מיט יהודה, און האט נאך אנאנד געשרייען:

— איך בין מיט א גאון, מיט א גוטן-יידן מעוברת!

און עס האָט שוין דאָרט אַ גאַנצן פֿרענטיק געקאָכט, ווי אין אַ קעסל, פֿון יידן און ווייבער, וואָס זענען געקומען זען און באַשמעקן דעם חזן און דעם בעל-שם.

און אַז דער בעל-אַכסניא האָט אַנגעזען, אַז עס איז שוין סני-ווי-סני נישט קיין סוד מיטן בעל-שם, האָט ער שוין אַליין אויך נישט געשוויגן און האָט דערציילט פֿאַר דעם עולם, וואָס האָט אים אַרומגערינגלט, ווונדער איבער ווונדער:

— דאָס איז אַ געטלעכער מענטש! — האָט ער געשרייען — ער זעט נישט ווי אַלע מענטשן בלויז דאָס אויסערלעכע. ניין, ער זעט, וואָס עס טוט זיך ביי יענעם אין האַרצן. די פּראָבע האָב איך אַליין געזען אויף מיר אַליין. און געלויבט און געדאַנקט איז זיין ליבער גאַמען, וואָס איך בין עס שוין איבערגעקומען!... היינט שפּילט גלאַט די שכינה אויף זיין געזיכט. ער זעט-אויס ווי אַ מלאַך, און האָט מיר און מיין ווייב צוגעטראָפֿן אין אַזעלכע זאַכן, וואָס מיר האָבן שוין באלד גאַר פֿאַרגעסן אין זיי. איצט פֿאַרשטיי איך שוין גאַנץ גוט, וואָס ער האָט אָפּגעקערט דאָס פנים פֿון מיין ליבהאַר-ציקן משרת, פֿון בערקען, בשעת יענער איז אַרויס צו אים אַנטקעגן. דער געטלעכער מאַן האָט דערשמעקט דאָס טריפֿע פֿון ווינטן. און איצט פֿאַרשטיי איך אויך, אַז דער חזן, ר' זונדל, מוז זיין עפעס אַ תּכשיט פֿון אַ יידן, ווייל בשעת איך האָב אים דערציילט, אַז ר' זונדל וועט ביי אונדז שבת דאוונען, האָט עס אים זייער געפֿרייט, און ער האָט געזאָגט אויף אים, אַז ער איז אַן אָדם כּשר און האָט אים זייער מפֿליא געווען. ער האָט זייער געלויבט זיין זינגען און האָט געזאָגט, אַז עס שיינט ווי די גרעסטע בריליאַנטן און די קרוינען, וואָס די מלאַכים מאַכן פֿון די פֿאַרשיידענע יידישע תּפֿילות.

פֿאַרשטייט זיך, אַז די דאָזיקע רייד האָבן געהויבן דעם חזן למעלה און למעלה, און קיין איינער האָט נישט געצוויפֿלט אין די מעלות פֿון חזן: ערשטנס, צו וואָס זאָל דער בעל-שם לויבן אומזיסט אַ חזן; צווייטנס, וועט ער זיך דאָך נישט וועלן מאַכן

פֿאַר אַ ליגנער. ווי וויינט איז דאָס גאַר צו שבת, וועט מען דאָך הערן. מוז דאָך דער חזן טאַקע זיין אַ שיינע פלי. אין דעם בעל-שם אָבער האָבן טייל געצווייפֿלט. עס האָבן זיך געפֿונען אַזוינע, וואָס האָבן גאַר נישט געהאַלטן פֿון אים. באַזונדערס איז אַרויסגעטרעטן קעגן אים דעם בעל-אַכסניאַס מלמד, וואָס האָט געלערנט מיט זיינעם אַ ברודערס אַ יינגל, וועמען ער האָט געהאַלטן ביי זיך פֿאַר אַ קדיש. דער בעל-אַכסניאַ האָט שוין אָבער געהאַלטן פֿאַר אי-בעריק צו האַדעווען דאָס דאָזיגע יינגל פֿאַר אַ קדיש, ווייל ער האָט שוין געהאַפֿט אויף אַן אייגענעם יינגל... דאָס האָט באַליי-דיקט דעם מלמד און ער האָט געשאַטן אויפֿן בעל-שם, וואָס ער האָט נאָר געקאָנט. וואָס אין קאַרט שטייט.

דעם בעל-אַכסניאַ האָט עס שטאַרק פֿאַרדראָסן, האָט ער גע-געבן אַ גוטע פֿאַרציע דעם מלמד מיט די איבעריקע פֿאַרשויןען, וואָס האָבן געמאַכט צו גאַרנישט דעם בעל-שם. אַקוראַט אין דעם מאַמענט איז געקומען דער חזן מיט נאַסע פּיאַות: ער איז געווען אין מקווה.

— אַ איר זייט צו אונדז געקומען ווי גערופֿן. — האָט אַ זאַג געטאָן דער בעל-אַכסניאַ צום חזן — מיר שפּאַרן זיך דאָ איבער דעם ענין פֿון קבלה און אַ בעל-שם. לאַמיר הערן, וואָס האָלט איר דערפֿון.

— אַ דאָס איז אַ קורצע שאלה — האָט דער חזן געענטפֿערט — וואָס פֿאַדערט אַ לאַנגע תּשובֿה, און איצט איז דערויף קיין צייט נישטאַ. עס וואַרטן אויף מיר אַזערע משוררים, מסדר צו זיין מיט זיי. דאָך וועל איך אַנך זאָגן אין קורצן, אַז מיר, יידן, מאַמינים בני מאַמינים, באַדאַרפֿן גלייבן, אַז אונדזערע גרויסע לייט האָבן מיט קבלה אויפֿגענומען גרויסע ווונדער, ווי דאָס איז אַרויסצווען פֿון דער גמרא און פֿון דעם האַר"י הקדוש, אָבער אויף די היינטיקע ווייס איך נישט... —

— איצט בין איך שוין אַ בעלן צו הערן פֿון אַנך: וואָס וועט איר זאָגן אויף ר' ברוך בעל-שם?

— וואָס פֿרעגט איר עפעס גראַד אויף אים? — האָט דער חזן אַ פֿרעג געטאָן.

— ווייל ער איז אַצינד גראַד אונדזער אורח. ער שטייט דאָ אינן בני מיר אויבן. ער איז טאַקע ערשט געקומען.

— אַזוי? — האָט זיך דער חזן אָפגערופֿן — איז דער דאָזיקער רמאי געקומען אויך אָהער און גראַד האָט איר עס דאָס מזל, ער זאל דווקא אַנשטיין בני אייך. זייט אָבער גוט פֿאַרזיכטיק, וואָרעם ער קאָן אייך מיט אייערע שטאַטלייט גוט אָנפֿינפֿן, ווי ער האָט אָנגעפֿיפֿט אַלע איבעריקע שטעטלעך. ער איז אַ צבֿויאַק פֿון ערשטן סאָרט. ער קאָן גוט ריידן און קאָן אָפנאַרן דעם גרעסטן מענטשן. צו אַלע צרות ווייזט מיר נאָך אויס, אַז ער איז אויך אַ גרויסער עס־האַרץ און האָט זיך דעריבער טאַקע געמאַכט פֿאַר אַ בעל־קבלה, ווייל דער דאָזיקער ענין איז אַזוי ווי אַ מאַנטל, וואָס פֿאַרדעקט אַלע פֿעלערן און די גרעסטע עס־האַרצות. אוי, עס פֿאַרדריסט מיך, וואָס איך בין דערביי נישט געווען. איך וואָלט אייך גאָר נישט גע־לאָזט, איר זאָלט אים אַרייננעמען אין שטוב, אַ שאַד!

— אַ, ר' זונדל! — האָט דער בעל־אַכסניא זיך אָנגערופֿן — וואָלט איר אָבער וויסן, וואָס ר' ברוך האָט אויף אייך געזאָגט, וואָלט איר עס נישט גערעדט, וואָס איר רעדט אַצינד אויף אים. זעט איר, ער האָט אייך זייער געלויבט. ער האָט געזאָגט, אַז איר זייט אַ גרויסער חזן, אַן אָדם כשר און אַ ייד אַ למדן.

האָט דער חזן זיך צעלאַכט:

— דאָס איז גאָר פֿאַר מיר אַ חסרון, וואָס אַזא רמאי לויבט מיך. — האָט ער געזאָגט — איך דאַרף נישט זינען שבֿחים און זיין מבינות. אין אַ פֿאַר שעה אַרום וועט איר מיך אַליין הערן. און אויף מיין לומדות קאָן אַזא עס־האַרץ גאָר קיין מביין ניט זיין. געקומען בין איך אָבער בלויז צו דאָוונען, אָבער נישט צו פסקענען שאלות. וואָס זשע מאַכט עס מיר אויס, צי איר וועט מיך האַלטן פֿאַר אַ למדן, צי נישט? אויף זיין סחורה אָבער קאָנט איר קיינער קיין מביין נישט זיין. דערפֿאַר זאָלט איר מיר גלייבן, ווען איך

האַלט מיך יאָ פֿאַר אַן אָדם פֿשר, ווי ער זאָגט אויף מיר, און היט
אײַך פֿאַר אים, ווי פֿאַר אַ משוגענעם הונט.

נאָך דעם דאָזיקן קליינעם וויכוח איז זיך דער חזן אַרײַן אין
זײַן חדר מיוחד, זיך מסדר צו זײַן מיט די שטאַט־משוררים, און
דער מלמד מיט די, וואָס האָבן מיט אים געהאַלטן, האָבן ערשט
אויפֿגעפֿנט זייערע פּיסקעס און האָבן זיך לוסטיק געמאַכט איבער
דעם בעל־שם און איבער די אַלע בעל־קבלה, און האָבן דערמיט
פֿאַרשאַפֿט פֿיל קרענקונג דעם בעל־אַכסניא און נאָך מער זײַן פֿרוי,
וואָס האָט זיך געריכט באַלד געלעגן צו ווערן.

דערהערט, וואָס דער חזן האָט געזאָגט, איז דער מלמד געוואָרן
בײַ זיך אַזוי תקיף, אַז ער האָט נישט אָפּגעלאָזן דעם בעל־אַכסניא
און האָט דורכױס געוואָלט, ער זאָל אים אַרויפֿפֿירן צו דעם בעל־
שם און דאָרט וועט ער אים שוין ווײַזן אין די אויגן, אַז ער איז
אַ גרויסער עס־האַרץ.

דער בעל־אַכסניא האָט עס אים סוף־פֿל־סוף נאָכגעגעבן:

— גוט, קומט מיט מיר אַרויף צום בעל־שם! — האָט ער
געזאָגט — איך וועל אײַך אים פֿאַרשטעלן. איך וועל זאָגן, אַז איר
זײַט מײַן מלמד און איר ווילט מיט אים וואָס ריידן אין לערנען.
צום אומגליק איז דער מלמד געווען אַ גרויסער פחדן. ער
פֿלעגט לאַכן פֿון שדים און האָט מורא געהאַט צו שלאָפֿן אַליין
אין אַ צימער. ער פֿלעגט לאַכן פֿון חלומות און פֿלעגט זייער אַפֿט
פֿאַסטן אַ תענית־חלום. און דעריבער, אַז זיי זײַנען נאָר אַרײַן צו
דעם בעל־שם אין צימער, האָבן אָנגעהויבן בײַ דעם מלמד צו
ציטערן הענט־און־פֿיס.

דער בעל־שם איז בעת מעשה געשטאַנען אָנגעטאַן אין טלית
איבערן קאַפּ, מיטן געזיכט אָפּגעקערט צו דער וואַנט און אַזוי
ווייט פֿאַרגעטערט, אַז ער האָט זיי גאָר נישט באַמערקט. ער האָט
זיך זייער שטאַרק געשאַקלט און אַרויסגעלאָזט פֿון האַלדז ווילדע
קולות און געשרייען, ווי פֿון אַ גוואַלדיקער מאַשין. ער האָט
באַמת אויסגעזען, ווי אַײַנער וואָס איז אויסגעטאַן פֿון זיך און

פֿון דער וועלט, און וואַנדלט-אַרום אין די עולמות-עליונים, ווי מען רופֿט עס בני אונדו, יידן, "התפשטות הגשמיות". וויילעווייז האָט ער אויסגערופֿן זעלטענע נעמען פֿון בייזע גניסער, פֿון מלאַכי-חבלה.

— שווינג, דו! אַרײַן! — האָט ער געשרייען — שווינג, דו פֿרגוד! אויך דו, עדיאַל, האַלט ס'מויל!
באַלד נאָך דעם האָט ער צוגעבויגן דעם רעכטן אויער, ווי ער וואַלט זיך אַינגעהערט, וואָס עמעץ זאָגט, און אין דער אייגענער רגע האָט ער זיך צעשרייען, פֿונקט ווי ער וואַלט איבערגעזאָגט יענע ווערטער, וואָס ער האָט געהערט:

— דער דאָזיקער רמאי!... אַ צבֿיאַק פֿון ערשטן סאַרט!
היט אינך פֿאַר אים, ווי פֿאַר אַ משוגענעם הונט! אַ גענוג שוין מקטרג צו זיין אַ יידן, אַ למדן, אַ גבֿריאל, דו, וואָס דו האַסט פֿאַרשלאָסן די מנילער פֿון די לייבן, אַז זיי זאָלן דניאלן ניט בייסן, פֿאַרשליסן שוין די מנילער פֿון די דאָזיקע שעטנזים! עס זאָל כאַטש נישט שאַדן דער גאַנצער שטאַט צוליב דעם איינעם! גע-נוג... אַז ער אַליין זאָל זיין די פֿפֿרה פֿאַר זיי אַלעמען! אַ איך בעט דיך, גבֿריאל, ווי מנינעם אַן אַלטן באַקאַנטן!...
די דאָזיקע ווערטער האָט דער בעל-שם אַרויסגעזאָגט מיט גרויס ציטערניש און פֿלאַטערניש און אויך מיט גרויס פֿאַרגעטע-רונג.

דער מלמד מיטן בעל-אַכסניא, וואָס האָבן זייער גוט פֿאַרשטאַ-נגן דעם תוכן פֿון די קולות און גוואַלדן, דאָס הייסט, אַז ער האָט דאָ נאָר איבערגערעדט די ווערטער, וואָס דער חזן האָט אונטן גערעדט, און דעריבער בייזערט ער זיך אויף די שעטנזים, וואָס זינען אויף אים מקטרג, און בעט גלייכצייטיק דעם מלאַך גבֿריאל, אַז ער זאָל פֿאַרשליסן די מנילער און זיין אַ מליץ טובַ פֿאַר דער גאַנצער שטאַט, אַז זי זאָל נישט לינדן פֿאַר זיין בייז מויל — דער מלמד מיטן בעל-אַכסניא זינען געבליבן שטיין אין טויטער פֿאַר-גליווערטער שרעק. ערשט איצט האָבן זיי בחוש געזען, אַז דער

בעל-שם איז א נביא. וואָרעם ווען ער וואָלט קיין נביא נישט געווען, טאָ פֿון וואָנען וואָלט ער געוואָסט, וואָס דער חזן האָט אויף אים גערעדט? אויסער דעם, איז ער אויך אַ גרויסער מחותן מיט אַלע מקטרגים און אויך מיטן מלאך גבריאל...

קורץ דערפֿון: זיי זינען געבליבן שטיין, ווי צוגענאָגלטע; זיי האָבן געוואָלט אַנטלויפֿן און האָבן נישט געקאָנט; די פֿיס האָבן זיי נישט געדינט. זינען זיי אַזוי לאַנג געשטאַנען, ביז די געטלעכע באַגניסטערונג פֿון דעם בעל-שם איז אַריבער און ער איז געוואָרן דער זעלביקער מענטש, וואָס פֿריער. דעמאָלט האָט ער זיך אומ-געקערט צו זיי און האָט זיי זייער פֿריינדלעך געפֿרעגט, צי זיי זינען שוין דאָ לאַנג און וואָס דאַרפֿן זיי צו אים.

האָט דער בעל-אַכסניא קוים אַרויסגערעדט:

— דאָס איז אַ מלמד און קנעלט ביי מיר. ער לערנט מיט מני ברודערס יינגל, וואָס איז ביי מיר. ער האָט מיך געבעטן, איך זאָל אים אַרײַנפֿירן צו אַנך, ער וויל אַנך אָפּגעבן שלום.

— גאַנץ שוין! — האָט אים דער בעל-שם געענטפֿערט און האָט אים אויסגעשטרעקט זיין לינקע האַנט.

עס פֿאַרשטייט זיך, אַז ס'איז געוואָרן פֿון מלמד אַ גל של עצמות פֿון גרויס שרעק, אַז ער האָט שוין קיין כוח נישט געהאַט צו געבן אים די האַנט. ער איז געשטאַנען ווי אַ טויטער, מיט פֿאַרגליווערטע הענט און פֿיס.

— וואָס זײַט איר מיר ביידע עפעס באַאומרויקט — האָט ער זיי געפֿרעגט.

— ווייל מיר זינען שוין דאָ מער ווי אַ האַלבע שעה — האָט זיך דער בעל-אַכסניא אָפּגערופֿן — און מיר האָבן דאָ געזען עטוואָס אַזוינס, וואָס מיר האָבן נאָך קיין מאָל אין לעבן נישט געזען. מיר זינען ביידע שיעור נישט אומגעפֿאַלן פֿאַר שרעק...

— אַזוי, איר זײַט שוין דאָ פֿון אַ צײַט? — האָט זיך דער בעל-שם געהידושט — איר האָט אַודאי געהערט, מיט וועמען איך האָב גערעדט? איר מוזט מסתמא פֿאַרשטיין וועגן וואָס איך האָב

דאָ מיט זיי געשמועסט. איר זאָלט וויסן, אַז אין הימל איז אַ גרוי־סער רוגז אויף אַזער שטאַט דערפֿאַר, וואָס מ'האַט גערעדט בײַ אײַך אין שטוב אַזעלכע דיבורים אויף אַן אָדם פֿשר, אַז עס קאָן גאַר נישט בלייבן אומבאַשטראַפֿט. מיר געפֿינען עס אַפֿילו אין דער גמרא און אין די מדרשים, אַז דער בורא, ברוך הוא, איז גיכער מוחל אויף זײַן פֿבֿוד אײדער אויף דעם פֿבֿוד פֿון זײַנע הייליקע לײַט, און די ערשטע פֿרה האָט געזאָלט זײַן אַזער גאַנצע שטוב דערפֿאַר. אָבער אײַך, וואָס אײַך בין תמיד אַ מעבֿיר על מדותי, האָב עס אַצינד מתקן געווען און האָב אויסגעפֿועלט, אַז עס זאָל קײנעם נישט שאַדן, לִבֿד דעם, וואָס האָט גערעדט אַזעלכע זילזולים אויף מיר. אמת, נישט ער אַליין האָט גערעדט, נאַר אַנדערע אויך, און צווישן די אַנדערע — דער דאָזיקער מלמד, וואָס שטייט פֿאַר מײַנע אויגן. דאָך וועל אײַך מײַך באַנוגענען מיט יענעם אַליין, וועל ער האָט גערעדט מער פֿון אַלעמען. און דערפֿאַר, וואָס ער האָט מײַך גערופֿן „משוגענער הונט“ און האָט אויף מיר געבולן ווי אַ הונט, וועט ער ווערן משוגע ווי אַ משוגענער פֿלִבֿ און וועט בילן ווי אַ פֿלִבֿ.

מײַנע לײַט האָבן קוים דערלעבט אַראַפֿצוגיין פֿון בעל־שם און אין שטוב זײַנען זײ אַרײַן בלייבן ווי די וואַנט. דער מלמד האָט זיך געשלאָגן „אַשמנו“, וואָס ער האָט גערעדט אויף אַזאַ איש קדוש, און דער בעל־אַכסניא האָט זיך געפֿאַטשט אין בײַכעלע, ווי אַן עכטער תקיף. ער האָט דערציילט אַליין, וואָס זײ האָבן זיך אַנגעזען און אַנגעהערט דאָרט, בײַ אים, אויבן.

— ווי מײַנט איר פֿאַרט? — האָט ער זיך אַנגערופֿן צו די אַלע, וואָס האָבן זיך אַרומגעשטעלט אַרום אים — האָט ער נישט אײַבערגערעדט יעדעס וואָרט. וואָס איז דאָ אונטן געפֿאַלן אויף אים. פֿונקט ווי ער וואָלט געווען דערבײַ? אָבער בײַ מיר איז שוין דאָס נישט קײן ווונדער, ווי באַלד אַז ער איז אַזאַ מענטש, וואָס האָט התחברות מיט מלאַכים און מיט רוחות. מיר האָבן אים טאַקע אַנגעטראַפֿן רײַדנדיק מיט זײַ. אַט, פֿרעגט אײַך בײַ דעם רבֿין,

זאל ער זיך געזונט זיין! אבער וואָס האָט ער מיט אַ שעה פֿריער
גערעדט וועגן דעם בעל-שם?

דער מלמד, וואָס איז נעבעך נאָך אַלץ נישט געקומען צו זיך
פֿון גרויס אַנגסט און פחד, האָט איצט געמוזט מודה זיין, אַז דער
בעל-שם איז אַ גרויסער מענטש.

— איצט — האָט ער זיך אַנגערופֿן — זעט מען, ווי גרויס
עס איז בעוונותנו הרבים, דער כוח פֿון לשון-הרע, אַז עס דרינגט-
דורך די ווענט. נאָך גוט, וואָס מען האָט אַנגעטראָפֿן אויף אַזאַ ענין,
אַ נישט וואָלט שוין מער ווי איינער געליטן, און איך וואָלט שוין
מסתמא געווען די ערשטע כפרה, ווייל איך האָב אויך גענוג...

די דאָזיקע ווערטער האָבן געמאַכט אַ שטאַרקן רושם אויף די
צוהערערס אין שטוב און באַלד דערויף אויף אַלע אַנצוווינערס
פֿון דער גאַנצער שטאָט, וואָרעם אין אַ שעה אַרום איז שוין יעדע
שטוב געווען פֿול מיט דער דאָזיקער מעשה. יעדערער באַזונדער
האָט זיך באַרעכנט, ווי ער האַלט אין דער וועלט מיט זינע מעשים,
און מער ווי אַ האַלבע שטאַט האָט שוין געוואָלט גיין אַרויסנעמען
תיקון בנֵי אים אויף זייערע חטאים. די שטאַט איז שוין געווען אַזוי
צעטראָגן מיט אים, אַז מען וואָלט זיך שוין גאַר פֿאַרגעסן אין דעם
חזק, ווען עס וואָלט מיט אים נישט פֿאַסירט אַ מעשה, וואָס האָט
נאָך מער אויפֿגערודערט די שטאַט ווי דער שמועס פֿון בעל-שם
מיט די מלאַכים.

קוים האָט דער מלמד געענדיקט זינע ווערטער, איז אין
שטוב אַרנינגעפֿאלן זיין תלמיד, אַ יינגל פֿון אַ יאָר צען, און
האָט דערציילט דעם רבין, אַז אין חדר, וווּ עס שטייט-אין דער חזק,
הערט זיך אַ בילן און סקאָווטשען פֿון אַ גרויסן הונט. זאל עס זיין,
אַז ער איז זיך אַזוי מסדר צו זינגען אין שול?

דערהערט די דאָזיקע ווערטער, האָט דער עולם פשוט גענומען
גאָפֿן און שטוינען. דער בעל-אַכסניא האָט זיך אַזוי איבערגעשראַקן,
אַז די האָר האָבן זיך אים אויפֿגעשטעלט. ער האָט זיך אַנגערופֿן

צום מלמד, וואָס יענעמס פנים איז אנגעשרומפן געוואָרן פֿון גרויס פחד, ווי די אויסגעשמאַטשקעטע פֿינג פֿון ר' צדוק: — אַט האָט איר אייך שוין אַ קלאַרע תשובֿה. הלוואַי זאָל מען מיט אים אַליין אָפקומען! איך מיינ, אַז עס זאָל כאָטש קיין אנדערן נישט שאַדן, ווייל מיר, יידן, זינען דאָך אַלע מאָל ערביים זה לזה. איצט האָט איר אייך שוין אַ גוטע אַנלערנונג, ווי אַזוי מען דאַרף האַלטן די צונג צווישן די ציין און נישט ריידן אויף אַבי וועמען. און זינט וויסן, אַז איך בין אַ מבין אויף אַ מענטשן. איך האָב אים שוין דערקענט פֿון דעם ערשטן בליק, אַז ער איז אַ געטלעכער מאַן.

— אַט גלייבט בעסער נישט און ווונדערט זיך נישט דעריבער!
— האָט זיך אָפגערופֿן איינער, וואָס איז פֿריער געווען פֿון דעם מלמדס צד — מאַלע וואָס אַ יינגל, אַ שייגעץ, באַלעבאַטשעט. ווער ווייס, וואָס עס האָט זיך אים דאַרט געדאַכט!?

— שוין גאַר אַ ניס! געדאַכט זיך גאַר! — האָט זיך דאָס יינגל אָנגערופֿן — איך וועל אייך שוין דערציילן די געשיכטע אויף קלאַר. איך, שעפקע דעם שוסטערס, און וועלפֿקע, דעם קאַ- מינאַרס, האָבן זיך פֿאַרטניעט אונטער דעם פֿענצטער פֿון יענעם חדר, וווּ עס שטייט-אין דער חזן. מיר האָבן געוואַלט הערן, ווי ער וועט זיך מסדר זיין. האָבן מיר דערהערט, און איך אַליין האָב געזען דורך די שוויבן, ווי ער מאַכט מיט דעם מויל: „האָוו! האָוו! האָוו!“ פֿונקט ווי דעם אַסעסאַרס הונט... און דערצו האָט ער געוואַיעט אַזוי שטאַרק, ווי עס וואַיען די הינט, צו זייער קאַפּ און לייב-און-לעבן. בשעת עמעץ שטאַרבט... נו, זינען מיר זיך צע- לאָפֿן.

— אַט האָט איר אייך אַ שפּיל! — האָט דער בעל-אַכסניא ווידער אַ מאַל געזאָגט — דער לעבעדיקער ווייס, מיט וואָס דאָס וועט זיך ענדיקן...

— און דאָך גלייבט זיך מיר עס נישט! — האָט זיך דער פֿריערדיקער אָפגערופֿן — מיר מוזן עס הערן מיט די אייגענע

אויערן און זען מיט די אייגענע אויגן. קומט, לאָמיר צוגיין צום פֿענצטער פֿון דעם חזנס חדר!!

ס'האָבן זיך געפֿונען עטלעכע בעלנים, וואָס האָבן מיטגע-שלעפט אויך דעם מלמד און די שטאַרקערע פֿון זיי האָבן זיך דערוועגט צוצוגיין צום פֿענצטער. זיי האָבן זיך איינגעקוקט און האָבן דערזען עטוואָס אַזוינס, וואָס אונדזערע גוטע פֿרענד זאָלן עס בעסער נישט זען!... זיי האָבן אים דערזען, דאָס הייסט, דעם חזן, ווי ער שטייט אין מיטן שטוב, אויף אַלע פֿיר און קוקט זיך אַרום מיט ביסטרע, רויטע אויגן, די האָר פֿון קאָפּ הענגען אים אַרונטער, ווי פּאַטליעס, דאָס פנים איז ווילד, דאָס מויל אָפֿן, די צונג הענגט אַרויס, און עס גאַווערט. עפֿטער קריצט ער מיט די ציין און רוקט זיך הינטערווילעכץ אַלץ צו דער טיר, און אַז ער האָט זי קוים באַרירט מיט זיין הינטער-חלק, האָט ער באַלד דערויף זיך אַ שטופּ געטאַן אויף צוריק און אַנגעהויבן וואַיען און בילן אַלץ העכער און העכער... עס האָט נישט לאַנג געדויערט און ער האָט אַנגעהויבן שפּרינגען און ברעכן פֿלים, און די שער-בלעדן האָט ער געטראָטן מיט די פֿיס און געביסן מיט די ציין... די גאַנצע שטאַט איז באַלד פֿול געוואָרן מיט דער דאָזיקער נניס. פֿון אַלע עקן איז מען געקומען צו לויפֿן זען דעם חזן און נאָך דעם האָט יעדער דערציילט אַ סך מער ווי ער האָט געזען. איצט האָט מען שוין דעם בעל-שם פֿאַרגעטערט פֿון מינוט צו מינוט. אין איין האַלבער שעה איז געוואָרן פֿון בעל-שם אַ נביא, פֿון נביא — אַ בעל-מופֿת, פֿון בעל-מופֿת אַ — אַ געטלעכער מאַן, פֿון געטלעכן מאַן — אַ מלאַך, און פֿון מלאַך אַ שותף צום בורא...

דער עולם האָט זיך אַ שאַט געטאַן צום בעל-שם, צו באַקומען אַ ברכה, אַ קמיע אָדער אַ תיקון אויף די עבירות אָדער אַ היילונג צו געוויסע חולאתן...

אַבער עס איז נישט געווען אַזוי ליכט צוצוקומען צו אים. דער עולם האָט זיך געשטופּט און געשטויסן. תחילת האָט דער

בעל-שם גאר נישט געוואלט צולאזן צו זיך. דערנאך איז ער ווייכער געווארן און האט אנגעהויבן אריינלאזן אין צימער די מער-חשובע באלעבאטיים, וואס האבן געקאנט גוט באצאלן פאר זינס א ווארט. די ערשטע ברכה און די ערשטע קמיע האט באקומען די בעל-אכסניאטע, נאך דעם אירע גוטע פריינד, וואס האבן פֿינן באצאלט. מען קאן דאך עפעס ניט זיין אזוי גראב. אויסער דעם, האבן זיי זיך סתם געשראקן פאר אים. אין זיין חדרל האט זיי געציטערט דער פופיק פֿון דעם חונס בילן. מער פאר אלעמען אבער האט זיך געשראקן דער מלמד. אים האט זיך געדאכט, אז זיין שטים איז שוין עפעס ענלעך צו דער שטים פֿון א הונט. מיט ביידע הענט האט ער פֿארקוועטשט דאס מויל, ער זאל, חלילה, נישט אנהייבן בילן אדער סקאוויטשען. ער האט זיך אויך פעסט אנגעהאלטן אין זיין שטעקן, ער זאל, ווי דער חזן, נישט פֿאלן אויף אלע פֿיר. אים האט זיך אלץ געדוכט, אז עס ציט אים צו דער ערד. ער האט דעריבער אפגעגעבן זיין לעצטן רובל דעם בעל-שם פֿאר פֿדיון.

קורץ דערפֿון: א גאנצן פֿרייטיק איז געשטאנען א יאָריד אין דער אַכסניא. עס האט געקאכט און גערוישט. מען האט געטראָגן צו דעם בעל-שם געלט ווי מצה-וואסער, בפרט נאָך, אז ער האט געזאָגט, דאָס געלט וועט ער אוועקגעבן אויף ארץ-ישראל, א סך יונגע ווייבלעך האָבן אים אוועקגעגעבן זייערע אוירינגלעך, זייערע פֿינגערלעך, און האָבן געדאַנקט גאָט, אז ער האט עס בני זיי צוגע-נומען. זיי וואָלטן אים אפֿילו זייערע נשמות אויך אוועקגעגעבן אבי נאָר די מאַנען צוריק צו באַקומען אָדער א קדיש צו דערלעבן, בפרט אז דורך דער ערשטער זאך קאָן מען שוין ממילא אויך באַקומען די צווייטע זאך. אפֿילו אלטע לייט, וועלכע האָבן שוין גאָר נישט געהאַט וואָס צו פֿאַרלאַנגען פֿון אים, און אפֿילו אלטע ווייבער, וואָס האָבן שוין דריי מאָל איבערגעניצעוועט זייערע תכ-ריכים, האָבן אים אויך אוועקגעטראָגן זייער לעצטן פֿעניג, כדי אויסצופֿועלן בני אים א לייכטע מיתה פֿאַר זיך אָדער א גוט אַרט

אויף יענער וועלט, און אלע זינען אוועק פֿון אים העכסט-צופֿרידן. ער האָט אַלעמען אַלדאָס גוטס מבטיח געווען. אַ פֿאַר אַלטע לייט האָט ער פֿאַרויכערט, אַז די נשמות וועלן זיי אַרויס גאַר אומגע-ריכטערהייט און זייער לייכט — בני איינעם עסנדיק, בני אַ צווייטן — שלאָפֿנדיק. צו אַוונט צו האָט מען אים אַנגעהויבן שיקן משקה: מעדן, ווינען, טאַרטן, און די אַכסניא איז געווען פֿול און פֿאַק מיט מענטשן. אַ טייל — צו זען דעם בעל-שם און אַ טייל — צו הערן דעם חזן ווי ער סקאוויטשעט. און מען איז זיך פֿונאַנדערגאָנגען ערשט צו ליכט-בענטשן. עס זינען געבליבן נעבן דעם חזנט סטאַנ-ציע נישט מער ווי אַ פֿאַל צענדליק קונדסים, וואָס מען האָט זיי שוין עטלעכע מאָל אויסגעבראַקירט פֿון רעקרוטן.

אין דוראַטשעסאַק איז אויך געווען אַ רבֿל פֿון וועלכן דער עולם האָט שטאַרק געהאַלטן. ער פֿלעגט אָפּשפרעכן עין-הרעס, זייער אָפֿט מאַכן אַ שאַלט-חלום און האָט געשפּילט בני דעם ערשטן נאַבאַר⁸ אַ גרויסע ראַלע אין שטעטל מיט זינע זינע סגופֿים און תּשובות, וואָס ער האָט אַרויסגעגעבן. ער איז אויך געוואָרן שטאַרק מפורסם דורך זינע סגולות אין דער ערשטער כאַלערע. ער איז געווען אַ מיטגליד פֿון יענעם בית-דין, בני וועלכן אַ טויטער מחותן האָט געהאַט אַ דין-תּורה מיט זינעם אַ געוועזענעם לעבעדיקן מחותן, פֿאַר וואָס יענער האָט מבֿייש געווען זינן בחורל און נישט גענומען אים פֿאַר אַן איידעם נאָך דעם מחותנס טויט. עס פֿאַרשטייט זיך, אַז אַזאַ איינער האָט בוודאָי געהאַט פֿון קבלה-מעשיות, פֿון אַ בעל-שם און בפרט נאָך פֿון ר' ברוך בעל-שם, וואָס מען זעט דאָ פֿון אים ווונדער איבער ווונדער. דאָס רבֿל האָט זיך אויך געוואַלט זען מיט דעם דאָזיקן צדיק, אָבער אַזוי ווי ער איז געווען דער מראַ דאַתרא, האָט אים נישט געפֿאַסט, ער זאָל פֿריער באַזוכן דעם בעל-שם. וואָס-זשע האָט ער געטאָן? האָט ער צוגעטראַכט עפעס, אַז דאָס רבֿל זאָל קענען קומען פֿריער צום בעל-שם און עס זאָל

⁸ אָפּקלייבן פֿאַר סאַלדאַטן.

אים נישט שאָדן צו זיין כבוד. פֿרײַטיק־צו־נאַכטס, נאָך קבלת־שבת, האָט ער פֿאַררופֿן צו זיך די פֿרנס־י־חדשים פֿון שטאַט און האָט צו זיי אַזוי געזאָגט:

— ברידער! איר זאָלט וויסן, אַז מיר זײַנען נישט יוצא פֿאַר דעם „איך טאָר נישט געדענקען“, וואָס מיר שטייען פֿון ווײַטן בני אַזא מין מעשה. דער חזן איז דאָך, ווי דער בעל־שם האָט אַליין מעיד געווען אויף אים, אַ טײַערער ייד און אַ למדן דערצו. ער איז געקומען אַהער עפעס פֿאַרדיגען. אָבער ער איז, נעבעך, אַרײַנגעפֿאַלן און האָט זיך פֿאַרוואַנדלט בײַ אַנך אין אַ משוגענעם הונט. איך וועל עס אַפֿילו נישט לייקענען — ער האָט עס פֿאַרדינט גאַנץ פֿשר: מען דאַרף נישט ריידן קיין נאַרישקייט. מען דאַרף נישט לאַכן פֿון אַזעלכע זאַכן. דאָך איז אַ גרויס רחמנות אויף אים. ער האָט דאָך אַ ווייב און קינדער, און וויפֿל איז עס דער שיעור צו מוטשען אים? דעריבער מוזן מיר אַלע גיין צו ר' ברוך בעל־שם, מיר וועלן אים צוזאָגן אַ שייגעם פֿדיון און בעטן אים בפֿבוד, ער זאָל פֿון זײַנעט וועגן מתפלל זײַן און דער אומגליקלעכער חזן זאָל, לפחות, אַרויס בשלום פֿון אונדזער שטאַט.

דעם רבֿס ווערטער האָבן פֿיל־ווייניק געווירקט אויף די פֿרנס־י־חדשים און זיי זײַנען צוזאַמען אַוועק צו דעם בעל־שם. זיי האָבן אים דערווישט בײַ זיך אין חדר, וווּ ער האָט געדאַונט מיט אַ מנין און האָט בעת מעשה געזאָגט „שלום עליכם“ מיט גרויס דבֿקות און התלהבות. האָבן זיי זיך גענוג אַנגעוואַרט ביז ער האָט געענדיקט און געעפֿנט די אויגן.

דער בעל־אַכסניא האָט זיי פֿאַרגעשטעלט פֿאַר אים.

אָבער מײַנע טײַערע לעזער! מיר וועלן דאָ אויסמײַדן דעם דאָזיקן צערעמאַניאַלן שמועס צווישן דעם בעל־שם און דעם רבֿל, וווּ איינער האָט לויטער געחנפֿעט דעם צווייטן און אַ פֿשיטא שוין די תורות, וואָס זײַנען געפֿאַלן דערווייל צווישן זיי ביידן, וואָס נישט גאָר די פֿרנס־י־חדשים האָבן נישט פֿאַרשטאַנען דערפֿון קיין

איין וואָרט, ווייל מען האָט בלויז געשמעסט קבלה-זאָכן, נאָר אַפֿילו זיי אליין האָבן אויך גאָר נישט פֿאַרשטאַנען.
די חשובֿע שטאַטלייט האָבן געמאַכט אַ שמועס וועגן דעם חזן און דער בעל־שם האָט זיי געזאָגט:

— האַלט מיך נישט פֿאַר קיין נוקם ונוטר. איך האָב אים באַלד מוחל געווען זינע רייד, וואָס ער האָט גערעדט אויף מיר. איך בין פֿון מיינע לאַנגע יאָרן אַ מעבֿיר על מדותי. פֿאַרקערט, ווען איך וואַלט נישט מתפלל געווען וועגן דעם, וואַלט דאָס גאַנצע שטעטל אומגעקומען. איר ווייסט דאָך, אַז מיר, ייִדישע קינדער, זיינען ערובֿ איינער פֿאַר דעם אַנדערן, און דער חזן דאַרף מיר נאָך דאַנקען, וואָס איך האָב אויסגעבעטן פֿאַר אים אַ קליינע שטראַף אויף אַ קורצער צייט, אָבער נישט, חלילה, פֿון נקמה וועגן, נאָר כּדי אים מתקן צו זיין, דאָס הייסט, אַראָפֿנעמען פֿון אים דעם פֿלעק פֿון לשון־הרע. דאָס איז, אייגנטלעך, די פּוונה פֿון אַלע עונשים אין גיהנום, וווּ עס לינדן די רשעים נישט פֿאַר נקמה, חלילה, נאָר צו ליטערן זיי פֿון זייערע עוונות, ווי מען ליטערט זילבער אין פֿייער. דאָס איז אַפֿילו אַ צו-טיפֿער ענין, אַז מען זאָל קאַנען איצט שמועסן איבער אים. אָבער איך וועל אַיך זאָגן אין קורצן, אַז ווען נישט איך, וואַלט אויף דעם חזן נגזר געוואָרן, ער זאָל נאָך זיין טויט מגולגל ווערן אין אַ כלבֿ אויף לאַנגע יאָרן... איך האָב אָבער געבעטן פֿאַר אים, וועט ער עס אָפּפּטרן מיט אַ קורצער צייט. נאָר אַזוי ווי איר זינט שוין געקומען צו מיר, וויל איך אַיך נישט אַוועקלאָזן מיט לידיקע הענט. איך וועל אים, צוליב אַיך, מתקן זיין, און דער זכות פֿון שבת וועט מיר שוין ביישטיין דערבּני. דאָס וועט אים בלויז פֿאַרבעסערן, אָבער נישט אין גאַנצן געזונט מאַכן. גענוג וועט זיין פֿאַר אים, אַז ער וועט אויפֿהערן דערווייל צו קריכן אויף אַלע פֿיר און צו וואַיען, צו בילן ווי אַ הונט. ריידן אָבער וועט ער ערשט אָנהייבן נאָך שבת און זינגען וועט ער ערשט קאַנען הלוואַי אין אַ חודש אַרום. און דאָס איז דערפֿאַר, ווייל דאָרט, אויבן, איז מען ביז אויף אים, וואָס בשעתן דאַוונען וויל ער געפֿעלן

מיט זיין זינגען די נשים... ביי אלעם דעם וועט ער נאך א צייט לאנג צושטאמלען א ביסל ווייל ער האט זיך זייער פיל פארזיגן-דיקט מיט דער צונג. אבער גענוג צו ריידן, רבותי, די ליכט וועלן ביי אונד אויסגיין. נאט אונד מוזן טלית, שפרייט אים אויס איבער אים, וועט ער ווערן פון א הונט צוריק א מענטש, און גייט אונד אהיים בשלום.

האבן זיי גענומען זיין טלית און האבן אים באַלד אויסגעשפרייט איבער דעם חזן, ווי דער בעל-שם האט זיי געהייסן, און מען האט שוין געזען בחוש, ווי ער ענדערט זיך און בעסערט זיך און ווערט רויקער. אין א האלבער שעה ארום איז ער שוין געשטאנען אויף די צוויי פיס ווי א מענטש. און אז מען האט אים געשטעלט א שטול, האט ער זיך שוין געקאנט זעצן, הגם ער האט זיך אָנגע-האלטן ביי די הענטלעך פון שטול, און אז ער איז נאך מער געקומען צו זיך, האט ער אָנגעהויבן צו פֿאַרריכטן זיך די באַרד און פֿיאות און אַרומצוווישן זיך דאָס געזיכט און האט אַפֿילו געוואַלט עפעס זאָגן, אָבער עס גייט נישט. נאָר ער האט שוין געהאַט אַזוי פֿיל שכל, אז ער האט זיך געקאנט דערקלערן דורך רמזים. אז ער האט געוואַלט, מען זאל אים געבן אַ שנאַפּס, האט ער זיך אַ שנעל געטאָן אין גאַרגל, עסן — האט ער צוגעלייגט דעם פֿינגער צום מויל, שלאָפֿן — האט ער צוגעלייגט די האַנט צו דער באַק און האט דערביי אַ בייג געטאָן מיטן קאַפּ. קורץ דערפֿון: אין פֿאַרלויף פֿון אַ פֿאַר שעה איז ער געוואָרן אַ מענטש ווי אַלע און עס האט אים מער נישט געפֿעלט ווי דער דיבור. עס איז אים נישט געבליבן דאָס מינדסטע פֿון אַ הונט, מער נישט וואָס בנים עסן, זיצנדיק בנים טיש צו מיטאַג, שבת נאָכן דאַונען, איז ער איבערגעפֿאַלן אַלע שפּינן, וואָס איז דערלאַנגט געוואָרן צו טיש, ווי אַ הונגערי-קער הונט, און האט עס אויפֿגעפֿרעסן ביז איין פֿיצעלע. דערצו האט ער נאָך צעבראַכן אייניקע פֿלים אויך. מען האט עס אַפֿילו באַלד געמאַלדן דעם בעל-שם, אָבער יענער האט גאָר נישט געמאַכט דערפֿון.

— דאָס איז בלויז אַ פֿאַרדינטער עונש ביי אים! — האָט ער געזאָגט — ווילל ער עסט אויף חתונות און בריתן נישט לשם מצווה... איצט לאָזט מען דעם בעל-חובֿ אויפֿמאַנען זינע חובֿות. איר זאָלט וויסן, אַז מען פֿירט זיך אויבן, ווי דאָ אונטן. אַז איינער פֿאַלט שוין אַרײַן אין די הענט פֿון דער פּאַליציי פֿאַר אַ חטא, רעכנט מען זיך שוין אָפּ מיט אים פֿאַר אַלע איבעריקע חטאים.

עס פֿאַרשטייט זיך, אַז דער בעל-שם איז דורך דער דאָזיקער געשיכטע זייער נתקדש געוואָרן אין שטאַט און מען האָט אין אים שוין געגלויבט ווי אין אַ נביא, ווי אין אַ צדיק, און אַ גאַנצן שבת-צורנאַכט איז מען צו אים געגאַנגען מיט פּדיונות, מיט געלט, מיט מתנות, און ער האָט אויסגעטיילט זייער פֿיל קמיעות אין סגולות. עס זינען אויך געקומען פֿיל קריסטלעכע פֿרויען מיט געלט, מיט מתנות און זינען אַוועק פֿון אים מיט גרויס התפעלות, וואָרעם ער האָט זיי אויך צוגעטראָפֿן און געגעבן גוטע עצות.

אויף מאָרגן, דאָס הייסט, זונטיק, בשעת דער בעל-שם האָט שוין געוואָלט אַוועקפֿאַרן, האָבן אים קהל זייער אַרנטלעך באַפֿריי-דיקט פֿאַר דעם, וואָס ער האָט מגין געווען אויף זייער שטאַט, אַזוי אַז עס האָט מער נישט געשאַדט ווי דעם חזן אַליין. די גרעסטע נדבֿה האָט ער אָבער באַקומען פֿון דעם בעל-אַכסניא, וואָס איז שוין איצט פֿאַרזיכערט געווען מיט אַ קדיש. דער מלמד האָט אים מחילה געבעטן פֿאַר אַלע אין די אויגן:

— איך ווייס — האָט ער צו אים געזאָגט — אַז איך האָב פֿאַרדינט דעם זעלביקן פּסק, וואָס דער חזן, נאָר אייער עניוּות, אייער קדושה האָט אויף מיר מגין געווען, ובכּו, פֿון אַצינד אָן בין איך אַ מאַמין אין קבלה און אין בעלי-שמות. דער בעל-שם האָט זיך דערבני געגלעט די באַרד, געשמייכלט און האָט אים געזאָגט פֿאַרן אַוועקפֿאַרן:

— לעונדֿ וחסאתך תּכופּר. זינע זינד האָבן שוין געמיטן פֿון דיר און זיין חטא איז דיר שוין פֿאַרגעבן געוואָרן. אַ גרויסער עולם, יידן און ווייבער, האָבן אים באַגלייט און

בנים שיידן זיך מיט אים האָבן זיי אים מבטיח געווען, אָז זיי וועלן דעם חזון נישט באַעוולען און וועלן אים בײַ אַלעם דעם באַצאָלן, ווי ער וואָלט בײַ זיי געדאוונט. לבד וואָס זיי וועלן אים באַצאָלן פֿאַר דעם שבת, וועלן זיי אים אויך אויסהאַלטן בײַ זיך, ביז ער וועט אָנהייבן צו ריידן, און דאָן וועלן זיי אים אָפּשיקן אַהיים אויף זייערע הוצאות. און זיי האָבן באמת געהאַלטן וואָרט. ווייל לבד וואָס זיי זינען געווען גרויסע מאַמינים, זינען זיי אויך געווען זייער ערלעכע לײַט.

אַרום דינסטיק-מיטוואַך האָט דער חזון אָנגעהויבן צו ריידן. ער האָט זיי דערציילט, אָז אַלץ, וואָס דער בעל-שם האָט אויף אים געזאָגט, איז אָן אמת און האָט אַרויסגענומען פֿון דעם דאָרטיקן רב, וואָס איז אויך אַ שטיקל בקי אין די דאָזיקע זאַכן, תיקונים און תשובות, און איז זיך אַוועק פֿון דאָרט מיט אַ רעכטן גראָבן גראָשן. אין אַ פֿאַר וואָכן אַרום זינען געקומען צו פֿאַרן אַ פֿאַר אורחים צו אונדזער בעל-אַכסניא. זיי האָבן געהאַלטן שבת בײַ אים און האָבן דערציילט די זעלביקע ווונדער פֿון אַ בעל-שם מיט אַ חזון, וואָס איז געשען ערשט פֿאַר אַכט טאָגן אין זייער שטעטל לאַכמאַץ. דאָרט האָט אויך פֿאַסירט פונקט דאָס אייגענע וואָס דאָ. אָז ער האָט זיך מיט זיי גוט פֿונאַנדערגעשמועסט וועגן דעם, האָט זיך שוין אַרויסגעוויזן קלאַר אויפֿן טעלער, אָז דאָס זינען געווען די זעלביקע צוויי ייִדן, וואָס דאָ. האָבן אַלע באַלד פֿאַרשטאַנען דעם שווינדל.

עס איז איצט געווען קלאַר, אָז דער בעל-שם מיטן חזון זינען געווען פשוטע שווינדלער, און נישט דער איז אַ בעל-שם און נישט יענער איז אַ חזון, און אין שטעטל האָבן אַלע אַראָפּגעלאָזט די נאָז פֿאַר חרפה...

די בעל-אַכסניאטע האָט שוין אויפֿגעהערט צו טראָגן, די מאַנען פֿון די עגונות זינען געבליבן אויף זייערע ערטער. די קראַנקע האָבן זיך אָנגעהויבן צו קורירן בײַ דאָקטורים און האָבן זיך אַפֿילו אָנגעהויבן צו שעמען מיט דעם נאָמען פֿון זייער שטאָט

„דוראטשעסאָק“. מען האָט שוין אָנגעווענדט צו זיי דאָס באַוווּסטע שפּריכוואָרט: „הם נאים לשם עירם ושם עירם נאה לשם“, דאָס הייסט, זיי פּאַסן פֿאַר דעם נאָמען פֿון זייער שטאָט, און דער נאָמען פֿון זייער שטאָט פּאַסט פֿאַר זיי.

נח, מַזְנַע טַזְעֵרע לעזער, ווען מיר האַלטן שוין איין מאָל אין לאַכן פֿון דער שטאָט דוראַטשעסאָק, וועלן מיר שוין אויך, פֿאַר־בניגייענדיק, אַ לאַך טאַן פֿון כעלעם, וואָס ליגט טאַקע נישט ווייט פֿון דאָרט, דאָס הייסט, פֿון דוראַטשעסאָק.

אין די פֿאַרצייטיקע יאָרן, בשעת דער לעבעדיקער עולם פֿלעגט באַזוכן די שול בני טאַג, ווי דער טויטער עולם בני נאָכט, בשעת די בעלי־מלאכות, וואָס פֿלעגן בויען גלייכצייטיק צוויי שטעט עטלעכע מיניל ווייט פֿון איינאַנדער, פֿלעגן זיך דערלאַנגען איינער דעם אַנדערן די געצייג, שמעקן טאַבאַק פֿון איין טאַבאַקערקע און זאָגן איינער דעם אַנדערן לחיים בני אַ שנעפּסל, האָט שוין כעלעם געהאַט אַ שם פֿאַר אַ שטאָט פֿון גרויסע נאַראַנים. מען פֿלעגט דערציילן פֿון זיי גרויסע ווילדע נאַרישקייטן. מען האָט דערציילט, אַ שטייגער, אַז אין אַ געוויסן יאָר, ווען עס האָט פֿאַרפֿעלט זאָלין, האָבן זיי אויף אַ שטיק ליידיק פֿעלד, וואָס זיי האָבן אָפּגעקויפֿט פֿאַר אַ בית-עולם, פֿאַרווייט זאָלין און האָבן זיך געריכט צו פֿאַר־דינען בני דעם מער ווי פֿון קבורה־געלט. קוים אָבער האָבן זיי פֿאַרווייט דאָס זאָלין, זינען ווילדע חיות, בערן און וועלף, איבער־געפֿאַלן דאָס זאָלין און האָבן עס אויסגעלעקט. פֿאַרשטייט זיך, אַז דאָס האָט דעם דאָרטיקן קהל זייער שטאַרק פֿאַרדראָסן, האָבן זיי געמאַכט אַ גרויסע אַסיפּה. און עס איז בני זיי געבליבן, אַז מען זאָל מאַכן אויף די חיות אַ געיעג און אַלע, גרויס און קליין, זאָלן אַרויס קעגן די חיות מיט קאַטשערעס און לאַפּאַטעס. אזוי אַרום איז געוואָרן אַ מוראדיקער געשלעג, אין וועלכן עס זינען אומגע־קומען אָדער פֿאַרווונדעט געוואָרן פֿון ביידע צדדים זייער אַ סך. דאָך האָט מען קיין חרטה נישט געהאַט דערויף, ווייל מען האָט זיך געהאַלטן טריי בני דעם אַלטן שפּריכוואָרט: „ווי מען האַקט

האַלץ, דאָרט פֿאַלן שפּענער. און ווידער: „נאָ טאָ וואַינאָ“, דאָס הייסט, ווי קאָן זײַן אַ מלחמה אָן פֿאַרווונדעטע?

איין זאך האָט זיי אָבער שטאַרק באַזאָרגט. מען האָט געפֿונען צווישן זיי, וואָס זײַנען גהרג געוואָרן, איינעם אָן אַ קאַפּ און מען האָט אים נישט געקאַנט דערקענען. אויב אַזוי, קען דאָך בלייבן זײַן ווייב אָן אייביקע עגונה?

האַט מען באַלד דערויף אַוועקגעזעצט דעם בית־דין און זיי האָבן געלאָזט אויסרופֿן מיט אַ חרם, אַז יענע פֿרוי, וואָס ווייסט נישט, צי איר מאַן לעבט, צי ער איז אומגעקומען, זאָל זיך מעלדן צום בית־דין.

צום גרויסן טרויער פֿון דער גאַנצער שטאַט אָבער האָט זיך דווקא געמאַלדן די רביצין.

— אוי, איך בין די איינציקע — האָט זי זיך אָנגערופֿן צו זיי — וואָס איך ווייס נישט, צי מײַן מאַן לעבט צי נישט.

— גוט, ליבע רביצין! — האָט געזאָגט דער ראש בית־דין — מיר האָבן איינעם אַ דערהרגעטן בײַ אונדז, וואָס וועגן אים האָט זיך נאָך קיינער נישט געמאַלדן. קאָן זײַן, אַז דאָס איז אַפֿשר אַנער מאַן. זאָגט אונדז אַ סימן אויף אים און נעמט אײַך אָן אַנדערן. זאָגט אונדז נאָר, צי אַנער מאַן איז געווען מיט אַ קאַפּ, צי אָן אַ קאַפּ.

— דאָס, רבותי, — האָט זי זיך אָפּגערופֿן — קאָן איך נישט וויסן, ווייל אַ גאַנצן טאָג האָב איך אים נישט זוכה געווען צו זען. ער פֿלעגט זיצן אַינגעשלאָסן אין זײַן חדר מיוחד און געלערנט. און בײַ נאַכט איז דאָך פֿינצטער. קאָן איך אײַך דעריבער גאָר נישט זאָגן דערויף.

— אויב אַזוי, — האָט דער ראש בית־דין געזאָגט — זאָל מען שיקן פֿרעגן אין בית־מדרש, וווּ אַנער מאַן פֿלעגט דאווענען. אַהין פֿלעגט ער דאָך שוין קומען בײַ טאָג.

— דאָס איז אַ שכל! — האָט זיך די רביצין אָפּגערופֿן. האָט מען אַהין געשיקט פֿרעגן. אָבער מען האָט דאָרט אויך

נישט געקאנט דערגיין, צי איז ער געווען מיט אַ קאָפּ, צי אָן אַ קאָפּ. דער שמש פֿון בית-מדרש האָט געענטפֿערט: — מיר קאָנען עס נישט וויסן, ווייל ער פֿלעגט תמיד קומען מיט דעם טלית איבערן קאָפּ.

האָט מען געשיקט פֿרעגן — דעם בעדער. דען ווער קאָן נאָך בעסער וויסן פֿון אים? אין באַד גייט מען דאָך שוין נישט מיט אַ טלית איבערן קאָפּ! פֿאַרקערט, מען גייט דאָרטן אין גאַנצן מוטער-נאַקעט. קאָן ער זיין דער בעסטער עדות. אָבער ביי אַלעם דעם האָט דער בעדער געענטפֿערט, אָו ער ווייסט אויך גאָר נישט.

— וואָלט מען ביי מיר געפֿרעגט אויף אַן אַנדער סימן, וואָלט איך תיכף געענטפֿערט, ווי די מעשה איז באמת. ווייל מען גייט דאָך אין באַד נאַקעט, קאָן איך עס אַלץ באַטראַכטן און וויסן. אָבער בנוגע צו דעם סימן, צי איז ער געווען מיט אַ קאָפּ, צי אָן אַ קאָפּ, דאָס קאָן איך גאָר נישט וויסן. ווייל אין מרחץ ביי מיר איז אַ קאָפּ פֿון אַ מענטשן נישט צו זען. דער רויך, וואָס שטינגט-אַרויף אויבן צום באַלקן, פֿאַרדעקט אַלע מענטשן די קעפּ, די העלדזער ביז די אַקסלען, און, אַ פּשיטא שוין, האָב איך נישט געקאָנט זען דעם רב, וואָס איז דער מער מיט זיין קאָפּ, צי ער האָט געהאַט אַ קאָפּ, צי נישט.

— ווייסט איר וואָס? — האָט זיך אַרבינגעמישט איינער פֿון די דיינים — לאַמיר וואַרטן נאָך אַ פֿאַר טעג, ביז ער וועט אָנהייבן גיין צו חלום. דעמאָלט קאָן מען עס שוין וויסן אויף קלאַר, ווייל מען וועט דאָך שוין זען, צי איז ער מיט אַ קאָפּ, צי אָן אַ קאָפּ. — אַט זינט איר מיר אַ חכם! — האָט אים געענטפֿערט דער ראַש בית-דין — צו חלום גייט מען דאָך ביי נאַכט, אין דער פֿינצטער, וועט מען דאָך ווייטער נישט וויסן. די רביצין ווייסט דאָך טאַקע נישט, צי איז ער געווען אָן אַ קאָפּ, צי מיט אַ קאָפּ, בלויז דערפֿאַר, ווייל ער פֿלעגט מער נישט קומען צו איר ווי ביי נאַכט, אין דער פֿינצטער.

קורץ דערפֿון, מען איז משוגע געוואָרן קלערנדיק, ווי מען

זאל עס דערגיין. ביז דער ראש בית-דין איז געפאלן אויף א
המצאה:

— ער האָט דאָך געמאַכט אַ סך ספֿרים — האָט ער געזאָגט
— לאַמיר זיי דורכלערנען, וועלן מיר זען, צי ער האָט געהאַט
אַ קאַפּ, צי ניין.

די דאָזיקע עצה איז אַלעמען זייער געפֿעלן געוואָרן. יעדער
דיין האָט דורכגעקוקט זינעם אַ ספֿר און אַלע האָבן אַננשטימיק
אַננגעפֿונען, אַז ער האָט גאָר קיין קאַפּ נישט געהאַט... דעמאָלט
איז געבליבן, אַז דאָס איז דער רב, און מען האָט עס איבערגעגעבן
זיין פֿרוי...

1872

אליקום צונזער

דער פּוסטער פּראָנט

איך בין זיך מיר אַ פּראָנט
פֿון דער נזער וועלט,
מיט הענטשקעס אויף דער האַנט,
דאָס הערצעלע אויסגעשטעלט;
אַ רעקעלע ווי אַ שררה,
מיט גומענע קאַלאַשן.
נאָר דאָס איז נאָר די צרה:
ווי נעמט מען דאָך דעם גראַשן?

די הערעלעך צו פֿאַרקאַמען,
עס בלישטשעט, עס פֿאַרבלענדט;
איך געפֿעל מיר אַלע דאַמען
מיט מיין קאַמפּלימענט;

א מנישקעלע¹ א קלאָרע,
א קעלנערל ווי א חתן.
דאָס איז נאָר די צרה:
ווי נעמט מען פֿאַרט דעם גראַשן?

איך מאַך דאַמען אַ וויזיט,
וועלכע האָבן ניט קיין מאַנען;
איך רייך מיר אין דער מיט
פֿון ליבעס, פֿון ראַמאַנען.
איך דערמאַן זיי געטע, שילער,
כאַטש איך האָב אין דעם קיין דעה.
(און) דאָס איז נאָר דער פֿעלער:
ווי נעמט מען די מטבע?

מנן פּאַפּיראַס איז אויך אַ שפּיצל —
דאָס נאָר איך אָפּ די קישקע...
אַז דאָס העמד ז'ניטאָ אַ פּיצל,
פֿאַרשטעלט דאָס די מנישקע...
אַז די שטיוויל איז צעפֿליקט,
פֿאַרשטעלט עס די קאַלאַשן...
עס וואַלט מיר גוט געגליקט —
די צרה איז פֿאַרט דער גראַשן...

וויגן זיך האָט אַ מעלה,
אַבער אַ חסרון אין דער מיט,
אַז מע וויגט זיך דורך אַ וויילע,
באַקומט מען אַפעטיט...
איך וואַלט אַ מיטל קריגן
דעם הונגער צו פֿאַרשלאָגן;

¹ מאַנישקע, אַ האַרט ווייס האַרצהעמדל (אַנשטאַט אַ גאַנץ טייער העמד).

ווען ניט, וואָס טויג דאָס וויגן,
אז דאָ איז פּוסט דער מאַגן? ...

וואָלט איך נאָר האָבן געלט,
וואָלט איך מיר לעבן אַ פּראַכט;
כ'וואָלט ניט דאַרפֿן ליידן קעלט,
און הונגערן טאָג און נאַכט;
כ'וואָלט לעבן ווי אַ שררה
און אַל דאָס גוטס גענאָסן.
דאָס איז נאָר די צרה,
וואָס ס'איז ניטאָ אַ גראַשן...

איך וואָלט געוואָרן אַ מאַן
פֿון אַ שיינער פֿרוי,
זי זאָל שפּילן פֿאַרטעפּיאַן
און זאָגן, „באָן זשור, מאַסיוו“;
איך וואָלט זי רופֿן פֿלאַרע —
דער וואָרער נאַמען פֿאַרשטעלט.
דאָס איז נאָר די צרה —
גוואַלד, וווּ געמט מען געלט?! ...

אַ דירה האָב איך געוואָלט
צו ווינען אין געפּוצטע זאַלן,
אויף פעטערבורג געמאַלט —
אוי, בין איך אַ בעלן! ...
אויפֿן פֿענצטער אַ באַרדין,
בראַנזעטקעס אויך געגאַסן.
אַט דאָס איז דער גור-דין,
וואָס (ס')איז ניטאָ אַ גראַשן...

אין אַ טייערן עקיפּאָזש²
 וואָלט איד פֿאַרן אין טעאַטער,
 און זיצן אין „בעל עטאַזש“³
 נעבן גובערנאַטאָר;
 איד וואָלט האַלטן אַ לאַרנעט,
 באַטראַכטן שיינע דאַמען.
 (און) דאָס איז נאָר דער חטא —
 ווי קלייבט מען געלט צוזאַמען?...
 אין אַקע וואָלט איד געשפּילט,
 סטאַווקע⁴ אַ רובל געשטעלט,
 און אַ קערטל גילט,
 איז צוואַנציק ניט קיין געלט;
 נאַרוסן⁵ וואָלט טרעפֿן פעק,
 אַ מאָל נאָר אויך פֿאַר קעניג.
 נאָר וואָס הרגעט מיד אַוועק —
 וואָס כ'האַב נאָך ניט אַ פֿעניג...
 אויף מאַסקאַראַדן וואָלט איד גלאַנצן,
 מיט הענטשקעס, מיט אַ פֿראַק,
 מיט דאַמען וואָלט איד טאַנצן
 קאַדרייל און קראַקאַוויאַק;
 איד וואָלט לויפֿן גרינג אין רעש,
 איד וואָלט ווייזן מנין השלמה.
 נאָר עס איז ניטאָ אין טאַש
 אַ גראַשן ביי דער נשמה...

ווילנע 1871

² קאַרעטע. — ³ לאַזשע. — ⁴ איינשטעלן פֿאַר אַ רונדע. — ⁵ קאַרטן-
 שפּראַך: 4 פון זעלביקן קאַליר.

אַברהם קאַרפּינאַוויטש

נימו פאר ווילנע

נאָכן לעצטן דורכפּאַל מיט געשמולטן¹ טאַבאַק פֿון ליטע איז זעליק „בעל-טובה“ געזעסן אַ לאַנגע צייט אָן אַרבעט. ס'איז ניט געווען פֿאַר וואָס זיך צו נעמען ווייטער. אַרקע „דער הונדערטער“, דער אייביקער שונא, האָט אַלץ פֿאַרכאַפט אין זיין האַנט און ניט צוגעלאָזט קיינעם פֿאַרדינען אַ גראַשן. וווּ מ'זאָל זיך ניט האַבן גע-געבן אַ דריי, זינען געווען זינע מענטשן. אין בוינע האָט געקייניגט עלינקע „דער הויכער“, אויפֿן האַלצמאַרק זינען די „וועווערקעס“ געווען גאַנצע גענערעלער. טאַמער האָט זעליק געשיקט דעם יינגערן זון, חיימען, אין די טאַרטאַקן, פֿדי צו ריידן מיט די באַלעבאַטיים וועגן פֿאַרזיכערן די פֿליטן אויף דער ווילנע, מ'זאָל ניט גנבֿענען פֿון דאַרט קיין קלעצער, איז שיער נישט געקומען צו קיין רציחה. וועלוול שרֿהלעס, ווידער אַרקעס אַ מענטש, האָט עס שוין לאַנג געהאַט פֿאַרזיכערט פֿאַר זייער אַ שיינעם „פֿאַדאַטעק“. זעליק איז געזעסן אין זיין וווינונג אויף גלעזער-גאַס און געקניט אַ וואַנצע. פֿון דער וויבס פֿרנסה איז זייער שווער צו לעבן. זי האָט אויסגע-שטעלט אין פֿאַדערשטן צימער טישלעך און אַנגעהויבן פֿאַרקויפֿן געפֿילטע קישקע אויפֿן מעטער צו אַלטע גוטע-ברידער. איז דאָס אַבער אָן עסק צו באַדינען מישע „נאַפֿאַלעאַן“ צי הירשקע די „האַלבע חלה“?

דער ווינטער האָט אַנגעפֿעלצט ווילנע מיט אַ דיקן פּוכיקן שניי. זעליק ריבבט-אַפּ מיטן גראַבן נאָגל דעם אַיזיקן אַנקלעב אויפֿן פֿענצטערשויב און קוקט-אַרויס דורכן פֿענצטער, אַקעגנאַיבער דער קווישניע. ער קוקט מיט אַ האַלב-פֿאַרזשמורעט אויג אויף די פֿונקען, וואָס פֿליען-אַראַפּ אין שניי נאָך יעדן קלאַפּ פֿונעם האַמער. און

¹ (לאַקאַליזם) געשמולט, אומלעגאַל אַרײַנגעפֿירט. — ² שטייער.

די מחשבות זינען לעשן זיך צוזאמען מיט די פֿונקען, נאָכן אָפֿ־פֿליען אַ שטיקל מרחק צו זינען ייִנגערע יאָרן. אַמאָל האָט עס גאָר אַנדערש אויסגעזען. ס'איז גענוג געווען זינער אַ ברום, אַז גאַנץ בונימאָוויטשעס וועטקע³ זאָל אויפֿציטערן. און איצט? אָך־און־וויי צו אַלע שטאַרקע, אַז אַרקע מיט די בנינים זינען געוואָרן באַלעבאַטיים אויף ווילנע. נו, מילא, מסתמא וויל דאָך גאָט אַזוי — ווי אַנדערש? זעליק קינט שטאַרקער די וואַנצע און גיט זיך איבער, מכלומרשט, אין גאָטס שטראַפֿנדיקער האַנט. אָבער אינע־ווייניק שרעקט־אַרויס פֿון אים די עוולה. ווילל ווען ער, זעליק, איז שוין געווען אַ „כוח־גייער“ מיט אַ פֿירמע, האָט דאָך נאָך אַרקע געשלעפט פֿון די קאַשיקעס אויפֿן זאַרעטשער פֿישמאַרק...

דער שמיד האָט שוין לאַנג געהאַט אָפֿגעלייגט די צוואַנג מיטן האַמער און זעליק איז נאָך אַלץ געשטאַנען ביים פֿענצטער און געטראַכט, צו וואָס זיך נעמען ווייטער. ווילל דאָ גייט שוין נישט וועגן פרנסה, נאָר פשוט צו באַווייזן ווער עלטער איז. ס'איז דאָך אַ מיאוסע זאָך פֿאַר לינטן. יענער ברענט אַ וועלט און דו זיצסט אין שטוב און וואַרטסט, ס'זאָל קומען עפעס אַ יאָלד און געבן צו לייון פֿאַר אַ האַלבן ליטער בראַנפֿן.

זעליק איז אַזוי ווייט פֿאַרקראַכן אין זיין אומעט, אַז ער האָט אָפֿילו ניט באַמערקט, ווי עמעץ איז אַריין אין שטוב. אַ ברייטער גוט־מאַרגן גלייך פֿון דער טיר האָט אים אָפֿגעריסן פֿון דער ווייטער שנייקער מרה־שחורה. ס'איז געקומען לייבע „די פֿאַנטע“. לייבע האָט זיך נוהג געווען פֿון צינט צו צינט אַריינכאַפֿן זיך צו זעליקן און פֿאַרצערן אַ פֿאַר מעטער קישקע. לייבע איז געווען אַ הויז־נייער. ער האָט קיין מאָל ניט געהערט צום פֿונאַנדערגעלאַזטן פֿאַראַיין פֿון די שטאַרקע „די גאַלדענע פֿאַן“. נאָר רייבן זיך אַרום דער בראַנזשע איז געווען זיין חיות. מחמת ער האָט געקאַנט זיך ווייזן צוזאַמען מיט אַוורעמקע „דעם אַנאַרכיסט“ אויף דייטשע גאַס.

³ צווייג, ווינקל (בונימאָוויטש: אַ נאָמען פֿון אַ באַנקיר און געלטקאַנטאַר).

און קיין בילעטיאָר אין ייִדישן טעאַטער האָט ניט געהאַט די העזע צו פֿרעגן בײַ אים אויף אַ בילעט.

זעליק האָט שוין געוואָלט אַרײַנשרײַען אין דער קיך צו דער טאַכטער טײַבקע, אַז ס'איז געקומען אַ גאַסט, נאָר לײַבע האָט אים אָפּגעהאַלטן. ער איז הײַנט ניט געקומען עסן קישקע. ער איז גע־קומען „פּאַ דיעל־ו“⁴, און אַנדערער אויף זעליקס פּלאַץ וואָלט זיך גלייך געגעבן אַ פֿרעג, וואָס קאַן לײַבע האָבן פֿאַר אַ געשעפֿטן חוץ נייען הויזן? אָבער אים, דעם לאַנגיאַריקן גבאי פֿון דער שול אין לוקישקער טורמע, האָט שוין גאָר ניט געקאַנט איבערראַשן. געקומען פּאַ דיעל־ו? „זעץ זיך, לאַמען הערן“. לײַבע האָט צוגענייגט זײַן שאַרפֿן פּראָפֿיל צו זעליקס רעכטן אויער און אים אָנגעהויבן אַרויסלייגן ס'געשעפֿט: פֿון אַמעריקע איז געקומען צו פֿאַרן חנא. — חנא איז געקומען צוריק פֿון אַמעריקע?

— יאַ, ר' זעליק, ער איז געקומען צו פֿאַרן. כ'האַב אים אַליין געמאַכט ברייטער די הויזן. ער איז געקומען צו קרובֿים אויף שניפעשיק אין אַ פֿאַר אַמעריקאַנער שמאַלע דודקעס — ס'איז געווען אַ מיאוסע זאַך אַרויסצוגיין אין גאַס. הקיצור, אַ וואָרט פֿאַר אַ וואָרט, האָט ער מיר דערציילט, אַז ער איז „אָפּגעזעסן אַ וויראַק פֿון צען יאָר אין סינג־סינג“⁵, און נאָכן אָפּקוועטשן דעם סטראַק⁶ האָט מען אים אַרויסגעטריבן פֿון אַמעריקע, ער האָט זיך זייער נאָכגעפֿרעגט אויף אַינך, ער וויל אַינך זען, נאָר אַזוי ווי ער איז אַ געמעטשעטער⁷ און די „שמעקערס“ פֿון דריטן קאַמיסאַריאַט גייען אים נאָך פֿוסטריט, ווייס ער ניט, צי ער קאַן קומען צו אַינך, און דערפֿאַר האָט ער מיך געשיקט פֿרעגן.

זעליק שמײַכלט-אַרײַן צו זיך אין דער וואַנצע און שאַקלט מיטן גרויסן נאַקעטן שאַרבן: „כ'האַב נאָך דעמאַלט געהאַט אַלע האָר אויפֿן קאַפּ“ — לויפֿט אים דורך אַ געדאַנק. חנא איז טאַקע דע־

⁴ פאַר אַן ענין (געשעפֿט). — ⁵ געריכט־אורטייל, אין דער באַרימטסטער אַמעריקאַנער טורמע. — ⁶ (רוסיש: „סראַק“) טערמין. — ⁷ מאַרקירטער.

מאָלט אַוועק קיין אַמעריקע מיט זיין חלק פֿונעם רויב בעתן אַנפֿאַל אויפֿן בעזדאָנער פּאַסטוואַגאַן. געווען אַמאָל אַ צייט... וואָס ווייסן זיי, די איצטיקע צוציקעס? זעליק קוקט אויף לייבען ווי אַ בולדאָג אויף אַ פֿליג און דאָס איבעריקע, וואָס יענער דערציילט, ווערט פֿאַרפֿאַלן אין זיין גרויסן פֿינצטערן אויער.

— גוט, גוט, זאָל ער קומען. ער דאַרף גיט מורא האָבן. די

שטוב איז פֿשר...

אין אַוונט איז חנא געזעסן מיט זעליקן בני צוויי טייגלעזער בראַנפֿן און דערציילט די ניסים פֿון אַמעריקע. אויף אַ סך זאַכן האָט זעליק צוגעשאַקלט מיטן קאַפּ, אויף אַנדערע האָט ער זיך אַ ביסל געקרימט. אין אַלגעמיין איז אים אַמעריקע גאַנץ געפֿעלן געוואָרן. אָבער ווען חנא האָט אַרויסגעלייגט אויפֿן טיש אַ פֿלאַן וועגן אַ שפּאַגל ניי געשעפֿט, וואָס זינט ווילנע איז אַ שטאַט האָט מען נאָך אַזוינס גיט געהערט, איז זעליק געבליבן זיצן אַ פֿריטש-מעליעטער אויפֿן בענקל. אפֿשר אַ מאָל צען האָט אים חנא געמוזט איבערחזרן ווי דאָס געשעפֿט הייסט אין אַמעריקע. זעליק האָט גיט אַזוי צעקניט דאָס פֿרעמדע וואָרט ווי דאָס גאַנצע געשעפֿט, וואָס האָט זיך עפעס גיט פּאַמיעשטשעט⁸ אין זיין קאַלן קירבעסקאַפּ.

— חנא, דו האָסט גיט קיין טעות? מען מאַכט אין אַמעריקע

געלט פֿון אַזעלכע זאַכן?

— פֿון קידנעפֿן⁹? ליטן ווערן נתעשר...

ס'האַט זייער לאַנג געדויערט ביז וואַנעט חנא האָט אַ ביסל דערוואַרעמט זיין אַלטן חבֿר צו אַט די ביזנעס, כאַטש דער אויוון אין שטוב האָט געטרעשטשעט פֿון היץ. דאַכט זיך, אַליץ איז געווען גוט און פֿיין, און דאָך איז עס פֿאַרט גיט דאָס... אַ מעשה מיט קינדער — מען דאַרף עס נעמען, מען דאַרף עס ברענגען — אַ גאַנצע וואַלאַקייטע¹⁰... אַ גוט געשעפֿט איז ווי אַ וויראַק — וואָס

⁸ אַרנינגעפּאַסט. — ⁹ סעקוועסטריין. — ¹⁰ קאַמפּליצירטער פּראָצעס.

קירצער אַלץ בעסער... און דאָ דאַרף מען שרײַבן, מעקן, וואַרטן
 אויף געלט... ניט קיין עסק...
 אָבער ווען חנא האָט זיך אויפֿגעוויבן נאָך האַלבער נאַכט אַ
 צעפֿאַרעטער און געזאַגט זעליקן, אַז ער וועט גיין פֿרווון מול מיט
 אַרקע דעם הונדערטער, האָט עס זעליקן געגעבן אַ בריי. מ'האַט
 זיך צוריק אַוועקגעזעצט און חנא האָט מיט נײַער התלהבות אָנגע-
 הויבן אַרײַנפֿירן זײַן קאַנסערוואַטיוון פֿרײַנד אין דער בראַנזשע.
 זעליק האָט געהאַט אַ סך אויסצושטעלן קעגן חנאס רייד, אָבער
 וואָס קאָן מען מאַכן, אַז גאַט האָט געגעבן אַזאַ פֿרנסה? ... און
 טאַמער גיט זיך דאָס עסק טאַקע אַינ? אַז דער רבונג של עולם
 וויל, קאָן אַלץ געשען...
 מען האָט נאָך אַ מאָל אויסגעטרונקען לחיים און זעליק האָט
 צוגעקוועטשט חנאס האַנט אויף תקיעת-כֶּף. דאָס געשעפֿט איז גע-
 וואָרן געמאַכט.

*

זעליק האָט זיך גענומען פֿעסט צו דער אַרבעט. צום אַלעם
 ערשטן האָט ער אויפֿגערופֿן אַ סכאַדקע¹¹, אין וועלכער ס'האַבן
 אַנטינטייל גענומען: איצקע דער געלער מיט זײַן ווייב אסתֿרל אין
 די בריילן, אלימלך דער קייסערל און שמעון דער איזוואַשטישק¹².
 זיי אַלע האָבן אויסגערעכנט: אויב זעליק גייט אין געשעפֿט, איז
 וואָס זאָלן מיר אָפּשטיין? מען האָט זיך זייער לאַנג געעצהט, ווע-
 מענס קינד פֿון די ווילנער גבירים מ'זאָל פֿאַרכאַפֿן. געוויינטלעך
 האָבן זיך אַלע אַ וואָרף געטאַן אויפֿן באַנקיר בונימאָוויטש, אָבער
 גלייך האָט מען זיך דערמאַנט, אַז בונימאָוויטשעס טאַכטער, אַ
 מיידל אין די יאָרן, קאָן אויפֿהייבן אַזאַ גוואַלד, אַז האַלב ווילנע
 זאָל זיך אויפֿלויפֿן. איז מען אַריבער צו טראַצקין פֿון אַלעיאַרניע¹³
 און מען האָט בײַ אים אויך ניט געפֿונען קיין פֿאַסיק קינד. מען
 האָט אין יענער סכאַדקע איבערגעטרייסלט וווּ נאָר אַ ווילנער גביר

¹¹ צוזאַמענקום. — ¹² קוטשער — ¹³ איילפֿאַרביק.

און ניט געקאנט קומען צו קיין באשלוס, ביז שמעון האָט זיך דערמאָנט, אַז בני לייבאוויטשן פֿון גאַרבאַרגיע¹⁴ איז דאָ אַ יונגל, אַ גאַלד, פֿון אַ יאָר זיבן, אַכט. פֿון וואָנעט ווייס ער? ער האָט זיי אַמאָל געפֿירט מיט זיין דראָזשקע אויף דאַטשע קיין וואָלאָקומפֿיע, האָט דאָס יונגל געוואָלט זיצן מיט אים דווקא אויף דער קעלניע און אַנטרייבן.

נו, אַז ס'איז שוין געווען וועמען צו קידנעפֿן, איז שוין דאָס איבעריקע צוגעגאַנגען לייכטער. זעליק האָט אַזוי צעטיילט די ראָלן; שמעון וועט צופֿאַרן צום קלאָס, וווּ דאָס יונגל לערנט זיך, טשאַטעווען¹⁵, ווען ער גייט-אַרויס פֿון דאָרטן און פֿרעגן אים, צי ער וויל זיך אַ ביסל קאַטיצען¹⁶ אין שליטן. און וועלכער יונגל וויל דאָס ניט? אַן דער קליינער וועט זיצן אין שליטן, זאָל שמעון אים אַוועקפֿירן צו אַסתרקען אין שטוב, אויף נאַוואָגראַד, הינטער דער בוינע¹⁷, און דאָרט זאָל ער זיין ביז מ'וועט באַקומען פֿון טאַטן דאָס געלט. איצקע דער געלער וועט גיין איבער דער שטאַט הערן ווי און וואָס און ווען. אלימלך דער קייסערל, וואָס קאָן שרייבן מיט דער לינקער האַנט, וועט שיקן אַ בריוו צו לייבאוויטשן, אַז ער זאָל אַוועקלייגן צען טויזנט קאַרבאַוואָנצעס אין דעם אוהל פֿון גר צדק, אויפֿן אַלטן בית-עולם, וועט מען אָפּגעבן דאָס יונגל, און אויב ניט...

אַ אַסתרקע האָט דערהערט, וואָס מען וויל שרייבן נאָך דעם „אויב ניט“, האָט זי פֿאַרוואָרפֿן דעם קאַפּ און זיך געכאַפט פֿאַרן האַרץ. זי האָט שיער די ברילן ניט צעבראַכן. אַז זי איז געקומען אַ ביסל צו זיך, האָט זי געגעבן אַ נעם דעם מאָן פֿאַר דער האַנט און אים אָנגעהויבן שלעפֿן צו דער טיר. נאָך אַ רגע וואָלט גאָר ניט געוואָרן פֿון דער גאַנצן עסק. חנא האָט זיך זייער אויפֿגערעגט. ער

¹⁴ פעלפֿאַבריק (ווּ מאַרבעט-אויס לעדער). — ¹⁵ לוייערן, אויסקוקן (ווען צו פֿאַרצוקן). — ¹⁶ גליטשן זיך, פֿאַרן, מיטן שליטן. — ¹⁷ שלאַכטהויז (ווּ מקוילעט בהמות).

האַט געשרייען, אַז אין אַמעריקע איז דאָס ווי אויפֿעסן אַ בייגל, אָבער ס'האַט אים גאָר נישט געהאַלפֿן. אסתרקע האָט אים געטיקעט מיטן פֿינגער פֿאַר דער נאַז: דאָ איז נישט אַמעריקע, דאָ איז ווילנע! צום סוף האָט מען זיך אויסגעגלייכט, וואָס שייך דעם נוסח: אלימלך וועט ענדיקן דעם בריוו מיט אַ סך פינטעלעך, און די פינטעלעך וועלן שוין זאָגן אַלץ וואָס מען באַדאַרף... דערנאָך האָט מען באַשטימט אַ מזלדיקן טאַג, נאָך שבת, דינסטיק, אָנגע-ווינטשעוועט איינער דעם אַנדערן אַלדאָס גוטס, און אוועק צעהיצטע, ווי נאָך אַ תנאים, יעדער אין זיין שטוב.

*

ווילנע איז געגאַנגען אויף רעדלעך. עפעס אַ קלייניקייט, צו-געגנבעט לייבאַוויטשעס ינגל און מ'פֿאַדערט פֿאַר אים צען טויזנט קאַרבאַוואַנצעס אויסלייזגעלט. לייבאַוויטש אַליין האָט עס קוים משיג געווען. אַפֿילו דער קאַמיסאַר פֿון דריטן קאַמיסאַריאַט איז שיער נישט משוגע געוואָרן. ער איז שוין געווען געוויינט צו זינע היימישע בענצואַלעס, מאַרעוויכערס¹⁸, אָבער דאָס שמעקט דאָך עפעס מיט זאַגראַניצע¹⁹! ... לייבאַוויטש איז אַרומגעגאַנגען מיטן בריוו אין האַנט און געשרייען, אַז נישט אַזוי די פֿיר טעג סראַק, וואָס די כּאַלויצעס²⁰ האָבן אים געגעבן, ווי די פינטעלעך... די פינטע-לעך וועלן אים לייגן אין דר'ערד אַרין... דער קאַמיסאַר אַליין האָט אויך גוט געציטערט, נאָר פֿון דעסט וועגן האָט ער זיך גע-מאַכט קוראַזש, געזאַגט לייבאַוויטשן, ער זאָל גיין אַהיים באַרויקן דאָס ווייב. ביז שבת איז נאָך גענוג צינט, און ביז שבת, האַפֿט ער, וועלן שוין אַלע בענצואַלעס — אַ הונט אין זייערע טאַטעס! — הענגען ביי אים אויף איין שטריק.

דערווייל איז יאַסינקע, לייבאַוויטשעס בכור, געזעסן ביי אסתר-קען אין שטיבל און זיך געשפּילט מיט דער אויסגעקראַכענער קאַץ. איצקע דער געלער איז אַרומגעגאַנגען איבערן האַלצמאַרק, נעבן

¹⁸ באַנדיטן, גנבים, — ¹⁹ אויסלאַנד, — ²⁰ אויסוואַרפֿן.

גרויסן זיגער אויף רודניצקער גאס, אין שטראַלס בילאָרדאָווע²¹, און זיך צוגעהערט וואָס לייטן ריידן. דערבײַ האָט אים אַסטרל אַנגעזאָגט, ער זאָל קויפֿן פֿאַר יאַסינקען קאַקאַ, ווייל ס'איז אַ גביריש קינד און איז, מן הסתם, אַנדערש ניט צוגעוויינט. איצקע האָט זיך געוואָרפֿן און געשלידערט — ער וועט ניט גיין לייגן די לעבעדיקע אויף די טויטע. ער האָט נאָך דערווייל ניט אַנגעזען קיין גראַשן פֿונעם געשעפֿט; אָבער אַסטרקען איז ניט געווען אַזוי לייכט איבערצושפּאַרן. זי האָט אים אַנגעזאָגט מיטן האַרבן וואָרט, ער זאָל ניט קומען אין שטוב אָן אַ קינדערשע פּידזשאַמע, ווייל דער געקינדעפטער קאַן זיך נאָך, חלילה, צוקילן...

אַסטרקע האָט פֿאַרלאָזט אַלע געשעפֿטן, זי איז ניט אַרויס פֿון שטוב אַפֿילו דעמאָלט, ווען איצקע האָט איר דערציילט, אָז בײַ בצלאל נאָזן אין שניטקראַם שטייען ידענעס אויף קעפּ און רייסן זיך איבער רעשטלעך מציאות. אַסטרקע האָט געקאָנט בײַ אַזאַ אויס-פֿאַרקויף בלויז אין בוזעם פֿאַררוקן פֿאַר אַ פֿרעציקער סחורה, אָבער זי האָט זיך גאַר געפּאַרעט אַ גאַנצן טאַג בײַם אויוון מיט מאַכן פֿינגקונס, וויצענע לאַטקעס און פֿאַרשיידענע אַנדערע מאַכלים פֿאַרן פֿאַרכאַפטן. זי האָט געקוקט אויף די האַלב-אַנגערירטע מאַכלים און זיך זייער געקלעמט — דאָס קינד עסט ניט, וואָס זי האָט זיך ניט געבעטן: „יאַסינקע, אַ געזונט אין דיין קעפּעלע, עס עפעס!“ — האָט עס ניט געהאַלפֿן. צו איר גרויסן ווונדער האָט יאַסינקע אַליין, אין אַוונט, געבעטן עסן און נאָר וואָס דער „דזיאָדזיע“ עסט. דער דזיאָדזיע איצקע איז געזעסן בײַם טיש און געשניטן שטיקער פֿון אַ גרויסן, פֿירקאַנטיקן רעטשישניק.

— נאָ דיר די גבירים — האָט אַסטר געבורטשעט — גיב זיי נאָר רעטשישניק...

*

²¹ קאַפּעהויז וווּ מישפּילט בילאָרד,

אָט איז שוין פֿרייטיק און דאָס געשעפֿט האָט זיך נאָך ניט גערירט פֿון אָרט. לייבאָוויטש, ווי אַ געניטער סוחר, האָט געפרוּווט געווינען ציט. און אַנשטאַט געבן צו וויסן דורך שטיין צוויי אַ זייגער אויפֿן ראַג העטמאַנסקע מיט אַן „אָוונט-קוריער“ אין האַנט, אָו ער איז גרייט צו פֿאַרענדיקן ס'מסחר, איז ער גאָר געזעסן ביים קאַ-מיסאַר און געקוקט יענעם אין מויל אַרײַן. דער קאַמיסאַר האָט זיך אַײַנגעשפּאַרט מיט די הינטערשטע פֿיס! ניט געבן, די כאַלועס וועלן נאָך דעם אים קריכן אויפֿן קאַפּ; אָבער, גיי, גיב צו פֿאַרשטיין אַ גוי, וואָס עס מיינט אַ קינד בײַ ייִדן...

אויף דײַטשע און רודניצקער האָבן זיך שוין באַלד פֿאַרמאַכט אַלע געשעפֿטן לפֿכוּד שבת, און לייבאָוויטש מיטן קאַמיסאַר זײַנען נאָך געזעסן און געוואָרט — אפֿשר קומט די ישועה, אפֿשר האָבן זײַנע שמעקערס געפֿונען אַ שפור. אָבער זיי זײַנען אומזיסט געזעסן. מאַיעווסקי — דער געהיים-אַגענט — איז אַרײַנגעפֿאַלן אָוונטצײַט און געמאַלדן, אָו ער האָט גאָר ניט געפֿונען; ער מוז נאָך היינטיקע נאַכט איבערדרייען גאַנץ נאַוואָסטרויקע, ווייל נאָר דאָרט קאָן מען באַהאַלטן אַזוי אַ גנבֿה ווי אין וואַסער אַרײַן. מען האָט באַשלאָסן איבערצווואַרטן דעם לעצטן טאַג, ביז אויף מאָרגן, צו הבדלה.

אסתרקע איז געבליבן אליין מיטן ערובֿניק. איצקע איז אַוועק צו היטן דאָס געשעפֿט וואָס זיי האָבן געהאַלטן אויף ראַג סאַדאַווע. פֿרייטיק-צו-נאַכטס איז דאָרט תמיד געווען אַן עולם. אויסער די צוויי שיקסעס, וואָס האָבן דאָרט אויפֿגענומען געסט, גלייך פֿון וואַקזאַל, פֿלעגן אין די פֿרייטיק-צו-נאַכטסן קומען אייגענע מענטשן שפּילן אַ „נײַנטן וואַל“.

יאַסינקע — דער געקידנעפטער — איז אַרײַפֿגעקראַכן אויף דער צעראַטענער קאַנאַפּע, זיך אַוועקגעשטעלט אויף די קני און אַרויס-געקוקט דורכן פֿענצטער צו דער וויסער וועלט. דאָס שטיבל איז געשטאַנען וויילעך פֿון לײַטישע אויגן, כמעט אויפֿן הוילן פֿעלד. יאַסינקע האָט נאָך קיין מאַל ניט געזען אויף איין מאַל אַזאַ גרויס שטיק באַשאַף, פֿאַרשאַטן מיט אַ בלוילעך-פֿאַרצוקערטער וויסקייט,

וואָס בלינצלט צו דער רונדער, אויסגעקעכלטער לבנה. ער האָט אונטערגעשפּאַרט מיט צוויי פּויסטלעך דעם אונטערקין און זיך פּאַרגאַפּט אויף דעם טונקל־גראַנאַטענעם סאַמעט, וואָס האָט זיך געפּאַלדעוועט צו דער ערד ווינט-ווינט בנים ברעג הימל. יאַסינקע האָט זיך דערמאַנט אין דער מאַמעס שבתדיק קליידל, אָבער אַזוי ווי מען האָט אים געלערנט אין דער היים, אַז צווישן פּרעמדע מענטשן איז ניט שייך צו וויינען, איז ער געבליבן אַזוי זיצן מיט פּאַרדריקטע פּויסטלעך, ווי ער וואָלט דאָרט צוגעהאַלטן זיין קינד־דעריש הערצל, און ניט אויסגעגעבן אַסתרקען זיין אַבידע²². מיט אַ מאָל האָט די שויב אויפּגעפּלאַמט אויף אַ רגע. יאַסינקע האָט אויסגעדרייט דעם קאַפּ. אַסתרקע האָט אָנגעצונדן צוויי שבת־ליכט אין הויכע, מעשענע ליכטער.

— גוט־שבת, יאַסינקע...

דער געקידנעפטער זיצט אויף דער קאַנאַפּע, קוקט אויף אַסתרקען און צוויי גרויסע טרערן, ווי די באַרליאַנטן, ליכטן אין זיינע אויגן.

— יאַסינקע, דו וויינסט?

יאַסינקע ציט מיטן נעזל און ענטפּערט ניט.

— יאַסינקע, דו וויינסט? זאָג מיר, מיין קינד.

— איך וויין ניט, כ'האַב זיך נאָר דערמאַנט די מאַמען. מסתמא

בענטשט זי איצט אויך ליכט...

דורך אַסתרקעס פּאַרוואַלקנטער נשמה האָט זיך דורכגעשפּאַרט אַ וואַרעמער שטראַל — אַט איז זי גאָר ניט ערגער פּון זיין מאַמען, זי בענטשט אויך ליכט. זי איז גלייך מיט אַלע, ניט סתם דאָרט עפעס אַ...

זי וואַרפּט אַ בליק אויף די ליכטער, אויך די געלע פּלעמלעך און די דאָזיקע פּלעמלעך צעשמעלצן אין איר אַזוי פּיל אָנגעזאַמטע־נעם האַס צו אַ ריינערער וועלט, וואָס האָט פּאַרהאַקט פּאַר איר

²² באַליידיקונג, עולה.

אירע טויערן. און יאָסינקע, דער פֿאַרכאַפּטער פֿון אַט דער וועלט, זיצט אַקעגנאיבער, אויף דער קאַנאַפּע, און נעמט ניט אַראָפּ פֿון איר זינע קלאָרע, צוטרוילעכע אייגעלעך. שוין יאָרן, ווי קיינער האָט ניט געקוקט אויף איר אַזוי — אָן אַ פֿאַרזשמורען איין אויג, אָן אַ ממזרישן ווונק, אָן אַ גנבישן קנייטש מיטן ברעם. אַ קוק אַזאַ, וואָס דערמאַנט דיר, אָן דו ביסט אויך אַ שטיקל מענטש. אסתר טוט־אויס די ברילן, ווישט דעם טוי פֿון די גלעזלעך און בני יעדער מאָל איבערציען דאָס געשליף מיטן נאַזטיכל ווערט קלערער בני איר אין קאַפּ, אָן זי מוז עפעס אויפֿטאָן אַזוינס, וואָס זאָל ווערט זיין יאָסעלעס קוק. נעכטן האָט זי אונטערגעהערט, ווי די שותפֿים האָבן זיך געשושקעט, וואָס מען וועט דאַרפֿן טאָן מיטן ערובֿניק, אויב, חלילה, לייבאַוויטש וועט נישט אַוועקלייגן ס'געלט. חנא וועט זיך ניט אַפּשטעלן פֿאַר קיין שום זאַך. ער שרעקט, אָן אין אַמעריקע מאַכט מען דאָס זעלביקע. וואָס ווילנע וועט זאָגן אויף אירע „בלאַטע“, וועט זי זיין גערעכט

אָן זי האָט אָנגעטאָן צוריק די אויסגעווישטע ברילן, האָט זי אין דער ערשטער רגע דערזען זיך אַליין אַ צעממיתטע פֿון קלעפּ און פֿון די אויסגעהאַקטע ברילן־גלעזער, צעבלוטיקט און פֿאַרשמירט מיט גאַנץ נאָווגאַראָדער בלאָטע. אסתר האָט אין איר דמיון גע-שטעלט נאָך אַ טראַט און ממש דערפֿילט חנאס פֿעדער־מעסער אונטער דער לינקער לאַפּאַטקע; אָבער אַט די וואַקלעניש איז צע-רונען געוואָרן בני איר בעתן באַגעגענען זיך צוריק מיט יאָסעלעס אייגעלעך. אויסגעוואַשענע פֿון טרערן, האָבן זיי געקוקט אויף אסתרקען דורך מענטשלעכער פֿאַרטרוינג.

— יאָסעלע, גיב, איכיל דיר אַנטאָן דאָס מאַנטעלע.

— צו ליב וואָס? אין שטוב איז דאָך וואַרעם.

— אָבער מיר'ן ניט זיצן אין שטוב, מיר'ן איצטער גיין אַ

שטיק וועג.

— וווּ וועלן מיר גיין?

— וועסט זיין אַ גוט קינד, האָ? איכיל דיר פֿאַרבלינדן די

אייגעלעך מיטן שאַליקל, איכ'ל דיך נעמען אויף דער האַנט, און מיר וועלן גיין אין שטאָט. דאָרטן וועל איך דיך אַראָפּלאָזן און ווער ס'וועט ניט פֿאַרבנייגן — זאָלסטו אים זאָגן ווער דו ביסט, וועט מען דיך אָפּפירן אַהיים, צו דער מאַמען. גוט? אָבער איך בעט דיך, זי אַ גוט יינגעלע, האָב ניט קיין מורא און וויין ניט אויפֿן וועג, ווייל אויב דו וועסט וויינען, וועלן צוקומען מענטשן און זיי וועלן שריינען אויף מיר. דו ווילסט דאָך ניט, מען זאָל שריינען אויף מיר, ניט אמת?

— ניין, איך וויל ניט. איר זינט אַ גוטע, ווי מײן מומע ריווע.

— הער, אַ קינד... ווי די מומע ריווע... — אסתרקע האָט אים אויפֿגעהויבן צו זיך אויף די הענט און יאָסינקע האָט אוועק-געלייגט דאָס קעפל בני איר אויפֿן אַקסל. דעם גאַנצן וועג, פֿון אַרויף נאָווגאָראַד ביזן האַלצמאַרק, האָט זי געפֿילט זיין פֿיכטן, וואָרעמען אַטעם אויף איר האַלדז און ס'איז איר ניט שווער געווען די משא.

*

אויף נאָווגאָראַד האָט עס געהייסן, אַז איצקע דער געלער האָט אַזוי צעהרגעט זיין ווייב, ווייל זי האָט אַרויסגעטריבן פֿון געשעפֿט זאָשקען „די גרויסע קאַפּ“, אַ שיקסע וואָס איצקע האָט צו איר געהאַט אַ שטיקל שוואַכקייט. חנא האָט זיך געוואָרפֿן און געשלינגן דערט. ער האָט געשרייען, אַז ס'איז נאָך ווייניק — מ'דאַרף איר אַרויסלאָזן די געדערעם און אַן עק זאָל עס נעמען. אַזוי פֿיל געלט פֿאַרלוירן. דער ייד וואָלט זיך אַוועקגעלייגט אויפֿן בענקל ווי אַ טאַטע, קומט אַזאַ לאַכודרע און פּטרט אַליץ אַוועק. ווען דאָס טרעפֿט אין אַמעריקע — נו...

זעליק האָט באַפֿוילן זיך צעגיין — יעדער אין זיין ווינקל, אַפּווישן די ליפּן און ס'איז קיין זאָך ניט געווען, איינער קאָן ניט דעם אַנדערן.

דעם לעצטן אָונט, איידער חנא האָט געדאַרפֿט עוקר זיין פֿון

ווילנע, וונל אין דריטן קאמיסאָריאַט האָט מען זיך אָנגעהויבן צו פֿיל אינטערעסירן מיט זיין גורל, זינען ער און זעליק געזעסן איבער אַ פֿלאַש בראַנפֿן מיט אַ פֿאלומעסאַק קישקע און נאָך אַ מאָל זיך איבערגעשושקעט וועגן דאָס פֿאַרגאַנגענע. חנא האָט מיט אותיות און מופֿתים אויפֿגעוויזן, אַז דאָס איז געווען אַ טייער געשעפֿט, און וואָלט ער ניט געדאַרפֿט אַוועקפֿאַרן...

זעליק איז געזעסן אַ פֿאַרשלאָסענער אין זיך, געביסן אַ וואַנצע און ניט איבערגעריסן זיין ידיד מיט איין וואָרט; נאָר ווען חנא איז דערגאַנגען צו דעם, אַז מען האָט באַדאַרפֿט אסתרקען אַרויס-נעמען די בלינדע אויגן אירע, האָט אים זעליק איבערגעריסן און אַרויסגעבורטשעט:

— חנא, וויסט וואָס איכ'ל דיר זאָגן? איך בין גאַנץ צופֿרידן, וואָס ס'האָט זיך אַזוי געענדיקט. איכ'ל דיר זאָגן דעם אמת: די גאַנצע זאַך איז געווען צו־האַמעטנע, עפעס ניט פֿאַר ווילנע...

*

חנא האָט שוין מער גאָר ניט גערעדט. ער האָט צוגעטרונקען דאָס לעצטע ביסל בראַנפֿן און איז אַוועק אויף ניט צוריקצוקומען. זעליק איז נאָך אַ שטיק צייט געשטאַנען ביים פֿענצטער און אַרויס-געקוקט אין דרויסן. ווילנע איז געשלאָפֿן אויף אַ נאַכטלעגער פֿון וויסן, הימישן שנייליוונט.

3

ד"ר 11

לייזער וואָלף

ווייס קיינער נישט...

און ווער איך בין, ווייס קיינער נישט.

איך בין!

איך בין געקומען

און איך וועל אַוועק אויף זיכער.

ווהיין?

דאָס ווייס דאָך קיינער נישט.

ווהיין? —

דאָס ווייס די שוואַרצע נאַכט

אין אירע טיכער.

און וואָס איך טו, ווייס קיינער נישט.

איך טו.

איך זוך דאָס גליק אין לוסטיקע געשטאַלטן.

נאָר וווּ איז גליק.

ווייס קיינער נישט.

אַווי?

נישט דאַרטן וווּ דער אַטעם איז פאַרהאַלטן?

און וואָס איך וויל, ווייס קיינער נישט.

איך וויל.

איך וויל נישט ווערן אַלט.

אין לויף פֿון לעבן.

איך וויל קיין שווערע שטיינער נישט.

איך וויל
 די זוניקייט פֿון אייביקע געוועבן.
 נאָר וואָס איך וועב, דאָס ווייס איך שוין;
 איך וועב
 אַ פּאַלאַץ שוואַרץ אין קיל פֿון מַזְנֵע שעהען;
 דאָס לייגן אַלע שטיל די שווערע קעפּ
 צום לעצטן גרויסן ניין פֿון אַלע יאַען.

ווילנע 1937

א. י. גראַדזענסקי

לעבן

פראַגמענטן פֿון ראַמאָן

...זיי זננען געשטאַנען אַרום זיין בעט. אַ פֿינף שוועסטערס
 זננען זיי געווען פֿון אַלע פּאַלאַטעס, געשאַקלט מיט די קעפּ און
 באַדויערט:

— ווי שיין!

— ווי יונג!

— אין די בעסטע יאַרן!

— אָט אַן אומגליק!

— ווי האַט'ס פּאַסירט?

און איינע האַט געפֿרעגט:

— באַוויבט?

— ניין! — האַט ער געענטפֿערט — נאָר אַ פּלה האַט ער,

ערגעץ אויף קורסן.

זיי האָבן ווידער געשאַקלט מיט די קעפּ און געטרייסט:

— ער וועט געזונט ווערן.
 — ער וועט נאך לעבן און גוטס אין לעבן זען.
 און איינע האָט געזאָגט:
 — מען וועט איך מאַכן פֿיס. זיי וועלן זיין ווי אייגענע.
 — טאָקע? — האָט ער געפֿרעגט פֿאַרווונדערט, ווי ער וואָלט
 געפֿונען אַ גליקלעכע זאָך.
 איינע האָט צוגעגעבן:
 — אַ גליק, וואָס די פֿיס זינען איבערגעהאַקט נידעריקער פֿון
 די קני. די קני וועלן ביי איך אַרבעטן.
 ערשט איצט האָט ער געוואָרפֿן אַ בליק אויף זינע פֿיס און
 ערשט איצט האָט ער דערזען, אַז זיי זינען ווירקלעך איבערגעהאַקט
 נידעריקער פֿון די קני. ער האָט ווידער דערשפירט דעם אינסטינקט
 פֿון צופֿרידנקייט: פֿאַרט נאָך ניט קיין „פֿאַרפֿאַלענער“.
 דאָך האָט אים נאָך אַלץ באַהערשט זיין עקשנות: ניט אַרויס-
 ווייזן זיין צופֿרידנקייט פֿאַר די שוועסטער. ער האָט מורא געהאַט.
 זיי זאָלן ניט אַנטדעקן זיין קליינמוטיקייט, און ער האָט זיך צו זיי
 געווענדט:
 — שלעפֿערט מיך איין מיט כלאַראַפֿאַרם! איך בעט איך,
 שלעפֿערט מיך איין — אויף אייביק...
 ער האָט ווידער געשפירט, אַז דאָס ווערט אַרויסגעזאָגט ניט
 אויפֿריכטיק, ערגעץ אין מוח האָט אים געשראַקן זיין בקשה,
 געשראַקן אַז זי זאָל ניט מקוים ווערן, און געוואָלט אַז דאָס זאָל
 נישט פֿאַסירן. אַזוי איז געווען זיין מחשבה — נאָר זינע ליפֿן
 האָבן אָן אַן אויפֿהער געפֿליסטערט:
 — גיט מיר כלאַראַפֿאַרם! אויף אַן אמת, גיט מיר כלאַראַפֿאַרם,
 איך בעט איך.
 — שפעטער... — האָט אים איינע באַרוקט שמייכלענדיק.
 אַ וויילע האָט זיין פנים אַרויסגעוויזן דאָנקבאַרקייט און זינע
 אויגן האָבן געגלאַנצט. אפֿשר האָט ער ווירקלעך אין יענער רגע
 געוואָלט אַנשלאָפֿן, ער האָט דאָך שוין לאַנג קיין שלאָף נישט

פֿאַרוואַרט, ער איז אַזוי מיד. ווי גוט וואָלט געווען איצט שלאָפֿן.
 „אַנשלאָפֿן! אַנשלאָפֿן!“ ... אים איז אַלץ איינס געווען, צי דער
 שלאָף וועט זיין אָן אייביקער, צי ניט — נאָר אַנשלאָפֿן זאָל ער.
 — שלאָפֿן! שלאָפֿן!

ער איז געלעגן מיט אָפֿענע אויגן און געוואַרט.
 נאָר קיין קלאַראַפֿאַרם האָט מען אים נישט געגעבן און ווידער
 איז ער אַ נאַכט נישט געשלאָפֿן.

ער איז דאָך צופֿרידן געווען, וואָס עס האָט זיך אַזוי אויסגע-
 לאָזט, כאַטש אים האָט זיך געוואַלט שטאַרק אַ שלאָף טאָן. ער
 איז דאָך צופֿרידענער געווען, וואָס ער האָט דערלעבט נאָך אַ טאָג —

זיי זינען ווידער אַ מאָל געשטאַנען אַרום זיין בעט, די שוועס-
 טערס — ער איז אַ פֿנים געווען דער שטאַרקסטער חולה אין שפּי-
 טאַל — געשאַקלט מיט די קעפּ און עפעס וואָס גערעדט צווישן זיך,
 ער האָט דיטלעך ניט געהערט וואָס.

— פֿאַר וואָס האָט איר מיר קיין קלאַראַפֿאַרם נישט געגעבן?
 — האָט ער זיך ווידער געווענדט צו יענער, וואָס האָט אים צוגע-
 זאָגט — איר האָט דאָך צוגעזאָגט.

— איר וואָלט געשטאַרבן! — האָט יענע ווי זיך פֿאַרענטפֿערט.
 — איז וואָס? — האָט ער געזאָגט.
 — איינך פֿאַרדריסט, וואָס איר לעבט? — האָבן אים עטלעכע
 מיט אַ מאָל געענטפֿערט.

אין זייער ענטפֿער האָט ער פֿלוצלינג דערשפּירט עפעס מער
 ווי אַ ניט-גלויבן אים — ער האָט דערשפּירט אַ געשפעט. יא, זיי
 האָבן אים געכאַפט ביי זיין ליגן און רייצן זיך מיט אים. זיי ווייסן
 גאַנץ גוט, אַז ער וויל גאָר ניט שטאַרבן, אַז ביי אים איז רעכט
 צו לעבן ווי עס איז — אַבי לעבן. ער האָט זיך אָבער נישט גע-
 לאָזט דערקענען און געפרוּווט איבערצייגן, אַז ער מיינט מיט אָן
 אמת.

— איך בין אַן אַןמגליקלעכער... — האָט ער געזאָגט, אַנ-

וויזנדיק אויף די פֿיס, ווי וועלנדיק ווירקן אויף זיי — איר זעט דאך, איך בין אן אומגליקלעכער.

— געוויס אן אומגליקלעכער! — האָבן אים אַ פּאַר „שוועס־טערס“ קאַלטבלוטיק נאַכגעזאַגט.

— איז אויף וואָס לוינט מיר לעבן? — האָט ער ווידער געזאַגט מיט אַ בעטנדיקן קול, ווי וועלנדיק אַננרײַדן זײ, פּונקט ווי עמע־צער, וואָס כאַפט זיך אן אין אַ לעצטן מיטל.

— געוויס! — האָבן אים די שוועסטערס רויק נאַכגעזאַגט מיט דער זעלביקער קאַלטבלוטיקייט.

ער האָט זיי פֿאַרווונדערט אַנגעקוקט. זיי זינען אים איצט אויסגעקומען אַזוי קאַלט... קאַלט און פֿרעמד... אַזוי ווייט זינען זיי אים איצטער געווען, אָט די באַרעמהאַרציקע שוועסטערס, וואָס שטייען דאָ נעבן זיין בעט. ער האָט מיט זיי מער נישט גערעדט, געלעגן און געשוויגן. נאָר איינע — זי האָט אַ פנים מער ווי אַלע אים מיטגעפֿילט — האָט אים געגלעט דאָס געזיכט און אַפּגעווישט מיט אַ טיכל דעם פֿיכטן שטערן. ער האָט אַנגענומען איר האַנט, — ס'איז געווען אַ קאַלטע האַנט, — אַרױפֿגעלייגט אויף זיין האַרצן און געזאַגט:

— איר הערט ווי ס'קלאַפט?

— יאָ, — האָט זי וואַרעם געענטפֿערט — דאָס איז פֿון ניט־שלאָפֿן... — דערנאָך האָט זי געפֿרעגט — ווי אַלט זײַט איר?

— פֿינף און צוואַנציק — האָט ער געענטפֿערט.

ער האָט באַמערקט, ווי די „שוועסטער“, נאָך גאָר אַ יונג שיקסל, כמעט אַ קינד, האָט זיך לײַכט פֿאַררויטלט. ער איז געווען דערפֿון צופֿרידן. נאָר ווען זי איז פֿון אים אַפּגעטראָטן, האָבן אים גענומען שטיקן טרערן און ער האָט זיך צעכליפעט ווי אַ קינד.

ווידער זינען רויק געפֿלאָסן טעג, נעכט, און ער האָט נאָך אַלץ ניט געהאַט פֿאַרוזוכט קיין שלאָף. דער וואַרעמער ווייטיק אין די פֿיס האָט צײַטנווייז ווי אַפּגעפֿלאָסן. אַנשטאַט דעם האָט ער

גענומען שפירן אן אנדער ווייטיק: אים האבן גענומען וויי טאן יענע טיילן פון די פֿיס, וועלכע האבן אים איצט געפֿעלט. דער דאָ- זיקער ווייטיק איז געווען פֿאַר אים אַ נַצער. ער האָט זיסלעך גע- רייצט און אין דער זעלביקער צייט געזויגן ערגעץ די כוחות. דער הויפט האָט דער ווייטיק געשטאַכן אין די אָפּגעשניטענע פֿינגער. דער דאָקטער האָט דאָס דערקלערט פשוט: „נערוון“. דאָס זינגען די נערוון פֿון די פֿיס. אָפּגעשניטן האָט מען דאָך די פֿיס — די נערוון זינגען אָבער געבליבן. ווילן זיי זיך נישט שיידן, די נערוון, פֿון די אָפּגעשניטענע פֿיס.

דעם דאָקטערס אויסטייטשונג האָט אים ווייניק וואָס געטרייסט. דער ווייטיק האָט זיך געשטאַרקט. ער האָט איינגעלעך אים ניט געקענט אַנטאָפּן וווּ ער איז. נאָר ער האָט זיך געשטאַרקט און אים ווילד געמאַטערט, גערייצט.

ערגער פֿון אַלץ איז געווען דער ווייטיק, וואָס ער קען אים ניט אַנטאָפּן, אַנווייזן זיין אָרט. אַ משונהדיקער ווייטיק איז דאָס געווען און ניטאָ קיין תּרופֿה צו אים. אים זינגען אַזוינע ווייטיקן ביז אַהער אומבאַקאַנט געווען. עס ברעכן אים די פֿינגער פֿון די פֿיס. ער פֿילט עס ממש. נאָר וווּ? — אַז די פֿיס זינגען ניטאָ. אַט פֿילט ער, ווי עס קנאַכט אים די ביינער ערגעץ אויף די נידעריקע טיילן פֿיס און זיי אַליין, די פֿיס, פֿעלן דאָך אים. אַט הערט ער, ווי עס לויפֿן אים די בלוטן אין די אַדערן פון די פֿיס. היץ-און-צוריק לויפֿן זיי. הייס בלוט איז עס. נאָר די פֿיס — וווּ זינגען זיי? אַט שפירט ער ווי אַ געשוויר אויפֿן גראָבן פֿינגער פֿון רעכטן פֿוס, אָבער ער ציט-אויס די האַנט און טאַפּט-אָן די פּערענע. אַט — אַ ביס אויף דער הויט, אַ שטאַך אין פֿלייש פֿון לינקן פֿוס; אַ שאַרפֿער וויי אין די שפיצן פֿינגער, פֿון זעלביקן פֿוס און דער פֿוס אַליין — איז דאָך גאָר ניטאָ.

דער דאָקטער איז געשטאַנען איבער אים און געשמייכלט: — אַזוי איז ביי אַלעמען, וועמען מען שנידט-אָפּ אַן אַבר. דער ווייטיק האָט אים ווילד געמאַכט, געגראָבן זיך אין מאַרד.

אין האַרץ און געצויגן פֿון אים כוחות. אַך, ס'אַראַ ווייטיק! אַבער וווּ איז ער אייגנטלעך, דער ווייטיק? אַזוי נאַענט — און אַזוי ווייט. און אַפֿשר דוכט זיך אים נאָר? ... ס'איז גאָר ניט קיין ווייטיק? אַבער ניין! ער שפּירט דאָך, ווי עס קנאַקן די פֿינגער, דער הויפּט די פֿינגער. זיי ברעכן זיך, ווי עמעצער וואָלט זיי מיט געוואַלט צוגעדריקט.

ער האָט בשום אופֿן נישט געדענקט, ווי אַזוי דאָס אומגליק איז געשען. צי האָט ער געשרייען? בשום אופֿן געדענקט ער ניט. אַפֿילו דעם ווייטיק ווייס ער ניט. אַפֿשר וואַכט ער אויף אין מאַרד, יענער ווייטיק? יאָ, עס האָט זיך דאָך געמוזט בעת-מעשה אַפֿ-קריצן דאָרט דאָס קנאַקן פֿון די ביינער. און איצטער — איצטער רופֿט עס זיך אָפֿ...

און ער האָט ווידער דניטלעך געהערט, ווי עס דריקן זיך צונויף די פֿינגער פֿון די אַפּגעשניטענע פֿיס, ווי עס דרייען זיך צונויף די איבעריקע ביינער, ווי זיי ברעכן זיך און קנאַקן, פּונקט ווי איבער זיי וואָלטן זיך רוישיק געקניקלט אַנזערנע רעדער פֿון אַ טראַמוויי.

... האָט ער שוין, הייסט עס, באַלד דעם פֿאָדעם פֿון זיין „געשעעניש“. אמת, אַ סוף ווינטערטאָג איז דאָס געווען. אַ טויט-קעלער טאָג — געדענקט ער — און אין לופֿט האָט שוין געשמעקט מיט פֿרילינג-אַטעם. יאָ, יענעם טאָג האָט ער באַדאַרפֿט זיין ביי שושנהלען. איצטער געדענקט ער שוין ריכטיק: ביי שושנהלען האָט ער באַדאַרפֿט זיין. אַזוי האָט ער געהאַט אַפּגערעדט מיט איר דאָס לעצטע מאָל. און אַט האָט ער וועגן דעם אַ גאַנצן טאָג געטראַכט, געטראַכט פֿון דעם אויך אַ טאָג פֿריער. געטראַכט, אָו אַפֿשר זאָל ער ביי איר דאָס מאָל ניט זיין?

ער וואָלט באַדאַרפֿט דאָס מאָל ביי איר ניט זיין, האָט ער געקלערט. עפעס האָט ער זיך מיט איר דאָס לעצטע מאָל צעאַמ-פּערט. וואָלט זיך געוואָלט איר אַפּטאָן: זאָל זי וואַרטן — און ער וועט ניט קומען. ער האָט אַבער געפֿילט, אָו ער וועט ניט אויס-

האַלטן. ער וועט אַוועק צו איר אין אַוונט. וועט אַנקומען דער אַוונט — וועט ער אַוועק צו איר. ווען ער וואָלט געקענט צו איר ניט גיין יענעם אַוונט! ווען עמעצער זאָל קומען אים פֿאַרהאַלטן, צי ערגעץ אַוועקשלעפּן! ער וואָלט אַזוי צופֿרידן געווען ניט צו גיין צו איר יענעם אַוונט. נאָר ער האָט געוואָלט, אָו קיינער דאַרף בײַ אים ניט זײַן הײַנט, ער האָט מיט קײַנעם ניט אָפּגערעדט. און ער וועט מוזן אַוועק צו איר. עס וועט אים אומעטיק ווערן אין צימער — און ער וועט אַוועק צו איר.

דעם גאַנצן טאָג האָט ער שוין געוואָרט, עס זאָל שוין פֿאַר נאַכט ווערן און ער זאָל שוין קאַנען גיין. געוואָלט: דער טאָג זאָל זיך לענגער ציען — עס זאָל אויסקומען לענגער די צעשיידונג מיט איר — און האָט מיט אומגעדולד געוואָרט אויפֿן פֿאַרנאַכט, ער זאָל שוין גיכער קענען גיין צו איר. וועט נאָר אַנקומען דער פֿאַרנאַכט — וועט ער גיין. ווי וועט זי אים באַגעגענען? ער איז געווען גערוועזן. געזוכט זיך עפעס אָן אַרבעט — אפֿשר וועט ער זיך פֿאַרגעסן. האָט זיך יעדן מאל גענומען צום מאַלברעט, פֿאַר-ענדיקן שושנהלעס פֿאַרטרעט. ער האָט איר געוואָלט מאַכן אַ סור-פריז מיטן פֿאַרטרעט, נאָר די אַרבעט האָט זיך נישט געקלעפט. ער האָט עס גערוועזן אַוועקגעוואָרפֿן, געפרוּווט וואָס לייענען, דוכט זיך רענאַנס אַ דיק בוך, דוכט זיך, די ייִדישע געשיכטע, דערנאָך אַ צײַטונג. געאַנלט זיך אָפּכאַפּן דעם מיטאַג. קיין געדולד ניט גע- האָט זיך צו דערוואָרטן אויפֿן לעצטן געריכט און אַרויס אין גאַס. שטיין געבליבן בײַ דער טיר און געקלערט, וווּ האָט ער צו גיין. דערמאַנט זיך, אַז ערגעץ אין אַ כעמישער וועשערײַ האָט ער לאַנג שוין ליגן זײַנעם אַ בגד און עס איז שוין צײַט אָפּצונעמען. ער איז אַוועק צו דער וועשערײַ, ניט געפֿונען דעם באַלעבאַס — און זיך בכיוון לענגער פֿאַרהאַלטן, וואָרטנדיק אויפֿן באַלעבאַס. מען האָט אים אָן דעם באַלעבאַס דעם בגד נישט געוואָלט אַרויסגעבן. ער האָט דעם בגד געהאַט אָפּגעגעבן אין אַ שבתדיקן טאָג, האָט אים דעריבער דער באַלעבאַס קיין קבלה-צעטל ניט געוואָלט אַרויס-

געבן. ער האט דעם בגד נישט געוואלט שלעפן מיט זיך און אים דארט איבערגעלאזט אן א קבלה-צעטל. עס מאכט ניט אויס, ער טרויט זיי. ער האט זיך אבער אויפן באלעבאס ניט דערווארט — און אוועק. געזאגט, אז ער וועט אריין דעם אנדערן טאג. ער האט געבלאדנדזשעט איבער די בולווארן. פארקוקט זיך אין די וויט-רינעס, לאנג געקוקט און געקליבן, וואס פאר א בוך זאל ער קויפן. האט אבער גארנישט ניט אויסגעקליבן און זיך אומגעקערט אהיים. עס האט זיך צוגערוקט דער פארנאכט. ער האט ווידער אנגעטאן זיין ליכטן הארבסטמאנטל און ווידער ארויס אין גאס. גערעכנט, ווו ערגעץ פארגיין, נאר געוויסט, אז דאס גייט ער צו איר. עס איז נאך אפילו פרי געווען. ער האט נאך, הייסט עס, געהאט א גאנצע שעה. ער האט געטראכט ווו אהינצוטאן די ליידיקע שעה. ער האט באשלאסן אריינגיין אין דער נאענטער וועשוואשערין און אפ-נעמען זינע קאלנערס. ער איז אריין אין דער וועשוואשערין, נאר זינע קאלנערס זינען נאך ניט געווען פארטיק. א מיידל מיט פאר-קאשערטע ארבל, אין א ווייס טשעפיק אויפן קאפ און מיט א ווייס פארטעד, האט אים געזאגט:

— איר וועט א ביסעלע צווארטן. מער ניט נאך א פאר קאל-נערס אויספרעסן.

ער איז ארויס מיטן געדאנק באלד צוריק אריינצוקומען. דער-ווילע וועט מען די פאר קאלנערס אויספרעסן. גוט טאקע, וואס ער וועט איצטער האבן א וויסן קאלנער מיט א פאר וויסע מאנ-זשעטן. געגאנגען זיך היין-און-צוריק אויפן בולוואר, צווישן די אלייען — און געטראכט, אז אט וועט ער אין א שעה ארום זיין ביי שושנהלעך, אז שטענדיק איז ער צו איר אזוי פינקטלעך — וואלט זיך אים וועלן כאטש היינטיק מאל פארשפעטיקן. זאל זי אים אויסריידן!

זי האט אים אזוי פיל דאס הארץ אפגעגעסן, שושנהלעך, וואס וויל זי פון אים? זי האט אים סיי ווי ניט ליב. ער ווייסט דאך, זי האט אים ניט ליב. ווי קען זי אים דען בכלל ליב האבן? זי

איז דאך אזא פֿרייע נאָטור. איבעריקנס, ווער ווייסט זי, שושנהלעך. זי האָט אויגן אויף סאַמוועלן — טאָ וואָס זשע מאַטערט זי אים סתם? וואָס לאַזט זי אים ניט, ער זאָל פֿאַרגעסן אין איר? ער איז דאָך מער ניט ווי אַ קינסטלער... אים געפֿעלן אזוי אירע אויגן און איר שמייכל — וויל ער זיי: די אויגן מיטן שמייכל אויפֿן לייזונט פֿאַראַייביקן. די שטילע אויגן מיטן וואַרעמען שמייכל! עפעס אַ וואַרעמע היימעלעכקייט פֿון שבת-ליכט ווייט פֿון איר שמייכל. עפעס עניוּותדיקס, תּפֿילהדיקס קוקט פֿון אירע אויגן אַרויס. ער איז דאָך אויך ניט מער ווי פֿרייע נאָטור — אַ קינסטלער. ער ליבט זי אויך ניט, שושנהלעך. ער ווייסט באַשטימט: ער ליבט זי נישט. ער וויל זי ניט ליבן. ער האָט מורא זי צו ליבן... נאָר — אים ציט דאָך צו איר, עפעס אַ כּוח ציט אים צו איר. און ער ווייס: דער זעלביקער כּוח ציט זי צו אים... ווער ווייס דעם סוד פֿון אַט דעם כּוח? ... ניין! איין מאָל אין זיין לעבן האָט ער נאָר געליבט. דאָס איז געווען יינגלווייז. ביז צוואַנציק יאָר האָט יענע ליבע געדויערט. נאָר יענע מיידל איז אַוועקגעשטאַרבן. און אַט ליבט ער איצט קיינעם נישט... פֿאַר זינע אויגן שוועבט נאָך אַלץ זיין ערשטע ליבע, זיין יינגלשע ליבע. זי איז אזוי פֿשר-ריין געווען, זיין יינגלשע ליבע... נאָר איצטער — וועמען ליבט ער דען? קאָן ער דען זאָגן וועמען? ... ער האָט ליב אַלץ, וואָס שענקט אים שיינקייט. ער דאַרף האָבן אזוי פֿיל שיינקייט פֿאַר זינע פֿאַרבן, פֿאַר זיין בילדער-מאַלערני. האָט אים שושנה אַ סך שטאַף געגעבן. שוין ניט איין סוזשעט האָט ער פֿון איר אַפּגעמאַלט: „אַ וואַרעמער שמייכל“, „שטילע אויגן“. זיי האָבן זיך אים אזוי געלונגען אַננ-געגעבן. נו, איז ער איר דאַנקבאַר דערפֿאַר. אָבער ווייטער... ווייטער, ווייס ער, וועט גאָר נישט אַרויס דערפֿון... ער ווייסט פֿון פֿאַרויס, אַז ס'וועט גאַרנישט נישט אַרויס דערפֿון... ער וויל, אַז ס'זאָל גאָר נישט אַרויס דערפֿון...

איבעריקנס, האָט ער שוין לאַנג אַ באַשערטע. ערגעץ איז זי אויף קורסן. אסתר הייסט זי. זיי האָבן נאָך קיין מאָל ניט גערעדט

וועגן דעם, נאָר ער ווייס: זי איז זיין באַשערטע. פֿריער אָדער שפעטער וועט זי זיין זיין באַשערטע. אזוי וועט עס זיין... צי ליבן זיי זיך? ער האָט זיך עס נאָך קיין מאָל ניט געפֿרעגט. זיין באַשערטע איז זי סײַ ווי סײַ... אייביק וועט זי זיין באַשערטע זיין. צי וועלן זיי חתונה האָבן? פֿאַר אים איז עס אַפֿשר ניט וויכטיק — זיין באַשערטע איז זי!

און צו שושנהלען דאַרף מען פֿון דעסט וועגן אַרײַן. פֿאַרט וואָרט זי אויף אים. מען וועט מוזן אַרײַן. נאָר אַפֿריער וועט ער אַפּנעמען די קאַלנערס. ער וועט אַרײַן נאָך די קאַלנערס.

ער איז געווען פֿאַרטראַכט. פֿון ווייטן האָבן געלויבטן פֿינעלעך — ווי קומט ער פּלוצלינג אויף דער ליניע פֿון טראַמווײַ? האָט ער כאַטש געהערט אַ קלינגען פֿון מאַשיניסט? — — — — —

... ער האָט אומגעקערט זיין געזיכט: שושנהלע! זי איז גע- שטאַנען פֿאַר אים אין אַ ווייטן כאַלאַט, די קלייניקע שושנהלע. פֿון אונטערן שוואַרצן הוט האָבן זיך אַרויסגעגליטשט אירע ליכטיקע גאַלדענע לאַקן און אויפֿן געזיכט האָט זיך געגאַסן אַ שמייכל. שושנהס שמייכל!

אַלע קומען זיי צו אים מיט אַ שמייכל. צו אַלע קראַנקע אין שפיטאַל קומט מען מיט אַ שמייכל. וואָס טראַגט ער מיט זיך, זייער שמייכל? פֿריינדשאַפֿט טראַגט ער? פֿאַראַן נאָך פֿריינד אויף דער וועלט! מען איז דאָך אזוי עלבט אין שפיטאַל! קומט אַ פֿריינד און שמייכלט: דאָס ערשטע, וואָס דער שמייכל ברענגט, איז פֿריינד-שאַפֿט. זאָל דער חולה ניט מיינען, אַז ער איז פֿאַרלאָזט. זאָל ער וויסן: פֿאַראַן נאָך עמעצער, וואָס קלערט פֿון אים.

שושנהס שמייכל האָט אים עפעס אַנדערש געטראַגן. עס האָט אים געטראַגן לעבן. יוגנט! עס האָט אים געזאַגט, אַז ס'איז נאָך פֿאַראַן גליק אויף דער וועלט. ערגעץ — הינטער די ווענט פֿון שפיטאַל, איז נאָך פֿאַראַן גליק.

ער האָט אויסגעשטרעקט זיין האַנט איר אַנטקעגן און אַרויס-
געזאָגט:

— אַך, שושנהלע! ... וואָס מאַכט איר? ...

זי האָט אָנגענומען זיין האַנט, זיך אַוועקגעזעצט נעבן אים
און געבעטן:

— עמנואל! רויק זיין!

זי האָט געגלעט זיין געזיכט, זיין שטערן, פֿאַרגראַכן די פֿינגער
אין זינע האַר.

— שושנהלע! שושנהלע! — האָט ער געפֿליסטערט.

ער איז צופֿרידן, וואָס זי איז געקומען. ער איז אַזוי צופֿרידן,
וואָס ער זעט זי ווידער ... ווי אַזוי האָט זי זיך דערוואָסט פֿון זיין
אומגליק, שושנהלע? אין צייטונג האָט זי געלייענט. זי האָט יענעם
טאָג געוואַרט אויף אים. פֿאַר וואָס איז ער ניט געקומען, עמנואל? ...
אַ גאַנצן אָונט האָט זי געוואַרט אויף אים און זיך געוואַנדערט:
פֿאַר וואָס איז ער ניטאָ, עמנואל? ער האָט דאָך צוגעזאָגט. זי האָט
עטלעכע מאָל געפֿרעגט בני רבקה, דער יינגערער שוועסטער:

— פֿאַר וואָס קומט ער ניט, עמנואל?

אַזוי האָט זי גערעדט, שושנהלע. שטיל האָט זי גערעדט, לאַנג.
אַ שטילער קוואַל איז געפֿלאָסן פֿון איר צו אים און אים באַלעכט.
פֿאַרגעסן געמאַכט דעם משונהדיקן ווייטיק אין די פֿינגער פֿון די
אַפגעשניטענע פֿיס.

ער איז געלעגן און זיך אַננגעהערט. אין געדאַנקען האָט זיך
עפֿעס גליקלעכס געצאָפֿלט: זי האָט געוואַרט אויף אים, שושנהלע ...
געוואַרט ...

ווייס זי, שושנהלע, אַז ער איז געגאַנגען צו איר? ווייס זי? ...
זי האָט געוואַרט אויף אים, שושנהלע! ... געוואַרט ... אמת? ...

אַבער — ער איז דאָך געגאַנגען צו איר ...

ניין! ער וועט איר ניט זאָגן! ער טאָר איר ניט זאָגן!

— עמנואל! ווי איז ס'געשען?

— כ'ווייס נישט, שושנהלע! כ'ווייס נישט, גאָר נישט ווייס
איך ניט.

זי האָט געקוקט אויף אים. אזוי דערשלאָגן איז איר קוק
געווען. עפעס איז געלעגן אין איר קוק אזוינס, וואָס האָט אים
געשראָקן, וואָס איז דאָס געווען? ... ער האָט עס מורא בנים נאָמען
אַנצורופֿן.

— עמנואל... — האָט זי גערעדט שטיל — עמנואל...
און פֿאַר וואָס לאָזט מען זי ניט צו צו אים? די גאַנצע צייט
לאָזן זיי זי ניט צו צו אים, זינע חברים! — האָט זי זיך שטיל
באַקלאָגט פֿאַר אים, וואָס פֿאַר אַ רעכט האָבן זיי זי ניט צוצולאָזן
צו אים?

— ווער? — האָט ער געפֿרעגט מיט, פֿאַרווונדערט.
... שושנהלע איז ערגעץ אוועקגעפֿאַרן. דעם זעלביקן טאָג,
ווען ער איז אַרויס פֿון שפיטאַל, איז זי אוועקגעפֿאַרן. אזוי פלוצלינג
איז פֿאַרגעקומען איר אָפֿפֿאַרן. זי איז געקומען אַהיים. פֿאַרנאַכטלעך
איז דאָס געווען — האָט אַינגעפֿאַקט אייניקע זאַכן און אוועק צום
וואַקזאַל. רבקהן האָט זי געהייסן איבערגעבן, אַז זי פֿאַרט קיין פּ.
און אַפֿשר קיין מ. — זי ווייס נאָך אַליין ניט ווהיין, און אַז אין
אַ וואַך אַרום וועט זי צוריקקומען.

מיט אים האָט זי זיך אַפֿילו ניט געזעגנט פֿאַרן פֿאַרן.
וואָס איז דאָס מיט איר געשען, מיט שושנהלען? ער איז
געלעגן אַ גאַנצע וואַך און האָט אַליץ געטראַכט — און ס'איז פֿאַר
אים געווען אַ רעטעניש.

ערשט אין אַ וואַך אַרום איז זי פלוצלינג אַראָפֿגעקומען צוריק.
זי איז אַרײַן צו אים, אַינגעהילט אין איר לײַכט מאַנטעלע, גלײַך
פֿון וואַקזאַל.

— אַ גאַסט! וווּ איז זי דאָס אין מיטן דערינען פֿאַרפֿאַלן גע-
וואָרן? ווי נעמט מען עס פֿון העלער הויט און מען אַנטלויפֿט? —
האָט ער זי באַגעגנט אַ פֿריילעכער.

— אזוי באגעגנט מען מיך? ... פֿיין! ... אַ שיינ אויפֿגעמען מיך!

נו, ער לאַכט, טאַקע, וווּ איז זי דאָס פֿאַרפֿאַלן געוואָרן גאָר פֿלוצלינג? — ער האָט דאָך זי נאָך ניט געהאַט געזען.

— סתם אזוי זיך... צעשטרענען זיך אַ ביסל...

זי האָט געהאַט קאַניקל, האָט זי זיך געוואַלט צעשטרענען. איך בעריקנס — וואָס דאַרף עס אים אַרן, עמנואלן? און זיי האָבן אזוי זיך צערעדט: צווישן איר און סאַמועלן איז דען עפעס פֿאַר־געקומען? נו, זענען זיי זיך צעגאַנגען. סאַמועל ווינט איצט מיט יהודיתן, נו, האָט זי זיך דערפֿילט, ווי אַ פֿריי פֿייגעלע און אוועק־געפֿאַרן.

עפעס מאַדנע... מאַדנע איז זי היינט, שושנהלע. וואָס איז אזוינס מיט איר? עפעס אַן ענדערונג זעט ער אין איר. נו, ער פֿאַרשטייט שוין: זי לעבט מן הסתם עפעס איבער...

... דאָס איז געווען אין דעם טאַג, ווען אסתר האָט שוין באַ־דאַרפֿט אוועקפֿאַרן. זי איז געגאַנגען צו דער באַן און ער האָט זי באַגלייט אויף זיין שטול. אסתר איז געגאַנגען האַרט נעבן שטול און געהאַלטן איר האַנט אויף זיין אַקסל. פֿלוצלינג איז אים אַנט־קעגנגעקומען עמעצער אין אַ מאַרינאַרקע מיט אַ פֿאַרשוואַרצט פֿנים — קענטיק, אַ פֿאַבריק־אַרבעטער. יענער האָט אים באַמערקט, שטיין געבליבן אַ רגע, פֿאַרקוקט זיך אין זיין פֿנים, פֿאַרקאָכן מיט זיין האַנט אין דער אייבערשטער קעשענע פֿון זיין מאַרינאַרקע און זיך דאַרטן אַ היפשע וויללע געפֿאַרקעט. ער האָט זיך אַ צאַפל געטאַן. פֿאַרשטאַנען, וואָס דאָס באַטייט... און געוואַרט... יענער איז האַרט צוגעטראָטן צו אים, אויסגעשטרעקט אַ פֿאַרברודיקטע האַנט, פֿון וועלכער עס האָט אַ שלאַג געטאַן אין די אויגן אַ זילבערנע מטבע:

— פֿון קריג? ... — האָט יענער אַלץ ניט אויפֿגעהערט פֿרעגן, שטופֿנדיק צו אים די זילבערנע מטבע.

— ניט נייטיק... ער בעטלט ניט... — האָט אסתר רויט
ווערנדיק גערעדט צו יענעם.

— אַליץ איינס! — האָט זיך יענער אנגעשפּאַרט און ניט גע-
וואַלט אַוועקגיין — לאַזט, פֿרײַליך! — האָט ער אסתרן אָפּגעשטופּט,
רוקנדיק צו אים אַליץ די זילבערנע מטבע — פֿון קריג? ... נעמט! ...
אסתר האָט דעם אַרבעטער אַליץ ניט צוגעלאַזט צו אים:

— איך זאָג דאָך אײַך, ער בעטלט ניט... — האָט זי זיך
געבעטן ביים אַרבעטער.

— אַליץ איינס! — איז יענער באַשטאַנען אויף זײַנס און ניט
געוואַלט אָפּטרעטן — ער איז פֿון קריג? ... פֿון קריג? ...

מערקווערדיק: דאָס מאָל האָט עס אים געלאַזט קאַלט, די דאָ-
זיקע סצענע האָט אַפֿילו אַרויסגערופֿן בײַ אים אַ פֿאַרווייניג-
שמייכל. ער האָט געזען, ווי דעם אַרבעטער גלייבט זיך עפעס ניט,
און זיך געווינדערט, וואָס דאָס „פֿרײַליך“ לאַזט אים ניט געבן אַ
נדבָה דעם קאַליקע „פֿון קריג“. דערנאָך, איבערצייגנדיק זיך, אַז
ער בעטלט פֿאַרט ניט, איז דער אַרבעטער געבליבן שטיין, ווי אַפֿ-
הענטיק, מיט דער מטבע אין האַנט, אַ רגע געקלערט ווי ניט-
וויסנדיק וואָס צו טאָן, און זיך דערנאָך געווענדט צו אסתרן:

— טאָ וואָס פֿרײַליך, זאָל איך פֿאַרט טאָן מיטן גילדן? ... אויף
נאַמנות: אַרויסגענומען פֿון קעשענע, ווילט זיך ניט צוריק אַרײַבן
לייגן...

אסתר איז געשטאַנען נעבן אים מיט צעטומלטע בליקן, ווי
מורא האָבנדיק זיך צו טרעפֿן מיט זײַן בליק. זי האָט געוואַרפֿן
די בליקן פֿון אים צום אַרבעטער, פֿון אַרבעטער צו אים, נאָר ער
האָט געשמייכלט און אַפֿילו זיך געוויצלט:

— וואָס זאָגסטו אויף אַזײַנס, אסתר? פּיקאַנט! — ניט אַזײַ? ...
אויף נאַמנות — כּװעל פֿון אים אַ בילד מאַלן...

*

... ער האָט לעבן מער ניט געמאַלט. געוואַלט עס אין גאַנצן
פֿאַרגעסן — און זיך גענומען צו אַנדערע אַנגעוואַרפֿענע עסקיזן.

ער האָט געוואָלט בלייבן און זיך געפרוּווט האַלטן גלייכגילטיק.
נאָר דאָס, וואָס האָט זיך געטאָן ביי אים אין האַרצן, דאָס ווייס
נאָר ער אַליין.

פּלוצלינג איז אים געקומען אויפֿן געדאַנק אַנצושרייבן אַסתרן
אַ לעצטן אָפּשיידבריוו און רופֿן זי צו פֿאַרגעסן אים, אויב זיין
אַנדענק רויבט ביי איר צו ר.ו. ער וועט אין בריוו אויך אויסגיסן
זיין פֿאַרביטערונג אויף איר שוואַכקייט, מוטלאַזיקייט און אויף איר
פֿאַרשקלאַפֿונג און פֿאַרקנעכטונג; און אויף דעם, וואָס זי האָט
ניט-ווילנדיק שלום געמאַכט מיט די באַלעבאַטישע השּגות פֿון איר
משפּחה און אים פֿאַרביטן צוליב דער ר.ו פֿון זייער בירגערלעכן
קרבי. דער טאָן פֿון בריוו האָט באַדאַרפֿט זיין אַ קאַלטער, אַ גלייכ-
גילטיקער צו דעם געשעענעם, ווי ניט צוליב זיך שרייבט ער,
נאָר צוליב איר. דער בריוו האָט באַדאַרפֿט זיין — אַ שטאַלצער.
צוליב וואָס איז אים אייגנטלעך נייטיק געווען אַט דער בריוו?
האָט ער ווידער געהאַפֿט צו דערוועקן ביי אַסתרן כאַטש די דינסטע
סטרונע?

*

... ער איז אין מאָל געלעגן צופֿוסנס אַ באַרג און געטראַכט,
ווי נאַריש איז געווען דאָס, וואָס ער האָט זיך געמיט בייקומען
אַסתרס משפּחה מיט זינעם אַ בילד. אַז אַט זיצט ער דאָ אין אַ
דערפֿעלע צוזאַמען מיט איר — און ווער איז דען צו אים גלייך?
„דער אינסטינקט פֿון לעבן האָט זיך דאָ שוין ניט גענייטיקט
אין טויטן לייזונג; דער אינסטינקט פֿון לעבן האָט זיך אַליין צום
לעבן אַרויסגעריסן און באַזיגט דעם אַרום“ — האָט ער געטראַכט.
איין מאָל האָט אים אַסתר אַ פֿרעג געטאָן:
— אַט דאָס, וואָס דו האַסט דעמאָלט פֿאַרלאָזן זיך אַ באַרד,
איז עס ניט געווען אַ רעאַקציע?
— ריכטיק! — האָט ער געענטפֿערט.
— און איצטער איז די רעאַקציע פֿאַרביי?

— פֿאַרבי! — האָט ער געזאָגט — איך האָב זי באַזיגט.
 — גיב מיר דיין האַנט! — האָט זי געזאָגט.
 זיי האָבן זיך גענומען פֿאַר די הענט און געגאַנגען ווייטער.
 — איך בין צופֿרידן — האָט זי געזאָגט נאָך אַ קורצן שטיל-
 שווינגן — וואָס די רעאַקציע איז אַריבער. איצט איז אַלץ אַזוי
 לויטער.
 ער האָט זיך געפֿילט איבערגליקלעך און זיך געטוליעט צו
 איר, דאָן האָט זי ווידער געפֿרעגט:
 — און יענע מיידל, וואָס איך האָב געטראָפֿן ביי דיר, שושנה?
 — זי האָט חתונה געהאַט! — האָט ער געענטפֿערט.
 — און דו טראַכטסט ניט וועגן איר?
 — ניין!
 ער האָט דערשפּירט, אַז דאָס רעדט אין איר די אייפֿערזוכט.
 און מיטן געפֿיל פֿון גליק האָט אין אים דערוואַכט דאָס געפֿיל פֿון
 שטאַלץ.
 — און דו ווייסט — האָט זי אים דערציילט — ווען איך האָב
 זי געטראָפֿן ביי דיר, האָב איך זיך געפֿרעגט: צו וואָס בין איך
 דאָ? צו וואָס זיך אַרבייטסטו אין אַנער וועלט? און האָב תּיכּף
 געוואַלט צוריקפֿאַרן.
 דאָס לעצטע איז פֿאַר אים אַ דאַפּלטע נניס געווען און ער האָט
 זיך געפֿילט דאַפּלט גליקלעך.
 דאָס גליק פֿון אויגנבליק איז איצט פֿאַר אים אַן אייביקייט.

א. פּרידקין

איך גיי צווישן לעבן ...

איך גיי צווישן לעבן אַ דאַרשטיקער, נניער,
 און ס'זינגט אין מיין האַרצן די אימה פֿון שוואַרצנאַכט.

בנים חיותדיק ווינטלען פֿון בלויזען באַגין.
איך שלעפֿ אויף זיך שווער, אוי, ווי שווער, וועמענס משא,
און שוועב אַזוי ליכט, אַזוי פֿייגלדיק־גרינג —
און ווייס ניט ווער בין איך, וועמענס חלום איך שפּין ...

מ'האַט מיך געהייליקט אַ דאַפּלטיק־יונגן,
געגעבן מיר שליסלען פֿון טירן, נאָר קיין מאָל געעפֿנט,
געלאָזן מיך גיין אויף אַ טונקעלער וועלט.
גי איך דורך טירן אַ ליכטיק־געהיימער און זינג פֿון מנין נניקייט —
איך שרעק זיך פֿאַר אויגן, וואָס קוקן פֿון טונקל.
עפֿן איך פֿאַרהאַנג נאָך פֿאַרהאַנג — און ס'בלייבט אַלץ פֿאַרשטעלט ...

גי איך אַ נניער, אַ שמעקעדיק־פֿרישער,
און הער ווי עס שטורעמט מנין זעל ביז אַריבער די ברעגעס
מיט זיסע פֿאַרטאַגיקע ווייען. נאָר שטום בלייב איך, שטום,
עס קוואַלט אין מיר שטיל דאָס געזאַנג פֿון פֿאַרטאַגן,
נאָר הינטער מיר וויינט מנין פֿאַרגאַנגענער איך —
און כּווייס ניט וווּ כּ'קום ...

„לעבן“, ווילנע 1920

משה לעווין

אַ צימער פֿאַרדינגט זיך

„אַ צימער פֿאַרדינגט זיך, מיט באַקוועמלעכקייטן, פֿאַר
איין פּערזאָן, טעאַטער־פּלאַץ 7/13, מאיר קאַצאָוויטש“.
דאָס צעטל, אַ פֿריש, ווייניג צעטל, מיט בלויזען טינט געשריבן,
פֿיננע קאַליגראַפֿיש־געציקלטע אותיות, פּונקט ווי געדרוקטע, וואָס
דערציילן פֿון אַ רויקן געמיט און ליכטער צערטלעכער שטימונג
בעתן שרייבן, ליכט־אַרויס פֿונעם טונקעלן ראַג מויער אין יידישן

פֿערטל שטאַט און שטעכט־אויס די אויגן פֿון עלנטע, היימלאָזע דורכגייערס.

אַ דרייטערע געשטאַלט מיט אַן איינצלנעם קלונג אין קעשענע, מיט אַראָפּגעלאָזטע גרויסע לידיקע הענט און אַ ברייטן האַרטן פנים, פונקט ווי פֿון ביין אויסגעקלאַפט, שטעלט זיך אָפּ אַנטקעגן דעם ייִדישן געשריפֿט און לאָזט־אַרַיַן אין די שורות אַ פֿאַר־פֿאַר־זשמורעטע גיט־דערשלאָפֿענע הייסע קוקערס. דער אַדעס צעשפּרייט זיך אינעם באַוווּסטזיין מיט אַ לינדנשאַפֿטלעכער בילדערישקייט אין אַן אַנגעצייכנטער פֿאַרעם פֿון אַ וואַרעמען היימלעכן רוים. אַ ווייך בעט, אַ לאַמפּ, אַ פֿענצטער פֿול מיט זון צו דער גאַס אַרויס, אַ לעבל ברויט אויפן טיש, אַרבעט אויף מאַרגן...

— און אַ וואַטער¹ מיט אַ וואַנע־צימער האָבן מיר אויך!... די לעצטע ווערטער געהערן שוין צו דער באַלעבאַסטע פֿון צימער — פֿרוי קאַצאָוויטש. זי איז מקבל־פנים דעם קאַנדידאַט־קוואַרטיראַנט מיט אַ הייסן קאַבלעפֿל אין האַנט, אַקערשט פֿון קיך אַרויס. אַ קלאַרער פֿאַרטעד איז צעשפּרייט ווי אַ פֿאַרהאַנג אויף איר בויך. און אַט עפֿנט זיך אויף איין זיטיקע טיר: דער וואַטער אַנטפלעקט זיך אין זיין רויקער נאַקעטקייט. אַ צווייטע טיר: דער וואַנע־צימער שמייכלט מיט דער זויבערער ווינסיקייט...

— צוואַנציק גילדן אַ הודש. און ווער זינט איר?

— פֿון פּראָווינץ געקומען. אַן אַרבעטער...

פֿרוי קאַצאָוויטשעס טריט פֿאַרשווינדן אין איינעם פֿון די הויפט־צימערן. עס הערן זיך אַרויס אַהערצו די ליכט־פֿרעגנדיקע ווערטער צו עמעצן, ווי אַן אַפּקלאַנג פֿון די פֿרויערדיקע רייד:

— פֿון פּראָווינץ געקומען. אַן אַרבעטער!...

און דער ענטפֿער קומט אייניקער אַיין, אַן אַ מויל, האַרט, אומברחמנותדיק און אומפֿאַרשעמט:

— בהמה, דו פֿרעגסט נאָך קשיות?! דאַרפֿסט דאָ האָבן נאָך

¹ קלאָזעט־בענקל.

אן אַרבעטער פֿאַר אַ קוואַרטיראַנט פּונקט ווי יענעם! דאַרפֿסט דאָ האָבן אַ נעסט פֿון פּאַליטיק, מיט רעוויזיעס, מיט עדות זאָגן אין געריכט, מיט אַלע קלאַגן...

דאַטע: דער דריטער אין פֿערטן חודש. שעה: אַרום צוועלף. דער פּאַסטערעגער קומט־אַרײַן. שטייף, אַפֿיציעל, אונײַפֿאַרעם בליש־טשענדיק, פֿאַרקנעפֿלט. אַ רענצל אויף לעדערנע פּאַסן און אַ רע־וואַלווער בײַ דער זײַט. ווי תּמיד — אַן אַמעריקאַנער געלט־איי־בערוויזונג...

מאיר קאַצאָוויטשעס ברודער, לױס, פֿון פֿילאַדעלפֿיע, דער גרויסער ביזנעס־מאַן, איז אויך סענטימענטאַל און פֿאַמיליע־טריי־פּינקטלעך, אַלע חודש, אומאַפּהענגיק פֿון צײַט און רוים, און שטי־מונג, און פּאַליטישער קאַניונקטור אין „יוראַפּ“, שיקט ער איבער פֿינף און דרייסיק דאָלער. אומאַפּהענגיק פֿון אַלץ איז אויך דער פּאַסטערעגער, במילא מאיר קאַצאָוויטשעס חודשדיק לעבן...

„אַ צימער פֿאַרדינגט זיך, מיט באַקוועמעלעכקייטן, פֿאַר איין פּערזאָן, טעאַטער־פּלאַץ 7/13, מאיר קאַצאָוויטש.“ דאָס צעטל, פֿון זון פֿאַרברוינט, פֿאַרלירט זײַן פֿרישקייט. אַ שלאַנקע געשטאַלט שטייט אַנטקעגן. אַ פּאַרטפֿעל אין האַנט, אַרויס־שטאַרצנדיק, פֿאַרפּאַקט מיט ביכער. אַ לענגלעכע געשטאַלט, אַ פנים אין אַ גרויען רעמל פֿון פֿאַרוואַקסנקייט. און שײַך אויף די פֿיס מיט לאַטקעלעך פֿאַרדעקט. ס'צעטל ווערט אין זײַן באַווסטזײַן פֿאַר־וואַנדלט אין אַ סימעטריש צימערל פֿון גאַטישן סטיל, מיט שפּי־צעדיקע, פֿאַרטיפּטע, ווינקלען ווענט. די פֿענצטער לענגלעכע, שמאַלע, מיט אַ סך שײַבלעך, וואָס פֿאַרוואַנדלען די שטיקער זון אויף דעם גרינטלעך־בלישטשענדיקן דיל אין אַ סך פֿאַרמען פֿון קוואַדראַטן, האַלבקרײַזן, דרייעקן... און ביכער זײַנען פֿיל אויף די קאַנוס־פֿאַרמיקע ווענט.

— און ווער זײַט איר, יונגער מאַן?

— אַ סטודענט פֿון געשיכטע! — קלינגען־אַפּ די אַוועקגייענ־דיקע טריט פֿון פֿרוי קאַצאָוויטש אין די ווינטערדיקע צימערן...

— קיין מאָל ניט! — ענטפֿערט-אַפּ דעם באַלעבאַס' קול אַזש אַהערצו — פֿרעגסט נאָך קשיות בײַ מיר, ציג?? און אליין האָסטו פֿאַרגעסן יענע מעשה מיטן סטודענט, אונדזער אַלטן שכן, וואָס האָט זיך גענומען ס'לעבן צוליב שכר-לימוד! דוכט זיך, אַז סע שמעקט נאָך דאָ פֿון דאָן אָן מיט „גיכער הילף“, מיט ציאַנקאַלי, מיט פּראַקוראַר!...

„פֿרימאַרגן-קוריער“, פּרינץ צען גראַשן, די אומאַפּהענגיקע טעג-לעכע צײַטונג איז צעשפּרייט אַקעגן מאיר קאַצאָוויטשעס זאַט-אויס-גערוטן, מיט ווייכע קנייטשן פֿאַרקלאַמערטן פּנים. צום פֿרישטיק לייענט ער דעם ערשטן ראַמאַן, צו מיטאַג דעם צווייטן אַזאַוו, און אויב נײַס — איז וואָס הערט זיך אין אַמעריקע?״

דאָס צעטל „אַ צימער פֿאַרדינגט זיך מיט באַקוועמלעכקייטן, פֿאַר אין פּערזאָן, טעאַטער-פּלאַץ 7/13, מאיר מאַשקאָוויטש“ — איז שוין פֿון רעגן און ווינט צעקנייטשט, אויפֿגעבלעזלט. די טײַט אַראַפּ-געוואַשן, אַ מיידל לייענט עס. זי איז נעט אַנגעטאַן. דאָס קליינע בלאַסע פּנים זעט זיך קוים אַרויס פֿונעם בערעט מיטן שאַלעכל, ס'נעזל, אַ רויטס, איז אויסגעשטרעקט ווי אַ ווינזפֿינגער אויף עפעס טרויעריקס... ביידע הענט האַלט זי פֿאַרבראַכן אויף דעם מאַגערן רעדיקולכל: און די אויגן, אַנגעשטרענגט, שלינגען די צעשמירטע ווערטער אויפֿן צעטל — יעדער אות ווערט אין מוח פֿאַרוואַנדלט אין אַ נײַער האַפֿענונג... אַ באַזונדערער צימער... פֿרינדלעכע באַלעבאַטים מיט פֿאַרשטענדעניש פֿאַר אַן אַרעם באַשיידן מיידל... און אפֿשר אַ שטעלע וועט זיך אויספֿיקן?

— און ווער זײַט איר, פֿרייליך?

— אַ ביוראַליסטיקן, פֿון גראַדנע געקומען. איך קריג אַ שטעלע

אין גיכן...

דאָס מאַל רעדט אַנטקעגן מאיר קאַצאָוויטש אליין, אַ נידעריק דיקלעך מענטשל מיט צעשראַקענע העלע אויגן וואָסערדיקע, וואָס זײַנען אַזוי דורכזיכטיק, גלײַך זיי וואַלטן דעם מוח אַדורכגעלויכטן... ער קוקט אין אַלע זײַטן אַרום זיך, ווי ער וואַלט מורא געהאַט.

מען זאל אים פֿון ערגעצווו קיין שפיצל ניט אָפּטאָן... ער האַלט אַ פֿול מויל מיט קעז און טשאַמקעט-אַרויס ווערטער:

— ניין, מײַן ליבע. איר וועט מיר זייער אַנטשולדיקן, נאָר דאָס צימער וועל איך קיין אומבאַקאַנטע פֿרײַלינס ניט פֿאַרדינגען... כ׳האַב געהאַט אַמאַל אַזאַ סובלאַקאַטאַרקע, איז זי מיר אַרויס באַקאַם. זי האָט געפֿירט עפעס אַ שלימזולדיקן ראַמאַן מיט אַ כּניאַק, אַן אויסוואַרף צי אַ בעזראַבאַטנעם², און האָט זיך פֿון אים אַנגעמאַכט — נו! נו!... און ווער האָט געהאַט פֿון איר די צרו? איך! רעדט שוין בעסער ניט... אַ קימפעט, מיט אַ קינד, מיט ווינ-דעלעך, מיט פּישטשעריצען, קוים פּטור געוואָרן פֿון איר... — און פֿון דעסט וועגן איז אַ שאַד דאָס צימער ניט צו פֿאַר-דינגען — האָט דאָס ווייב מאיר קאַצאָוויטשן גערופּעט — צוואַנציק גילדן אַ חודש גייט ניט פֿאַרלוירן און דאָס צימער פּוסטעוועט אומזיסט...

— אויף קלאַגן דאַרף איך די צוואַנציק גילדן! — ביזערט זיך קאַצאָוויטש, אַרומקריכנדיק פֿויל איבער דער שטוב — די צוואַנציק גילדן וועט מער קאַסטן רבי-געלט. איז ניטאָ קיין ליי-טישער שכן, דאַרף מען אין אַזאַ צייט בכלל קיינעם ניט אַרײַן-לאָזן... יעדער מענטש איז איצט אַנגעלאָדן מיט קלאַג, רציחה, טויט... און אויב מיר איז באַשערט אַ רויק לעבן צו האָבן מיטן אייבערשטנס הילף און מיט דער הילף פֿון מײַן ברודער, וויל איך ניט קיין צוטשעפענישן פֿון דרויסן...

און דאָס צעטל הענגט... דאָס האַרבסטיקע וועטער רײַסט-אַרויס אותיות פֿון אים, פֿאַרמעקט, צעקנייטשט, ווי אַן אַלט-פֿאַר-געסענעם אַפֿיש. נאָר דאָס וויכטיקסטע בלייבט: ... צימ... טעאַטער פֿ...? 7/13... צאָוויטש...

און אַז אַ יידישער לערער גייט-פֿאַרביי אַנגעפּאַקט אין אַ דין צעראַטן מאַנטעצקע³, פּונקט ווי אין אַ פּאַפּיר, אַריענטירט ער זיך

² אַרבעטלאָזן. — ³ קורץ רעקל, כמו אַ מאַנטל.

גלייך אינעם אינהאלט פֿונעם היסטאָרישן צעטל... שרייבן דאָך זינען שילער פֿון ערשטן קלאַס לפי ערך מיט אַזוינע פֿעלערן... נאָר דער פֿונקט איז אַ גוטער — טעאַטער-פּלאַץ, נאָענט פֿון שול, מען קען פֿאַרשפּאַרן פֿאַר דער צייט פֿון ווינטער אַ פֿאַר טופֿל... נאָר דאָס פֿאַרפֿאַלק קאַצאָוויטש וויל דאָס צימער דאָס מאָל אויך ניט פֿאַרדינגען, ניין און ניין! „אַ לערער? אַ ייִדישער לערער? גוט יום-טובֿ, ברענע! — בורטשעט קאַצאָוויטש אין זיך — מער ווי אַ לערער פֿעלט מיר ניט אויפֿן קאַפּ.“

— און פֿאַר וואָס, פֿאַר וואָס? — פֿרעגט דער לערער דרייטער פֿון אַלעמען.

— פֿאַר וואָס, פֿרעגט איר? געווען אַ ייִדישער לערער בני אונדז אַזאַ פֿלעגט ער גאַנצע חדשים קיין געהאַלט ניט באַקומען, פֿלעגט אַרומגיין, נידאַגעדאַכט⁴, אַ פֿאַרוואַקסענער, אַ הונגעריקער... וועגן צאָלן פֿאַרן צימער איז שוין אָפּגערעדט... קוים פֿטור גע-וונן פֿון אים, ער'ט געקראַגן אַ צימער פֿאַר אַ לעקציע... — איצט באַשליס איך ענדגילטיק — האָט מאיר קאַצאָוויטש פֿעסט אַ זאָג געטאָן צום ווייב — דעם צימער פֿאַרדינג איך קיינעם ניט! אַלע, אַלע סובלאַקאַטאַרן זינען די זעלביקע שלעק... אַט, ווען מען קען פֿאַקן אַ מענטשן, וואָס זאָל ניט זיין געטראַפֿן פֿון דער פֿינצטערער צייט... וואָס זאָל, למשל, ווי מיר קריגן פֿון אַמעריקע עפעס צוגעשיקט...

דאָטעס: דער דריטער אין פֿינפֿטן, דער דריטער אין זעקסטן, דער דריטער אין זיבנטן און אין צענטן חודש. צייט: אַרום צוועלפֿטן, תמיד דער פֿאַסטטרעגער. לויט קאַצאָוויטש איז אַ גרויסער ביזנעס-מאַן, ווי שטענדיק: 35 דאָלער שיקט ער פֿאַר זיי, פֿאַרן אַרעמען ברודער אין „יוראַפּ“, פֿאַלאַנד—פֿאַלסקאַ, און מאַכט דעם מענטשן אומאַפהענגיק פֿון צייט און רוים... אַן אָפּגעבלאַקעוועט צעטל אָן איין אות אויף אַ ראַג מויער

⁴ נישט דאָ געדאַכט.

אין יידישן שטאַטפֿערטל שמאַרעט זיך אַרום אין ווינט. אַ נאַכטיקער שיכור רייסט עס אַראָפּ ווער ווייס צוליב וואָס פֿאַר אַ פֿאַרדאַכ־טיקן צוועק... און מאיר קאַצאָוויטש זעצט זיך שוין ניט אַוועק אויף אַ שעה צייט כדי אויסצוציקלען אַ ניי צעטל; אַנשטאַט דעם האָט ער פֿאַרמאַכט דאָס צימער אויף טיר-און-לאָדן, גלנץ ווי ער וואָלט מורא געהאַט פֿאַר די דינע שפּילקעדיקע זונשטראַלן, אַז זיי גיפֿא זאָלן דאָ ניט אַרײַנברענגען די אומרויקייט פֿון דער הינטטיקער צייט... און ער דרייט זיך אַרום אייניקער אליין איבער זײַנע צוויי גרויסע, ברייטע צימערן מיט קליינע פֿייגלשע טריט, וואָס ווערן אין די לאַטשן פֿאַרטרונקען, און טראַכט, טראַכט וועגן די אַמאָליקע קוואַרטיראַנטן זײַנע, געווען זײַנען זיי, דוכט זיך, גאַר אַנדערע מענטשן... קיין הויך וואָרט האָסטו פֿון זיי ניט געהערט. ווי די קאַטינקעס⁵, אויף די ציפקעס⁶ גייט מען אַרום... אויפֿן אויער רעדט מען: שו־שו־שו... און דירה־געלט — פֿאַרויסגע-צאַלט. „טאַטש וו טאַטש“⁷ — ווי מען זאָגט עס אויף רוסיש. און אומאַפהענגיק פֿון אַלין, אַט ווי דער — „פֿרימאַרגן-קוריער“! פֿריז צען גראַשן! אומאַפהענגיקע טעגלעכע צײַטונג, מיטאַגצײַט. דער צווייטער ראַמאַן אין דער אַרבעט. און נאָך מיטאַג בײַם פֿאַררויכערן: — אַ גרויל, וואָס די מענטשן גיבן עס אָן אויף דער וועלט! געשלעגן, רויבערײַען. דאָ אין אַביסיניע, דאָ אין פֿאַלעסטינע, אין שפּאַניע, אין האַצעפּלאַץ — נאָך אַנאַנד מען שלאָגט זיך, נאָך אַנאַנד מען קען זיך ניט צעטיילן מיט גאַטס וועלט... נאָך אַ נס, וואָס אין אַמעריקע איז רויק... — אַז די בלעטער מאַכן אליין דעם סטראַך⁸ — זאָגט דאָס ווייב, צונויפֿגיסנדיק די געבליבענע שיריים אין פֿאַלומיסעק — אַט איז דאָ געווען געשריבן, אַז אין פֿאַרזי האָט מען דערהרגעט דרייסיק מענטשן און אויף מאַרגן נאָך דרייצן... און וואָס וועט פֿאַרט זײַן מיטן צימער? — דערמאַנט זי זיך פֿלוצלינג...

⁵ קעצעלעך. — ⁶ שפיץ פינגער. — ⁷ פינקטלעך. — ⁸ שרעק.

— איד קלער וועגן אַרײַנשטעלן דאָרטן אַ שטײַגל מיט קאַנאַ-
ריקלעך... — זאָגט מאיר קאַצאָוויטש — זאָלן זיי זיך שפּרינגען
און זינגען... ס'איז אַ פֿאַרגעניגן צו הערן אַ קאַנאַריקל זינגען...
און, נעמענדיק זיך צו זײַן טעגלעכער אַרבעט אַנצושטאַפּן אַ
נײַע פֿאַרצײע פֿינף און צוואַנציק פּאַפּיראַסן, האָט ער צוגעגעבן:
— אַ פּפּרה דאָס געלט, אַבי דער קאַפּ איז מיר רויק! אַבי
איד בין פּטור פֿון זײַן אַ שותף צו די הײַנטצײטיקע קלאָגן...

ווילנע 1937

פּרץ מיראַנסקי

מײַן שאַטן

כ'קריג זיך תמיד אַרום מיט מײַן שאַטן,
כאַטש איד קאַן ניט זײַן פנים זען קלאָר,
כאַטש זײַן וועג איז אין מיר אויסגעטראָטן
און ער עלטערט זיך מיט מײַנע יאָר.
יעדע נאַכט וועקט מיך אויף זײַן געפֿליסטער,
יעדן טאָג גייט ער נאָך מײַנע טריט —
כ'האַב אים פֿײַנט, דעם פֿאַרהוילענעם נסתּר,
און איד טראָג אים אַרום אין געמיט.
ס'לאַכט מיך אויס זײַן פֿיליסטערשער שמיכל,
מיד, מײַן נאַרישע האַרץ און מײַן פּליך...
כ'ווער מיך אָפּ פֿון זײַן סם מיט מײַן שכל,
כאַטש איד ווייס, אַז מײַן שאַטן בין איד.

דריי פנימער

האָט יעדער מענטש דריי פנימער —
 אַזעלכן און אַזוינעם:
 דאָס ערשטע פנים ווייזט דער מענטש
 פֿאַר פֿרעמדע און פֿאַר שכנים;
 דאָס צווייטע פנים ביי דעם מענטש
 איז עטוואָס אַ געמיינער —
 ער קוקט אין אים אַ מאָל אַרײַן,
 ווען ס'הערט און זעט נישט קײנער;
 דאָס דריטע פנים שלאָפֿט אין מענטש —
 ס'איז וועקן אים מסוכן —
 ס'האָט מורא יעדערער פֿון אונדז
 אין דעם אַרײַנצוקוקן.

1974

פֿאַליק היילפֿערין

פילקע

פילקע האָט מען אים גערופֿן — מיט אַ הינטישן נאָמען.
 דאָס האָבן אים אַזוי געקרוינט די יונגען אַרום וואַקזאַל, דער-
 פֿאַר וואָס ער האָט געקענט גוט בילן. ער האָט נאָכגעמאַכט פלערליי
 הינט אויף דער וועלט, פֿון די קליינע, לאַכמאַנטיקעס, וואָס פֿריצ-
 טעס האַלטן זיי אין שויס, ביז די גרויסע גראַבע דאָגן מיט די
 אָפּגעהאַקטע מאַרדעס, וואָס די דינסטן פֿירן זיי אַרויס שפּאַצירן
 איבער די טראַטוואַרן אויף אַ קייט.
 פילקע האָט נאָך געקענט קוואַקען ווי אַ הון, הירושען ווי אַ

פֿערד, פישטשען ווי אַ שפּער און נאָך און נאָך. ווען חֲבֵרָה אויפֿן וואַקזאַלפּלאַץ פֿלעגט ווערן לאַנגווייליק צו וואַרטן, ביז דער צוג וועט אַנקומען, האָט מען געהייסן פּילקען ווייזן, וואָס ער קען. און אויב פּילקע האָט געהאַט שטימונג, פֿלעגט ער שוין ווייזן. בשעת ער האָט געבולק, איז בײַ אים דאָס מויל געוואָרן אַרײַנגעשניטן טיף אין די באַקן ביז די סאַמע אויערן, דער האַלדז — אויסגעצויגן און די אויגן — ווי אַנגעגליטע קוילן — אַ הינטיש פּנים. און אז ער האָט געהירושעט, האָבן זיך בײַ אים באַוויזן צוויי רײען גרויסע, ווייסע צײן, מיט ברייט־צעשפּרייטע נאַזלעכער. דערבײַ האָט ער מיט די אויערן צוגעפּאַטשט, ווי מיט צוויי הענגענדיקע שמאַטקעס — צוויי טראָפּנס וואָסער ווי אַ פֿערד.

דאָס ערשטע מאָל, אז ער איז געקומען מיט דעם שטריקל און האָט זיך געשטעלט וואַרטן אויף אַ פּעקל, איידער דער עולם האָט נאָך געוויסט, וואָס ער קאָן, האָט מען אים גענומען שטופּן. איינער האָט אים דערלאָנגט איבער דער פּאַטיליצע, אָ דאָס היטל איז בײַ אים אַראָפּגעפֿלויגן. פּילקע האָט אויפֿגעהויבן דאָס היטל, אַזוי געאַרדנט עס אויפֿן קאַפּ, אונטערגעצויגן די הויזן און שטאַלץ אויסגעגלייכט זיך:

— איך האָב דיך אין דר'ערד!

און אויפֿגעשניטן אַ מויל ביזן נאַקן, פֿאַרקאַשערט די אויערן און צעבאַסעוועט זיך מיט אַ ריטשען פֿון אַ דאַג, אַזוי אז דער עולם שלעגערס איז מטושטש געוואָרן, און די פֿויסטן זענען בײַ זיי געבליבן הענגען אין דער לופֿטן. מען האָט אים אַרײַנגענומען אין חֲבֵרָה.

נאָר דער זשאַנדאַר פֿון וואַקזאַל האָט פֿאַר פּילקען קיין שום אָפּשײַ ניט געהאַט. ער איז אָפּגעשטאַנען אויפֿן שטיינערנעם גאַניק, זיך צוגעהערט צו פּילקעס קונצן. אָבער ווען דער בחור האָט זיך אָפּשײַ אַ פֿערטל שעה נאָך אַנאַנד און מיט גרויס הנאה פֿון ווייטן צוזאַמען מיט חֲבֵרָה אַרײַנגעלאָזן אין זאל צום אַנקומען פֿונעם צוג, כּדי צו כאַפּן אַ פּאַסאַזשיר מיט אַ פּעקל אַראָפּצוטראָגן אין שטאַט

אַרײַן, האָט דער זשאַנדאַר, וועלכער האָט בכלל געפֿירט אַ מלחמה קעגן די יונגען, וועלכע מאַכן קאַנקורענץ די אַפֿיציעלע באַבלעכלטע טרעגערס, פֿילקען דעם ערשטן אַנגענומען מיט די ברייטע לאַפעס פֿון הינטן פֿאַר די אַקסלען, אויסגעדרייט אים מיטן פנים צום אַרויסגאַנג און גיך-גיך אַוועקגעשטופט צו דער טיר, פֿון איר — צום גאַניק און דאַרט מיט דער קני אין הינטן דערלאַנגט אַ שטופֿ-אַראַפֿ פֿון אַלע זעקס טרעפלעך, אַז פֿילקע איז מיטן קאַפֿ אַראַפֿ און מיט די פֿיס אַרויף אַוועקגעפֿלויגן און אויסגעצויגן זיך אויף דער ערד.

פֿילקע איז גיך-גיך אין ביז אַינלעניש אויפֿגעשטאַנען, אונ-טערגעהויבן די הויזן, וועלכע האָבן זיך בנן אים אין פֿליען אַראַפֿ-גערוקט, און דעם זשאַנדאַר, וואָס האָט פֿון גאַניק אַראַפֿ אויף אים געקוקט מיט שפּאַטישן שמייכל, אַפּגעמאַסטן מיט אַ גדלותדיקן בליק.

— איך האָב דיך אין דר'ערד, העלד מנינער!

און ער האָט זיך אַ שאַרפֿן קערעווע געטאַן מיטן רוקן צום וואַקזאַל, כאַטש אויפֿן הויף האָט מען נאָך אויך געקאַנט כאַפֿן אַ יאַלד מיט אַ וואַלזוקע, און ער האָט אַוועקגעשפּאַנט, פֿאַרדרייענדיק אַרום זיך דאָס שטריקל, ער איז געגאַנגען איבערן טראַטואַר פֿאַר-ריסן דעם קאַפֿ, מיט אַן ערנסטער מינע אויף די ליפֿן, מיט אַ שטרענגן בליק אין די אויגן, און די באַרוועסע פֿיס האָט ער גע-שטעלט פֿעסט און ווערדיק, גלייך ווי ער וואַלט מיט זיי צוגעלייגט אַ חתימה צו אַ וויכטיקן דעקרעט, ער האָט קיינעם דעם וועג ניט אַפּגעטראַטן, טאַמער האָט אים עמעץ פֿאַרבלייבנדיק אַ שטופֿ געטאַן, האָט ער זיך גלייך אַנגעצויגן ווי אַ ספרונזשינג און דעם „יאַלד“ באַגלייט מיט אַן אויסראַטנדיקן בליק:

— זע נאָר, זע!

און אז עס זיינען אים געקומען אַנטקעגן „גראַפֿן“ אין געפּוצטע שיכעלעך, מיט אַ קנייטש אויף די פֿלודערן און אין קאַפּעליושלעך; אַדער „גראַפֿינעס“ ווי די טעקעלעך, אין היטעלעך און אין הענטש-

קעלעך, פֿלעגט ער זיך אָפּשטעלן מיט פֿאַרצויגענע ברעמען און צעפֿנטן מויל, גלנץ ווי נתפעל, וואָס עס געפֿינען זיך נאָך אַזעלכע ברואים אויף דער וועלט.

ער וואָלט געגעסן, ווען עס וואָלט געווען וואָס. נאָר עסן איז בלאַטע. ס׳זי ווי ווילט זיך אים שטענדיק עסן, אַפֿילו ווען ער האָט זיך נאָר-וואָס אָנגעפֿאַקט ווי אַ פּויק. ציט ער שטנפֿער צונויף דאָס שטריקל אַרום בויך און שוין. נאָר רויכערן ווילט זיך אים גרינלעך, כאַטש אַ צוויי מאָל פֿאַרציען זיך. נעכטן האָט ער איינעם אַראָפּגע-טראָגן פֿון וואַקזאַל אַ וואַליזקע — אַזאַ גיבֿזיקל געווען, מיט קנייטשן צווישן הוט און קאַלנער אויפֿן דאַרן העלדזל, אַז עס האָט זיך געוואָלט אַ טראַסקע טאַן מיט דער וואַליזקע איבער די דאָ-זיקע קנייטשן — האָט ער בײַ דעם-אַ יאָלד באַקומען עטלעכע גראָשן און געקויפֿט צוויי זעמל און אַ פעקל פֿאַפּיראַסן. ער האָט זיי אָבער שוין אויסגערויכערט. האָט ער דאָס אויך אין דר'ערד! אויפֿן טראַטוואַר וואַלגערן זיך שטיקלעך פֿאַפּיראַסן, וויפֿל דאָס האַרץ גלוסט. אַט ליגט אַ פֿאַפּיראַס, כמעט אַ גאַנצע העלפֿט ניט דעררוי-כערט. נאָר אַינגעטראַטן אין זאַמד. דאָס זאַמד איז אַזוי אַינגעגעסן אין פֿאַרגאַווערטן קאַרטאַן, אַז ער נעמט זיך אַראָפּ נאָר צוזאַמען מיט דעם פֿאַפּיר בײַ דער גילזע. פּילקע רייניקט די טראַמבּקע און וואַרפֿט קרומע בליקן אויף די פֿאַרבּיגייערס: זעען ניט ווי זיי גייען, אַבי געטראַטן מיט די שטיוואַליעס... ליימענע גולמס...

אַנצינדן דאָס שטיקל פֿאַפּיראַס גייט ער אונטער צו אַ פֿורמאַן, וואָס רויכערט אויף דער קעלנע פֿון זײַן דראַזשקע. פּילקע רעדט ניט וועגן פֿייער. ער שטעלט זיך נעבן דעם פֿאַדערשטן ראַד און גיט אויף דער העלפֿט אַ הייבֿ-אויף די הענט צו דעם פֿורמאַן. מען דאַרף אַליין שכל האָבן צו פֿאַרשטיין, וואָס ער מיינט. דער פֿורמאַן פֿאַרשטייט. בייגט זיך אָן מיט באַהאַלטענעם שמייכל אין די וואַנצעס פֿון דער הויך פֿון דער קעלנע און טראַגט אים צו דאָס פֿייער פֿאַרבּי די אויסגעשטרעקטע ליפּן מיטן פֿאַפּיראַס צו דער נאָז. עס טוט אַ באַק. פּילקע דערלאַנגט מיט דער האַנט אַ שאַר-אַראָפּ אויף גיך

דעם ברען פֿון דער נאָז, מיט די אויגן — אַ שטרענגן בליק דעם פֿורמאָן אין פנים אַריין און מאַכט:
— נאָאָ! — אויסגעצויגן מיט גרויסער זעלבסטווערדע.

*

פילקע האָט אין שטאָט אַ מאַמען מיט שוועסטער. זיי וווינען ערגעץ נעבן שולהויף. מנידט ער אויס די גאַסן, וואָס אַרום שול-הויף, ווייל ער וויל זיך ניט באַגעגענען מיט דער מאַמען און מיט דער עלטערער שוועסטער. זי האָט אַ טבע, די מאַמע, אַז ווי זי דער-זעט אים, פֿרעגט זי גלייך, צי האָט ער עפעס געגעסן. אַז ער זאָגט, ער האָט געגעסן, גלייבט זי ניט, לייגט-אַריין דעם שפיץ עלנבויגן אונטער דער מאַרדע, שאַקלט מיטן קאַפּ און סקאַוויעט, ווי די ציינער וואַלטן איר געריסן. ריידן רעדט זי וועגן דעם, וואָס אים איז אַכצן יאָר געוואָרן אסתר-תענית, און ער גייט-אַרום פּוסט-און-פּאַס איבער די גאַסן, קען קיין מלאכה ניט, איז אָפּגעריסן, אָפּגע-שליסן, קאַמפּאַנירט זיך מיט אַלע לאַבוועס, דרייט זיך אַרום וואַך-זאַל — אַ תכלית: אויף שונא-ציון געזאָגט געוואָרן...

פילקע קוקט אין אַ זינט בשעת זי רעדט. ער האָט ניט דעם מינדסטן חשק צו ענטפֿערן איר אַפֿילו אַ וואָרט. וואָס וועט ער איר זאָגן? זי וועט סינזוי ניט פֿאַרשטיין. ניט פֿאַר איר שכל. און ער פֿילט זיך אַזוי פֿיל העכער פֿאַר דעם וואָס זי רעדט, אַז אירע ווערטער באַליידיקן אים אַפֿילו ניט. מער ניט, וואָס אַז זי האָט אַוועקגעלאָזן די קאַטערינקע, פֿאַרגעסט זי שוין זי אָפּצושטעלן. ניין מאַס רייד האָט די יידענע. אַן אמתע קלאַגמוטער. מען דאַרף צו איר האַבן אַ פֿולע, אַ פֿולע געדולד...

די שוועסטער באַגעגנט ער אַפֿט מאל אין גאַס. גאַנצע "פּאַננעס": מיט שיכעלעך, זעקעלעך, היטעלעך... אַ מאל גייען זיי מיט פֿראַנטן אין קאַפעליושן, מיט אַ קנייטש אויף די פֿלעדערן, מיט קאַלירטע שמאַטקעלעך אין די אייבערשטע קעשענקעס פֿון די רעקלעך. ווען פילקע דערזעט אַ שוועסטער אין אַזאַ אויסזען אויפֿן שפּאַציר,

פֿאַרצײט ער די ברעמען מיט אַ ברייט אָפּגעעפֿנט מויל, ווי בשעת
ער באַגעגנט זיך בכלל מיט אַ „גראַפֿיניע“ און בלעבט שטיין ביז
די שוועסטער פֿאַרשווינדט פֿון זײַנע אויגן. דעמאָלט טוט ער אַ
קורצן ביל צו זיך אַליין, אַ פֿולן שפּיט־אויס אויף דער לינקער זײַט
און שפּאַנט־אָוועק מיט אַזאַ גרימאַסע, גלײַך ווי אַן אַסעניזאַציע-
פֿעסל וואָלט פֿאַרבײַגעפֿאַרן.

דערפֿאַר, אַז די שוועסטער פֿאַקן אים אין דער היים, קוויטשען
זיי אויף אים :

— מען קען צוליב אים אין גאַס מיט קיין מענטשן ניט באַווייזן
זיך. דאָס פנים פֿאַרשוואַרצט ער זיי. זאָל ער זיך ערגעץ באַגראַבן,
ווי ער וויל, כאַטש אין דר'ערד, אַבי מען זאָל אים ניט זען.
אין שטוב זײַנען זיי, די שוועסטער, ווי אַלע מענטשן: אין
אָפּגעבליאַקעוועטע קליידלעך, אין אויסגעטראַטענע כאַדאַקעס,¹ אַ
מאָל גאַר באַרוועסע, מיט צעפלאַשעטע האָר. דאָס איז גוט. נאָר
וואָס קוויטשען זיי אַזוי? וואָס נעמען זיי זיך אַזוי איבער? געהרגעט
וואָלט ער זיי דערפֿאַר...

ער וואָלט גאַר אַהיים קיין מאָל ניט אַרײַנגעשמעקט, ווען ניט
דאָס קליינע שוועסטערל. פֿאַראַן בני אים איינע אַזאַ — אַכט יאָר
אַלט; מיט צעפעלעך, אַ באַרוועסינקע, אַ פֿאַרמורעטינקע.² נאָך
איר פֿאַרבענקט ער זיך אַ מאָל און צוליב איר קומט ער אַ מאָל
אַראָפּ אין אַ צײַט, ווען מען קאַן אויסרעכענען, אַז די עלטערע
זײַנען אין שטוב ניטאָ. אַט דאָס שוועסטערל רעדט שוין גאַר ניט,
נאָר אַז ער קומט, כאַפט זי זיך תּיכּף אַרויף צו אים אויף די קני,
נעמט־אַרום זײַן האַלדו מיטן הענטל, קוקט אים גינציק אַרײַן אין
פנים און אין די אויגן און זאָגט נאָר :

— נו, מאַך!...

דאָס הייסט, ער זאָל פֿאַר איר מאַכן זײַנע קונצן. און ער הייבט
פֿאַר איר אַן צו בילן ווי אַ הונט, קרייען ווי אַ האָן, פֿליפֿן ווי אַ

¹ שטעקשיך. — ² מיט אַ שמוציקן פנים.

קאנאריק. פֿאַר איר מאַכט ער עס מיטן גאַנצן טשאַק: פּאַטשט מיט די אויערן, ווען ער הירזשעט ווי אַ פֿערדל; שניידט-אַריין דאָס מויל אין נאַקן, ווען ער בילט ווי אַ הינטל; ציט-אויס אַ לאַנג בהמיש פנים, ווען ער רעוועט ווי אַן עקסל. די קליינע לאַכט. איר געלעכט-טער איז ווי אַ דין גלעקעלע. ער, פילקע, מאַכט תיכף אויף דער שטעל נאָך ווי זי לאַכט און עס הערן זיך צוויי גלעכע, איינס נעבן צווייטן קלינגענדיקע געלעכטערלעך. לאַכט דאָס מיידעלע נאָך מער, אַזש זי פֿאַרוואַרפֿט אויף הינטער דאָס קעפל מיט די צעפעלעך. אַט די אַ קלייניקע האַט פילקע ליב, אַבער די גרויסע קאָן ער ניט ליינדן. אַפֿילו ווען זיי רוקן אים אונטער עסן, נעמט ער ניט. ער דאַרף זייער עסן אויף צען טויזנט כפרות. ער האַט זיי אין דר'ערד צוזאַמען מיט זייער עסן.

*

פֿאַראַן נאָך אַ ווינקל אין שטאַט, וועלכן פילקע האַט דאָ ניט לאַנג אָנגעהויבן אויסצומיינדן, דאָס איז די געגנט פֿון האַלצמאַרק. דאַרטן, אין אַ גרויסן מויער מיט אַ גרויסן הויף, פֿול מיט שטאַלן און מיט שפּיכלערס, דינט אין אַן אַכסניא פֿאַר קליינשטעטלדיקע באַלעגאַלעס אַ מיידל אַ שוואַרצע ווי סאַזשע, ציפקע רופֿט מען זי. און אין זאָווילעך נעבן האַלצמאַרק גוֹפֿאַ אַרבעט אירער אַ ברודער אין אַ פֿאַרוואַל ביי אַ שוסטער, אויך אַ שוואַרצער, זעליק רופֿט מען אים. איז צוליב זיי אַ האַט עס פילקע שוין זינט עטלעכע וואָכן אויפֿגעהערט צו באַווייזן זיך אין דער געגנט.

איין מאל, דאָס איז נאָך געווען אין אָנהייב זומער. די ביימער אַויפֿן בולוואַר האָבן ערשט אָנגעהויבן פֿונאַנדערצולאָזן זיך. האַט פילקע אָונטצייט זיך צופֿעליק דערזען אַרום האַלצמאַרק. איז ער אַריין אין דעם הויף פֿון דער אַכסניא אויפֿזוכן אַן ערטל איבער-צושלאָפֿן די נאַכט. אין אַן אַפֿענעם שפּיכלער מיט האַלץ און פֿאַרשיידענעם אַלטוואַרג האַט ער געפֿונען אַ שליטן אָנגעפאַקט מיט שטרוי און מיט שמאַטעס. פילקע האַט זיך אַינגעגראָבן אין שטרוי און אַינגעדעקט זיך מיט שמאַטעס. עס איז געווען ווייך, און וואַרעם.

און געראַם. פילקע האָט שוין לאַנג אַזאַ טייערן געלעגער ניט געהאַט. ער איז אָפּגעשלאָפֿן די נאַכט ווי אַ קייסער, קיין איינציק מאָל זיך ניט אויפֿגעכאַפּט. ערשט פֿאַר טאַג האָט אים אויפֿגעוועקט עפעס אַ שטילער גערודער. ער האָט אויפֿגעעפֿנט די אויגן, און פֿון אונטער די שמאַטעס דערזען אַ שוואַרץ מיידל, וועלכע האָט גענומען האַלץ אין דעם אַנטקעגנדיקן ווינקל. דאָס איז געווען ציפקע. זי איז געקומען נאָך האַלץ אונטערצוהייצן דעם קעסל אין דער אַכסניא. זי איז געווען מיט אַ פֿאַרשלאָפֿענעם פנים, אַ באַר-וועסע, דאָס קליידל — שמאַל און צעפלאַצט לאַזט-איבער נאַקעט די פֿיס ביז אַרויף, די ברוסט ביז אַראָפּ. די גאַנצע הענט. שוין גאָר, גאָר אַן הינטישע שטיק. פילקען איז זייער געפֿעלן געוואָרן. ער האָט אָנגעהויבן ריטשען ווי אַ הינטל בעת אַ פֿרעמדער גייט-אַרויף אויף זיין הויף.

ציפקע האָט זיך דערשראַקן. האַסטיק אויפֿגעהויבן זיך פֿון האַלץ און אַרומגעקוקט. פילקע איז שוין געזעסן אינעם שטרוי, געדרייט מיט די אויערן און געפישטשעט ווי אַ הינטל בעת עס פעשטשעט זיך.

— וואָס איז דאָס פֿאַר אַן אַנשיקעניש? — האָט ציפקע זיך געבייזערט.

פילקע האָט דערויף געענטפֿערט מיט אַ צאַרנדיקן אָפּגעהאַקטן האָו. ציפקע איז אָפּגעשפרונגען צו דער טיר:
— גנב! איך גיי רופֿן דעם סטרוזש!

דעמאָלט האָט זיך פילקע צעגאַסן מיט אַ שטראָם פֿון הינטישע קלאַנגען. דאָס איז געווען אַ גאַמע, וועלכע האָט זיך אָנגעהויבן מיט נידעריקע קלאַנגען, וואָס האָבן געהודזשעט ווי אַ קעסלפויק, און געענדיקט מיט די צאַרטסטע און איידלסטע בילעריינען, וואָס קלינגען ווי די אייבערשטע טענער פֿון אַ פֿלייט. ציפקע האָט גע-הערט אַ פֿאַרגאַפֿטע. איר שוואַרץ פנים און אירע שוואַרצע אויגן האָבן זיך פונקט אַזוי געענדערט ווי די טענער פֿונעם קאַנצערט. לכתחילה האָט זי געקוקט דערשראַקן, נאָך דעם פֿאַרווונדערט, ביז

זי האט אָנגעהויבן שמיכלען. און אַז פילקע האָט צום סוף פֿאַר-
וואָרפֿן דעם קאַפּ מיט צוגעדריקטע צום שאַרבן אויערן און האָט
מיט צעבלאָזענע נאָזלעכער און אויסגעשטשירעטע לאַנגע ווייסע ציין
פֿאַרענדיקט מיט אַ הירושען פֿון אַ זשערעבעץ³ — האָט זיך שוין
ציפקע געהאַלטן ביי די זינטן לאַכנדיק.

... לסוף פֿלעגט זי שוין פֿון אַוונט אַוועקגיין אין שטאַל אויף
דער גאַנצער נאַכט. און אַזוי אַ סך, אַ סך וואָכן פֿלעגט זי לאַכן,
פילקע האָט פֿאַר איר געגעבן זינע קאַנצערטן. ער האָט זיך אויס-
געלערנט ביי די שטשורעס, וואָס זינען דאָ אין שטאַל געווען לרובֿ,
פישטשען און פֿלעגט מיט זיי שמועסן אויף זייער לשון; אַמאָל
שרעקן זיי מיט מיאָקען פֿון אַ קאַץ. פֿלעגט ער ליגן אין שליטו,
פישטשען און מיאָקען, און ציפקע נעבן אים — פֿלעגט אים צופֿן
שטילינקערהייט, ער זאָל שווינגן, מען זאָל ניט דערהערן פֿון
דרויסן. אָבער מיט אַ פֿאַר וואָכן צוריק האָט זי אָנגעהויבן וויינען,
אַז ער האָט זי אומגליקלעך געמאַכט. מען וועט זי פֿון דער שטעלע
אַפּזאָגן, אין קיין שטוב ניט אַרבייטלאָזן, סײַדן פֿון בריק און אין
וואַסער, וואָרעם וווּ וועט זי זיך אַהינטאַן מיט אַ ממזר...

אין דרויסן האָט שוין געטאַגט, און אין שטאַל איז געווען גאַנץ
ליכטיקלעך. עס האָט זיך געזען, ווי ביי ציפקען איז דאָס פנים
פֿאַרקרימט און אין די קנייטשן צווישן נעזל און די בעקלעך איז
נאָס פֿון טרערן. פילקע האָט זיך דערלאָנגט אַ זעץ־אויף אין שליטן:
— זע, זע! ווי זי האָט זיך דאָס דיר אויך צעסקאווינעט!

ציפקע האָט זיך צעשרינען:

— גנב! קעשעניק! דיך אַרט גאַר ניט?

און זי האָט פֿאַרשטשעמעט די ציין און מיט די פֿינגער אַרבייט-
געקניפט זיך אין פילקעס ליב. פילקע האָט געמאַכט אַ שטרענג
פנים און געשרינען:

³ יונג פערדל.

— נאָ-נאָ! — מיט גרויסער זעלבסטווערדע און זיך אַרויס-
 געריסן פֿון אירע הענט.
 האָט זיך ציפקע ווידער ווי אַ קאַץ אַנגעפלאַנטערט מיט די
 פֿינגער אין זינע פֿאַטלעס און געריסן זיי מיט אַזאַ רציחה, אַז
 זי האָט שיר ניט צעבראַכן די ציינדלעך, סקריפענדיק מיט זיי.
 פֿילקע האָט אַרויסגעריסן די האָר פֿון אירע הענט, זיך אויס-
 געגליכט, אויף דער גיך אַראַפּגעשאַרט מיט דער האַנט דעם ווייטיק
 פֿון קאַפּ, אַ צי געטאַן די אַראַפּגערוקטע הויזן און אַוועקגעשטעלט
 זיך אַנטקעגן ציפקען מיט זיין אויסראַטנדיקן שטאַלצן בליק:
 — אַ גאַנצע העלדינע! איך האָב דיך אין דר'ערד!
 ער האָט זיך אויסגעדרייט און אַוועק פֿון שטאַל.

*

... גאַנץ אומדערוואַרט איז אים אַנטקעגנגעקומען דער שוואַר-
 צער זעליק, דער שוואַרצער ציפקעס ברודער. ער איז אַרויס פֿון
 הויף און גלייך — אַנטקעגן פֿילקען. שדים ווייסן, ווי איז ער געקו-
 מען אַהער. סײַדן ער איז אַריבער צו אַ נייעם באַלעבאַס אויף דער
 גאַס. זעליק האָט אַנגעהויבן:

— פֿאַר וואָס זעט מען דיך ניט, מוזיקאַנט מײַנער? וווּ ווערסטו
 דאַס אַזוי פֿלוצלינג פֿאַרפֿאַלן, אַז מען זעט דיך מער אין די אויגן
 ניט?

פֿילקע האָט אים אַפּגעמאַסטן מיט שטאַלץ פֿון אויבן ביז
 אַראַפּ:

— גיי, גיי, אַז מ'וועט דיך דאַרפֿן, וועט מען נאָך דיר שיקן.
 ער האָט געוואַלט פֿאַרבײַגיין, אַבער בײַ זעליקן האָבן שוין די
 אויגן געשטאַכן ווי אַנגעגליטע שפּיזלעך. ער האָט פֿילקען פֿאַר-
 שטעלט דעם וועג:

— הער אַקאַרשט אַ, הינטישער מוזיקאַנט, דו! — דו האַסט
 ציפקען צוגעשטעלט אַ בײַכל צי בײַן? זאַג: יאָ צי ניין? איז וואָס-

זשע טראכטסטו זיך — דאָס וועט דיר געשענקט זיין? דו מיינסט, מ'וועט עס דיר שווינגן?

זעליק איז אַלץ נענטער צוגעטראָטן. די הענט האָבן זיך שוין בײַ אים אונטן נעבן די קני אַנגעצויגן ווי שטאַלענע שפרושינעס: — דו מיינסט, אַז דו האָסט אויפֿגעהערט צו קומען, וועט מען זיך שוין ניט געפֿינען? דו מיינסט, אַז דו וועסט זיך פֿון מיניע הענט אַרויסדרייען? און אַ ריפּ וועל איך דיר ניט אונטערהאַקן? און די קישקעס וועל איך דיר ניט אַרויסלאָזן? און די אַנגעצויגענע פֿויסטן האָבן שוין בײַ אים אונטן נעבן די קני אַנגעהויבן אַרומצופֿאַרן. פֿילקע האָט אים מיט דער האַנט אַפּגעשטופּט:

— זע, זע! ווי ער האָט זיך עס צעיאַכמערט!

נאָר זעליק איז אים שוין אַרײַנגעפֿאַרן מיט די פֿויסטן אונטער די ריפּן. פֿילקע האָט זיך אַ וואַקל געטאַן, אָבער אײַנגעהאַלטן דאָס גלייכגעוויכט. ער האָט זיך שנעל אויסגעגלייכט און שטרענג אויס־גערופֿן:

— נאָאָ!

נאָר זעליק האָט אַלץ געזעצט מיט די פֿויסטן. ער האָט געצילט אונטער די ריפּן און אין די קישקעס. פֿילקע האָט אויף יעדן בענק, וואָס ער האָט באַקומען, געשרייען: „נאָאָ“: ביז ער האָט זיך האַסטיק פֿאַרקערעוועט און איז אַנטלאָפֿן אויף צוריק איבערן געסל. שוין ווייטלעך פֿון זעליקן האָט ער זיך אַפּגעשטעלט, אַ וויש געטאַן מיט דער פֿאַלע דאָס בלוט פֿון דער אייבערשטער ליפּ, אויסגעגלייכט זיך, פֿאַרריסן דעם קאַפּ און אַ זאַג געטאַן מיט גדולה:

— זע, ס'אַר אַ העלד! איך האָב דיך אין דר'ערד! דו פֿאַר־

שטייסט?

*

איז שוין פֿילקע צו דער בריק ניט געגאַנגען. ער איז שוין אַוועק אין דער אַנטקעגנדיקער זײַט, צו דער ליניע פֿון דער אײַזנ־

באן. איז אריבער די רעלסן, אוועקגעלאָזן זיך מיט די אונטער-
שטאַטיקע פאַרקאַנעס און מיט די לאַנקעס און איז אַרויס צום טיפּך
פֿון דער אַנדער זייט שטאַט.

פֿון דאַנען האָט פּילקע געהאַט בדעה אַריבערצוכאַפּן זיך צו
דעם אַלטן מאַהילניק⁴. דאָ איז געשטאַנען אַ קופּע אַלטע סוקעוואַטע
סאַסנעס, וועלכע זענען ווי מיט שוואַרצע שמאַטעס באַדעקט געווען
מיט נעסטן פֿון קראַען. פּילקע האָט דאָ געוואַלט טרייבן די קראַען
און לערנען זיך ביי זיי קראַען. נאָר פֿאַרבנדיגענדיק האָט ער
דערזען ווי פאַראַסקע די וועשערין שווענקט גרעט ביים ברעג. דאָס
קליידל איז ביי איר געווען הויך פֿאַרקאַשערט. יעדער מאָל, וואָס
זי האָט זיך פֿון פֿאַרנט אַנגעבויגן איבערן וואַסער, האָט זיך ביי איר
פֿון הינטן אַנטפלעקט אַ שטיק נאַקעטיקייט אַריבער די רויטע
פאַלקעס.

פּילקע האָט אויף אַ פּישטשע געטאַן פֿון הנאה. ער איז געווען
אַ בעלן אונטערצוגנבענען זיך פֿון הינטן:

— ררהאָוו! — האָט ער איבער איר דערלאָנגט אַ ביל.

פאַראַסקע איז אויפֿגעשפרונגען אַ פֿאַרצאַפּלטע.

— אויף טויט האָסטו מיך איבערגעשראַקן, פאַרשווער זשיד
דו! — און זי האָט זיך אַ לאַז געטאַן אויף אים מיטן נאַסן שטיק
גרעט. דער נאַסער לינונט האָט אַ שמייך געטאַן אין דער פּוסטער
לופֿט. פּילקע האָט זיך מיט אַ פֿלינקן בייג-אויס אוועקגעדרייט אין
אַ זייט און איז אַנטלאָפֿן. ער איז געלאָפֿן ליכט. מיט אַ פֿאַרריסע-
נעם קאַפּ אונטערשפּרינגענדיק. און פּלוצלינג האָט ער זיך דערפֿילט
ווי אַן אַפּגעפענטעטער זשערעבעץ אויף דער פֿרייער לאַנקע. ער
האַט זיך הילכיק צעהירושעט.

ערגעץ ווייט, פֿון אַן אונטערשטאַטישן הייפֿל, האָט זיך אַפּגע-
רופֿן אַ קליאַטשקע. פּילקע האָט זיך אַ רגע צוגעהערט און ווידער
אַ מאָל צעגאַסן מיט אַ הירושען פֿון אַ יונגן אַגער. די קליאַטשע

⁴ צווינטער, גוישער בית-עולם.

פֿון דער ווייטן האָט לינדנשאַפֿטלעך אָפּגעענטפֿערט. פּילקע — נאָך אַ מאָל; די קליאַטשע — ווידער.

פּילקען איז געוואָרן זייער פֿריילעך. ער האָט זיך אַרומגעקוקט: די לאַנקע איז געווען אַ ברייטע, אַ ווייטע, אַ ליכטיקע; דאָס וואַסער איז טיך האָט געבלאַנקט. עס איז געווען פֿריי, וואַרעם, גוט. און פֿון דער זייט איז די שטאַט געלעגן פֿאַרצויגן מיט אַ געפּל און מיט אַ שטויב און מיט אַ רויך פֿון אַ צוג, וואָס האָט זיך אַרײַנגע-קניקלט מיט גערויש אין דעם שטאַטישן גערודער. פּילקע האָט אויפֿגעהויבן דעם קאַפּ און אָפּגעמאַסטן די שטאַט מיט גדלות:

— איך האָב דיך אין דר'ערד! צען אַינלן אין דר'ערד!

פאָלערע ווילנער ייִדישע חודשניקעס פֿאַר קינדער און יוגנט

4

געזאנג קעגן בלי"

אַברעם סוצקעווער

די טויערן פון געטאָ

— א —

... עס האָט אַ לאַנגע פֿייערדיקע האַנט
די טויערן פֿון געטאָ אויפֿגעריסן.
ווי אַ בעטלער שטייט דער טאָג
ביים ראָג
פֿון געטאָ-וואַנט,
מיט פֿאַרקילטע גראַשנס אין די פֿויסטן.
ער האָט נאָך גאַרנישט ניט איבערגעביסן.
זעוודיקער שטעקן. טאַרבע, צער,
און פֿאַרויס — צעהוידערטער פֿאַנאַר,
דורך די שאַטנס — פֿלאַטערדיקע שלייערן.
אים וואַלט זיך וועלן איצט געוויס אַ שטויס טאָן
אַדע טויערן,
ווי דער העברייער-העלד די טויט-קאַלאַנעס —
און פֿאַלן דאָ צוזאַמען מיטן געטאָ.
(אַ, טויערן, צעיאַמערטע לבנות,
מיט געדאַנקען-פֿינגער איצט באַגלעטע!)
ס'איז מעסערדיקע וואַר.
פֿון אַלטע דעכער,
פֿליען-אַפּ די שטערן —

קינדער היימלאַזע;

און הערן

ווי עס פֿיבערט שטומערהייט אַ דור.
אַ דור פֿון קעמפֿער, זינגער און פֿאַרברעכער,
אינגעפֿלאַכטן אַלע אין איין קנופֿ.

ס'איז מעסערדיקע וואָר.

ביי יעדער שטוב

ברענט אַ וואַנד — אַ רויטער מוכאַמאַר¹.

אַן אַסיענבלאַט איז יעדערנס געזיכט.

ווי אַ שלאַנג די אומרויקייט קריכט

אַריבער

שטיבער

טויערן

און —

העכער!

— ב —

אַ קאַטאַרינשטיק ווי אַ פֿוריס-נאַר,

ציבלט אויף זיין קראַנקן אינסטרומענט.

און אַ שיקלדיקער פֿאַפּוגי

היפט אויף זינע ביינערדיקע הענט.

דער ייד איך אויך אַ זינגער.

און ער קנעלט

אין ווינט אַרײַן אַ ליד,

וואָס קומט באַלד אָן צו יעדנס אויער:

— „זיבן ברידער האָט מען אויסגעמאַרדעט

אין פֿאַגראָם.

¹ אַ גיפטיקער שוואַם.

דער אכטער ליגט פֿאַרווונדעט בנ אַ טויער...
 קינדערלעך באַרינגלען
 די פֿאַרשטויבטע קאַטאַרינקע.
 און דער ייד, דער געלער
 מיט די באַרוועסדיקע קינדער,
 צוזאַמען מיטן פּאַפּוגנ
 און קרישלידיקן קעלער —
 הייבן אָן זיך שטאַרק אַריבערווינקען.
 און אויך דערבנ
 דער לאַמער וואַסערטרעגער
 און אַלע, אויסגעמאַרעט², מיד און מידער,
 אַ סטיצע ברידער —
 ווי הונגעריקע וועלן אַנטלאָפֿן פֿונעם טויטנשאַס פֿון יעגער —
 לויפֿן זיך צוזאַמען אין אַן עיגול
 פֿאַרצאַרנט, האַרט, ווי די פֿאַרגרויטע שטיינער;
 און איינער
 פֿאַרן צווייטן איז אַ שפיגל.

— ג —

נאָר ס'טרעפֿט: ס'גיט זיך פּלוצלינג אַ טרייסל דאָס געטאָ,
 עס עפֿענען פֿענצטערלעך זיך פֿיאַלעטע.
 דורך גילדענעם שטויב — ווי אַ טייכל צעקלונגען,
 מאַרשירט זיך אַ כאַפּטע בלויאויגיקע יונגען.
 די אַרבל פֿאַרקאַשערט, און פֿעסט די ידיים:
 — מיר ווילן דאָס פֿאַלק פֿון זיין געטאָ באַפֿרענען!
 דער עכאָ באַפֿאַלט ווי אַ דונער די שטיבער,
 די אַלטינקע טויערן קוקן זיך איבער.

² אויסגעמאַרט.

א בליץ און א בלענד. און עס הייבן זיך בליקן.
ער ציען זיך קלאנגען ווי ליכטיקע בריקן...

די געסעלעך טוליען זיך גרוי און פֿארטצעט
און זעען: ווי בלוט שטראַמט די ליבע, די פֿרייהייט,

דורך שטיינערנע גרונטן. אין בונטן. און בונטער —
צעשפילן זיך הערצער אין הילכיקן מונטער.

א בליץ און א בלענד. ס'זענען יונגען נישטאָ שוין.
עס האָט זיך די גילדענע זעונג פֿאַרלאָשן...

— ז —

אָוונט. דאָס געטאָ נעמט בלאַען.
עס פֿלאַטערן הייסע קאָלירן.
דער זילבערדיקער ווילנער גאון
העלט-אויף פֿון פֿאַרבאַרגענע טירן.

א מיידעלע זיצט אויפֿן גאַניק
און נישטערט די נאָז אין אַ ביכל.
זי טרוימט דעם פֿאַנטאַסטישן תענוג:
אַ ברויט און אַ קלייד און אַ שיכל...

אַט ווערן די שאַטנס אַלץ גרעסער,
די זון פֿליט-אָוועק ווי אַ פֿאַווע.
אַ יונג ציט אַרויסעט אַ מעסער
אַזוי ווי אַ שטראַל פֿון קאַליאַווע.

און איך — אַ פֿאַראַייגנטער — ווינטער,
דורך געסלעך פֿאַרנעפֿלט מיט כמאַרע.
איך טראָג דאָ אַרום אַ פֿאַרשייטער
מזן בענקשאַפֿט — אַ שטומע גיטאַרע.

איצט פאסט זיך דאָ בלויו די לבנה.
 אָ, הוי, זי איז דאָ פֿול מיט לויער!
 נאָר ס'דאכט זיך מיר אויס: ס'איז אַ פֿאַנע,
 וואָס הייבט זיך אַהינטער אַ טויער — — —

ליטעראַרישע בלעטער ג' 671, וואַרשע 19 מאַרץ 1937.

חיים גראַדע

מיר גראַבן

מיר גראַבן, מיר גראַבן בני טאָג און בני נאכט נאָך אַנאנד,
 מיר וועלן זיך צו די צעמענטענע גרונטן דערגראַבן —
 אַן ענטפֿער דעם חבֿר אַהינטער די קראַטעס אין גרויען געוואַנט,
 וואָס האָט שוין זיין הויט פֿון די הענט מיט די ציין אַפּגעשאַבן.
 אונדזער גאָס איז ניט איין מאָל אַרויס מיט געזאַנג קעגן בליי,
 זינט מען האָט אין תּפֿיסה פֿאַרשפּאַרט אונדזער חבֿר;
 דער גרוס, וואָס עס קומט פֿון דער תּפֿיסה צו אונדז אויף דער פֿריי,
 דערציילט פֿון געראַנגל און הונגער און אייזערנעם זשאַווער.
 פֿאַרעקשנט געבליבן איז ער הינטער צוימען פֿון דראַט,
 קלאַר אין זיין גלויבן און האָס צו די זאַטע!
 נאָר אַנשטאַט אַ פֿויגל — געמוזט האָט ער ווערן אַ קראַט,
 און ניט אויסגעמיטן די אייזערנע קראַטע.
 ניט איינער האָט מיך שוין פֿון שטרייט אַפּגעטראַטן דאָס אַרט,
 נאָר ער, אויך אין צעל, קען איין רגע אין קאַמף ניט פֿאַרגעסן,
 ער פֿאַרשט אין די אויגן פֿון וועכטער, אַזוי ווי אַ הונט שמעקט
 אַ מאַרד,
 דעם גאַנג פֿון דער צייט און דעם אַטעם פֿון היאַטע מעת-לעתן.

געטריי איז ער זיך! ווייל אַ לייב בלעבט אַ לייב אויך אין שטינג.
 אים ציט צום געראַנגל — און זעט נאָר אַ נאַקעטע וואַנט
 קעגנאיבער.
 מיר שאַרפֿן דעם האַס ווי בנים וואַרשטאַט די טעמפע געצינג,
 עס שאַלט — און מיר שפּרינגען־אַרויס פֿון די גריבער.

ערב 1939

אַברהם רייזען

וויילע

פראַגמענט

... כּוֹזע אַרעמע הויפֿן, אין טיפֿן —
 געצעלט אין שאַטן צעשטעלט;
 איך האָב דאָרט דערהערט און באַגריפֿן
 דעם רוף, וואָס זיי שיקן דער וועלט.

געזען דאָרט די דרוקן, פֿאַרלאַגן
 פֿון פֿונק און פֿון מ״ץ און פֿון ראָם,
 וואָס האָבן ווי בליצן־זיגזאַגן
 באַלויכטן דאָס לעבן ביז תּהום...

געזען דאָרט אויף איטלעכן פנים
 די גוטסקייט מיט צער ווי געקריצט;
 און גניסט, וואָס אין קאַמף מיט די שונאים,
 האָט אָפֿט אונדזער לעבן געשיצט...

די שולכלעך, וווּ ס'לויכט קוים אַ פֿייער,
 וווּ ס'קלינגט קוים דער ניגון אין לופֿט;
 און ליד פֿון די נייע באַפֿרעיער,
 וואָס נומיקט, וואָס וועקט און וואָס רופֿט.

און געמען פֿון ווילנער משפּילים.
 בײַ וועלכע נאָר בילדונג איז גליק...
 און רייד פֿון די איידעלע תּמימים.
 פֿון פֿין און פֿון שולמאן און דיק.

און ס'קלינגען פֿון געמען די קלאַנגען
 פֿון קעמפֿער מיט פֿרײַהייט-פֿאַרלאַנג.
 וואָס זײַנען אַנטקעגן געגאַנגען
 דעם הערשער — אין מוטיקן גאַנג.

דײַן שוסטער, וואָס האָט זיך דערוואָרבן
 אַ נאַמען וואָס קלינגט אין דער וועלט —
 געפֿאַלן פֿאַר פֿרײַהייט אַ קרבן —
 הירש לעקערט, פֿון ווילנע דער העלד.

ניו־יאָרק 1935

אַ. ליעסין

הירש לעקערט

זיי האָבן רוישלאָז, אין די שעהן אין די שפּעטע,
 פֿון טורמע, ווי גנבים, אים אַרומגענומען.
 און — אונטער שטאַרקער וואַך — פֿאַרהאַקט אין אַ קאַרעטע,
 געפֿירט, באַגלייט פֿון רײַטערס, אין פֿאַראַד אין שטומען,
 געפֿירט אים פֿאַרזיכטיק, אין טויטקייט פֿון באַגינען,
 אַז קיינער זאָל זיך אויף די גאַסן ניט געפֿינען.

און ביזן מיליטער-פֿעלד, ערגעץ הינטער שטאַט,
 וווּ פֿינצטער האָט דערוואָרט אים שוין דער עשאַפֿאַט.

און אויפן פֿעלד איז אַן אַרמיי געווען פֿאַרבאָרגן,
געשטאַנען אונטער ביקסן מיטן בליק צום תּליון.
צו זען דעם שוסטערינג דעם יידישן דערוואָרגן,
צום רום צום הערלעכן פֿון קייסער און פֿאַן וואַליען;
פֿיר באַטאַליאַנען האָט מען שטיל צונויפֿגעטריבן,
ווי שטורעמען גאַנץ ווילנע וואַלט מען זיך געקליבן.
אַט קומט שוין די קאַרעטע און ער גייט-אַרויס,
ווען הויך אין מזרח-הימל ברעכט די רויטקייט אויס.

דערזעט ער דנטלעך שוין פֿאַר זיך דעם עשאַפֿאַט
און האָרט דערביי די גרוב, פֿאַר אים געגראָבן פֿריש;
צעיאַמערט זיך זען האַרק, ער מאַכט-צוריק אַ טראַט,
און פֿאַר די אויגן גיט זיך אַלעס ווילד אַ מיש —
ווי ליב דאָס לעבן שמייכלט, ווי די וועלט איז שייך,
ווי ווייניק גוטס געזען און מוז אין גרוב שוין גיין!

נאָר איין מינוט פֿון שוואַכקייט, ווייטיקדיק און שווער,
און ווידער שוין דער שטאַלצער רעוואָלוציאַנער.

ער גייט צום עשאַפֿאַט, צום גורל זינעם, אונטער,
און הערט דעם פּסק אין מוט אין ווערדיקן, אין פֿעסטן,
און לאַכט דעם אַנבאַט פֿון פֿאַרראַט מיט האַס אַרונטער,
און נעמט מיט בליקן שפּאַטישע פֿאַראַכטלעך מעסטן
דאָס שטניפֿע, אַפֿיציעלע, פֿרום-צעגלאַצטע פנים
פֿון טויט-צעשראַקענעם ראַבינער, דעם קאַזיאַנעם¹.

אַט בינדט מען אים די הענט, אַט זעט ער שוין די שטריק,
אַט קומט שוין, קומט שוין אַן דער גרויסער אויגנבליק.

ווי טוט ער זיי פֿאַראַכטן — זיי און זייער שטראַף!
ווי קוקן זיי אויף אים פֿאַרחידושטע, די קנעכט!

¹ פון מלכות.

און אַט שוין פֿאַלט די פעטליע אויף זיין נאָז צום סוף, געוואָרפֿן פֿון דעם תליון אומגעלומפערט־שלעכט; טאָ כאַפט ער, הענט געבונדן, פֿלינק זי מיטן קאַפּ און טרייסלט זי אַליין שוין אויפֿן האַלדז אַראָפּ.

און באַלד, אין מאָרגן-גרינקייט, הויך אין תליה־קנופּ, צעווייגט זיך עלנטיק אַ בלויער, קאַלטער טרופּ.

אַט ליגט ער שוין אַ בר־מינן אין גרוב פֿאַרשאַטן און איבער אים דער הייל לויפֿט אין מאַרש אין גיכן; עס האָבן טויזנטער סאַלדאַטסקע פֿיס געטראָטן און מיט דער פֿלאַכער ערד דעם קבֿר אויסגעגליכן; און זיכער, אַז זיין זכר וועט שוין זיין פֿאַרגעסן, צעפֿאַרן זיך די הענקערס פֿרישטיק אַפּצועסן.

דאָך שפּעטער שוין אַ ווינלע, מיט דער זון צוזאַמען, איז לעקערט אויפֿגעגאַנגען אין די רויטע פֿלאַמען.

עס איז אין קבֿר אין צעטראַטענעם געבליבן פֿאַרהוילן נאָר דער מת, וואָס וועט דאָך באַלד צעפֿוילן, ווען הויך אַריבער קבֿר, מיט אַ שיין אַ ליבן, האָט אויפֿגעשניטן דער העלד, וואָס ווערט שוין ניט פֿאַרהוילן; ער איז פֿון מיליטער־פֿעלד ליכטיק אויפֿגעשטאַנען אין קדושה־אוירעאַל, וואָס קען שוין ניט פֿאַרוויאַנען.

ער האָט זיך איבער די מיליאָנען קנעכט דערהויבן, און אויפֿגעוועקט דעם שטאַלין און אויפֿגעוועקט דעם גלויבן.

אַן אַרעם געטאַ־קינד פֿון נידעריקסטן נידער, אַ לעבן אַזוי קורץ, אַ לעבן אַזוי ביטער, וואָס האָט אין אונדזער גרויקייט אויסגעפֿישופֿט ווידער דעם איידלסטן ראַמאַנס פֿון ווונדערלעכן ריטער.

אַ נקמה-נעמער פֿאַרן כּבֿוד דעם פֿאַרשוועכטן
פֿון קלאַס, וואָס איז געווען דער שפּלסטער נאָך נעכטן.

אַ פֿאַרגייער, וואָס האָט, אין בנשפּיל אין דערהויכטן,
אַ גרויסן קעמפֿער-דור מיט זיין געשטאַלט באַלויכטן.

1934

חנה בלאַנקשטיין

שרעק

פון בוך נאוועלעס

— די לעצטע סטאַנציע! — האָט עמעצער געזאָגט אין שמאַלן
קאַרידאָר, וואָס ציט זיך דורך דעם וואַגאָן.

האָט זיך אָפּגערופֿן אַ פֿאַרשלאָפֿענער קול:

— אַ בופֿעט איז דאָ אויך פֿאַראַן.

די ווערטער האָט פֿאַרשלונגען אַ געשמאַקער גענעץ.

דער ריזנדער, וואָס איז געלעגן אין קופּע בנים פֿענצטער,
האָט אָפּגעטרייסלט פֿון זיך דעם דרעמל, אויסגעצויגן אַן אַרעם,
גענומען פֿון טישל דעם וועגווייזער, אויפֿגעמישט אַ זיטל און גע-
פֿונען די סטאַנציע. דער צוג שטייט פֿופֿצן מינוט. האָט ער באַרעכנט,
אַז ס'איז פֿדאָי טאַקע דאָ אויף דער סטאַנציע צו טרינקען טיי,
וועט ער פֿאַרשפּאַרן זיך שפּעטער צו פֿאַרדרייען מיטן פֿרישטיק,
די וואַליזע זינען לאָזן אויפֿן וואַקזאַל און תּיכּף בניים אַנקומען זיך
אַ לאַז טאַן אין שטאַט אַריין. אויף אַזאָ אויפֿן וועט ער קאַנען אָפּפּטרן
וואָס גיכער אַלע זינען ענינים: זען זיך מיטן פֿאַבריקאַנט און ניט

פֿאַרזאַמען די ליבט פֿון די צוויי בענק, אין וועלכע ער האָט צו דער-

ליידיקן אַ פֿאַר דרינגענדיקע זאַכן.

— ווער ווייס, אפֿשר געלינגט מיר נאָך הענט אין אַוונט צו פֿאַרן אַהיים? — האָט ער אַן אויפֿגעמונטערטער געטראַכט און איז אַרויס אין קאַרידאָר.

דער צוג האָט זיך דערנענטערט צו דער סטאַנציע. פֿון דער ווינטן האָט זיך שוין געזען דער נידעריקער לאַנגער סטאַנציע־בנין. דער ריזנדער איז אַראָפּ אויף דער פּלאַטפֿארמע. ס'איז געווען אין מאַרץ. אַ קאַלטער פֿרימאַרגן. פֿון די זאַמדפֿלאַכן אַרום סטאַנציע האָט אַ שאַרפֿער ווינט, אַנגעבלאַזן פֿון נאַענטן ים, צעווייט דעם שניי, האָט דאָס פֿאַראַיאַריקע שטעכיקע קורצע גראָז אויסגעזען ווי באַשאַטן מיט ברודיקע זאַלין.

דער ריזנדער האָט אויפֿגעשטעלט דעם קאַלנער פֿונעם רעקל און זשענדע אַינגעאַטעמט די קרעפֿטנדיקע לופֿט. ער איז גיך אַריבער עטלעכע פֿאַר רעלסן און אַרײַן אין וואַקזאַל־בוֿפעט. דער גרויסער זאַל איז געווען ליידיק. נאָר אין אַ זײַט בײַ אַ טישל האָבן צוויי באַן־באַאַמטע געטרונקען ביר, קענטיק שוין אַ לענגערע צײַט דאָ פֿאַרבראַכט. פֿאַרן בוֿפעט האָט געדערעמלט אַן עלטערע פֿרוי, דעם קאַפּ אין אַ ווינטן טשיפּיק אַראַפּגעלאָזן אויפֿן הויכן אַינגעשנורע־וועטן בוועם.

דער ריזנדער האָט אַ קוק געטאָן אויף די טעלער מיט אַנגע־שניטענע פֿאַרטריקנטע בולקעס באַלייגט מיט ווורשט אַדער קעז, האָט ער זיך אַ ביסל פֿאַרקרימט און געפֿרעגט וועגן טיי.

— אַזוי פֿרי איז נאָך טיי ניט פֿאַרטיק, אָבער קאַווע?

— קאַווע? אַדרבאַ, גיט, זײַט מוחל, אַ גלעזל קאַווע! — האָט זיך דער אורח געריבן די קאַלטע הענט.

די פֿרוי האָט זיך אַ רגע געפֿאַרעט אַרום אַ גרויסער קאַן אונ־טער אַ געשטעפטן קאַפּטור און דערלאַנגט אַ גלאָז זודיקע קאַווע, און צוגערוקט אַ טעצל לענגלעכע בייגל.

פֿאַרביי דער טיר האָבן זיך דערהערט אנליקע טריט. דער ריזנדר האָט אָוועקגעשטעלט דאָס ליידיקע גלאַז, זיך צוגעאַלט, אומגעדולדיק געוואָרט ביז די פֿרוי האָט פֿון טישקעסטל אַרויסגענו- מען רעשטע, געשווינד אַרויס פֿון זאַל, דורכגעלאָפֿן די רעלסן, אָפּגעהאַלטן זיך אַ ווילע צוליב אַ לאַקאַמאַטיוו, וואָס האָט געהאַלטן אין מאַנעוורירן, און אַרויף אויף זיין פּלאַטפֿאָרמע. דער צוג האָט זיך גענומען רירן, די רעדער האָבן זיך פֿויל אַ קניקל געטאַן, זיין קופּע איז געווען גאַר פֿאַרנט. איז ער אַרויפֿגעשפּרונגען אויפֿן טרעפּל פֿון נאַענטסטן וואַגאַן, אַנגעכאַפט זיך פֿאַרן הענטל און אַ צי געטאַן. דאָס הענטל האָט זיך ניט גערירט. האָט ער אַנגעשפּאַרט דעם אַקסל אין טיר, אַ שטאַרקן צי געטאַן. די טיר האָט ניט נאַכגעגעבן, זי איז געווען פֿאַרמאַכט.

דערווייל האָבן זיך די רעדער צעיאַגט, אַזוי ווי מיט יעדן דריי וואַלטן זיי אַנגעקליבן כּוחות. דער מאַן פֿאַרן פֿאַרמאַכטן וואַגאַן האָט פֿעסט צונויפֿגעפּרעסט די פֿויסט אַרום מעשענעם גריף און מיט דער פֿרייער האַנט אַנגעהויבן קלאָפֿן אין פֿענצטער. געקלאָפט און גערופֿן. געהידושט זיך, געבייזערט אויפֿן איינפֿאַל אין מיטן וועג אַ וואַגאַן צו פֿאַרשליסן — נאָ דיר אַ מעשה! דער ווינט האָט זיך געשטאַרקט, געהויבן די האַר אויף זיין בלויון קאַפּ, פֿאַרקליבן זיך, ווי אַ גנב אין אַ שלעכט־פֿאַרמאַכטער דירה, הינטער זיין קאַל- גער, אַליץ טיפֿער צום רוקן אַראָפּ. אַ קאַלטער שווייס האָט אים באַדעקט דעם שטערן, צעפֿלאָסן זיך איבער די באַקן. אים האָט זיך געדוכט, אַז אַט פֿאַרפֿירן די שווערע טראַפּנס, באַדעקן זיין פנים מיט אַן אייזיקער קאַרע.

— עפֿנט, עפֿנט־זשע, הערט איר ניט? דאָס קלאָפט אַ ריזיג- דער! אַ פֿאַרבליבענער ריזיג-דער!

דער צוג האָט זיך געטראָגן איבער דער וויסטער, נאָך ווייני- טערדיקער געגנט. די וואַגאַנעס זינען שוין געווען אין פֿולן לויף. — לאַזט מיך אַרײַן! עפֿנט! וואָס טראַכט איר זיך? כּ׳קען זיך מער ניט האַלטן! עפֿנט!

פלוצעם האָט אין זײַן מוח אויפגעבליצט אַ געדאַנק אַ ווילדער:
אפֿשר איז דער וואַגאַן אַ ליידיקער און קיינער הערט אים ניט? ער
שרייט אומזיסט, אומזיסט שרייט ער — ער שטייט פֿאַר אַ פֿאַר-
מאַכטן ליידיקן וואַגאַן!

די קני זײַנען אים מאַדנע שוואַך געוואָרן. אַ דריבנער עקלדי-
קער ציטער איז אים אַרײַן אין די פֿיס. די שרעק האָט פֿאַרגליווערט
זײַנע אַברײַם. מיט גרויס מאַטערניש האָט ער אַננגעבויגן די פֿליי-
צעס און צוגעפֿאַלן מיטן פֿנים צום פֿענצטער. אין שמאַלן אַרײַנגאַנג
האָט זיך קײן זאַך ניט געזען. פֿוסט. נאָר די שמאַלע שויב, אַ פֿאַר-
הילטע פֿון מאַרגן-נעפֿל, האָט טעמפֿ אָפֿגעשפּיגלט זײַנע פֿאַרלאַשענע
אויגן, די האָר, וואָס ווינט און שרעק האָבן אויפֿגעשטעלט אויף
זײַן שטערן. גלייכצײטיק האָט זיך אין פֿענצטער באַוויזן אַ קאַפּ.
אַ קײלעכדיקער, נאָך גאָר אַ קינדעריש פֿנים, אַרומגענומען מיט אַ
זעלנערישן קראַגן, האָט געקוקט אויף אים.

— עפֿנט, עפֿנט! ראַטעוועט!... האָט דער רײַזנדער אויף דאָס
נײַ גענומען שרײַען. דער זעלנער האָט זיך דערשראַקן, אָפֿגעטראָטן
אויף צוריק, אויפֿגעהויבן די ביקס, אָנגעשטעלט אויפֿן מענטשן
פֿאַרן פֿענצטער די שטאַלענע רער.

ווי צעיושעטע חיות האָבן זיך די וואַגאַנעס געוואָרפֿן פֿון איין
זײַט אויף דער צווייטער, געקלאַפֿט, געוואַיעט, אויסגעקלאַפֿט מיט
די רעדער אַ ניגון „טאַר-טאַר-אַראַ-ראַ...“ און אפֿשר האָט עס ער,
דער מענטש פֿאַר דער פֿאַרשלאַסענער טיר. כּסדר געהאַמערט מיט
דער פֿויסט אין טיר? די קלאַנגען האָבן געעקבערט זײַן מוח, זיך
אַרײַנגעשרויפֿט אין מאַרך, געהושעט אין די אויערן, פֿול געמאַכט
די לופֿט. „טאַר-טאַר-טאַר...“

טריט בײַ טריט, דאָס געווער אָנגעשטעלט אויפֿן פֿענצטער,
האָט זיך דער זעלנער דערווייטערט. נעלם געוואָרן, דער רײַזנדער
האָט זיך אַ כאַפּ געטאַן, דערשפּירט אַ מוראדיקע קעלט אין דער
האַנט אַרום דער קליאַמקע. דאָס אַנזון האָט זיך אַננגעגעסן אין
דער הויט. די האַנטפֿלאַכן האָבן געשמאַרצט און געברענט. די

פֿינגער זינען אים אָפּגעשטאַרבן. דער אַרעם, די האַנט, זינען גע-
וואָרן גלידער פֿאַר זיך, האָבן אויפֿגעהערט צו פֿאַלגן, פֿאַרלוירן
דעם צוואַמענהאַנג מיטן גאַנצן קערפּער. די האַנט האָט מער ניט
געקאַנט פֿאַרבינדן דעם גוף מיטן אינזערנעם גריף, פֿאַר וועלכן
דער גוף האָט זיך געהאַלטן. די האַנט האָט זיך אָפּגעזאָגט צו פֿאַר-
טראָגן דאָס ברענען פֿון אָנגעפֿרוירענעם מעטאַל. אַט רינטט זי זיך
אַפּ פֿון טיר, די האַנט, און דער מענטש פֿאַלט-אַראָפּ...

דעם מאָן אויפֿן טרעפּל פֿון פֿאַרשלאָסענעם וואַגאָן האָט אַרומ-
גענומען אַ יאָש. דער יאָש איז געקומען פֿון ערגעץ טיף, גאַר טיף.
דער מאָן האָט פֿאַרשטאַנען, אָז ניט נאָר דער מוראדיק בייזער ווינט
הייבט אים די האָר פֿון קאַפּ, נאָר די שרעק טוט עס. דער בלינדער,
ווילדער פּחד פֿאַרן אומקומען, פֿאַרן ניט זיין... מיט אַ מאַדנער
דינטלעכקייט האָט ער דערזען פֿאַר זינען אויגן זינען נאָענטסטע,
די טייערסטע. ווי אַ בילד אין נאַטירלעכער גרייס זינען זיי פֿאַר
אים געשטאַנען און נעבן זיי האָט ער דערזען זיך, דעם פֿעסט-
געבויטן, דעם ענערגישן. אַ וויגעשריי האָט זיך אַרויסגעריסן פֿון
זיין ברוסט: דערמאַנט זיך — ער האָט עס ערגעץ געלייענט —
אַז נאָר אין דער גרעסטער ספּנה זעט דער מענטש מיט אַזאַ קלאָר-
קייט דאָס, וואָס איז אים דאָס טייערסטע אויף דער וועלט... האָט
ער פֿאַרשטאַנען — דאָס יאָמערט אין אים די נשמה, וועלכע פֿילט
זיין מפּלה. דאָס גייט-אויס דאָס האַרץ.

צום פֿענצטער איז צוגעגאַנגען אַ זעלנער מיט שליפֿן אויף די
אַקסלען. הינטער אים — דער יונגער מיטן קינדערשן פנים, די
ביקס ביי דער זינט. דעם סערזשאַנטס ערנסט-שטרענגער בליק האָט
אַרומגענומען די בלוילעכע, פֿון ווינט צעשמיסענע באַקן, פֿון פּחד
אויסגעלאַצטע אויגן, דעם אָפּענעם מויל, וואָס שריינט, בעט זיך:
— עפֿנט!

דער סערזשאַנט האָט זיך אינגעבויגן צום פֿענצטער, געפֿאַרשט,
אויב עס שטייט ניט ווער נעבן דעם מאָן, וואָס שריינט פֿאַר דער
טיר. אַ שאַרפֿער קורצער בליק, און די האַנט, וואָס איז געלעגן

אויפן אפענעם שייד פֿון נאָגאַן, האָט אָפּגעריגלט די טיר, אָנגע-
כאַפט דעם מאַנס אַקסל, אים אַ שלעפּ־אַרײַן געטאַן. דער רײַזענדער
האַט זיך אומבאַהאַלפֿן אָנגעשטויסן מיטן קני אין פּאַדלאַגע, זיך
אויפֿגעשטעלט, צוגעפֿאַלן מיטן רוקן צו דער וואַנט, פֿאַרמאַכט די
אויגן.

— וואָס רײַסט איר זיך אין אַ וואַגאַן פֿאַר אַרעסטאַנטן? ווע-
מען זוכט איר דאָ?

דער רײַזענדער האָט דערקלערט, קוים אַרויסגעשטופּט די ווער-
טער, ניט געקענט בײַקומען דעם ציטער פֿון זײַנע ליפֿן.

— וויזט אײַער פּאַס, אײַערע פּאַפּירן!

— אין וואַגאַן, אין דער וואַליזע!

— קומט!

די פֿינגער, וואָס האָבן אים נאָך אַלץ געהאַלטן, האָבן זיך
ווי אַ צוואַנג אײַנגעגעסן אין זײַן אַרעם, אים אַ שטופּ געטאַן. זיי
איז נאָכגעאַנגען דער זעלנער מיט דער ביקס. אין וואַגאַן האָבן
זיך געשטופּט די צערודערטע אַרעסטירטע, דערפֿון אַ פּאַר אינטע-
ליגענטן, אַ באַברילטער מאַן מיט אַ שמאַל פֿאַרריסן בערדל, אַנדערע,
אַלע בלייך פֿאַר אויפֿרעגונג. אַלעמענס אויגן פֿול נײַגער, האָפֿענונג,
אַנטוישונג...

דורכגעאַנגען אַ פּאַר וואַגאַנעס, אַרײַן אין קופּע, האָט דער
סערזשאַנט אויסגעפֿאַרשט דעם פּאַס, אַרומגעקוקט זיך, אַ שמיכל
געטאַן:

— אײַער גליק, וואָס דער — געוויזן מיטן קאַפּ אויפֿן יונגן
זעלנער — האָט אײַך ניט דערשאַסן. געמיינט אַן אַנפֿאַל. אַגבֿ האָבן
מיר אַלע געהאַלטן, אַז דאָס גרײט זיך אַן אַנפֿאַל אויפֿן וואַגאַן צו
באַפֿרײַען אַ פּאַר אַרעסטירטע.

אַרויסגעאַנגען, זיך שטאַרק געאַנילט.

אין קופּע איז קײַנער ניט געווען. דער רײַזענדער האָט זיך אַראַפֿ-
געלאָזט אויף זײַן אַרט, אָנגעשפּאַרט זיך בײַם ווענטל. אין קאַפּ

האַט אים געהוזשעט, געהאַמערט אין די שלייפֿן. פֿון דעם רוישן
האַט זיך אַלץ בולטער אויסגעשיילט, איז געוואַקסן דאָס באַוווסטזיין
פֿון דער גוואַלדיקער מאַכט פֿון לעבן. מיט אַלע זינע אַברים און
אַלע זינע חושים האָט ער באַנומען דעם ווערט, דעם גרויסן אייג-
ציקן ווערט פֿון זיין, פֿון נאַקעטן זיין...

ווילנע 1939

אַברהם סוצקעווער

באַדאַרפֿסט פֿאַר אונדז זיין אַ דערלייזער

באַדאַרפֿסט פֿאַר אונדז זיין אַ דערלייזער

מזין קינד,

מיר קענען אַליין זיך ניט אויסלייזן מער שוין

פֿון אייביקן דורכפֿאַל און שטרויכל, פֿון זינד

און פֿאַרראַט, וואָס באַפֿאַרבן אויף שוואַרץ אונדזער פֿאַן

יעדער טאַג,

יעדער טאַג.

באַדאַרפֿסט פֿאַר אונדז זיין אַ דערלייזער,

דו, קוועלכל פֿון פֿרייד.

באַשייד

און אַנטפלעק אונדז אַ שטעגל

אין ווילדוואַלד פֿון סתירות.

עס רירן אונדז מער ניט קיין קייטן.

מיר האָבן צעריסן אין בלוט אַלע לירישע לירעס.

צעשמעטערט

דעם געץ פֿון אילויע. פֿאַרבלעטערט

א חלום. און אלץ וואָס געווען איז פֿאַרגעטערט,
איז. לאַנג שוין פֿאַרגאַנג.

ווי קראָפּעווע ברייט און געדענעט אין אונדז דאָס געזאַנג,
אַפֿילו דער מאַרגנרויט לויערט מיט געלן געבייזער
און שפינט די געשפינסן פֿון דורכפֿאַל און זינד.

באַדאַרפֿסט פֿאַר אונדז זיין אַ דערלייזער.
מיין קינד.

ווילנע 1918

שמערקע קאַטשערגינסקי

צווישן פֿאַלנדיקע ווענט

אַ סצענע פֿון דער טראַגעדיע אין 3 אַקטן, 7 בילדער

דאָס 3טע בילד

פֿאַר טאָג. גרויסער הויף. אין צענטער — דער אַרזינגאַנג צום ייִדנראַט,
ווי עס הענגט אַ שילד אין ייִדיש און אין דײַטש „יודענראַט“. אין זעלביקן
אַרזינגאַנג ווײַצען אויך די אייבערשטע שטאַקן גענט און דעסלער. בי
די פֿאַרטער־דירות — אַ פּלויט. עס איז נאָך קאַנטיק דער טונקל־בלויער שײַן,
וואָס גיסט זיך פֿון בלויצען נאַפּטלאַמפּ איבערן הויף. דער שײַן ווערט בלאַסער
מיטן אַנקום פֿון פּרימאַרגן. ביים פֿאַרמאַכטן פֿאַרהאַנג הערט זיך אַן אונטער־
ערדיש געזאַנג:

אַני מאַמין באַמונה שלימה בבֿיאַת המשיח.

וואָף על פי שׂירתמהמה, על כל זה אַני מאַמין.

דאָס געזאַנג צייט זיך אויך ווען דער פֿאַרהאַנג עפנט זיך און ביים אָנהייב
פֿון דער האַנדלונג. עס הערן זיך ווייטע געשרייען: „ייִדן, יידן, אַלע גלפֿן
אויפֿן הויף פֿון „ייִדנראַט“!

צעשראַקענע מענער, פּרויען, קינדער לויפֿן צום הויף זוכנדיק אַ רעטונג.
טייל לאַזן זיך פֿון הויף ווייטער לויפֿן, דער גרעסטער טייל בלעבט אויפֿן
הויף. זיי זאַמלען זיך פֿאַר די פענצטער פֿון ייִדנראַט.

שלמה — קומט-אָן צו לויפֿן. מען ווייס דען וואָס דאָ טוט זיך?
דוכט מיר אַקערשט אין טעאַטער געווען. שאַ שטיל. און מיט אַ מאָל
אַ ננע מעשה... וויי וויי וויי... אָפּ.

פרוי — קומט-אָן מיט ייִדלען אויף דער האַנט. דער מאָן שלעפט
זיך נאָך. וויי, וויי, ייִדן, זאָגט: וואָס טוט זיך דאָ? שוין לאַנג שטיל
געווען. ברעכנדיק די הענט. און זיי! אַנווייזנדיק אויפֿן ייִדנאָט.
דער ייִדן-פֿאַראַט... האָבן דאָס אזוי צוגעזאָגט, אַז ס'וועט שוין רויק
זיין, אַז קיינער וועט שוין אונדז ניט טשעפען... ייִדן, ייִדן, וואָס
טוט זיך דאָ? וויי וויי איז צו אונדזערע יאָרן... פֿאַרנעמט זיך מיטן
קינד. אסטן קומט-אָן אַ צעטומלטע, הערט זיך צו וואָס דער עולם
רעדט. קוקט זיי אין די פנימער. עס קומען-אָן יאַנקל, הירשל, בערל.
ברוך — אַ צעטראַקענער קומט-אָן. וואָס איז געשען, ייִדן, וואָס
איז געשען? פּריווע. אויב איינער זאָל אַ וואָרט זאָגן... ייִדן, נאָך
וואָס זשע האָט מען אונדז דאָ גערופֿן אַהער?

יאַנקל — איר האָט ניט קיין צינט, ברוך? די געשעפטן אנערע
ברענען? וואָרט אַ ביסל, ט'איר געוויר ווערן.

ברוך — וואָרטן? אויף וועמען וואָרטן? אויף זיי? לויפֿנדיק וויי-
טער. אויפֿן ייִדן-פֿאַר...
דער טויזנטער — ניט קיין אויסגעשלאָפֿענער קומט-אָן. טויזנט

קרענק זיי אין די ביינער! קוקט זיך אַרום. וואָס איז דאָ די גע-
ראַטשקע, וואָס? וואָס לויפֿט מען, וואָס? שוין לאַנג שטיל געווען,
אַ פנים... און זיי? ווייזט אויף די אייבערשטע שטאַקן: די פריצים
ליגן נאָך מיט זייערע ווייבער, טויזנט קרענק זיי אין די לייבער!
צו יאַנקלען: הע, נאָך וואָס האָט מען אונדז דאָ גערופֿן מיצקע דע-
רינען מיט אַ לאַמטערן אין הינטן?

יאַנקל — איך זאָל אזוי וויסן פֿון צרות מיט אייך צוזאַמען ווי
איך ווייס וואָס דאָ טוט זיך היינט.

הירשל — קיין גוטס האָט די פֿינצטערע נאַכט אונדז זיכער ניט
געבראַכט.

פֿרוי — וואָס שווינגט איר, יידן? מען דאַרף זיך ראַטעווען, ראַט־טעווען דאַרף מען זיך... וואָס שטייט איר און וואַרט, מען זאָל קומען נאָך אַנד? דערזעט ווי אַסתר גייט-אַפּ. פֿרנילינקע, וווּ איר גייט גייען מיר אַלע, איך זע, אַז איר גייט זיך באַהאַלטן. אַסתר, פֿרוי, מאַן ייִדל אַפּ.

יאַנקל — זי מיינט, די יידענע, אַז מעלינעס וועלן איר העלפֿן... פּוסטע מעשיות!

יאַנקל — אַבער וואָס איז דאָ פֿאַרט געשען? אויף וואָס פֿאַר אַ צרות האָט מען אונדז דאָ געהייסן קומען? פּויווע. אויף אַרבעט אַפֿשר ערגעץ־וווּ שיקן?

הירשל — אויף עקסטערע אַרבעט, גראַבן גריבער פֿאַר זיך...

בערל — טאָ וואָס זשע שווינגט איר? לאַמיר עפעס טאָן?

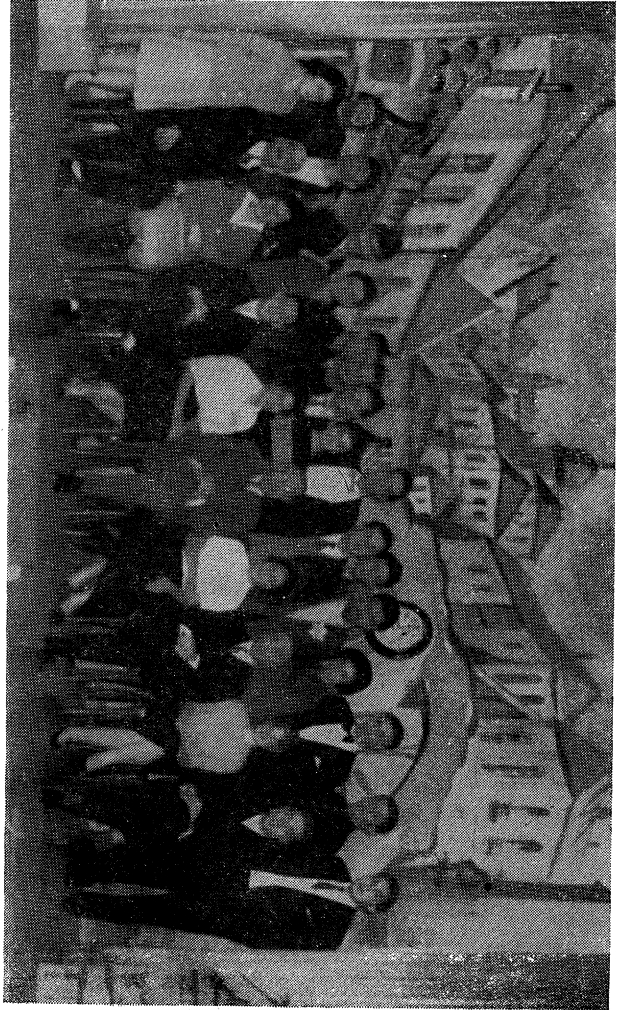
דער טויזנטער — טאָן... טויזנט קרענק זיי אין די ביינער! וואָס טאָן?!

הירשל — צום „טויזנטער“ ביסט דאָך פֿון די שטאַרקע, נו, מויקע, ווייז וואָס דו קענסט... זיי א י צ ט ע ר אַ שטאַרקער! דער טויזנטער — צו הירשלען: דו, הער־אויף צו גרעבטשען, ווייל איך צעשנייד דיר באַלד אויף טויזנט שטיקער, צעשנייד איך דיר... די בהלה ווערט שטאַרקער. קוקנדיק צו גענסן אין די פֿענצ־טער. איך וועל זיי באַלד פֿון די בעטן אַרויסטרייבן, ווי איך בין אַ ייד! הייבט־אָן סוויטשען. דער עולם פֿייִפֿט און שרייט: „זאָל מען אַרויסגיין! אַרויס! אַרויס! וואָס האָט מען אונדז אַהער גער־רופֿן?!“

הירשל — עס זאָל גרינגער זיין די מלאַכה.

יאַנקל — וואָס פֿאַר אַ מלאַכה, וואָס מאַלאַגירעסטו?

הירשל — אונדז אויסצושעכטן! ווידער געשרייען. אין מיטן טומל טוט זיך פּלוצלינג אַן עפֿן־אויף די באַלקאָנטיר פֿון ערשטן שטאַק, פֿון וואַנען עס קומען־אַרויס גענעק און דעסלער. פֿון עולט הערט מען אַ „שטש“, „שטש“, „זיי זינען דאָ!“ „שטש...“ אַלע פֿאַררייסן די

דער אנסאמבל פון „סטעי“ צוזאמגעשטעלט דורך חלמזים פון זשורנל-סטעינאר, וואס האט אין 1960 געשפילט אין בלענס-אזרעסער קהילה-זאל 10 מאל שמועסקע קאטשערגינסקיס „צווישן פאלדקע וועגס“, אויפגעפירט פון שמואל ראזשאנסקי. במעט פון אלע אינטימליגעמענט ווינען געווארן פראפעסארן אין אוניווערסיטעטן פון ישראל, שול-דייקעטארן, שרייפלערס, חנונים, דאקטוירים, ארוואקאטן, מוזיקאלאגן וכו'.

קעפ אין דער הויך, שטעלן זיך אויף די שפיץ פֿינגער, דער טומל לעשט זיך אויס. זעליק גייט אַרויס פֿון דער הינטערשטער טיר פֿון ייִדנראַט און מישט זיך אויס צווישן עולם.

גענוס — וואָרט אַ ביסל ביז עס באַרוקט זיך. איך האָב צענדליקער מאל געוואָרנט דער געטאָ-באַפֿעלקערונג צו טאָן אַליק, כדי ניט צו געבן קיין אויסרייד די דניטשן אַרייַנצומאַרשירן אין געטאָ און אונדז פֿאַרניכטן. פּוּזע. די לעצטע אַנדערטהאַלבן יאָר האָט טאַקע די געטאָ-באַפֿעלקערונג פֿאַרשטאַנען ווי געהעריק אויפֿצוהיטן דאָס גע-באַט פֿון דער צניט. אַ דאַנק דעם האָט די לאַגע אין געטאָ זיך געקענט סטאַביליזירן. נאָך די טעג האָב איך באַקומען פֿון דער דני-טשישער מיליטער-מאַכט אַ באַשטעלונג פֿאַר די געטאָ-וואַרשטאַטן אויף דרייַ חדשים פֿאַרויס. איך דאַרף, מיין איך, ניט זאָגן, ווייל יעדער פֿאַרשטייט עס, וואָס דאָס באַטייט אין דער איצטיקער צניט דר ייִדן. קורץ געזאָגט: דאָס קען באַטייטן, אָו מיר קענען האָבן די פֿולע האַפֿענונג אַרויסצוגיין גאַנצע, געזונטע פֿון געטאָ.

יאַנקל — דרייַ חדשים? אַ פֿראַגע נאָך, צי מיר וועלן אַרויסגיין? די רוסי שטייען דאָך שוין בייַ פֿאַלאַצק.

צושטימונג פֿון עולם: „אָודאי, אָודאי!“

זעליק — צו יאַנקלען: אַזאַ בעל-בטוח, ר' יוד, זייט איר דאָס אין די דניטשן?

יאַנקל — פֿאַר וואָס דווקא ניט גלייבן? וואָס, עס איז אַיך שוין מיאוס געוואָרן דאָס לעבן?

בערק — צו זעליקן: אַז אַ מענטש האָט זיך ליב צו שפּאַרן, איז דאָך ניט שייך. פּוּזע. זעליק ווייס בעסער פֿון גענסן... כאַ-כאַ-כאַ...

גענוס — מאַכנדיק אַ באַוועגונג מיט דער האַנט, עס זאָל ווערן שטיל. יידן! אין געטאָ געפֿינען זיך אַבער אַזעלכע יידן, וועלכע מיינען, אָו זיי וועלן זיך קעגנשטעלן מלכות. זיי מיינען, אָו זיי

האָבן עטלעכע פיסטאלעטלעך, וועלן זיי זיך קענען קעגנשטעלן דער געוואלטיקער מיליטערישער קראַפֿט פֿון דער דײַטשישער מאַכט. זיי פֿאַרגעסן, די יונגלעך, אַז זיי שטעלן דערמיט ניט נאָר אַינן זײַער לעבן אין סכּנה, נאָר אויך דאָס לעבן פֿון אונדז אַלעמען. אַט די אומפֿאַראַנטוואַרטלעכע יונגעלייט האָבן היינטיקע נאַכט דער-בראַכט דערצו, אַז מיר אַלע שטייען ערבֿ מיתה... .

פֿון עולם: „אַ סקאַנדאַל!“ „ווער זײַנען זיי?“ „ווי-ווי!“

גענוס — היינטיקע נאַכט זײַנען געקומען אין געטאָ פֿאַרשטייערס פֿון דער דײַטשישער פּאַליציי און אַרעסטירט אַ געוויסן איציק ווי-טנבערג, וועגן וועמען די געשטאַפּאַ האָט באַקומען גענויע אינ-פֿאַרמאַציעס, אַז ער איז דער אַנפֿירער פֿון אַ פֿאַרטייאַנער-גרופּע אין געטאָ. ווען די פּאַליציי האָט וויטנבערגן געפֿירט דורכן געטאָ, זײַנען זיי באַפֿאַלן געוואָרן דורך אומבאַקאַנטע פֿאַרשויען, וועלכע האָבן געשאָסן אין דער פּאַליציי און באַפֿרייט וויטנבערגן. דער טוויזנטער — איך זאָל אַזוי האָבן די פֿרײַ, זיי וועלן דאָך ברענגען אַן אומגליק אויף אונדז... . יאַנקל — זיי האָבן שוין געבראַכט.

בערל — און מיר אַלע דאַרפֿן דאָס לײַדן צוליב זיי?

גענוס — יידן, איך האָב באַקומען אַ באַפֿעל פֿון דער מאַכט, ווע-מענס פֿאַרשטייער עס וועט פֿאַר אַינן דאָ באַלד ריידין, צוצושטעלן וויטנבערגן ביז 10 אַ זיגער פֿאַר מיטאַג צו דער געשטאַפּאַ. דער פֿאַרשטייער פֿון דער מאַכט, אַבערלייטענאַנט פֿרידריך קיטטעל... . עס עפֿנט זיך די באַלקאַנטיר. גענוס בעט-אַרויס העפֿלעך פֿון שטוב קיטטעלן אויף דעם באַלקאַן. קיטטעל גייט-אַרויס שטייף, מיט אַ ליבלעכן געמיכל און, צוגייענדיק גלייך צום פֿאַרענטש פֿון באַלקאַן, הייבט ער אַן ריידיג, ניט דערלאָזנדיק גענוסן צו ענדיקן זײַן פֿראַזע. קיטטעל — העפֿלעך. מײַנע הערן! אין נאַמען פֿון דער דײַטשי-שער מאַכט קען איך אַינן פֿאַרזיכערן, אַז דער געטאָ-באַפֿעלקערונג דראָט ניט קיין שום געפֿאַר, אויב... . אויב וויטנבערג וועט אַ לע-בעדיקער ביז אין 4 שעה אַרום. פֿרעציו, ביז 10 אַ זיגער, צוגע-

שטעלט ווערן פֿאַרן געטאַטויער צו דער דייטשישער פּאַליציי. פּוּזע.
 איר דאַרפֿט פֿאַרשטיין, מײַנע פֿרײַנד, אַז נאָר אַ דאַנק דעם, וואָס
 די ווילנער געטאַ-באַפֿעלקערונג קומט מיט איר טיכטיקער אַרבעט
 צו נוץ דעם רײַכסווער איז מיר געלונגען איבערצוצײַגן מײַן העכער-
 רע מאַכט, אַז פֿאַר דעם אומפֿאַרגעבלעכן איבערפֿאַל הײַנטיקע נאַכט
 בײַם אַרעסטירן וויטנבערגן זאַל דעם ווילנער געטאַ גאָר ניט געשען.
 וויטנבערג מוז אָבער צוגעשטעלט ווערן ניט שפּעטער אַ מינוט ווי
 10 דעם זײַגער. אַזוי אַרום וועט איר אויך באַווייזן, אַז איר אַלע
 האָט ניט קײַן שום שײַכות צו די אומפֿאַראַנטוואָרטלעכע עלע-
 מענטן אין געטאַ. אין פֿאַל אָבער, ווען דער באַפֿעל וועט צום טערמין
 ניט אויסגעפֿירט ווערן, וועלן מיר מוזן האַנדלען לויט די מיליטע-
 רישע געזעצן. פּוּזע. ביז דער צײַט ווערט קײַנער צו דער אַרבעט
 אין שטאַט ניט אַרויסגעלאָזן. די מיליטער-אַפּטיילונגען, וואָס רינגלען
 איצט דעם געטאַ אַרום, וועלן אַרײַן אין געטאַ, אויב וויטנבערג וועט
 ניט אַרויסגעגעבן ווערן 5 מינוט נאָך 10. פּוּזע. קוקט אויפֿן זײַגער.
 באַדענקט זיך, מײַנע הערן, באַדענקט זיך! איר האָט נאָך 4 שעה.
 דעסלער סאַלוטירט, ווען קײַטעל גײַט צוריק אין שטוב אַרײַן.
 צווישן עולם ווערט אַ געמורמלערײַ גענוס גײַט אַרויס מיט קײַ-
 טעלען.

דעסלער — פּאַטעטיש: יידן, ראַטעוועט זיך, ראַטעוועט אַנערע
 פֿרויען און קינדער! וויפֿל זײַנען מיר דען פֿאַרבליבן? וויטנבערגן
 מוז מען געפֿינען!

דער טױזנטער — צוליב איינעם זאַלן אומקומען טױזנטער? וווּ
 איז דאָס געהערט געוואָרן? שרײַט נאָך העכער: יידן, וואָס שטייט
 איר??

יאַנקל — יידן, וואָס שטייט איר? וואָס טוט זיך מיט אַיך? וווּ
 איז דאָס געהערט געוואָרן? לאַמיר גיין זוכן! די צײַט שטייט ניט
 אויף אַן אַרט!

זעליק — אַנלט זיך ניט אַזוי, יידן, די דײַטשן וועלן סײַ ווי סײַ
 קומען צו אַיך.

הירש'ל — היינט וויטנבערג, מאָרגן וועלן זיי און דו קומען
נעמען.

דער טויזנטער — צו הירש'לען, מיט רחמנות: דו רוקסט זיך
אַרויס, ווילן איך צעשנייד דיר באַלד אויף טויזנט שטיקער, זאָל
איך אזוי דערלעבן די פֿרײַ!

יאַנקל — צו זעליקן: ר' ייד, איר ווילט ניט לעבן, האָט איר דאָך
אַ ברירה! ווייזט זעליקן, ווי זיך צו הענגען — כּיך — און אַ סוף.
בערל — גיט זיי דאָרטן, אַז דאָס אומגליק זאָל זיי נעמען! דער
עולם וואָרפט זיך אויף הירש'לען און זעליקן מיט געשרייען: —
„אומברענגען ווילט איר אונדז!“ מען פֿאַלט־אַן אויף זיי און מען
שרײַט זיי נאָך, יאַגנדיק: „אַרויס פֿון דאַנען, אַרויס, מיר וועלן אַנד
צעמורשטען אויף שטיקלעך!“ הירש'ל און זעליקן ווערן זיך,
אַבער זיי ווערן פֿאַרטריבן פֿון הויף.
יאַנקל — לעבן, מיר ווילן לעבן!

המון — מיר ווילן לעבן! מיר ווילן לעבן!!!

בערל — די רוטן שטייען שוין בײַ פֿאַלאַצק, נאָך איין קלאַפּ און
זיי זענען שוין בײַ אונדז. לעבן, מיר ווילן לעבן!

המון — מיר ווילן לעבן, נקמה נעמען!

דעסלער — באַרויקנדיק מיט דער האַנט דעם המון, קוקט אויפֿן
זייגער: די צײַט גייט, שרײַען האָט ניט קיין שום זין, אַלע דאָרפֿן
ויד לאַזן איבערן געטאָ. זוכן אין די מעלינעס, אויפֿברעכן זיי אין
די קעלערן, אויף די בוידעמער — אר-מע-טום! און אַז איר וועט
גוט זוכן — וועט איר געפֿינען! און טאַמער די אומפֿאַראַנטוואָרט-
לעכע יינגלעך וועלן אַנד ניט לאַזן זוכן און אַנד שטערן —
שטעלט זיך זיי קעגן. האָט נאָר ניט קיין מורא פֿאַר זיי. נעמט וואָס
יעדער איינער האָט נאָר אונטער דער האַנט — אַ שטעקן, אַן אַיזן,
אַ שטיין... מײַן פֿאַליציי וועט אַנד אויך העלפֿן.

המון — רייסנדיק די שטאַכעטן פֿון פּלויט און שטיינער פֿון הויפֿ-
ברוק, שרײַען זיי: לעבן, לעבן, מיר ווילן לעבן!

דער טויזנטער — צו יאָנקלען נעבן וועמען ער שטייט: פֿאַר
איינעם זאָלן טויזנטער אומקומען... דאָס וועל איך ניט דערלאָזן.
א י ד וויל פֿאַר קיינעם ניט לידן. גענוג מַננע אייגענע קלאָגן.
איך מוז אים פֿאַקן!

יאָנקל — קום, איך וועל דיר צוהעלפֿן. צום המון: ניט מאַרודיע־
נען.¹ די צייט גייט. לאַמיר גיין זוכן וויטנבערגן.
דער טויזנטער — שטעלט זיך דער ערשטער צום אַרויסגאַנג:
אַלע נאָך מיר!

אַלע פֿאַרלאָזן דעם הויף. דעסלער אַליין בלייבט אויפֿן באַלקאָן
דעסלער — לאַנגזאַם. די צייט איז געקומען, היט זיך, שמשון,
דינע האַר זינען אין געפֿאַר!

פֿאַרהאַנג

הירש גליק

די באַלאַדע פֿון ברוינעם טעאַטער

ספּעקטאַקל אין לוקישקער טורמע

פֿאַטערל שעקספּיר, מאַך „לוס“ פֿון דער עסטראַדע!
פֿאַר ניי־איראָפּע, נניע קונסט מיט ערודיציע.
אַ, וועלט, שטעל־אַן טויבן אויער און הער־אויס די באַלאַדע,
מיר הייבן־אַן צו טראַנסמיטירן די אוידיציע — — —

אַן אַפּישן, אַן פּלאַקאַטן,
הינטער ווענט און הינטער גראַטן

¹ פֿאַרשלעפֿן, פֿאַרלירן צייט אויף גאַרנישט.

ערשטער אַקט פֿון אונדזער דראַמע:
 ס'קאָמאָנדירט אַ ווייסע דאַמע
 געאַרעמט פֿון אַ שוואַרצן הער,
 דאָס פּובליקום וואָס אַטעמט שווער.

אַכטונג!

אַכטונג, טויטע רייען!
 אָן געפּילדער, אָן געשרייען
 זאָל אַרויס דאָס ייִנגסטע מתל — — —
 זאָל עס זינגען די „האַרסט וועסל“
 און דאָס פּובליקום זאָל שווערן —
 וואָס עס זעט און וועט באַלד הערן,
 זאָל דערפֿון קיין האָר ניט קרייען!

אַכטונג!

„סמירנאַ“¹! טויטע רייען!!!
 ווער וועט זיין דאָס ייִנגסטע מתל?
 ווער וועט זינגען די „האַרסט וועסל“?
 טויזנט אויגן אין געפּינקל.
 וואַקסן־אויס פֿון צעלע־ווינקל
 אין תּכריכים און טליתים,
 ס'ברענט אַ ליכט אין יעדער האַנט
 און זיי וואַרטן ביי דער וואַנט — — —
 קוקט דאָס פּובליקום זיך איבער
 און געשלינדערטע פֿון פֿיבער —
 אַלע אויגן צו דער דאַמע;
 קוקט אַ טאַטע, קוקט אַ מאַמע,
 טויזנט הערצער אין געצאַפּל.
 יעדער זוכט אין איר שוואַרצאַפּל.

¹ (רוסיש) גלפּך שטיין!

וויגט זי וואַרפֿנדיק די שטריק!
ווער ס'פֿאַרנעמט איר שאַרפֿן בליק
קערט זיך מער ניט אום צוריק...
וויגט

זיך

וואַרפֿנדיק

די

שטריק — — —

הענגט די לבנה זיך אָן אויף דער גראַטע:
פנימער געלע, פנימער מאַטע...
טאַפט די לבנה מיט פֿינגער בלאַסע:
— — — איינע טיילט זיך דאָ אויס פֿון דער מאַסע — — —
אַ בלאַנדע פֿרוי,
און טראַפנס טוי
הענגען אין די בלויע אויגן.
האַט אַ ייִדישע מוטער אַזעלכע געזויגן?
טאַפט די לבנה מיט פֿינגער בלאַסע
און טיילט־אויס די פֿרוי פֿון דער פֿינצטערער מאַסע.
זעט די לבנה אָן אויפֿגעגאַנגען בויך — — —
זען דער הער און די דאַמע דאָס אויך.
אַ מהומה אין די רייען,
ס'קניקלט זיך די פֿרוי אין ווייען.
נאָר די דאַמע, ניט פֿאַרלאָרן,
קלאַפט אין וואַנט נאָך אַקושאַרן:
„ס'ווערט אַ קאַמוניסט געבאַרן!!!“
וועט דאָס זינגען די „האַרסט וועטל“,
וועט דאָס זיין דאָס ערשטע מתל!
קומען זינגענדיק זיבן פֿלות:
„דויטשלאַנד, דויטשלאַנד איבער אַלעס“.

די הילע פון דער בראַשור, וואָס די „היסטאָרישע קאָמיסיע אין לאַנדסבערג“ (דייטשלאַנד) האָט אַרויסגעגעבן אין 1946 (אין ייִדיש געדרוקט מיט לאַטיינישע אותיות)

טויטע קליידער אין געפלאטער...
ס'פאלט דער פארהאנג פון טעאטער.

אויפן אנטראקט.

זינען געשפרונגען אין איין אקט
די שלייפן אין קאפ און די געדערעם אין בויך.
פאר דערלידיקן א מענטשלעך געברויך,
האט דאס פובליקום געצאלט
מיט צירונג, מיט גאלד
און פֿרעמדער וואליוטע...
דאס לעבן איז געגאנגען אין ווערט פון א פרוטה;
און וואסער א טרונק —
קאסט א... מקדש־רונג.

דער וועכטער האט אן אפארט,
וואס מאכט פון טינוף ברויט צו זאט:
ס'איז דער עמער מיט פאמויעס².
ט'ער געדונגען זיך צוויי גויעס
און זיי בניטן עס פסדר.
י'דן האבן צירונג, קליידער,
פֿירט דער וועכטער דאס געשעפט
מיט א בלייער, מיט א העפט.

א קלונג — —

די לבנה האט ווידער שוין אריינגערוקט א צונג
אין דער פינצטערער צעלע.
פנימער מאטע, פנימער געלע,
מיט עלעקטרע־שטראם אין קני,
טויזנט אויגן אין געגלי...
צווייטער אקט פון אונדזער דראמע.

² פליסיקער אפפאל.

ס'נעמט ניט אינטייל דאָ די דאַמע,
 פֿון דער זינט דער רעזשיסער
 אין פּערזאָן פֿון שוואַרצן הער.
 אויף דער שוואַרצער פֿאַן פֿון בינע
 שפּרייטן לאַנדשאַפֿטן זיך גרינע,
 בערג באַוועלדערן דעם האַריזאָנט
 און אַ רוישן הערט זיך פֿון נאַנט — — —
 ס'קומען פֿייגעלעך פֿון שטאַל,
 קרייזן הויך איבערן טאַל
 וווּ עס וואַקסט אַ יונגע שטאַט,
 וווּ פֿון פֿעסטן זעלנערטראַט
 הוידעט זיך די גרינע בריק
 הינצוריק, הינצוריק,
 פֿונעם רוישן ווערט אַ זשומען,
 טאַנקען טונקען זיך אין בלומען.
 עפעס קומט און האַלט אין ווערן.
 שפרודלט פֿרייד אַרויס פֿון טרערן...

טויזנט אויגן אין געגלי,
 מיט עלעקטרע־שטראַם אין קני,
 אַלע מנילער, אַלע ברוסטן,
 אַלע גלידער גלוסטן, גלוסטן,
 אויסרופֿן: הוראַ! הוראַ!

קראַ... קראַ... קראַ... קרראַאַ!!!
 מעסערט פּלוצעם אַ וואַראַנע.
 ס'פּלאַטערט־אויף אַ שוואַרצע פּאַנע
 אין די הענט פֿון רעזשיסער —
 ס'צינדט־אָן ליכט דער שוואַרצער הער:
 — גיכער גיט דעם טויטן־ליינעך!

רויט די וועלט, דער גאנצער קנילעך!!!
 טויט די יידן! — שרייט ער, ברומט —
 איידער טימאָשענקאָ³ קומט!!!
 שוואַרצער לנילעך אין געפלאַטער...
 ס'פאלט דער פֿאַרהאַנג פֿון טעאַטער — — —

אַ, טויבע וועלט, דו שלאָפֿסט אַזוי האַרט!
 אַ, שטומע עדות, איר לוקישקער ווענט!
 אין גרויען באַגינען האַבן אויטאָס געוואַרט,
 אויטאָס באַדעקטע מיט גרויען ברעזענט.

געשריבן אין ווילנער געטאָ, אָנהייב 1943. אונטערן פּסעוודאָנים טופּמאַן,
 צוגעשטעלט צום לידער־קאָנקורט ביים פֿאַרבאַנד פֿון ליטעראַטור און קינסטלער,
 און איז פרעמירט געוואָרן.

לייזער ראָן

פֿון בוך „איש פֿון ירושלים ד'לימע"

דער טויטער יידישער בית-עולם איז געבליבן די לעבעדיקע
 ייִדנשטאָט.

ז' 263, ניו־יאָרק 1969

אין גרויסע אַלבאָמען, ווי אין בוך, דאָקומענטירטע מיט אַ שלל בילדער,
 לעבט־אויף לייזער ראָן די פֿאַרמלחמהדיקע ווילנע און רעגיסטרירט ווי אין
 אַ לוח טראַגישע געשעענישן פֿון די חורבן־יאָרן, ווי אַ טרייער זון פֿון ווילנער
 יוואָ, ווי ער איז געווען אַ מיטאַרבעטער אַ ריי יאָרן.

³ דער באַרימטער סאָוועטישער פעלדמאַרשאַל.

5

חיים סעמיאטיצקי

ווילנע

דו ביסט א יידיש ליד,
רעציטירט איבער די דארע פעלדער
פֿון דער ליטע.
די שטעטלעך ליגן דארשטיקע,
ווי שעפסן אין א היץ,
און הערן זיך צו
צו דיר,
ווי צום פֿאסטעכלס פֿניפל.

דינע געסלעך זינען
אויפגעמישטע תחינות,
געדרוקט מיט פֿרומען יידיש.
דו ביסט א פֿארציטיקע מעשה,
אנגעשריבן ביי די ברעגעס
פֿון דער ווילייע
און אנגעקנאטן אין ליים
פֿון די מויערן דינע,
די מאַכיקע.

וואַרשע 1937

היאנען צו ווילנע

נחום יוד

ווילנע

דו, וועלט-בארימטע אלטע שטאָט!
 ניט שלעסער און ניט בריקן,
 ניט גערטנער פֿון רויזן,
 און ניט די מערק און די פֿאַבריקן,
 נאָר גרויסע שולן, אלטע קלויזן
 און לערנערס חריפֿים, גרויסע לנט,
 דיין רום פֿאַרזיגלט האָבן
 אין דער אייביקייט.

דורך מיטלערדיקע פֿלאַמען
 טוט זיך דיין יחוס שפּיגען.
 נאָר ניט די מאַכט פֿון די טיראַנען
 און נישט דיין גוישקע אַסטראַבראַמע¹
 דיך האָבן צו דיין רום געבראַכט,
 נאָר דינע געסלעך, אלטע, קרומע,
 וווּ אונדזער ריינער גניסט, דער פֿרומער,
 האָט אין דער פֿינצטערניש געוואַכט.

אַ, ווילנע, אונדזער מוטערשטאָט!
 פֿיל שטורעמס זינען איבער דיר אַריבער,
 נאָר אונדזער גניסט איז אין דיר גאַנץ פֿאַרבליבן,
 ניט אַלץ ווערט אַפּגעמעקט אין גאַנג פֿון לעבן...
 און ס'וועט אַ יודערלעכער שיין
 אַרום דיין נאָמען שוועבן
 ביז אין דער אייביקייט אַריין.

ניו־יאָרק 1934

¹ „הייליקער טויער“, אין ווילנע. דער פּאָעט אַדאַם מיצקעוויטש דערמאָנט
 אים גלנץ אין אָנהייב פֿון זײַן עפּאָפּי „פּאַן טאַדעוּש“.

מאָני לייב

א פאַלקסליד וועגן ווילנער יידן

איבער נייעזשין הענגט אַ כמאַרע
און אַ גרויסע שלאָטע¹;
פֿאַרט אין שטאַט אַ באַלעגאַלע,
זינקט די בויד אין בלאָטע.

זיצט אין בויד אַ ייד אַ פֿרעמדער,
קומט פֿון אַלדי ווינטן.
— וואָס זשע פֿירט אַ ייד קיין נייעזשין?
— סחורה, וואָס פֿאַר לייטן.

אַזש פֿון ליטע, אַזש פֿון ווילנע
פֿירט דער ייד זיין סחורה;
תורה איז די בעסטע סחורה —
פֿירט דער ייד זיין תורה.

אַזש פֿון ווילנע ביז אוקראַינע
איז אַ ייד פֿאַרקראַכן
און זיין זיידענע קאַפּאַטע
איז אים אויסגעקראַכן.

און זיין זיידענע קאַפּאַטע
איז אים אָפּגעריבן.
און דער ווילנער גרויסער דלות
אין דער פֿרעמד נעמט טריבן...

תורה איז די בעסטע סחורה —
ניט מיט גאַלד צו וועגן.

¹ רעגן־וועטער.

יידן, ניעזשינער פראסטאקעס,
 האבן א פארמעגן...
 זאטן ברויט און פולע שפניכלערס,
 פעטע שאף און רינדער;
 נאר זיי האבן ניט קיין תורה,
 ניט פאר זיך און קינדער.
 בלייבט דער ווילנער ייד אין ניעזשין —
 ניעזשין דארף זיין סחורה.
 זיצט דער ווילנער ייד מיט קינדער
 און ער לערנט תורה.
 קלינגט זיין לערנען איבער ניעזשין,
 איבער אלע שטיבער;
 יידן, ניעזשינער פראסטאקעס,
 נעמען זיך אַזש איבער;
 — א געזונט זיי אין די ביינער
 אלע די ליטוואקעס,
 וואָס זיי לערנען זייער תורה
 ניעזשינער פראסטאקעס!

1934. 1

א. נ. שטענצל

ווילנע, ירושלים דלימע

א, ירושלים של מעלה אויף דער ערד,
 דאָס איז געווען פֿאַר אונדז ווילנע די שטאָט;
 דער גניסט נאָך פֿון גאון געשוועבט האָט איבער איר,
 מיט עקשנות הייליקער און מיט גנאָד.

די פשטות פֿון אַ ווילנער בית־מדרש יידן, איבער אַ שטיקל „בעל עקידה“ פֿאַרקלערט: די וועלט מיט איר גאַרער האַרבקייט ר'איז זיך מסביר אין דעם מענטשנס טאַן אויף דער זינדיקער ערד.

מיט זינע טשוועקעס אין זויל אַרנינגשלאַגנדיק, חזרט אַ שוסטער אַ „חיי־אדם“־דין — און זיין געזעל, אַן-סקיס „שבֿועה“ צווינגענדיק, איז מטעים פֿון אמתן לעבן דעם זין.

און עפעס אַ בחור, אין „יוואַ“ זיצנדיק איבער אַ כתב־יד פֿון אַניזיק־מאיר דיק, אַ פינטעלע אונטער אַ ייד נישט צו פֿאַרזען, יעדער קונציקער צוק פֿילט אים אַן מיט גליק.

דאָ נאָך האָב איך געטראָפֿן אַ ווילנער גלעזער, זיין גאַנצע שטאַט געטראָגן האָט ער אויף זיך! דערזענדיק אים, פֿלעג איך אים מוזן נאַכגיין, און געדאַכט האָט זיך, כ'גיי נאָך טריט פֿון משיח — — —

אַ, ירושלים של מעלה אויף דער ערד, דאָס איז געווען פֿאַר אונדז ווילנע די שטאַט! און אין אונדזערע הערצער, אַ געהייליקטע, בלויבן זי וועט אַזוי לעולם ועד!

1944 1812

א. ל. וואַלפּאַס

ווילנע

פראַגראַפֿ

ווילנע, שטאַט פֿון גנסט און תמימות, ווילנע, יידישעך פֿאַרטראַכט,

ווי עס מורמלען פֿול מיט סודות
 שטילע תפילות דורך דער נאכט.
 ווילנע, קוואל פֿון פילפול-ספֿרים,
 טיף פֿארטראכטע חלום-שטאָט.
 ווי עס האָבן דורות פֿרומע
 זיך באַהעפֿט מיט גניסט און גאָט.

ווילנע, ווילנע, אונדזער מעקאָ,
 אונדזער בענקשאַפֿט און באַגער —
 אַך, ווי אַפֿט עס רופֿט דיין נאָמען
 פֿון מיין אויג אַרויס אַ טרער.

ווילנער געסלעך, ווילנער טייכן,
 ווילנער וועלדלעך, באַרג און טאָל.
 עפעס נאָיעט, עפעס בענקט זיך
 נאָך די צייטן פֿון אמאָל.

אַפֿט מאָל זע איך דיך אין חלום,
 הייס געליבטע ווילנע מיין,
 זע דעם אַלטן בית-המדרש
 מיט זיין מאַטן חלב־שיין.

זע דאָס וועלדעלע זאַקרעטער
 אין זיין שאַטן אינגעהילט,
 ווי עס האָבן לערער בראַווע
 אונדזער וויסנדאַרשט געשטילט.

ווילנע, ווילנע, אונדזער — — —

צו דער כאראקטעריסטיק פון ווילנע

אברהם דאנציס

בלעטער פון „חיי אדם וחכמת אדם“

אברהם דאנציס, געבוירן אין דאנץ זיין ספר חיי אדם וחכמת אדם פאר-
ציג אין 1748, אבער זיך באזעצט אין וואנדלסט אין א טעגלעכן ספר, וואס
ווילנע, ווו ער איז געשטארבן אין יידן אין ליטע און פוילן האבן גע-
1820, האט באפעסטיקט אין ווילנע לערנט בחברותא.
דאס לערנען תורה אויף יידיש מ'ט
זינע הלכה-ספרים אויף מאמע-לשון.
זיין באארבעטן די דינים פון אר
חיים און יורה דעה אין יידיש, פלג
סיק און קערנדיק יידישע, האט
אברהם דאנציס איז דער מחבר פון
„תפילה זכה“, וואס מאסן יידן האבן
אנגענומען ווי א תפילה צו זאגן פאר
כל נדרי, יומ־כיפור.

א איך האב נאם שפענדיג פאר מיר . דאס איז דער ערשטער פלל וואס דער איד
מז האבן . ער מוז שפענדיג אין זינען האבן אז ער שטייט פאר נאם . און ווער
עס פאר נעכט אן דעם קיינמאל ניש . קאן קיינמאל ניש זינדיגן . דען לאמיר זעהן
ווען איין מענטש שטייט פאר דעם קניג וועט ער גייויס אפ הימין יעדען ווארט
און יעדן טריט ער זאל דעם קעניגס גועז ניש איברטרעפן . ווען דאש איז אזא
פאר איין מלך פאר דעם . וויא מוז עס נאך זיין ווען מען ווייסט אז מען שטייט פאר
דעם גרויסן הייליגן נאם . וואס אויפער דעם וואס ער זעהט אלהיג וואס דער
מענטש טוט . ווייסט ער אויך יעדעס זידאנקען וואס מען האט אין הארץ דרום
מז מען ציטערין בייא יעדן טריט און זיך שטארק הימין ניש צוזאן דאס
מירדעקטע וואס בייא נאם איז ניש רעכט :

ב ווען מען לייגט זיך אין פעס אריין מז מען זיך לייגן מיט גרויש דרך ארץ און
פרוסקייט . מען מוז אין זינען האבן אז מען לייגט זיך ניש וועגן פענג נאר זיך
אויס צו ווען פרי מען זאל מארגן ווידער פח האבן דעם אויבערשטן צוזא דיינען .
און אזו באמארק זיין בייא יעדער זאך וואס דער מענטש טוט אזא וויא אונזער
הייליגע נפרא זאגט . קל מעשיה יהיו לשם שמים . אלץ וואש דוא טוסט . אפילו
עסן און טרינקן שלאפן און אנדערע זאכן . זאלסט בייא אלעס אין זינען האבן
אז דו טוסט עס פח צו האבן זיין ליבן נאמען צוזא דיינען :

ג וויא מען מאכט נאר אויף דיא אויגן נאך דעם שלאף מז מען זיך איבער קלערין
דעם גרויסן נסד וואס דער אויבערשטער האט גיטאן . מיט דעם וואס ער האט
איהם צוריק גיגעבן די נשמה . איבער דעם מען תיפף זאגן סודה אני לענה
קלף חי וקים שהתורה בי נשקתי בחמלה . רפה אמונתה . דאס הייבט איך דאנק
דיר לעבדיגער און אייביגער נאם ווייל דוא דאס מיר צוריק גיגעבן דאס לעבן
מיט דיין גרויכר פארמהער ציינקייט . דאס זאגט מען נאך איינדער מען האט זיך
געוואשן . (נאר אז עס שטייט ניש קיין נאכט פלי בייא דעם בעט) . ווארום אין דר
ברכה איז קיין שם ניש דא :

וויא

דיני השכמת הנבוכך **אזים** **ה**

די נים באַלד מען נאָמט זיך אויף אז מען תיפך אויף שטיין און זיך נים פוילין.
דר מענטש מוז זיך אויבערלייגן וויא גישווינד ער וואלט אויפגעשטאן ווען מען
וואלט איהם גירופין צו איין גישעפט געלד צווא פאר דינען. מכל שכן דא וואש עש
אין וועגן אויבערשטיין צווא דינען און וועגן דעם גאנצן לעבן:

זו ווער עש קאן אויפֿשטיין פאר טאג צווא לערנען אדער הצות אפ צווא ריכטן אין
געוויס נום. ווער עש האט אָבער קיין פת נים פאר טאג אויף צווא שטיין. מוז
ער ווייניגסטענס אויף שטיין איין שעה פאר דער שול צייט. פדי ער זאל צייט
דאמבין זיך צווא וואשן. אן צווא טאן און צו הייניגן זיך פאר דעם דאווענען און צו
קיסען ציימליך אין שול אריין:

ד ווער עס ליגט נאָקוט אין בעט. זאל ער זיך נים אויף ועצין אן צווא טאן דאש
העמט. ווארום עש אין קיין דרך ארץ נים נאָקוט צווא גיין פאר דעם אויבערשטן
גאר מען מוז ליגענדיק אזו ווייס אריין שטעקן דעם קאפ מיט דיא הענט אין דעם
העמט. אן ווען מען שטייט אויף זאל מען טוין זיין גאנץ באדעקט. דאס אייניגע
אין ווען מען ליגט זיך מוז מען איינזייגן אין בעט אויס טאן דאס העמט. נים
אין דרוסין. אויף מוז מען זעהען ווען מען טוט אן דאס העמט אז דיא העכטע
זייט זאל זיין אויס נים אריין. אויף זאל מען נים געבען דאס העמט אויס דער
האנט פון דעם באדינטן. גאר מען זאל אליין געבן מיט ווייגע אייניגע הענט און
זיך אן טאן:

ז ווען מען טוט אן דיא שיה אדר שטיוויל. זאל מען פריער אן טאן דעם העכטן
דער נאָף דעם לינקן. און ווען זייא זייגען מיט בענדליך זאל ער פריער צווא
בינדן דעם לינקן דער נאָף דעם העכטן. בייא דעם אויסטאן אין פארקערט.
פריער זאל מען אויס טאן דעם לינקן שוף. דר נאָף דעם העכטן. בייא די קליידר
אין אויף דאס אייניגע. אן טאן מוז מען תמיד דעם העכטן ארבייל. און אויס טאן
דעם לינקן ארבעל:

ח מען פאר נים אן טאן צווייא קליידער אין איינעם ווארום דאש שאדעט
שטארק צום זפרון:

ט דר איר מוז גיין ריין און שייין. נים אין צווייטע קליידער און נים פארשטיקט.
אָבער אויף נים אין צו שייערע קליידר אדר עכטע קאליקטע קליידר מיט גאָנז.
מען פאר נישט גיין פיר אילין מוז. עס בלוזין קאפ. אויף פאר מען נים זאגן
קיין אייניציג הייליג ווארט מיט דעם ברוזין קאפ. און מען מוז גוויינען די קינדער
פון קליינהייט אן צו גיין שטענדיג דעם קאפ באדעקט:

יא מען פאר נישט גיין צו שטארק מיט דעם קאפ אין דער הייף אָבער אויף נישט
צו שטארק גיבן. אן דעם גאנץ פון דעם מענטש דער קענט מען אויב ער אין
קלוג אָדער איין נאר:

22 דברות הלכות כבוד אב ואם וכוון אדם

ג ווען ער דארף פון מענטשן איין מוהר . און ער ווייל אז קען וועט עש אים קאן דעם פאטער צוא ליב האקשע ער ווייל אז מען וועט עש אים אליין אויך צוא ליב קאן קאר , ער גיט זאגן מוט עש מיר צוא ליב . נאר ער מוז זאגן אויך דעם אויך מוט עש מין פאטער צו ליב :

ד יעדער מוז אויף שטיין פאר זיין פאטער און מוטער מיט גרויס דרך ארץ :
ה ווען ער זעהט אז דער פאטער מוט איין עבירה קאר , ער גיט זאגן דוא האשט גיזינדיגט נאר ער מוז צוא אים זאגן מיך דאקט אז אין דער תורה שטייט אזוי און אזוי . ער מוז עש אים אבער אזוי זאגן אז עש זאל גיט אויש זעהן אז ער נארניגט אים :

ו אויך אז דער פאטער און מוטער זיינען שוין גישטארבן מוז ער זיין ערליך האלטן . אין ערשטן יאר נאך זייער מוט ווען ער רעט אדער גידיגט פון זיי מוז ער זאגן אויף דעם פאטער רביני כפרת משבבו . און אויף דער מוטער רביני כפרת משבבה . און נאך דעם יאר המיד ווען ער גידיגט דעם פאטער מוז ער זאגן זכרונת לברכה און אויף דער מוטער זאל ער זאגן זכרונה לברכה :

ז ווען דער פאטער אדער דיא מוטער הייסן אים טאן איין עבירה . קאר ער זיי גיט צוא הערין . און אפילו גיט זיין עבירה נואש שטייט אין דער תורה אדער אין דער זכרא . נאר זיין הייסן אים שלעכט זיין . למשל איינער האט זיך מיט אים גיקריגט און קאפט אים איבער בעטין . און זיי הייסן אים ער זאל זענעם בשום אופן גיט מוחל זיין . דארף ער זיי אויך גיט פאלגן :

ח אויך די שטיף מוטער קל זמן דער פאטער לעבט . מוז מען ערליך האלטן . אויך מוז מען ערליך האלטן דעם שטיף פאטער ביי די מוטערס לעבן . עש אזוי אפילו דעם ערליך צוא האלטן דעם שטיף פאטער אדער דיא שטיף מוטער אויך ווען דיא פאטער און מוטער זיינען שוין מויט :

ט דער עיקר ערליך האלטן פאטער און מוטער איז צוא לערנען תורה און צוא קאן פיל נוטש . נוארום דאש אין דער גרעסטער פבור פאר דיא עלטערין אז יעדער בענטשט זיי און זאגט וואל זיין נואש זיין האבין אזוי איין גוט קינד גיבראקט אויף דער וועלט . און הם ושלום פאר קערט אז קען פירט זיך נישט נוט . מענ ער אפילו זיין פאטער און מוטער דעם גרעסטן פבור און קאן . טאקט ער זיין אלץ גרויסע בושות און אזוי זיין מכות . יעדער שילש זיי און זאגט פאר פלוקט זאלין די עלטערין ווערין נואש עש אזוי פון זיין אזוי איין שלעכטער זון ארויש גיקומען :

י דער פאטער קאר גיט צוא שטארק מדקבך זיין קעניו דיא קינדער וועגן זיין פבור . ער מוז זיך אפאל גיט וויסענדיק סאכן זיין זיין טיילן אים גיט צוא דעם פבור אקטראט ווי קען דארף . נוארום דורך דעם שטייגן זיין קאן ער זיי פריינגען דער צוא אז זיין זאלין זיך פארזינדיגן קעגן אים :

יא איין גרויסן זון קאר מען גיט שלאגן . נוארום מען קאן אים דער מיט אויף דער הענה ארויש פריינגען קעגן זיך . און גיט דוקא א גרויסן . נאר זיין פאלד ער דער קענט אן דעם זון אז ער וועט אים גיט פאר שוויגין אדער ער וועט אים אנטקעגן ריידן

ה'לכות כבוד אב ואם וזקן וכהן אדם יב

ביידן סאר ער אים שוין נים שלאגן * נאר ער זאל אים מיט גושע-ווערטר שטראפן :
ב מען מוז ערליך האלטן דעם עלטערן ברודער אפילו ווען ער איז מיט אים נאר
פון איין פאטער אדער פון איין מוטער * אויף מוז מען ערליך האלטן דעם זיידן
און שווער און שוויגער :

ג אויף דיא סאכטער האט דעם אייגענעם דין אן זיך וויא איין זון * זיא מוז ערליך
האלטן פאטער און מוטער און פאר זייא מורא האבן * נאר ווען זיא האט איין
פאן * און דער פאן פאר ווערס איר גוטעכ צוא טאן קעגן דיא עלטערן * למשל זייא
זיינען אלס און זיא וויל זייא געבן עסן * און דער פאן לאזט איר אבער נים * אז
זיא פטור דער פון :

ד איין גר סאר נים שילטן זיין פאטער דעם נכרי און אים נים סבות זיין :
ה מוז דעם רבי וואש מען לערינט בייא אים אדער וואש מען האט בייא אים אמאל
גילערינט * מוז מען שטארק ערליך האלטן און פאר אים גרויז דרך ארץ האבן *
ו עש זיין אייגנטליך דא פאן * ע זאגן וואש דער רבי איז אין דעם וויא פאטער און מוטער :
ז מוז עש איז איין גרויסע סענה אויף צוא שטיין פאר איין תלמיד חכם אפילו ווען ער
איז נאר יונג * ווידער איז איין סענה אויף צוא שטיין פאר איין אלטן פאן ווען
ער איז איין ערליכער איד אפילו איין עם הארץ * אפילו איין אלטן נכרי דאך מען
אויף ערליך האלטן :

ז ווען ער גייט מיט זיין רבי * מוז ער זעהען אז דער רבי זאל זיין אויף דער העכער
זייט און ער אויף דער לינקר זייט * און אויף זאל ער נים זיין גלייך לעבין אים
נאר אביסל הינטער אים * גייט מען מיט איין תלמיד חכם האטענע ער איז נים זיין
רבי * מוז אויף דר תלמיד חכם זיין אין דר העכער זייט און ער אין די לינקר זייט :
ח דעם פהן מוז מען תמיד גרויז פבוד צוא טיילן ער כאכט דיא ערשטע המוציא *
אים קומט דעם בענדיגן אין סוכה אדער אויף איין סעודה * בייא איין אפיפה
האט ער צום ערשטן דעם ווארט * אינ אזא איז בייא געדער זאך תמיד דער פהן
צום ערשטן * און אפילו עש איז דא איין תלמיד חכם וואש ער איז מיט דער חכמה
גלייך מיט אים * איז אלץ דער פהן צום ערשטן : איז אבער דער תלמיד חכם
גריסער פון אים * איז דער תיח אלץ צום ערשטן :
ט ווען עש איז גיטא קיין פהן * איז דער לוי צום ערשטן בייא אלעם אקראם וויא
אין פהן * ווען עש איז גיטא איין גריסערער תלמיד חכם פון אים :

ה הלכות רבותי ובו כ"ז סעיפים דינים פון יתים געמען :

א דיא עבירה פון רוחים געמען איז זייער גרויז * אונזער הייליגע תורה האט זיך
נים פאנטיגט מיט איין קאל אן זאגן * נאר זיא האט עטליכע קאל גיווארינט מען
זאל קיין רוחים נים געמען און נים געבן * ווער עש פאר לייגט וענעם אויף רוחים
איז עובר אויף זעקס עבירות און ווער עש לייט אויף רוחים איז עובר אויף
דרייא

דניאל טשאַרני

פון בוך „ווילנע“

דער ליטעראַרישער סאַלאָן

אויב איך בין צוליב מײַן עס־עסישן¹ ברודער שמואל (ניגער) געוואָרן אַ בן-בית אין דעם פּאָליטישן „סאַלאָן“ פֿון דער חֲבֵרֶטע אַנאַ זיבעל אויף דעם ווענגערסקי זאווליק נומער 12, בין איך צוליב מײַן בונדישן ברודער ברוך (וולאַדעק) געוואָרן אַ בן־בית אין דעם ליטעראַרישן סאַלאָן פֿון די סטראַשונס אויף דער זאוואַלנע גאַס. אין דעם עס־עסישן סאַלאָן פֿון דער חֲבֵרֶטע אַנאַ זיבעל האָב איך זיך געהאַט באַקענט מיט אַלע קאַריפֿיען פֿון דער ציוניסטיש־סאַציאַליסטישער באַוועגונג, אַנהייבנדיק פֿון דעם הויפט־טעאָרעטי־קער און פֿירער ד״ר נחמן סירקין ביז דעם סאַמע ייִנגסטן אַראַטאַר־פּראָפּאַגאַנדיסט „אַראַנטיק טשענסטאַכאווער“, וואָס איז שפּעטער געוואָרן ד״ר אַ. סינגאַלאַווסקי, דער אַנפֿירער פֿון צענטראַלן „אַרט“. אָבער אין דעם ליטעראַרישן סאַלאָן פֿון סטראַשון־מאַזאַ — מאַזאַ, אַן איידעם פֿון די סטראַשונס, איז שפּעטער געוואָרן דער דירעקטאָר פֿון דער „ווילנער טרופּע“ — האָב איך זיך געהאַט באַקענט מיט די וויכטיקסטע שרײַבערס און טוערס פֿון דער נײַ־אויפֿגעקומענער ייִדישער ליטעראַטור, אַנהייבנדיק פֿון ליפּמאַן לעווינען, וואָס איז שוין געווען דעמאָלט כּמעט אַ קלאַסיקער, ביז דוד איינהאַרן, וואָס האָט נאָך געהאַט דעמאָלט געשריבן פּראָלעטאַרישע לידער פֿאַר די בונדישע אויסגאַבעס. אויך מײַן ברודער ברוך איז שוין געווען דעמאָלט מער ליטעראַט ווי פּאַרטי־פֿירער, כאַטש ער האָט נאָך געהייסן „דער צווייטער לאַסאַל“. ער האָט צו יענער צײַט שוין געהאַט פֿאַרעפֿנטלעכט אין דער בונדישער „פֿאַלקס־צײַטונג“ עט־לעכע אַרטיקלען קריטיק אונטער דעם טיטל „בלײַפֿעדער־נאַטיצן“, אונטער וועלכע ער האָט זיך אונטערגעשריבן מיט דעם גאַנץ־נײַעם פּסעוודאָנים „באַנטשע שווינגס אייניקל“. סײַ די „בלײַפֿעדער־אַר־

¹ סאַציאַליסטיש־טעריטאָריאַליסטן מיט אַן אינטעליגענטישער ייִדישער נאַ־ציאָנאַל־קולטורעלער טענדענץ.

טיקלען גופא און ס׳דער פסעוודאנים האבן שטארק פֿאַראינטריר-גירט י. ל. פּרצן, וועלכער האָט זיך געווענדט צו דער „פֿאַלקס-ציטונג“ אין ווילנע מיט דער בקשה, אָז די רעדאַקציע זאל פֿאַר אים אַנטפלעקן, אויב נאָר דאָס איז מעגלעך, דעם אמתן נאָמען פֿון דעם נײַ-אויפֿקומענדיקן שטערן אין דער ייִדישער ליטעראַטור-קריטיק. (צײַ די רעדאַקציע פֿון דער בונדישער „פֿאַלקס-ציטונג“ האָט דעמאָלט אַנטפלעקט פֿאַר פּרצן דעם אמתן נאָמען פֿון „באַנטשע שווינגט אייניקל“ אָדער נישט — איז מיר אומבאַקאַנט). איך געדענק נאָר, אָז פּרצעס אינטערעס צו מײַן ברודער ברוכס ליטעראַרישע פֿע-ליעטאָנען האָבן שטאַרק געהויבן זײַן שרײַבערישן פּרעסטיזש און צוליב דעם, אפֿשר, פֿלעגט ער זײַנע פֿרײַע שעהן אין ווילנע פֿאַר-ברענגען בעסער אין דעם ליטעראַרישן סאַלאָן פֿון די סטראַשונס איידער אין די האַלב-לעגאַלע בונדישע קרײַזן.

ווען איך בין צום ערשטן מאל, אַ דאַנק מײַן ברודערס איני-ציאַטיווע אַרײַנגעפֿירט געוואָרן אין דעם דאָזיקן „סאַלאָן“, האָב איך זיך באַלד איבערגעצײגט, אָז ס׳איז ווירקלעך כּדאי צו ווערן בעסער אַ שרײַבער איידער אַ פֿאַרטייטער. איבערגעצײגט אין דעם האָט מײַך תּיכּף-ומיד פֿייגעלע סטראַשון, וועלכע האָט מײַך די ערשטע מקבל פֿנים געווען מיט אירע הייסע, שטיפֿערישע אויגן און מיט אַזאַ מײַן האַרציקן שמייכל, וואָס זאָגט צו און פֿאַרפֿירט. דאָס איז פֿאַרגעקומען אין דער נײַ-יאָר-נאַכט פֿון 1906 אויף 1907. אין דעם צאָריש-פּראָוואַטלאָוועם רוסלאַנד פֿלעגט מען באַ-געגענען דאָס נײַע יאָר „לויטן אַלטן סטיל“, דאָס הייסט, מיט 13 טעג שפּעטער, ווי אין אַלע אַנדערע לענדער פֿון גאָר דער וועלט. דאָס איז מסתּמא צוליב דעם, ווײַל דער אַלטרוטישער קאַלענדאַר פֿלעגט אָפּשטיין פֿון דעם וועלכע-קאַלענדאַר אויף קאַרגע צוויי וואָכן. צוליב דער זעלביקער רוסישער אָפּגעשטאַנענקייט פֿלעגט מען אויך יעזוסעס געבורטסטאָג — ווינאַכט — פֿינען מיט דרײַצן טעג שפּעטער, ווי אין אַלע אַנדערע קריסטלעכע לענדער פֿון איראָפּע און אַמעריקע. אָבער מיט דער אַזוי גערופֿענער „ראַזשדיעסטוואַ-הגאַ פֿלעגן די רוסישע ייִדן זיך קײַן מאל נישט פֿרײַען, ווי דאָס טוען איצטער אַ סך אַמעריקאַנער ייִדן מײַנט דעם אַזוי גערופֿענעם „קריסט-מעס“... די רוסישע ייִדן פֿון דעם תּחוּם-המושׁב האָבן גאַנץ גוט געוואוסט, אָז גראַד אין יענעם הייליקן טאַג איז יעדער קריסט אַזוי שטאַרק פֿאַרקלויסטערט און פֿאַרשיפורט פֿון יעזוסעס געבורט און פֿון זײַן ווידערגעבורט, אָז ער איז גרײַט געווען צו שלאָגן יעדן

יידן. מען דערציילט אפילו אן אנעקדאט, אז ווען איינער א ייד האט אנגעקלאגט אן אומבאקאנטן קריסט, הלמאי ער האט אים צעמזיקט אין דעם טאג פֿון „ראשודיעסטוואַ“², האט זיך דער קריסט פֿארטיי-דיקט מיט דעם, אז ווי באלד יידן האבן געקרייציקט יעזוסן, האט ער דערפֿאר געמוזט צעמזיקן כאטש איינעם א יידן!

— אבער דאס איז דאך פֿארגעקומען מיט קארגע צוויי טויזנט יאר צוריק — האט אים דער ריכטער איבערגעשלאגן.
— ס'איז טאקע פֿארגעקומען מיט יארן צוריק, אבער איך האב זיך פֿון דעם אקערשט דערוויסט, הער ריכטער! — האט דער פֿאר-קלויסטערטער קריסט אן ענטפֿער געטאן.

אבער באלד נאך ווינאכט קומט די צעהוליעטע ניי-יאר-נאכט, וואס אויך יידן האבן זי שוין געמעגט באנעצן מיט עטלעכע פוסות... א באזונדער גרויסן אינטערעס צו די ניי-יאר-פֿעיערונגען פֿלעגן אין רוסלאנד ארויסווייזן די סאציאליסטישע פֿארטייען, ווייל אונ-טער דער מאסקע פֿון א שיפורער ניי-יאר-נאכט פֿלעגט מען קענען דורכפֿירן געהיימע וויכטיקע זיצונגען אדער אפילו קאנפֿערענצן. אין די שטעטלעך הארט ביי די גרענעצן צווישן רוסלאנד און דייטש-לאנד אדער צווישן רוסלאנד און עסטרייך פֿלעגט מען אין דער ניי-יאר-נאכט ליכט קענען דורכשמוגלען אומלעגאלע ליטעראטור, גע-ווער אדער אריבערשמוגלען פֿון רוסלאנד קיין אויסלאנד וויכטיקע פֿערזענלעכקייטן, וואס די צארישע פֿאליציי האט זיי געהאט ארומ-געזוכט איבערן גאנצן לאנד.

מיר נעמען, למשל, אזעלכע צוויי גרענעץ-שטעטלעך ווי ווערזש-באלאווע און איידקונען. ווען אין ווערזשבאלאווע, וואס האט זיך געפֿונען אויף דער רוסישער זייט גרענעץ, פֿלעגט ערשט זיך דער 19טער דעצעמבער, פֿלעגט מען אין איידקונען, וואס איז געווען אויף דער דייטשישער זייט גרענעץ, שוין פֿנערן די ניי-יאר-נאכט. פֿלעגן די ווערזשבאלאווער בחורים און מיידלעך זיך אוועקלאזן מיט זייערע שטענדיק-גילטיקע גרענעץ-קארטעס קיין איידקונען, צו באגעגענען דארטן דאס נייע יאר לויטן נייעם סטיל, ווי אין גאנץ מערב-איראפע. אין איינעם מיט דער גאנצער כאליאסטרע „נאָואַגאָדניקעס“ (נני-יאָרניקעס) פֿלעגן זיך אויך דורכשמוגלען רעוואָלוציאָנערן, וואס האבן זיך געמוזט אפטרעגן פֿון רוסלאנד. די רוסישע גרענעצוואַך

² פון יעזוסעס געבוירן ווערן.

פלעגט, פֿארשטייט זיך, באַקומען לפֿבוד דער נײַ-יאָר-נאַכט אין איידקונען אַ פֿאַר פֿלעשער שנאַפּס מיט צובײַסן, דאָס נעמלעכע פֿלעגן מיט דרײַצן טעג שפּעטער טאָן די איידקונענער חֲבֵרֵה־לַיִט, ווען מען פֿלעגט אין ווערושבאַלאָווע פֿייערן דאָס נײַע יאָר נאָכן אַלטן רוסישן סטיל. אויך די איידקונענער פֿלעגן מיטנעמען פֿולע טשעמאַדאַנטשיקלעך מיט פיבוד, אָבער אין אייניקע פֿון זײַ פֿלעגט מען אַנשטאָט פיבוד אַרײַנפֿאַקן אומלעגאַלע ליטעראַטור אָדער געווער פֿאַר דער אונטערערדישער באַוועגונג אין צאַרישן רוסלאַנד. אַזוי אַרום האָבן די סאַציאַליסטישע פֿאַרטייען גאַנץ גוט אויסגענוצט דעם אונטערשייד צווישן דעם רוסישן קאַלענדאַר מיטן וועלט-קאַלענדאַר. דערפֿאַר האָבן אויך די ייִדישע סאַציאַליסטישע פֿאַרטייען אַנגעהויבן צו פֿייערן די ערשטע נײַ-יאָר-נאַכט, ווי זײַ וואָלט געווען אויך זײַערער יום-טובֿ. און ווי באלד די גאַר יונגע ייִדישע ליטע-ראַטור איז נאָך געווען דעמאָלט שטאַרק געקניפֿט און געבונדן מיט די ייִדישע פֿאַרטייען, האָבן שוין אויך די ייִדישע שרײַבערס אַנגע-הויבן זיך פֿרייען מיט דער ערשטער נײַ-יאָר-נאַכט, ווי זײַ וואָלט געווען אויך זײַער שרײַבערישער יום-טובֿ. דערפֿאַר טאַקע האָבן אײַך אין יענער נײַ-יאָר-נאַכט בײַ די סטראַשונס אין הויז באַגעגנט סײַ פֿראַפֿעסיאָנעלע ייִדישע שרײַבערס און סײַ פֿראַפֿעסיאָנעלע ייִדי-שע פֿאַרטיי-טוערס, וועלכע זײַנען שוין אויך געווען שרײַבערס. אַט איז דער באַרימטער בונדיסט א. ליטוואַק (חיים יאַנקל העל-פֿאַנד), וועמען גאַנץ ווילנע האָט געקעגנט, ווייל ער איז געווען דער גרעסטער אַרומגייער, נישט געקוקט אויף זײַן קראַנקן פֿוס. אַט איז דער באַרימטער בונדיסט-ליטעראַט א. וויטער (איסאַק דעווע-נישסקי), וועלכער איז אין די עטלעכע רעוואָלוציע-טעג פֿון 1905 געווען פֿאַקטיש דער „פֿאַליצי-קאָסטער“ פֿון ווילנע. אַט איז דער דיכטער-דערציילער פֿאַלק היילפּערין, וועלכער האָלט אין איין קנעטן ווייכע שטיקלעך ברויט, ווי ער וואָלט גאַר געווען אַ סקולפּטאַר. אַט איז דער שרײַבער-רעציטאַטאָר ז. י. אַנכי (זלמן איטשע אַראָג-סאָן), וועלכער האָט זיך קונה שם געווען מיט זײַנע „ר. אבא“ - מאַנאַלאָגן. אַט איז דער גרויסער שווינגער „קאַלמינקע“ (ז. קאַל-מאַנאָוויטש), וועלכער איז שטענדיק געווען פֿאַרטיפֿט אין שאַכברעט און ס'פלעגט זיך דאַכטן פֿון דער וויטאַנס, אַז די הילצערנע שאַך-פֿי-גורן גייען אים אָן פֿיל מער ווי די לעבעדיקע מענטשן, וועלכע רינגלען אים אַרום. אַט איז דער שטיילער, סאַלידער ליפּמאַן לעוויך, וועלכער איז שוין געווען כּמעט אַ קלאַסיקער, ווייל פּרײַץ אליין האָט

אים ארויסגעגעבן סמיכה אויף שרנבערג און צוליב דעם טאקע פלעגט אים דער ווילנער בוכהענדלער און פארלעגער פונק געבן יעדן ערב יום-טוב א פֿינף און צוואנציקער ער זאל אים צונויף-שטעלן און רעדאקטירן א יום-טוב-זשורנאל, וואָס מען פלעגט פֿאַר-קויפֿן צו צען קאָפּיקעס א נומער. אָט איז דוד איינהאַרן, וועלכער פלעגט שטענדיק האַלטן אין איין אַרומלויפֿן איבער דעם „סאַלאָן“, ווי אַ הונגעריקער וואָלף אין אַ שטינג און כּווייס נאָך נישט ביו הינט, צי דאָס איז געווען ביי אים דעמאָלט זאָ אַ מיין דיכטערישער אַנשטעל (מען זאָגט אז אלע פּאָעטן האָבן ליב צו פּאָזירן) אָדער גאַר אַ נאַטור זאָ. און אָט איז מאָזאָ אַליין, דער פּאָקטישער באַ-לעבאַס פֿון דעם ליטעראַרישן סאַלאָן. ער איז געווען דער מאַן פֿון פֿייגעלע סטראַשונס עלטערער שוועסטער, וועלכער האָט שוין געהאַט צוויי ווונדערשיצע מיידלעך. ער אַליין, מאָזאָ, איז געווען דעמאָלט אַ לערער פֿון גימנאַסטיק און צוליב דעם געהאַט גוט-אַנטוויקלטע מוסקולען און אַ שלאַנקע, עלעגאַנטע פֿיגור. ער איז געווען פּונקט דער היפּוך פֿון זיין זייער צאַרטער, איידעלער פֿרוי, וועלכע איז שטענדיק געווען מיט די קינדער און מיט דער קיכ-אַרבעט.

פלעגט שוין פֿייגעלע אַליין אויפֿפּאַסן אויף אלע געסט און זען, אַז דער עולם זאל זיך נישט לאַנגווייליקן. אָבער ווי אזוי האָט זיך דער ניי-יאָר-עולם געקענט, חלילה, לאַנגווייליקן, ווען יעדער איינער פֿון זיי איז געווען אַליין און פֿאַר זיך אַ גרויסע פּערווענ-לעכקייט. אויב איינער פֿון די געסט פלעגט נאָך נישט זיין גענוג זיכער מיט זיין אייגענער אומשטערבלעכקייט, פלעגט שוין פֿייגעלע סטראַשון אים באַפּליגען מיט איר אייגענער „אומשטערבלעכער“ ליבשאַפט. ס'איז גענוג געווען אַיער אַ פּאַרפֿירערישער שמיכל, צי עפעס אַ צווייטטיק ווערטל, אז מען זאל גלייך דערהויבן ווערן ביז צום זיבעטן הימל.

אָט, למשל, האָב איך אין יענער ניי-יאָר-נאַכט נאָך נישט געפֿילט זיך גענוג זיכער, אַז איך בין שוין ווירקלעך ראוי צו פֿאַרברענגען אין זאָ מין הויכער ליטעראַרישער געזעלשאַפט. מײַן ברודער ברוך (וולאַדעק) איז נאָך נישט געווען געקומען און אַן אים האָב איך זיך געפֿילט זייער עלנט און אומבאַהאַלפֿן. אָבער די ליבע גוטע פֿייגעלע האָט, זעט-אויס, באַלד דערשפּירט מײַן טיפֿן אומרו — האָט זי מיך באַלד אויפֿגעמונטערט מיט דער פֿראַגע, צי איך שרנב פּאָעזיע אָדער פּראָזע. (אז כּײַן שוין אונד אַ שרנבער,

איז פֿאָר פֿייגעלען נישט געווען קיין שום ספֿק, די פֿראַגע איז נאָר, וואָס איך שרײַב: פֿאַעזיע אָדער פֿראָזע. בין איך פֿון דער דאָזיקער אומגעריכטער פֿראַגע שטאַרק צעטומלט געוואָרן און כִּ׳האַב פֿייגעלען דערציילט דעם אמת, אַז פֿאַרלויפֿיק שרײַב איך נאָר ליבע-בריוו...

— האָט איר שוין אַ געליבטע? — איז פֿייגעלע געוואָרן נינגעריק.

— כִּ׳האַב עטלעכע! — האָב איך זיך פֿלוצלינג אַרויסגעכאַפט מיט אַ יינגלשער באַרימער.

— אַזוי יונג און שוין עטלעכע! — האָט זיך פֿייגעלע פֿונאַן-דערגעקלונגען מיט איר זילבערנעם געלעכטער איבער דעם גאַנצן סאַלאָן.

אַלעמענס אויגן האָבן זיך געגעבן אַ זוענד צו מיר מיט פֿייגעלע-לען. האָב איך זיך זייער פֿאַרלוירן. און כּדאָ צו פֿאַרדעקן מיט עפעס מײַן יינגלשע באַרימער, האָב איך פֿייגעלען דערקלערט, אַז אַלע זכֿרטעס פֿון מײַנע עלטערע צוויי ברידער זײַנען שוין במילא אױך מײַנע זכֿרטעס און כִּ׳שרײַב זיי דעריבער ליבעבריוו...

— אויב אַזוי, מעגט איר שוין אױך מיר אַנשרײַבן אַ ליבע-בריוו! — האָט די שטיפֿערישע פֿייגעלע געגעבן אַ שטעל-אַן אױף מיר אירע גרויסע צעפֿינקלטע אויגן, ווי די הייללאַמפֿן פֿון מײַן דאַקטער טוידערסקיס רענטגען-קאַבינעט.

— איז גוט, פֿייגעלע, כּוועל אײַך-מאַרגן אַנשרײַבן אַ ליבע-בריוו... — האָב איך תּיכּף מספּים געזען, דערזעענדיק ווי ס'קומט אַרײַן מײַן איבערגעפֿרוירענער ברודער ברוך מיט זײַנע פענסנע אין די הענט (צוליבן שטאַרקן פֿראַסט זײַנען מײַן ברודערס אויגן גלעזער איבערגעצויגן געוואָרן זײַט אַ געדיכטן נעפל, וועלכן ער האָט געמוזט אַרױנטערווישן).

באַלד נאָך מײַן ברודערס אַנקום האָט זיך אַנגעהויבן די נײַ-יאַר-ליאַמע³ און פֿון יענער נײַ-יאַר-נאַכט אָן האָט זיך אױך אַנגע-הויבן אַ נײַע תקופֿה אין מײַן לעבן.

כִּ׳בין אַריבער, קען מען זאָגן, פֿון דעם אַלטן סטיל אױף דעם נײַעם. כִּ׳האַב אַריבערגעטראָגן מײַן "טעריטאָריע" פֿון דעם עסעטישן אַנאַ זיבעל-סאַלאָן צו דעם ליטעראַרישן סאַלאָן פֿון די סטראַשונס

³ אין "בונד" האָט מען אַ היימיש שמחהלע גערופן "ליאַמע".

און כ'האב טאקע אויף מאַרגן נאָך דער שיפורער ניי־יאָר־נאַכט
אַנגעשריבן צו פֿייגעלעך מײן ערשטן ליבעבריוו אין גראַמען און
אַזוי אַרום בין איך גאָר געוואָרן אַ פּאַעט!
ווי עס ווייזט־אויס, זינען ליבע און פּאַעזיע צוויי ליבלעכע
שוועסטער!

דער רענעפּאַנס פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור

ווען די ערשטע רוסישע רעוואָלוציע פֿון 1905 וואַלט, חלילה,
געווען פּונקט אַזאַ מין ״דערפֿאַלג״, ווי די צווייטע רוסישע רעוואָ-
לוציע פֿון 1917, כ׳מײן דן אַקטאַבער־רעוואָלוציע, וואַלטן מיר שוין
דענסטמאָל כּמעט נישט געהאַט מער קיין ייִדיש פֿאַלק.

די ייִדן פֿון די סאָוועטיזירטע רוסלאַנד, פּוילן, ליטע, לעטלאַנד
און רומעניע וואַלטן נישט געקאַנט מער האָבן קיין שום מגע ומשא
מיט די ייִדן פֿון די אַנדערע נישט־סאָוועטיזירטע לענדער. אין
אַמעריקע וואַלט צוליב דעם אויסוואַנדערונג־פֿאַרבאַט פֿון די מזרח-
לענדער געווען מיט אַ פּאַר מיליאָן ייִדן ווייניקער (און גראַד מיט
אַזעלכע פּאַר מיליאָן ייִדן) אַזעלכע טראַגן אין זיך געוויסע ייִדיש-
נאַציאָנאַלע סענטימענטן און אַחריותן). פֿון די ניי־אויפֿגעקומענע
ייִדישע ישובֿים, ווי אין מעקסיקע, קובאַ, טשילע, אויך דרום־אַפֿריקע
און דרום־אויסטראַליע, וואַלטן מיר בכלל נישט געוויסט, וויזל זיי
וואַלטן כּמעט ווי נישט עקסיסטירט. דער דורכפֿאַל פֿון דער ערשטער
רוסישער רעוואָלוציע האָט אַרויסגערופֿן אַ כּוואַליע פֿון נייע פּאַגראַד-
מען און דערײַבער האָט זיך אַנגעהויבן אַ מאַסן־אויסוואַנדערונג פֿון
דעם מזרח־איראָפּעישן ייִדנטום. די עמיגראַנטן פֿון רוסלאַנד און
פּוילן האָבן זיך געצויגן דער עיקר קיין אַמעריקע. די עמיגראַנטן
פֿון ליטע האָבן זיך אַוועקגעלאָזט זוכן זייער גליק אַזש קיין דרום-
אַפֿריקע און די עמיגראַנטן פֿון בעסאַראַביע, וועלכע זינען געווען
דאָס רובֿ ערד־אַרבעטערס, האָבן זיך אַוועקגעלאָזט צו די קאַלאָניעס
פֿון דעם באַראַן הירש אין אַרגענטינע. אַ גאַנץ קליינער טייל פֿון
דער ציוניסטישער אינטעליגענץ איז עולה געווען קיין ארץ־ישׂראל.
דער דאָזיקער עמיגראַנטן־שטראָם פֿון נאָך דער ערשטער דורכ-
געפֿאַלענער רוסישער רעוואָלוציע איז שוין געווען מער קלאַסן-
באווסטזיניק ווי דער גרויסער עמיגראַנטן־שטראָם פֿון נאָך די רוסי-
שע פּאַגראַמען אין די אַכציקער יאָרן פֿון פֿאַריקן יאָרהונדערט, די
דאָזיקע נייע אימיגראַנטן פֿון די יאָרן 1905-1914 (ביז דער ער-

שטער וועלט-מלחמה) האבן אין אמעריקע אויפגעטאן ממש ווונדער איבער ווונדער. זיי האבן געשאפן ארבעטער-פאראייניגען, א ברייט-פארצווייגטע יידישע פרעסע. זיי האבן זיך גרופירט אין לאנדס-מאנשאפטן, וואס זינגען געווארן גוטע שטיצפונקטן פאר די אלטע היימען זייערע און אזוי ארום איז א דאנק דער דורכגעפאלענער ערשטער רעוואלוציע אין רוסלאנד אויפגעקומען דער מעכטיקער יידישער קיבוץ פון אמעריקע, וואס אן אים וואלטן מיר נאכן חורבן אין אייראפע נישט געהאט דאס אויסזען און אנווען פון א פאלק, וואס נאך יעדער קאטאסטראפע פאסירט מיט אים עפעס א ניער נס... נישט אומזיסט זאגט א יידיש ווערטל, אז „גאט שיקט-צו די רפואה פאר דער מכה“.

אבער נישט אלע יידישע סאציאליסטן און נאציאנאליסטן האבן נאך דער ערשטער רוסישער רעוואלוציע געוואלט אדער געקענט אויסוואנדערן קיין אמעריקע אדער אין א וועלכן נישט איז אנדער לאנד. עס האט זי נאך געהאט פארפירט די האלב-לעגאלע מעגלעכ-קייט צו קעמפן וויטער קעגן דער צארישער זעלבסטהערשונג.

... אבער צוליב דעם, וואס אויך לינקע פארטייען האבן בא-קומען די מעגלעכקייט צו פירן א האלב-לעגאלע עקסיסטענץ, האבן צארישע שפיאנען און פראוואקאטארס באקומען די גוטע מעגלעכ-קייט צו האלטן אן אויג אויף אלע „אקטיוויסטן“ פון די לינקע פארטייען. א סך פון זיי פלעגן שפעטער ווערן ארעסטירט און פאר-שיקט אין די גאר-ווייטע מקומות. האבן יידישע סאציאליסטן, צווישן זיי אויך בונדיסטן, „עס-עס-אזעס“ און פועלי-ציוניסטן, איבער-געשריבן די באנקראטירטע רוסישע רעוואלוציע אויף דעם ווייבס נאמען, ווי מען שרייבט-איבער א שלעכט געשעפט איידער מען גייט אנוועזן... אויב, למשל, דאס ווייב אדער די חברטע האט געהייסן אלגע — האט מען זיך א נאמען געגעבן אלגין, אויב זי האט גע-הייסן אנט — איז מען געווארן אנטין (ד״ר שאץ פון ריגע), אויב באשע — איז מען געווארן א באזין (ד״ר משה זילבערפארב) און אויב כאשע — איז מען געווארן א כאשין (אלעקסאנדער אווערבוך-בארוכסאן), און קאלעגע צביון (ד״ר האפמאן) איז אויך געוויס אזא מין ווייב-פסעוודאנים פון יענע „דומע-יאָרן אין צארישן רוסלאנד. מער פון אלע אנדערע וויבערשע פסעוודאנים איז מיר דענסטמאל געפלען געווארן דער פסעוודאנים פֿונעם „עס-עס“-פירער ווילהעלם בערטאלדי — וו. לאצקי (פון ריגע), ווייל זיין ווייב האט געהייסן בערטע.

אבער נישט אלע אומלעגאלע אדער האלב-אומלעגאלע סאציאל-ליסטן און לינקע ציוניסטן האבן שוין געהאט אין יענע יארן ווייבער צי חברטעס אדער זיי זאלן קאנען איבערשרייבן אויף זייערע נעמען שלעכט-גייענדיקע רעוואלוציאנערע טעטיקייט — פלעגן זיי דענסטמאל אויסטראכטן פאר זיך פסעוודאנימען „פון דער הפטורה“, ווי למשל „בן-אדיר“ (ראָזן), „בעל-דמיון“ (שטיף), „דאָניעלי“ (יוסף) טשערניכאָוו) און „זרובבל“, וואָס זיין אמתע פאָמיליע האָט ער שוין, מסתמא, אליין לאַנג פאָרגעסן ...

אויך מיינע עלטערע ציווי ברידער, שמואל און ברוך, האָבן פאר זיך צוגעטראַכט נייַע פסעוודאָנימען, כאַטש זיי האָבן שוין געהאט אַזעלכע פֿון פֿריער. שמואל האָט אין די „עסעטישע“ קרייזן געהייסן גאָר „הבר אורעמל“ און ברוך האָט אין די בונדיסטישע קרייזן געהייסן „דער יונגער לאַסאַל“, אַבער אין די רעאַקציע-יאָרן פֿון 1906-1907 האָבן זיך מיינע ברידער ווידער אַ מאָל פֿאַרשטעקט אונטער גאַנץ-נייע פסעוודאָנימען און אזוי אַרום איז פֿון דעם „הבר אורעמל“ געוואָרן ש. ניגער און פֿון דעם „יונגן לאַסאַל“ — ב. ווילדעק. אונטער די דאָזיקע נייַע פסעוודאָנימען זייערע זאָבן מיינע ברידער אויך אָנגעהויבן צו פֿאַרעפֿנטלעכן זייערע ערשטע פּאָליטישע, געזעלשאַפֿטלעכע און ליטעראַרישע אַרטיקלען אין דער לע-גאַלער פּרעסע פֿון „עס-עס“ און פֿון „בונד“.

אַבער אויך אַפֿילו די לעגאַלע פּאַרטיי-אַרגאַנען פֿלעגן צוליב דער צאַרישער צענזור מוזן אָפֿט ענדערן זייערע נעמען און יעדער פּאַרטיי-אַרגאַן האָט געמוזט האָבן זיין ספּעציעלן „זיך-רעדאַקטאָר“. דער אזוי גערופֿענער „זיך-רעדאַקטאָר“ האָט געקאָנט זיין אַפֿילו אַ האַלב-גראַמאַטער חבר, אבי נאָר, ער איז גרייט געווען אָפּצווייגן אין טורמע די דריי אַדער די זעקס חדשים, וואָס מען פֿלעגט, געוויינטלעך, באַקומען פֿאַר אַ צו-שאַרפֿן אַרטיקל, וועלכן מען פֿלעגט ווי עס איז דורכשמוגלען דורך דער צענזור. אין די דאָזיקע פֿאַר איבערגאַנג-יאָרן פֿון דער רעוואַלוציע צו דער באַנדיטער צאַרישער רעאַקציע איז אויך געשלאָסן געוואָרן דער שידוך צווישן דער ייִדישער ליטעראַטור מיט דער ייִדישער פּאַרטיי-פּרעסע.

די אַרגאַנען פֿון „בונד“, פֿון „עס-עס“, פֿון „פּוועלי-ציון“ און פֿון די אַנדערע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען האָבן בפּיוון אָנגעהויבן דרוקן לידער, דערציילונגען און קריטישע אַרטיקלען, כדי צו שאַפֿן ביי דער צענזור דעם אַנגדרוק, אַז די ציטשדריפֿטן זיינען מער

פֿארטאָן מיט דער נײַ־אויֿפֿקומענדיקער ייִדישער ליטעראַטור ווי מיט דער פֿאָליטיק...

... ס'איז איצט שווער פֿעסטצושטעלן ווער וועלען האָט אין יענע יאָרן מער אויסגענוצט: צי די צעשלאָגענע ייִדישע פֿאַרטייען האָבן געהאַט אויסגענוצט די נײַ־אויֿפֿקומענדיקע ייִדישע ליטעראַטור, פֿדי צו קאַנען בעסער פֿאַרמאַסקירן זייער רעוואַלוציאָנערע טעטיקייט, אָדער די נײַ־אויֿפֿקומענע ייִדישע ליטעראַטור האָט אויסגענוצט די פֿאַרמאַסקירטע פֿאַרטיי־טריבונעס, וועלכע זי אַליין, די ליטעראַטור, וואָלט מיט אירע אייגענע כוחות נאָך נישט געקאַנט אויֿפֿשטעלן. ... וואָרשע און ווילנע זינען נאָך דער דורכגעפֿאַלענער רעוואַלוציע געוואָרן די הויפּטצענטערס פֿון דעם ליטעראַרישן רענעסאַנס און אַ סך פֿרײַ־געוועזענע פֿאַרטיי־פֿירערס און טעאַרעטיקערס זינען גאָר געוואָרן פֿאַעטן, בעלעטריסטן און ליטעראַטור־קריטיקערס.

דוד ראַגאָוו

עפֿיזאָרן פֿון „דווקא“ און „מירדים“

ווילנע איז באַקאַנט געווען אין דער ייִדישער וועלט ווי אַ טעאַטער־שטאָט, וווּ עס זינען אַנטשטאַנען און האָבן געשפּילט אַ סך ייִדישע טרופּעס, דראַמאַטישע קרייזן, סאַרן, אַרקעסטערס אד״גל. אין 1932 האָט זיך אין ווילנע געגרינדעט אַ דראַמאַטישע שול פֿון דער ווילנער ייִדישער קאַנסערוואַטאַרע. די שול האָט געלערנט דראַמאַטישע קונסט מיט די אַפּערע־זינגערס פֿון דער קאַנסערוואַטאַרע טאַרע, ווי אויך צוגעגרייט יונגע אַקטיאָרן פֿאַרן דראַמאַטישן טעאַטער. די דראַמאַטישע שול איז גייַשטיג געוואָרן פֿון דער ווילנער קונסט־געזעלשאַפֿט. אַ ספּעציעלן אַיַנטערעס אין דער שול האָט גענומען דער געזעלשאַפֿטלעכער און קולטור־טוער הירש מאַץ. דער דירעקטאָר פֿון דער שול איז געווען דער וועטעראַן פֿון דער „ווילנער טרופּע“, אַברהם מאַרעווסקי, אַקטיאָר, רעזשיסער, שריִפֿטשטעלער.

אין דער שול האָבן זיך געלערנט אַרום 50-60 זינגערס, אַקטיאָרן און אַנפֿאַנגערס, וועלכע האָבן געוואָלט זייער צוקונפֿט פֿאַר־בינדן מיט דעם ייִדישן טעאַטער און אַפּערע. אַ מאַרעווסקי האָט

נאך א געוויסער ציט אנפירן מיט דער שול (מחמת אנדערע פאר-פליכטונגען) געמוזט אוועקפארן. די סטודיע האט איבערגענומען יאנאס טורקאווא, אקטיאר, רעזשיסער און שרייבער, וועלכער האט צו יענער ציט גאסטראלירט אין ווילנע צוזאמען מיט זיין פרוי דיאנא בלומענפעלד, עס איז געפירט געווארן א זייער אינטערעסאנטע ארבעט, אבער צוליב פינאנציעלע סיבות האט זיך די שול אויפגעלייזט.

האט א גרופע סטודיאנטן פון דער שול באשלאסן צו שאפן א קליינקונסט-טעאטער און „דווקא“. דער ציל פון דעם „טעאטערל“ איז געווען צו גיין אויף גנע וועגן, עקספערימענטירן און צוטראגן דעם אינטעליגענטן עולם א רעפערטואר פון גאר אן אנדערן מין ווי אינעם טראדיציאנעלן יידישן טעאטער. דעם גרעסטן טייל נומערן, אינסצעניזאציעס, לידער און סצענקעס אויף אקטועלע טעמעס פאר „דווקא“ האבן געשאפן די פאעטן און שרייבערס פון דער גרופע „יונג-ווילנע“; למשל, חיים גראדע האט אנגעשריבן דעם מאנטאזש פון מענדעלע מוכר-ספרים, שמערקע קאטשערגינסקי האט פארפאסט דעם נומער „בערלינער נעכט“, א נומער פון לייזער וואלף — „רא-זאלינדע“, „באלעגאלעס“ פון כתריאל ברוידא, אויך שאפונגען פון שמשון קאהאן (ציגנער-לידער), משה לעווין א.א.

„דווקא“ איז געשטיצט געווארן פון די פראפעסיאנעלע פאראיי-גען און אויך פון דער קונסט-געזעלשאפט. דער טעאטער האט זיך זייער דערפאלגרייך אנטוויקלט און געקראגן א גוטן נאמען ביי דער ווילנער יידישער יוגנט. דעה אנסאמבל פון „דווקא“ איז באשטאנען פון רחלע סקידעלסקי, זלאטע בארנשטיין, שניקע דיטש, דוד ראגאווא, מאיר רודענסקי, משה ברוידא, ראובן דובינסקי, פילניק, זלמן זא-גארין — געשעפט-פירער א.א. דער ליטערארישער אנפירער איז געווען יאנקל אום, א לערער אין די יידישע שולן. אויך דער לערער ש. לאסטיק האט ליטעראריש מיטגעארבעט מיטן „דווקא“-אנסאמבל. די מוזיקאלישע לייטונג איז געווען פון דעם יונגן קאמפאזיטאר לייבל אגוז.

נאכן אויפפירן אין ווילנע עטלעכע דערפאלגרייכע פראגראמען — אייניקע מוזיקאלישע נומערן, האט מיט דער גרופע רעזשיסירט דער באקאנטער יידישער אקטיאר דוד דעמערער — און באקומענדיק דערמוטיקנדיקע אפרופן אין דער יידישער פרעסע — איז „דווקא“ ארויסגעפארן אויף א טור. דער ערשטע שטאט איז געווען גראדנע און די שטעטלעך ארום. די גאסטראלן פאר גראדנע האט ארגאניזירט

דער באקאנטער גראַדנער אַקטיאָר און אימפּרעסאָר אַזאַרד, אַ האַר-ציקער מענטש און אַ פֿאַרליבטער אין ייִדישן טעאַטער. דער ערשטער אַרויספֿאַר אין גראַדנע, אין שטאַטישן טעאַטער, האָט פֿינאַנציעל קיין „גליקן“ נישט געבראַכט; באַקאַנט איז „דווקא“ אין גראַדנע ניט געווען; קיין „שטערן“ האָט דער טעאַטער אויך ניט פֿאַרמאַגט; און דערצו איז נאָך געווען ייִער אַ הייסער זומער. קורץ, מע האָט באַלד אָנגעהויבן אונטערצוהאַנגערן און ס'איז ניט געווען קיין געלט צו קויפֿן בילעטן צוריק אַהיים. אין דעם מאָמענט איז אונטערגעקומען דער טייערער, שטאַלער אַזאַרד און האָט די אַקטיאָרן געטרייסט. געהייסן זיך ניט מייאש זיין. ער האָט באַלד אַרגאַניזירט, די טרופּע זאָל שפּילן אין די גאַסטפֿריינדלעכע ייִדישע שטעטלעך סקידל, קרינקי און אַמדור (די בילעטן אין דער אויטאָבוס-געזעלשאַפֿט האָט ער גענומען אויף באַרג). דאָרט, אין די שטעטלעך, האָט די טרופּע אָפּגעלעבט. די גאַנצע שטעטלעך יוגנט איז געקומען זען די אַקטיאָרן און געהאַלפֿן מיט וואָס נאָר מעגלעך. די שטימונג האָט זיך ביי די יונגע בלאַנדזענדע שפּערן גוואַלדיק אַ הייב געטאָן. נאָכן מאַראַליש-געראַטענעם אָבער פֿינאַנציעל ניט-דערפֿאַלגרייכן טור האָט די טרופּע זיך אומגעקערט צוריק קיין ווילנע, דערפֿרישט און דערמונטערט פֿאַר ווייטערדיקע פּלענער, זעענדיק וואָס פֿאַר אַ פֿרייד דער ייִדישער אַקטיאָר קאָן ברענגען דער ייִדישער באַפֿעל-קערונג אין די שטעטלעך, וווּ די מעגלעכקייטן קינסטלעריש זיך אויסצולעבן זינען געווען שטאַרק באַגרענעצט.

*

צו די אינאָוואַציעס אינעם ווילנער טעאַטער-וועזן האָט גע-הערט אויך דער אַריגינעלער ווילנער מאַריאַנעטן-טעאַטער „מיידיס“, וועלכער איז געווען דער איינציקער פֿון דעם מין אין גאַנץ פּוילן. איינער פֿון די גרינדערס, אָנפֿירער און הויפטשריבער פֿון די טעקסטן פֿאַרן „מיידיס“, איז געווען אַהרן זילע באַסטאַמסקי. אויך פֿאַרודאַ-מינסקי-פֿאַרסקי, בורגין, דיכעס. מוזיק צו די טעקסטן האָט פֿאַר-פֿאַסט דער באַקאַנטער ווילנער קאַמפּאָזיטאָר טייטלבוים, די שאַ-פֿערס פֿון די צענדליקער פּרעכטיקע מאַריאַנעטן זינען געווען די ווילנער קינסטלערס בענציע מכתּם און מוט. דער „מיידיס“ האָט זיך פֿאַרזאַפֿן אַ גוטן נאָמען מיט זינע גלענצנדיקע פֿאַרשטעלונגען (אויף אַקטועלע טעמעס). דער „מיידיס“ פּלעגט אויך אַרויספֿאַרן פֿון ווילנע צו גאַסטראָלירן איבער אַנדערע

שטעט אין פוילן. איין ארויספאר אַזא איז פֿאַרגעקומען אין זומער 1939, האָרט פֿאַרן אויסבראָך פֿון דער צווייטער וועלט־מלחמה. געפילט האָט דער „מיידיס“ אין לאַדזש, בזשעזין, וואַרשע און 2 פֿאַרשטעלונגען אין דער מעדעם־סאַנאַטאָריע. דער אָרגאַניזאַטאָר און געשעפֿט־פֿירער פֿון דעם טור איז געווען משה קאַרפּינאַוויטש, באַקאַנטער ווילנער טעאַטער־דירעקטאָר (פֿאַטער פֿון דער באַקאַנטער אַקטריסע ריטאַ קאַרפּינאַוויטש). דער אַנסאַמבל פֿון „מיידיס“ איז צו יענער צייט באַשטאַנען פֿון אַהרעלע רודענסקי און סימע שמער־קאָוויטש, אין לאַדזש האָט דער „מיידיס“ געשפּילט אין טעאַטער אויף נאַרטאָוויטשאַ 20, וווּ דער אַדמיניסטראַטאָר איז געווען דער ווילנער טעאַטער־אונטערנעמער אַס. די געשעפֿטן אין לאַדזש זיינען געווען שלעכט; האָט מען פרובירט מזל אין בזשעזין (א שטעטל, וווּ פּמעט די גאַנצע באַפֿעלקערונג האָט געצויגן איר יניקה פֿון נייען הויזן). נאָכן אַפּשפּילן אין בזשעזין האָט זיך די טרופּע אומגעקערט קיין לאַדזש; און ווען ניט משה בראַדערזאָן, וועלכער האָט זיך שטאַרק אינטערעסירט מיטן „מיידיס“ בעת זיינע גאַסטשפּילן אין לאַדזש, און אויך וואָס עטלעכע אַקטיאָרן האָבן טעלעגראַפּירט אַהיים, מע זאָל זיי שיקן אויף הוצאות צוריק, וואָלט די טרופּע געבליבן שטעקן אין לאַדזש. אויפֿן וועג צוריק קיין ווילנע האָט די טרופּע, אויף דער עצה פֿון משה קאַרפּינאַוויטש, זיך אָפּגעשטעלט אין וואַרשע. געשפּילט האָט דער „מיידיס“ אין לאַקאַל פֿון אַ פֿאַראַיין אויף זאַמענהאַפֿ־גאַס. צוליב די גרויסע היצן און שוואַכער רעקלאַמע זיינען ווידער אַ מאָל די „געשעפֿטן“ געווען ווייט־ווייט ניט פֿויגלדיק, די גרעסטע סאַטיספֿאַקציע האָט דער „מיידיס“ אָבער געהאַט שפּיר־לנדיק פֿאַר די קינדער און דערצויערס אין דער מעדעם־סאַנאַטאָריע. דאָרט האָט מען די אַקטיאָרן אויפֿגענומען גאָר ענטזויאַסטיש און די אַפּלאַדיסמענטן פֿונעם יונגן עולם האָבן פֿאַרגיטיקט פֿאַר די אַנטווישונגען, וואָס דער „מיידיס“ אַנסאַמבל האָט דורכגעמאַכט אין די אַנדערע פּלעצער בעת דעם „אָזיקן טור.“

קוים מיט צרות האָט מען געשאַפֿן געלט אויף באַנבילעטן קיין ווילנע. אין אַ חודש אַרום נאָכן אָנקומען אין ווילנע האָט זיך אָנגעהויבן די מוראדיקע צווייטע וועלט־מלחמה און ס'איז געקומען אַ סוף צו אַלץ — צו די טעאַטערס, צו די אַקטיאָרן און צו די צושויערס...

מוסטער-ווערק פון דער יידישער ליטעראטור

78 דערשינען מיט סובסידיע פֿון יוסף ליפשיץ פֿאָנד
און פֿון 79סטן באַנד דערשיינען די מוסטער-ווערק
מיט דער סובסידיע פֿון דוד מוריץ-פֿאַנר
אונטער דער רעדאַקציע פֿון שמואל ראָזשאַנסקי

- (1) שלמה עטינגער — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (312 זייטן)
- (2) מאַרק וואַרשאַוסקי — יוד' פֿאַלקסלידער, 3טע אויפלאַגע (216 זייטן)
- (3) ה. ד. נאַמבערג — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (4) מענדעלע — מסעות בנימין השלישי, 3טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (5) לייב ניידוס — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (208 זייטן)
- (6) יעקב דינעזאָן — יאַסעלע קריזיס, 3טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (7) משה בראַדערזאָן — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (8) אליהו בחר — בבא-בון, 2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (9) דוד פּינסקי — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 3טע אויפלאַגע (352 זייטן)
- (10) שמעון פֿרוג — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (216 זייטן)
- (11) י. ל. פּרץ — אין 19טן יאַרהונדערט, 3טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (12) י. ל. פּרץ — אין 20טן יאַרהונדערט, 2טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (13) מאַריס ראָזענפֿעלד — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (240 זייטן)
- (14) האַפֿטטיין — כאַריק — פֿעפֿע, 2טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (15) מרדכי ספּעקטאָר — דער יודי מאַזשיק, 2טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (16) ה. לייוויק — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 3טע אויפלאַגע (352 זייטן)
- (17) שלום עליכם — מנחם מענדל, 3טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (18) אַברם גאַלדפֿאַדען — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (19) י. י. שוואַרץ — קענטאַקי, ראַבאָי — הער גאַלדענבאַרג
(פּיאַנערן אין זאַלעריקע), 2טע אויפלאַגע (312 זייטן)
- (20) ח. נ. ביאַליק — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 3טע אויפלאַגע (384 זייטן)
- (21) ש. אַנ־סקי — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 3טע אויפלאַגע (296 זייטן)
- (22) מענדעלע מוכר-ספֿרים — פֿאַשקע דער קרומער, 2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (23) יוסף אַפֿאַטשאַוו — אין פּוילישע וועלדער, 2טע אויפלאַגע (416 זייטן)
- (24) זלמן רייזען — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (304 זייטן)
- (25) יהוּאַש — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (320 זייטן)

- (26) גליקל האמיל — זכרונות (952 זיטן)
- (27) שלום עליכם — טביה דער מילכיקער, זטע אויפלאגע (288 זיטן)
- (28) אברהם רייזען — אויסג' שריפטן זטע אויפלאגע (320 זיטן)
- (29) די פרוי אין דער יידישער פאעזיע — אנטאלאגיע (416 זיטן)
- (30) ר' נחמן בראצלעווער — סיפורי-מעשיות, זטע אויפלאגע (224 זיטן)
- (31) מרדכי אלפערסאן — אין ארגענטינע (320 זיטן)
- (32) פרץ הירשביין — אויסגעקליבענע שריפטן (336 זיטן)
- (33) יידיש אין ליד — אנטאלאגיע (264 זיטן)
- (34) מנחם באריישא — דער פֿרעמדער, זאול רימער (320 זיטן)
- (35) ווען אַ פֿאָלק דערוואַכט — מדינת ישראל (464 זיטן)
- (36) נוסח השכלה — אנטאלאגיע (272 זיטן)
- (37) ז. סעגאלאוויטש — לידער, דערציילונגען, זכרונות (352 זיטן)
- (38) מעשה-בוך, פֿון 1602 (368 זיטן)
- (39) אונטער אַקופאַציע: עוזר וואַרשאַווסקי — שמוגלערס. (328 זיטן)
- (40) ערב חורבן: מ. בורשטיין/מאָזאוויט און 14 פּאָעטן (256 זיטן)
- (41) חורבן: פּאָעזיע, פּראָזע, דראַמע — אַנטאלאגיע (432 זיטן)
- (42) ווידערשטאַנד און אויפֿשטאַנד, פּאָעזיע, פּראָזע, דראַמע (336 זיטן)
- (43) איציק מאַנגער — לידער, פּראָזע, עסייען (384 זיטן)
- (44) דוד בערגעלסאָן — אויסגעקליבענע שריפטן (320 זיטן)
- (45) משה נאָדיר — הומאַר, קריטיק, ליריק (288 זיטן)
- (46) דאָס קינד אין ייִד' פּאָעזיע און אַזע — אַנטאלאגיע (320 זיטן)
- (47) י. אַקסנפֿעלד — שטערן-טיפּן, שטער ייִד' רעקרוט (288 זיטן)
- (48) פּליטים צווישן פֿייערן, אַנטאלאגיע (304 זיטן)
- (49) אויסגעוואַרצלטע און אינגעוואַרצלטע, אַנטאלאגיע (272 זיטן)
- (50) דרום-אַפֿריקאַנישע, אַנטאלאגיע (324 זיטן)
- (51) שלום אַש — פֿון שטעטל צו יעד גרויסער וועלט (400 זיטן)
- (52) דער אַרבעטער-דור אין אַמעריקאַ, אַנטאלאגיע (224 זיטן)
- (53) צאינה וראינה — עברי-טיפּן (368 זיטן)
- (54) משילעניש — אַנטאלאגיע (272 זיטן)
- (55) אין דעם אייגענעם לאַנד, 25 יאָר ישראל (568 זיטן)
- (56) שלום אַש — אַנקל מאָזעס, ראַמאַן (264 זיטן)
- (57) יעקב גאַרדין — 3 דראַמעס (352 זיטן)

PARA USO PERSONAL SIN FINES COMERCIALES

- 58) ברעזיליאניש — אנטאלאגיע (352 זייטן)
- 59) פֿון דור צו דור: א. וויטער, ד. איינהארן, ז. י. אַנכיל (368 זייטן)
- 60) מאַקס וויינרייך — אויסגעקליבענע שריפטן (416 זייטן)
- 61) אין סאָוועטישן פֿרילינג — אַנטאלאגיע (248 זייטן)
- 62) קאַנאַדיש — אַנטאלאגיע (448 זייטן)
- 63) דוד אינגאָטאַוו — אויסגעקליבענע שריפטן (336 זייטן)
- 64) פֿון רעוואָלוציע צו תשובָה — לייב פֿינבער: (280 זייטן)
- 65) י. י. זינגער — אויסגעקליבענע שריפטן (312 זייטן)
- 66) אַרגענטיניש: דער חלום פֿון פֿעלד / אַנטאלאגיע (320 זייטן)
- 67) משה קולבאַק — אויסגעקליבענע שריפטן (320 זייטן)
- 68) אין פּאַגראַם — אַנטאלאגיע (304 זייטן)
- 69) אונדזערע קריטיקערס — אויסגעקליבענע שריפטן (320 זייטן)
- 70) צווישן שטאַטישע ווענט / 2טער באַנד אַרגענטיניש (496 זייטן)
- 71) עלטערן און קינדער — אַנטאלאגיע (360 זייטן)
- 72) משלים ביי יידן / אַנטאלאגיע (288 זייטן)
- 73) געזאַנגען פֿאַר עמך / אַנטאלאגיע (224 זייטן)
- 74) נאַרד אַמעריקאַניש / אַנטאלאגיע (222 זייטן)
- 75) גייט אַ ייד קיין אַרץ־ישׂראַל / פֿון דער ייד' ליט' (256 זייטן)
- 76) דער פֿרילינג פֿון „די יונגע“ אין אַמעריקע, איראַפע, ישׂראַל (320 זייטן)
- 77) געלעכטער אויף אַן אמת (256 זייטן)
- 78) מערבֿ־איראָפּעיִש / פֿראַנקרייך, גאַלאַנדי, בעלגיע, האַלאַנד (336 זייטן)
- 79) 1939 אין דער ייִדישער ליטעוואָס אַנטאלאגיע (288 זייטן)
- 80) וואַרשע אין דערע ייִדישער ליטע אַטור (304 זייטן)
- 81) דער אמת דורך גוולעכטער (40 זייטן)
- 82) י. י. טרונג — זכרונות, פֿאַלקס־מעשיות, לידער (240 זייטן)
- 83) דאָס לעבן אין איין אַקט / 12 איינאַקטערס (240 זייטן)
- 84) ווילנע אין דער ייִדישער ליטעוואָס אַטור (240 זייטן)

OBRAS MAESTRAS DE LA LITERATURA IDISH

TOMO 84

VILNO

EN LA LITERATURA IDISH

Director: **SAMUEL ROLLANSKY**

1980

ATENEO LITERARIO EN EL INSTITUTO CIENTIFICO JUDIO

FONDO DAVID TURJANSKI

Pasteur 633 - 3*

(1028) Buenos Aires

PARA USO PERSONAL SIN Fines COMERCIALES